

Fig. 1. S. Nicolai kirke 1670. Udsnit af Resens kort over København.

SANKT NICOLAI KIRKE

ved

JAN STEENBERG

I hele den østlige del af København var der i middelalderen kun een sognekirke, S. Nicolai kirke. Sognet begrænsedes af den gamle Østervold og mod syd af stranden. Blandt nuværende gader¹, der har været grænser for sognet, nævnes Regnegade, Sværtegade, Yalkendorfgade, Niels Hemmingsensgade samt et stykke af Læderstræde og Nabolos, således at sognets største udstrækning blev ost-vest med Østerport og Naboløs som de to yderpunkter. Både mod nord og vest var naboen Vor Frue sogn, i nyere tid byens største, mens Nicolai sogn var det næststørste.

Kirken lå sydligt i sognet, tæt syd for det middelalderlige Østertorv, der lå mellem nuværende Østergade og Lille Kongensgade, og nord for stranden, der dengang løb umiddelbart syd for Vingårdsstræde. Med denne placering tæt ved byens havn har kirken nok i sin oprindelse haft præg af at være skipperkirke, og den var da også viet S. Nicolaus, alle søfarendes helgen, ligesom det kan ses af breve fra 15. århundrede², at sognefolkets tiende ofte præsteredes som fisketiende.

Så langt tilbage i tiden, vi kan følge kirkens historie, har den altid ligget på dette sted. Derimod har sognet ofte ændret sine grænser. 1660 afstodes til Holmens kirke et stykke af de opdæmmede kvarterer syd for kirken, fra Dybensgade sydpå med Laksegade og dennes forlængelse Reverensgade samt Hummergade og »Holmens Revier« med de såkaldte Skipperboder, undertiden kaldet »Numrene«. Samtidig afstod S. Nicolai til Trinitatis kirke en del gader nord for Klareboderne. Nogen tid senere, i 1685, fik sognet en tilvækst, idet Kalveboderne (nu kvarteret mellem Frederiksholms kanal og Vester Voldgade) syd for Stormgade henlagdes hertil. Og samtidig inddrog i den nye del af

København mellem Kongens Nytorv og Kastellet nogle gader i Sankt Annæ Øster kvarter, fra Borberggade til Norgesgade (den senere Bredgade), desuden hele Nyhavnskvarteret og — efter Frederiksstadens grundlæggelse — tillige Amalienborg³.

Hvor gammel kirken er, kan ikke med bestemthed afgøres. I det testamente, som Peder Olafsen i Karise lod oprette 22. marts 1261, skænkede han alle de både, han havde liggende i København, til S. Nicolai kirke samt 100 mark penge til indfrielse af hans korstogsløfte⁴. Efter alt at dømme, er den da grundlagt engang i første halvdel af 13. århundrede. På kirkegården havde borgerne tilhold under oprøret 1296 (Rørdam, 240).

Denne ældste omtale af kirken kan sammenholdes med de arkæologiske resultater af en udgravning på tomten 1914, som nærmere behandles nedenfor s. 475, og hvoraf det turde fremgå, at der her har ligget en kirkebygning fra det 13. århundrede. Skønt ældre forfattere som Erik Pontoppidan påstår det modsatte, har S. Nicolai utvivlsomt altid ligget på dette sted.

Omend den ældste kirkebygning har været ret beskedet, så var den dog større end S. Peders kirke, og ved talrige gaver i form af jordejendomme, navnlig i 15. århundrede, voksede den hurtigt til at blive den største og godsrigeste kirke i hovedstaden næst efter Vor Frue. Hvorledes denne voksende velstand afspejlede sig i selve bygningens korpus, kan udlæses af dens historie lige til katastrofen 1795, der udslettede den af sognekirkerens tal, og vil nærmere blive omtalt nedenfor i de bygningshistoriske afsnit.

S. Nicolai kirkes ældste kendte besiddelse er Rosengården i den nordlige del af København. I Roskilde domkirkes jordebog fra o. 1370 omtales denne Rosengård⁵, som kong Valdemar (IV.) med urette havde frataget S. Nicolai kirke (item ecclesia beati Nicolai [håbet] unam terram, quæ dicitur Rosengard, quam dominus Waldemarus rex minus juste et violenter surripuit eidem ecclesie). Kirken synes på den tid at have haft en halv snes ejendomme⁶, hvis tal da i det følgende århundrede stadig skulle øges. Strømmen af gaver i form af jordegods standsede først kort før reformationen. Trods den ikke uvæsentlige afgang af ejendom, som kirkeomvæltningen nødvendigvis måtte medføre, var Nicolai kirke også senere ganske godsrig; 1581 opregnedes i en jordebog over stadens og kirkernes ejendomme under S. Nicolai kirke ialt 44 gårde, 12 boder og 12 jordstykker⁷, og størstedelen af disse besiddelser er utvivlsomt skænket i middelalderen og henlagt til de mange altre, hvoraf der menes at have været 13, og som opregnes nedenfor s. 528.

Kirken havde i middelalderen to kapeller, hvoraf et *Sankt Nicolai kapel* synes at være det ældste. I et brev⁸ dateret 24. aug. 1448 bortlejede hr. Olaf Jensen, kantor ved Vor Frue kirkes kapitel, en gård i S. Pedersstræde, som hans forgænger, hr. Claus Lübbertsen havde skænket til S. Nicolai kapel; dette skete med samtykke af tre rådmænd i København, Hans Wat, Gerlach Floor og Anders Skulte, samt af en kirkeværge, Siwort Rynnow. — Denne sidste kaldes oftest Sivert van der Rynne og var kirkeværge ved S. Nicolai. Og da kirken i middelalderen var annekteret kapitlet ved Vor Frue, hvis kantor til enhver tid var sognepræst ved S. Nicolai, må brevet nødvendigvis gælde denne kirke. Såvidt vides er kapellet kun omtalt denne ene gang.

Om det andet kapel, *Vor Frue kapel*, er der flere oplysninger. Det synes at være stiftet af rigshovmesteren Povl Laxmand⁹. Her fandtes et Vor Frue alter, men desuden også et alter for S. Mikkel samt et Trefoldighedsalter. Som påvist af H. F. Rørdam er det den samme godsmasse, der var henlagt til de to førstnævnte altre; den omtales snart som hørende til det ene, snart til det andet alter, og borgmestre og råd i København var altergodsets patron¹⁰. En del af dette gods blev 1558 tilbageleveret til stifterens efterslægt. — Kapellet er identisk med kirkens nordre våbenhus og bliver yderligere omtalt under bygningshistorien.

Indtægterne fra jordbesiddelserne har gjort det muligt at projekttere større byggearbejder ved S. Nicolai kirke. Når imidlertid Pontoppidan påstår, at den senmiddelalderlige bygning skulle være rejst af Kristoffer af Bayern¹¹, kan dette dog ikke belæg-

ges med noget som helst bevis. Sikkert er det derimod, at en ny kirkebygning er rejst omkring år 1500, og at højalteret indviedes 1509. Ligeledes er det sikkert, at kirken ved reformationen rådede over et byggefond til opførelse af et tårn¹².

Normalt skulle kirken have gode indkomster i form af tienden. Her kom dog anneksonsforholdet på tværs. Som nævnt var kantoren ved Yor Frue kapitel tillige sognepræst ved S. Nicolai. Han har i denne egenskab indkasseret dens særlige fisketiende, og om hans ret hertil verserede der en strid mellem kantoren på den ene side og kirkeværgen på den anden side; sagen nævnes første gang 1464 og dukker op påny 1487, da den blev henlagt til pavens afgørelse¹³. Innocens VIII. lod dog først sagen nærmere behandle af prioren ved Helligåndshuset i København og ærkedegnen ved domkapitlet i Roskilde. På kirkens vegne plæderede de to kirkeværger Gerlach Floor og Dankort Lange, men det lykkedes dem ikke at trænge igennem med deres krav.

De prælater, der i slutningen af middelalderen fungerede som sognepræster ved S. Nicolai kirke (opregnet hos Rordam s. 245), er følgende: Claus Lübbertsen 1436, Oluf Jensen mellem 1448 og 1452, Fikke omtalt 1455, og — som den sidste — Andreas Friis, der vistnok var i funktion 1515; når der 1517 omtales en hr. Lavrens Rorvin, »kapellan til S. Nicolai kirke på kapitlets vegne«, viser dette, at kantoren har ladet en vikar forrette altertjenesten, efter al sandsynlighed med præstebolig ved kirken. Dette kan forklare, at borgmester Rorkvard von Hamelen 1473 tiiskodede kirken en af stadens jorder på det tidligere Østertorvs grund lige nord for S. Nicolai kirkegård til bolig for sognepræsten¹⁴.

Også til universitetet havde kirken en vis tilknytning. Fra universitetets stiftelse og til 1487 afholdtes de halvårlige rektorvalg i S. Nicolai, hvor der tillige — som i S. Peders kirke — også afholdtes universitetsmesser¹⁵.

Reformationsbevægelsen bragte fra første færd S. Nicolai kirke ind i begivenhedernes brændpunkt. Det er velkendt fra Danmarks kirkehistorie, hvorledes Christian II. lod sine morbrødre, kurfyrsterne af Sachsen oplede en brugelig luthersk prædikant, og hvorledes på Luthers foranledning magister Martin Reinhard fra Eifelstedt i bispedømmet Würzburg 1521 kom til København, hvor han i S. Nicolai kirke prædikede for folket. Kendt er det også, hvorledes reformationstidens forfattere i drastiske vendinger har skildret den opsigtsvækkende episode. Han fik stort tilløb fra almuen, siger Arild Huitfeld, »men fordi han havde nogen underlig skik og façon på sig, udi prædikestolen, da belo de gejstlige ham for fagternes skyld«, og kannikerne ved Yor Frue kirke fik fat på en kvik dreng, »hvilken mesterligen og arteligen kunne udtrykke og eftergøre mester Mortens lader, skik og façon«. Skildringen af dette mummespil er måske overdreven. Man har kunnet henvise til, at Martin Reinhards optræden i Nicolai kirke var af kort varighed, højst nogle få uger i tiden omkring fastelavn 1521, og at den begavede dreng optrådte maskeret, hvorfor det hele oprin kunne opfattes som lidt fastelavnsløjer¹⁶. Blivende spor har denne første forkyndelse af den nye lære næppe sat i Nicolai kirkes menighed. Helt anderledes blev det, da Lians Tausen 1529 kom til København og gjorde Nicolai kirke, hvor han var sognepræst, til Lutherdommens faste borg i hovedstaden. Her lød første gang salmer på modersmålet, og medens Martin Reinhard var henvist til at benytte sig af sit tyske sprog, prædikede Hans Tausen på dansk for store tilhørerskarer¹⁷.

Mens Nicolai kirke således blev oprørets arnested, forblev Vor Frue som katolicismens faste højborg endnu nogen tid. Det ser ud til, at bisp Joakim Rønnow i stridens hede søgte at inddrage de tre københavnske sognekirkers gods under sig — altså foruden S. Nicolais tillige S. demens' og S. Peders —, men forsøget må være mislykket¹⁸. Efter Huitfeldts udsagn skal Nicolai kirke have beholdt både sit gods og renteindtægterne deraf. Helt rigtigt er dette nu ikke. Vi ved, at fru Thale Ulfstand, Poul Laxmands efterleverske, 1558 fik refunderet en del altergods¹⁹, og allerede tidligere har der været svind i formuen. En liste fra tiden kort efter reformationen opregner de tab, kirken i de seneste

år havde lidt²⁰. Foruden en halv snes boder og en præstegård, der opføres som tabt, nævner listen: 200.000 mursten til tårnets opbyggelse, hele kirkens byggefond, forsåvidt dette angik tårnet, og endelig »alt kirkens sølv og ornamenter, fløjls gyldenstykker, casula og korkåber«. Om nogen billedstorm har der næppe været tale, og som helhed synes S. Nicolai kirke at være kommet frelst gennem religionskampens tid.

Det altergods, som fru Thale Ulfstand krævede og fik tilbage 1558, var i begyndelsen af århundredet skænket til Vor Frue kapel. Dengang, i 1502, var borgmestre og råd patron for godset, og sådan var det også 1558. Der er dog grund til at tro, at byens magistrat ikke blot i dette specielle tilfælde, men i alle andre forhold S. Nicolai kirke vedrørende, var den øverste patron. Hvis dette er tilfældet, må magistraten have overtaget kirken efter reformationen, men noget dokument til bevis for denne påstand har man ikke. Magistraten har samtidig overtaget Helligåndskirken, der nu blev sognekirke, og med tiden kom yderligere to magistratskirker til, Vor Frelsers på Christianshavn, der byggedes på Christian V.s tid, og Trinitatis kirke siden 1860. Som patron havde magistraten kaldsret til embederne ved kirken og tillige — hvad der var det vigtigste — den øverste myndighed over kirkens pengemidler.

Efter reformationen var der ved kirken ansat to præster. Da arbejdet blev for stort »for det overløb, som de havde med Holmens folk at skrifte og berette«, blev der 1578 ansat en nederste kapellan²¹, og skønt denne ordning var tænkt rent midlertidig, blev trediepræsten dog en fast institution, også efter Holmens kirkes opførelse og afståelsen til denne "kirke af en del gader omkring Holmens kanal (1660, se ovenfor s. 459). Sognets store udvidelse i 1680'erne (s. 459) og gentagne gaver i form af fast ejendom, f. eks. en gård i Greve²², Thune herred, måtte vel gøre kirken relativ velhavende. Også bygnings og kirkegårdens stadige vækst i 17.—18. århundrede taler umiskendeligt om velstand, omend buen ofte blev spændt så højt, at kirken kom i gæld derved. Dette sidste kommer på tale ved tårnets opførelse²³, ved nybygningen af det store kor i 1630'erne²⁴ og ved en gennemgribende istandsættelse o. 1740²⁵. En større reparation 1793, altså kort før den store katastrofe, havde i den grad tæret på formuen, at magistraten dengang betegnede S. Nicolai kirke som en af de mest trængende i staden²⁶.

At imidlertid de store, ja ligefrem pragtfulde, udvidelser af kirken i 17. århundrede var udtryk for en optimistisk vurdering af konjunkturerne, er givet, og det er karakteristisk, at både koret fra 1630 og spiret en menneskealder senere byggedes i virkelige opgangstider i det københavnske borgerskabs historie. Navne som Mikkel Vibe, Albert Bernts, Hans Holst, Peder Motzfeld, Joachim Schumacher og Henrik Müller nævnes ofte i forbindelse med Nicolai kirke, som medlemmer af menigheden eller som velgørere, ejere af herskabsstole og gravsteder. Erik Pontoppidan har meddelt et lille træk om Griffenfeld; i hans stol i S. Nicolai kirke fandt man efter hans fald både pen, blæk og papirer med optegnelser om de unge præsters prøveprædikener²⁷. Det var således et meget indflydelsesrigt borgerskab, der samledes i S. Nicolai kirke, og som også lod sig gravsætte her. Det bliver i de bygningshistoriske afsnit udredet, hvorledes den store korbygning fra 1630 i virkeligheden må opfattes som een stor gravkrypt, der i det næste halve århundrede blev stærkt efterspurgt. Midt under den politiske uro 1660 blev Jørgen Rosenkrantz begravet i S. Nicolai kirke (s. 552). Det ser endvidere ud til, at Frederik III efter enevældens indførelse havde tænkt at indrette et kongeligt gravkapel her, men planen — der kun kendes fra en enkelt tilfældig omtale — blev dog aldrig virkeliggjort²⁸. Senere blev som bekendt kapellerne ved Petri kirke en alvorlig konkurrent, og iøvrigt kom alle københavnske kirker godt med i kappestriden, der til tider var ganske skarp (sml. s. 553). 1781 kom det så vidt, at værgerne ved Nicolai kirke tænkte at anlægge sag mod Garnisonskirken, der havde bemægtiget sig et særlig fornemt lig, skønt sognekirken — her altså S. Nicolai — mente at have prioriteten²⁹. Magistraten frarådede værgerne at anvende rettens vej, og vi hører da heller ikke mere om sagen, der i et glimt afslører, hvor bitter striden kunne være.

Som en bygning, der sorterede under Københavns magistrat, kunne Nicolai kirke undertiden finde anvendelse i rent borgerlige, ikkekirkelige anliggender. At der var sprøjtehus her (og siden 1735 tillige et pumpeværk), kan ikke undre, da slikt også gjaldt for stadens andre kirker. Af mere speciel karakter var det, at der siden 1760 i kirken var indrettet en filial af Rådstuearkivet. Man deponerede i Nicolai alle justitssager, skifteprotokoller, Koinmercekollegiets sager m.m. og beholdt på Rådhuset alle vigtige gamle dokumenter og alle sager fra de sidste 20 år. De to første arkivarer under denne ordning, Haaber og Müller, synes ikke at have interesseret sig for depotet i Nicolai, der ved magistratens eftersyn befandt i den sørgeligste uorden, sagerne lå i pakker og sække usorteret på gulvene, og der var mellem dem papirer, der burde være forvaret på Rådstuen. Arkivet, der var indrettet i et par kamre i sonde våbenhus, synes at være bragt under kontrol påny, men kun for kort tid. Branden 1795 siges at have fortæret også dette arkiv, men O. Nielsen påstår dog, at enkelte rækker af dokumenter og protokoller, der efter registranten skulle være på Nicolai, endnu eksisterer³⁰.

Endelig skal det nævnes, at der i S. Nicolai kirke har været boglade (nedenfor s. 492), idet Chr. Cassuben i tiden o. 1650 vides at have holdt udsalg af bøger i selve kirken.

I S. Nicolai kirkes historie blev årstallet 1795 mere end blot en milepæl, det kom til at markere et slutpunkt. Med den store brand i juni 1795 ophørte al kirkelig virksomhed for ikke mere at blive genoptaget på dette sted. Straks efter branden var kirkens fremtidsskæbne usikker, og der kom til at hengå 10 år, inden noget positivt forelå. Men i de mere ansvarlige kredse regnede næppe mange med en genopbygning. Allerede 1. sept. 1795 skrev Danske Kancelli til magistraten, at det var uvist, om den nedbrændte kirke nogensinde blev genopbygget, og at man — eftersom den fordums kirkegård nu behandlede som åben plads måtte afholde sig fra at foretage begravelser her³¹. Menigheden og dens præster var dog af en anden opfattelse og fastholdt til det sidste håbet om at se S. Nicolai genrejst³². I selve kirkens krypter fandt der da også fremtidig begravelser sted (se begravelser nordre gang nr. 20, nedenfor s. 605, og sonde gang nr. 22, nedenfor s. 600)³³, og menigheden var ikke blevet opløst, men holdt sine gudstjenester med egne præster i Helligåndskirken. Peter Meyn tegnede en ny S. Nicolai kirke, som skulle stå på den gamles plads³⁴; men kort efter modtog kirkens patroner en kgl. ordre, dateret 27. juni 1800, om, at kirken skulle nedlægges³⁵. Der skete dog stadig intet, hvad der gav menigheden fornyet håb, indtil kongen 14. dec. 1804 resolverede, at kirken skulle nedrives og sognet opløses og fordeles mellem Vor Frue, Helligåndskirken, Holmens kirke, Trinitatis og Garnisonskirken³⁶. Datoen for den endelige opløsning blev sat til den 1. juli 1805³⁷. Det blev kirkens andenpræst, den senere biskop Claus Paveis³⁸, der sluttede den sidste gudstjeneste for den gamle menighed med de bevægede ord: »Nicolai Menighed, ærværdig ved din Ælde, dobbelt ærværdig ved den Erindring, at evangelisk Christendom først forkyndtes i dit Samfund . . . din Opløsningstime er kommen; om faa Øjeblikke er du ikke mere. Fra din sidste Lærers Mund horer du for sidste Gang Herrens Velsignelse«.

Med ophøret af al kirkelig virksomhed fulgte også, at kirkeværgerne fratrådte deres bestilling efter at have afviklet alle løbende forretninger. Magistraten overlod ruinen til den institution, der skulle regulere gadernes udvidelse efter branden og omordne byens brandvæsen, og som bar det besværlige navn: Kommissionen for de Fonds, som ere henlagte til at afbetale de til Gadernes Udvidelse afkjøbte Grunde, oprettet 20. juli 1796; »Erstatningskommissionen« er dens kortere navn, og til denne måtte kirkeværgerne ved Nicolai den 25. nov. 1805 aflevere, hvad de lå inde med af protokoller, dokumenter, inventarielister, desuden også selve bygningen, både tårnet og kirkeruinen, og en kontant pengebeholdning på 759 rdl. 61 sk.³⁹. Kirkens obligationer til et beløb på 43.523 rdl. 72 sk. var i forvejen i magistratens forvaring, men afhændedes herfra til Erstatningskommissionen den 14. dec. 1805. Kort efter godkendte kommissionen, at de fra branden reddede inventargenstande (lysestager, alterkalke m.m.) blev overdraget til

Helligåndskirken⁴⁰. Kongens endelige resolution om dette sidste forhold kom 31. jan. 1806, og Erstatningskommissionen udleverede herefter inventargenstandene den 8. april samme år⁴¹.

Af kirkens midler dannedes en særlig fond, *S. Nicolai Kirkefond*. Man udarbejdede en liste over de ejendomme, der fra gammel tid ydede jordskyld til kirken — ialt 62 københavnske ejendomme⁴². Hertil kom godset i Greve. Man beregnede herefter kirkens kapitaler i obligationer og rede penge til 44.283 rdl. 37 sk., »hvilken Summa . . . bliver at ansee som den egentlige Kirkefond, saaledes som den af Commissionen er overtagen«⁴³.

Tilbage stod dog stadig den ilde medhandlede ruin, og dens fremtidsskæbne var endnu uvis. Erstatningskommissionen kunne i de kommende år kun regne med to kendsgerninger. Den ene var regeringens og magistratens ønske om at bevare kirketårnet som et særligt vagttårn. Den anden var kommissionens eget ønske om at holde kirkefondet intakt, således at det senere i rette øjeblik påny kunne anvendes i kirkeligt øjemed; man tænkte her på Frederikskirken, der jo i lange tider havde stået ufærdig, og hvis fuldførelse ikke helt var opgivet. Derimod var endnu ingen på det rene med, hvad selve ruinen skulle bruges til. Kommissionen ønskede, at man her ville opføre en offentlig bygning, dels fordi man så kunne skåne de mange kryptbegravelser, der skulle indkapsles i nybygningen, dels fordi man direkte kunne sælge ruinen til byggherren og derved give Kirkefondet en passende forøgelse. Bygningsdirektøren, C. F. Hansen, syntes ikke om den tanke at kæde en offentlig nybygning sammen med det »gotiske« tårn og betvivlede i det hele taget, at sligt kunne gøres i den rette »architektske« stil⁴⁴. Man overvejede så at nedrive ruinen og kun beholde fundamenterne til fremtidigt brug og i mellemtiden opføre viktualieboder på den fordums kirkegård. Kun dette sidste blev gennemført; boderne, der siden branden havde stået på Højbro plads⁴⁵, flyttedes 1810 til Nicolai plads, hvor de nybyggedes 1846. De forsvandt først 1914.

Med begrebet »offentlig bygning« havde man tænkt på rådhus og auktionsbørs, men tillige også brandstation (s. 513). Da tårnet i sin egenskab af vagttårn ville høre under byens brandvæsen, var det nærliggende også at knytte kirkebygningen hertil som depot-hus for kærre⁴⁶. Det er overflødig at fortælle, at heller ikke denne plan blev til noget. Krigen hindrede alt initiativ, og kirken henlå endnu en årrække som malerisk ruin. Men man fik da gennemført, at både tårn og kirkeruin blev overdraget til Brandkommissionen⁴⁷. Alle, der ville gøre ejendomskrav gældende på epitafier og kryptbegravelser, måtte melde sig inden udgangen af marts 1808⁴⁸, hvorefter ruinen blev ryddeliggjort til ejerskiftet. Brandkommissionen udstedte en obligation på 14.000 rdl., som indgik i kirkefondet pr. 11. juni 1808, der altså er datoen for det egentlige ejerskifte⁴⁹, og i tiden herefter skal oplysninger om kirkebygningens videre skæbne søges i brandvæsenets arkiv. Med formueforøgelsen var kirkefondet nu vokset til 58.582 rdl. 60 sk.⁵⁰, hvilken sum ved Erstatningskommissionens ophævelse 1814 deltes mellem det Harboeske Enkefruekloster og et nyoprettet »Incrementfond« til fordel for Frederikskirken⁵¹. Den afgående kommission havde nu kun ganske få effekter tilbage, der nævnes nogle arkivalier og kirkens gamle sølvsignet. Disse ting blev 20. aug. 1814 afleveret til magistraten⁵².

Der hengik hele ni år efter brandvæsenets overtagelse af Nicolai kirke, før man rev bygningen ned, og det skete endda kun, fordi den var begyndt at falde ned af sig selv. Tårnet stod nu ene tilbage, blev restaureret (nedenfor s. 517 f) og fik sin tindekrans. Vægterinstitutionen, af ærværdig alder og poetisk skildret af H. C. Andersen i hans første dramatiske arbejde »Kærlighed paa Nicolai Taarn« (1829), residerede her til 1860, da en mere fast organiseret brandvagt rykkede ind. Få år senere, 1868, fik tårnets flade tag et tidssignal: kuglen, der faldt ned ad en stang kl. 1 præcis (nu opbevaret på Bymuseet)⁵³. Brandvæsenet flyttede bort 1882, og tårnets eneste funktion i byens liv var fra nu af at give det lille livstegn fra sig, når klokken slot eet.

Selvom den gamle kirkeplads havde fået nyt og bramfrit liv ved slagterboderne, der

polupært kaldtes »Maven«, var der dog stadig ønsker om her at se noget mere stilfuldt, enten et reguleret torv, en skulpturpark eller en ny kirkebygning.

Det blev den sidste tanke, der sejrede. Det kullede tårn fik ved privat initiativ et nyt højt spir 1909, en gave til byen af brygger Carl Jacobsen. Fem år senere forsvandt »Maven« for at vige pladsen for den nye kirkebygning, der 1914—16 rejstes af departementchef P. N. Rentzmann. Indvielsen fandt sted 11. nov. 1917, og det var meningen, at bygningen straks skulle bruges til bibliotek. Knap en måned senere var dog ministeriets ernæringsråd rykket ind. Krigstidens stærkt øgede administration krævede plads og fik den største del af nybygningen udleveret. Først fire år senere kunne denne gren af administrationen afvikles, og biblioteksvæsenet blev eneherre i bygningen⁵⁴. Således har det været i mere end 30 år. Snart skal biblioteket atter ud af kirkebygningen, hvis fremtidsskæbne nu, da disse linier skrives, påny er usikker.

Fig. 2. S. Nicolai kirkes segl.

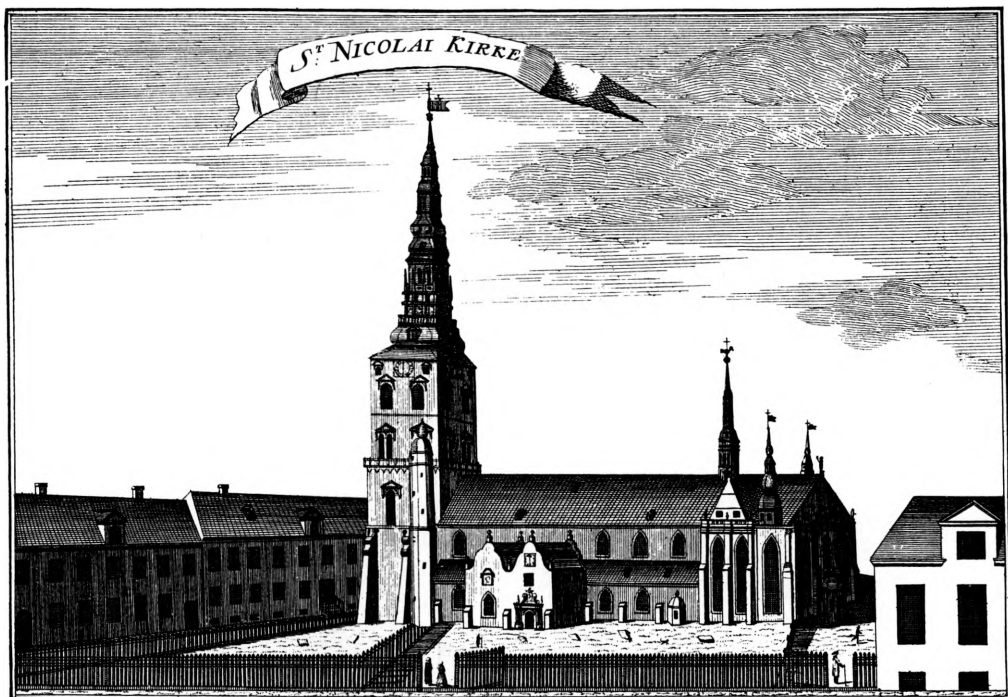

Fig. 3. S. Nicolai kirke og kirkegård 1764, set fra syd. Efter stik i Pontoppidans Danske Atlas.

KIRKEGÅRDEN

en nuværende Nicolai Plads, som begrænses af Admiralgade mod vest, Lille Kongensgade mod nord, Nicolaigade mod øst og Vingårdsstræde mod syd, svarer nogenlunde til Nicolai kirkegård i ældre tid. Således må gaderne i nord, vest og syd i århundreder have begrænset kirkepladsen. Vest for kirken, mellem »Hvælvingen« og nuværende Ilojbroplads, har der langt tilbage i tiden været tæt bebyggelse; langs kirkegårdens søndre flanke, hvor der nu er et større kvarter med huse, der helt er præget af genopbygningen efter branden 1795, var der i middelalderen næppe mere end en enkelt række huse ned mod stranden. Nord for kirkegården, hvor nu Lille Kongensgade løber, var i tidligere middelalder det store østre torv, som omfattede hele strækningen mellem Østergade og Lille Kongensgade fra Højbroplads til daværende Østervold, og heller ikke her er det sandsynligt, at kirkegården har strakt sig videre. Kun mod øst var den større. Husrækken i Nicolaigade er fra tiden o. 1850 og står delvis på den tidligere kirkegårds grund. Billedet fig. 5 viser, hvor tæt husrækken ved »Hvide Flip« er rykket hen mod den nedrevne kirkes tomt, og på Geddes kort fra 1757 (fig. 4) er kirkegården i det sydøstre hjørne ført helt hen til Ulkegaden, der

senere hed Holmensgade, og som ved det store gadegennembrud i 1930'rne blev til Bremerholm.

Man har undertiden regnet med den mulighed, at Nicolai kirkegård i den tidligste tid skulle have bredet sig ud over de nævnte grænser, og at ganske særlig Ulkegaden (Bremerholm) skulle have dannet den østre flanke¹. Man ved meget lidt derom; et af beviserne for dens formodede større udstrækning går ud på, at der hyppigt i ældre tid, navnlig i Københavns forskellige grundtakster fra 17. århundrede, omtales bygninger på kirkegården. Allerede 1558 nævnes en klokkerbolig her², og næste år, 27. feb. 1559, skriver Mogens Gyldenstjerne til kongen³, at tømrerne endnu i tre ugers tid må »hugge på de huse, der skal stande på *Sent Nellaus kerregaard*«. Og på samme kirkegård anbringer et brev fra 1581 Anne Enebæks bolig, nu lagt til hr. Hans Capelians gård⁴. Det viser sig nu snart, at vendingen »på kirkegården« i de fleste tilfælde betyder »på gaden langs kirkegården«. Kirkens kapellan Jens Fisker havde sin embedsbolig mellem Østergade og Lille Kongensgade (på Geddes kort mtr. nr. 30), men grundtaksten fra 1661 anbringer ham og mange andre med den gængse betegnelse på selve kirkegården⁵.

Når den østlige grænselinie 1757 kunne aftegnes hakket og disharmonisk (fig. 4 og 6), må man få det indtryk, at profan bebyggelse har slået sig ned på områder, der tidligere har tilhørt kirkegården. Men for en del skyldes disse forhold det stik modsatte: kirken har i 17. og 18. århundrede købt jord til udvidelse af selve sin gamle begravelsesplads, hvad der straks skal gøres nærmere rede for. Vi må her nøjes med at fastslå, at østgrænsen i de ældste tider aldrig kan have ligget ved Ulkegade. Den kan i det højeste have løbet langs hin Østergårds grav, *fossatum curie orientalis*, der omtales 1298, og som har kunnet spores i ejendommene vest for Ulkegaden, nr. 99 og 177 på Geddes kort⁶. Da den nye husrække blev opført i Nicolaigade 1848—50, stødte man på rester af en kampestensmur, der gik parallelt med graven, vinkelret på Yingårdsstræde og Lille Kongensgade⁷. I muren sad indhugget svære ringe, mulig til fastgørelse af fartøjer, og der blev også fundet rester af både. Om denne mur har været kirkegårdens østre hegn, er vel usikkert. Vi ved heller ikke, hvor hin »østre kirkerist«, der omtales i et par gamle breve, skal søges; i det ældste brev fra 1503 nævnes »Hellig kors' alters gård, som man går til hr. Benedicts gård ud over den østre kirkerøst« (hr. B.s ejendom er Østergård, også kaldet Vingården); 21. nov. 1512 hedder det i et mageskifte, at Albert van Gock får »en kronens gård i København, øst for den jord, som Albert sidst købte og *hen til byens rende ved den østre kirkerist*«⁸. Det eneste helt sikre, der kan læses ud af dette, er at længere end til den omtalte grav kan kirkegården ikke have gået i den ældste tid. Benden sløjfedes i 16. århundrede, men inden da synes privatejendomme at have skudt ind vest for dens forløb. Det ser ud til, at Sorø kloster siden 1442 havde

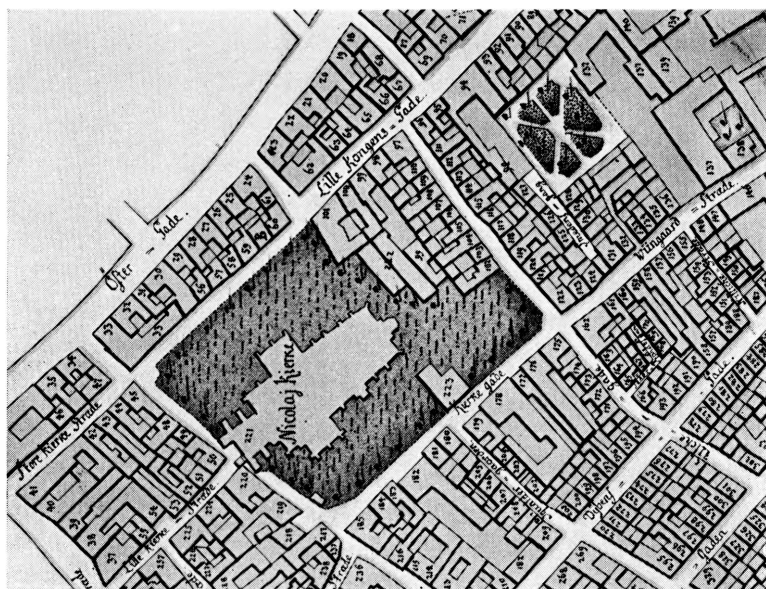

Fig. 4. S. Nicolai kirkegård. Udsnit af Geddes kort 1757.

ejendom i det sydøstlige hjørne af kirkegården, der hvor Ulkegaden og Vingårdsstrædet mødes (lig. 4); men også ejendommene nr. 100 og 101 synes at være meget gamle⁹.

Da man i tiden omkring 1630 udvidede kirkebygningen med det store, nye kor, kom randbebyggelsen mod øst til at ligge for tæt ind mod dette, og ved den lejlighed har man da købt så megen jord og ejendom, at kirken fik fri rådighed over hele hjørnet mod sydøst ved Ulkegaden og Vingårdsstrædet. Størstedelen af det nyvundne areal blev således begravesplads, der dog kantedes af 14 små boder ud langs de to stræder, alle ejet af kirken og af denne udlejet til private; de omtales i grundtaksten af 1661, desuden også i kirkens inventarium af 1706, hvori der opregnes 10 boder langs Vingårdsstræde (med graverhuset som nr. 1 længst mod vest) og fire langs Ulkegaden¹⁰. Graverboligen (Geddes kort nr. 223) var den eneste af boderne, der stod til branden 1795, de andre forsvandt længe før.

Under pesten 1711 måtte Nicolai kirke, som iøvrigt de andre kirker i byen, skaffe yderligere plads til begravelser, da det tilmålte areal var for lille. Det skete dels ved erhvervelsen af lysthaven »Landgreve af Hessen« (hvorom mere nedenfor) og dels ved inddragelse af de 14 boder langs Vingårdsstræde og Ulkegade. Alle husene, der betegnedes som gamle, blev sløjfet og tomten udlagt til kirkegård; i et kongebrev, dateret 11. feb. 1718, blev de to magistratskirker, St. Nicolai og Helligøjst, fritaget for grundskat og indkvarteringskat for de ny erhvervede pestkirkegårdes vedkommende; der nævnes her »en plads ved

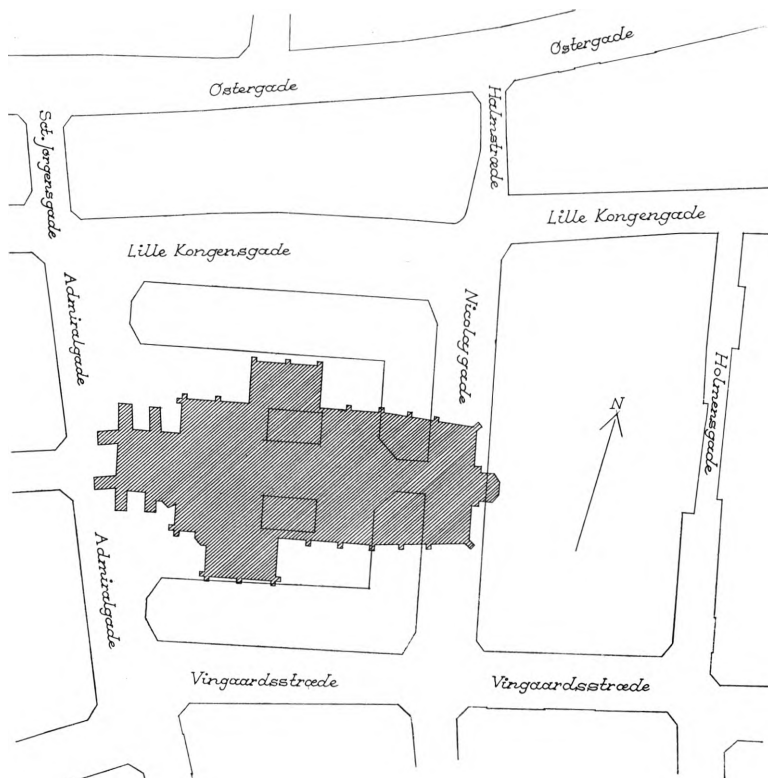

Fig. 5. S. Nicolai. Kirkens plan efter Danske Vitruvius indtegnet i det moderne gadenet af Jørgen Holck-Christiansen.

St. Nicolai kirke, ud til Vingårdsstrædet og Ulkegaden, hvor forhen skal have stået nogle gamle bygninger, af hvilke en del skal være borttaget til gadens regularitet og resten lagt til kirkens liden urtegård, om hvilken den nye mur skal være rejst¹¹.

Navnet »urtegård« hentyder til en fornemmere afdeling af kirkegården med højere priser på gravene. Ved Nicolai er der ofte nogen usikkerhed med betegnelserne, men strækningen øst for kirkens kor, den her omhandlede, kaldes til stadighed den gamle urtegård, og taksterne for begravelser er åbenbart altid beregnet derefter. Den fik senere en lille udvidelse mod nord. 1747 brændte en af kirkens naboer »Bagergården« (matr. nr. 100 på Geddes kort) samt en del af kirkens materialhus, der stødte op dertil. Ved en auktion efter branden købte kirken bagergården, inddrog den sydligste del af den og videresolgte den del, der lå ud til Lille Kongensgade¹². Ved reguleringen af tomten formindskede man materialhuset (s. 472) og udvidede begravelsesområdet med den anden halve del af nr. 100. Kort efter fik denne såkaldte »nye kirkegård« sit særlige gitter og holdtes som en afdeling for sig selv¹³.

Som stadens andre kirker fik S. Nicolai kirke sin rigelige andel i den 1757—60

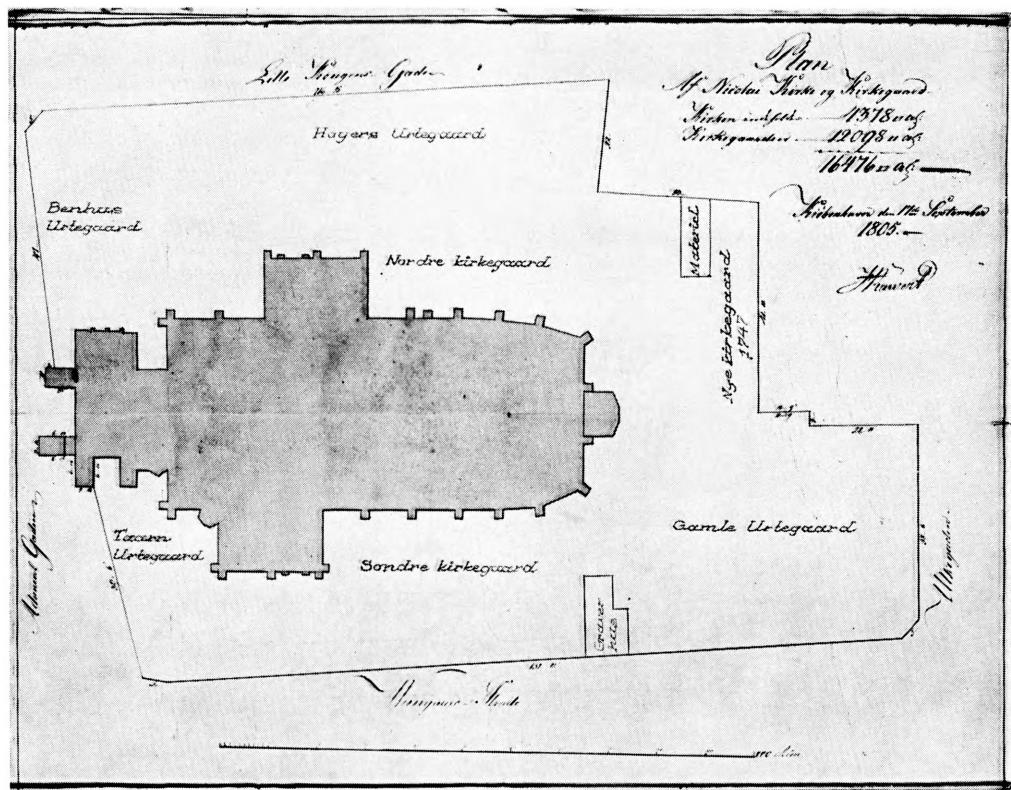

Fig. 6. S. Nicolai kirkegård. Rawerts plan 1805. Navnene på de gamle kirkegårdsafdelinger er indføjet af redaktionen af D. K.

anlagte Assistens kirkegård uden for Nørreport. Ikke desto mindre vedblev værgerne ved S. Nicolai at udøve et vist pres på ejerne af nabogrundene for at få dem til at afstå areal til fortsat udvidelse af kirkegården. Matr. nr. 102 i Ulkegaden blev således købt efter ejeren Albert Edelbergs død (begr. i kirken nordre gang nr. 20, s. 605), og huset sløjfedes 1773, hvorefter hele tomten blev indlemmet i den gamle urtegård; i stedet for det nedrevne hus opførtes et par boder, der i den følgende tid kaldtes »Edelbergs boder«. Allerede næste år, 1774, ønskede værgerne at købe matr. nr. 99 (den lange smalle grund over den tidligere byens rende)¹⁴. Planen blev dog ikke gennemført.

Sondringen mellem kirkegårde og de fornemmere urtegårde var blevet lovfæstet ved Chr. V.'s begravelsesforordning af 7. nov. 1682. Vi har lige behandlet den gamle urtegård, hvis navn første gang dukker op 1685 (se begravelse sønden koret nr. 1, nedenfor s. 580). Det øvrige areal var derefter opdelt i flere underafdelinger (fig. 6). Længst mod vest lå tårn- og benhuskirkegård, henholdsvis syd og nord for tårnet; da de var efterspurgt, beregnedes og betegnedes de ligeså ofte som urtegårde, hvad der selvsagt måtte virke forvirrende. Da spørgs-

Fig. 7. S. Nicolai kirke og kirkegård efter Geddes eleverede kort (Stadsarkivet).

målet 1755 blev indanket for magistraten, var dennes resolution ikke egnet til at skabe klarhed¹⁵. Langs kirkens sideskibe lå søndre og nordre *kirkegård* (her var der aldrig tvivl om betegnelsen)¹⁶. Ved kirkens nordside lå endvidere Høyers urte- (eller kirke-)gård, et sted mellem de to indgange, der her fandtes i kirkegårdshegnet. Den omtales første gang i inventariet 1686 som en af »de tvende nye urtegårde«, hvoraf den »østensids« havde en stor port¹⁷. — De forskellige afdelinger var ved stakitværker adskilt fra hinanden.

Kirkegårdens indhegning. Fra 1720'erne, da de første regnskaber vedrørende S. Nicolai kirke dukker op, og så længe kirken bestod, var kirkegården indhegnet af træstakitter. Sådan ses det også på et billede fra Pontoppidans danske Atlas (fig. 3). Tidligere havde det nok været anderledes. På den gamle urtegård opbevaredes 1686 adskillige tilhugne gullandske sten »fra de forrige kirkegårdsposter«¹⁸. Fra en senere tid kendes kun stakitporte af træ. Men hegnet om den gamle urtegård var dog fra første færd en stensat mur. Urtegårdens gamle »svibuemur« og dens »mupiller« nævnes et par gange i 1670'erne. Det kan vistnok kun betyde, at urtegården har haft en hegnsmur med nicher; men dens nærmere beliggenhed er ukendt. Da den sidste del af denne begravelsesplads blev inddraget 1711, byggede man en hegnsmur med portal i det knækkede, sydøstre hjørne. I en synsforretning 1774 siger G. E. Rosenberg, at portalen her skal gøres af ny, de øverste hugne sten på frontispicen behøver at omlægges og muren at repareres. Snedkeren gør samtidig tilbud om en ny dobbeltport, hver

fløj er to alen bred og $4\frac{1}{2}$ alen høj¹⁹; der var altså tale om en bred køreport. Som afvisere anbragte man et par gamle kanoner²⁰.

Foruden denne portal var der fire andre indgange til den samlede kirkegård. Pontoppidans billede (fig. 3) viser de to på sydsiden, en over for sognepræstens residens med adgang til søndre våbenhus og en ved graverens hus; det var almindelige stakitlæger. De to andre var på nordsiden ved Lille Kongensgade, en i kirkegårdens nordvesthjørne (fig. 1 og 7) og en ved Høyers urtegård tæt ved matr. nr. 101. Denne sidste er nævnet i kgl. missive af 11. maj 1686 til borgmestre og råd²¹ om ejendommen ved Halmstrædet matr. nr. 60 på Geddes kort (fig. 4), nuværende Fønnesbech: » ... et hus i Kongensgade på hjørnet til S. Nicolai kirkeport«. Fra dette sted til porten ved graverhuset var der en fodsti bag om kirkens kor til nytte for trafikken fra Skvaldergaden til Halmstrædet og Østergade²². Stiens eksistens fik betydning også senere i tiden ved kvarterets omregulering efter branden 1795, og den blev 1848—50 udbygget til den nuværende Nicolai-gade.

Kirken og dens kirkegård lå lavt i forhold til de ældre bydele omkring S. Clemens, S. Peder og Vor Frue. Grundvandet stod højt; man kunne ikke grave kisterne dybt ned og valgte i stedet at køre fyld på. 1773 var kirkegården 2 á 3 alen over det omliggende niveau, og graveren fik da ordre til ikke at strø sand på de »opklappede« grave²³. Ved en foreløbig planering efter branden, da pladsen for stedse var nedlagt som begravelsessted, kørte man i året 1798 omtrent 500 læs jord og grus bort, og 165 kister blev flyttet²⁴. Trods opfyldningen var føret ofte særdeles slet; man hjalp derpå ved at belægge stierne over kirkegården med gamle gravsten²⁵. En del brønde nævnes i denne forbindelse; på tårnkirkegården var der hele to, af hvilke den ene stod i forbindelse med et såkaldt »trykværk« til brug for brandvæsenet (anbragt i kirkegårdens sydvestre hjørne på Geddes kort). Tidligere var der gravet brønde på Benhus kirkegård²⁶, og stadsbygmesteren foreslog 1763 yderligere at grave en brønd ved sakristiet »for at holde vandet fra kirkens murede grave«²⁷.

Kirkegården har næppe været så komplet træløs, som den gengives hos Pontoppidan (fig. 3). Gartneren Peter Cramer plantede 1748 seks lindetræer på den nye kirkegård, der jo var taget i brug samme år. Man fortsatte med at plante lindetræer de følgende år, og 1774 lod kirkeværgen sætte 61 unge linde, fortrinnsvis på den gamle urtegård²⁸. Enkelte af de ret romantiske prospekter, der blev tegnet af kirkeruinen omkring 1800 (f.eks. fig. 36) viser en malerisk overdådighed af gamle, krogede træer på selve kirkegården.

Kirkens *materialhus* lå if. inventariet 1686 på den gamle urtegård. 1730 skulle der bygges et nyt, vistnok på den gamle plads. Overslag og tegninger er bevaret (Stadsarkivet)²⁹. Der var sprøjtehus i den ene gavl, materialrum i den anden, og midt gennem huset var der gennemgang til kirkegården for beboerne i bager-

gården (matr. nr. 100, se ovenfor s. 469). Huset blev opført 1732 (rgsk.). Ved bagergårdens brand 1747 led også materialhuset overlast; det blev straks genopbygget, men i formindsket skikkelse, idet sprøjtehuset for fremtiden fik sin plads ved køreporten i den gamle urtegård³⁰. I sin nye skikkelse stod materialhuset lige til 1846; det undgik branden 1795, og blev i de følgende år bolig for de skiftende opsynsmænd på den tidligere kirkegård, og sløjfedes først, da Hagemanns slagterboder og nybygninger i Nicolaigade omkring forrige århundredes midte gav Nicolai plads et helt nyt udseende³¹.

Graverboligen og materialhuset var således den eneste bebyggelse, der notorisk kan placeres på selve kirkegården. Når kirkens øvrige *residenser* i ældre skrifter undertiden også anbringes her, skyldes det en fejltagelse (se ovenfor s. 467). De lå alle på de stræder, der løb langs kirkegårdens hegn. Den ældste kendte bolig for sognepræsten omtales 1473 og var åbenbart en del af ærkebispens store gård på hjørnet af S. Jørgensgade og Østergade³². Det var dog kun for en kort årrække. 1503 lå sognepræstens residens syd for kirken i Vingårdsstræde, og dér har den ligget lige til branden 1795 (matr. nr. 182 på Geddes kort)³³. Kapellangården lå nord for kirken mellem Lille Kongensgade og Østergade, lige øst for ærkebispegården; den omtales 1511 som bolig for kapellanen ved S. Mauritius' alter. Fra reformationen er den bolig for andenpræsten ved S. Nicolai kirke (matr. nr. 30 på Geddes kort). Fra 1578 knyttede man til kirken en nederste kapellan, der siden — uvist når, men i al fald før Københavns grundtakst 1661 — fik sin residens på hjørnet af Admiralgaden og Vingårdsstrædet (matr. nr. 185)³⁴. Mellem denne præstegård og sognepræstens residens lå to andre af kirkens ejendomme (nr. 184 og 185), hvori organisten og klokkeren havde bolig. Af mere berømmelige gårde ved Nicolai kirkegård må den nys omtalte ærkebispegård³⁵ ikke glemmes; den var også efter reformationen en anselig ejendom, nybyggedes 1616 i statelig renæssancestil og overlevede branden 1795 (fig. 49).

Inden for byens volde havde S. Nicolai kirke under pesten 1711 erhvervet endnu en kirkegård; sådan var det også gået med byens andre kirker (s. 288). Nicolai kirke købte en tidligere forlystelseshave i de nye kvarterer ved Borgergade, kaldet »Landgreve af Hessen«. Skødet er dateret 17. sept. 1711. Siden kaldtes denne første assistenskirkegård altid Landgreven. Da den nye, store Assistenskirkegård ude på Nørre Fælled toges i brug 1760, blev Landgreven lukket, og efter ordre afleveredes nøglerne til magistraten³⁶.

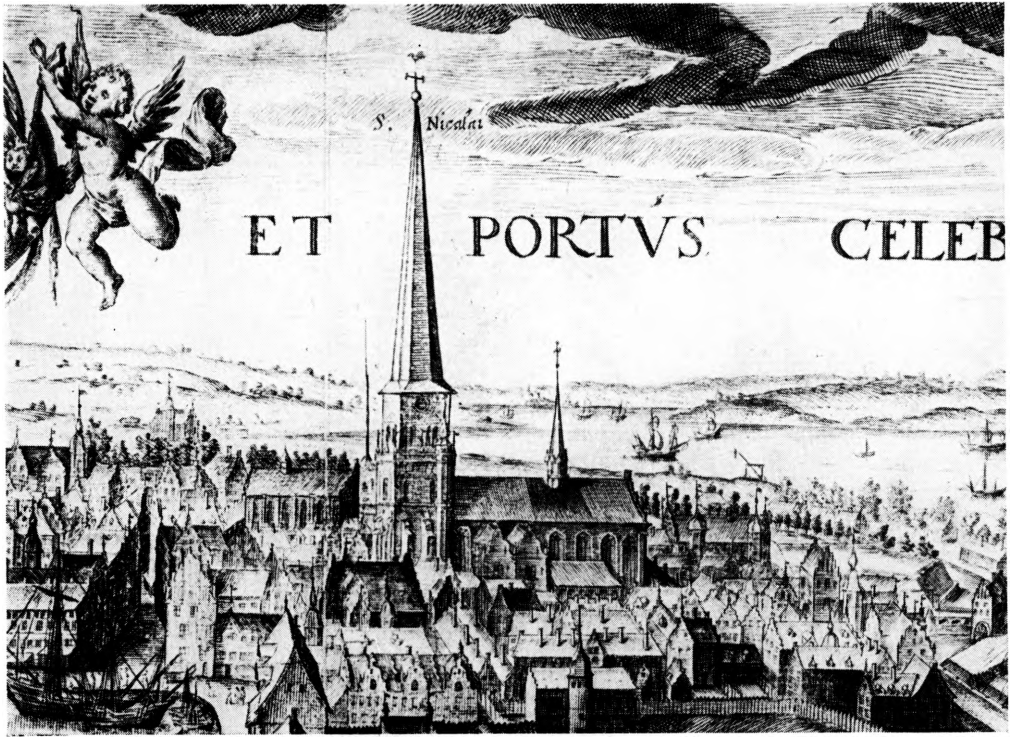

Fig. 8. S. Nicolai kirke. Udsnit af Jan van Wijcks Kobenhavnsprospekt 1611.

DEN MIDDELALDERLIGE KIRKE

Mens S. Nicolai kirke havde undgået den store brand 1728, der lagde Vor Frue og S. Petri i ruiner, måtte den til gengæld — ene af alle stadens kirker — bukke under for branden 1795. Hvorledes den derefter blev revet ned, og tomten udlagt til offentligt torv med slagterboder, skal til sin tid blive nøjere skildret. Det væsentligste her er, at tårnet blev stående som den eneste synlige rest af den gamle kirkebygning. Først da man 1914 rev slagterboderne ned og gravede grunden til den nye kirkebygning, der delvis kom til at hvile på den gamles fundamenter, stødte man på murresterne af den gamle bygning, der var sløjftet fra jordens overflade 100 år tidligere¹.

Der blev afdækket omkring 40 m af en treskibet senmiddelalderlig kirke og et lille stykke af det store, 1630—34 opførte kor. Resten af dette — ca. 20 m ialt — var dels ødelagt ved kælderudgravninger til slagterboderne og dels dækket af Nicolaigades brolægning og af en nyere husrække øst for kirkepladsen, hvor der ikke blev gravet, og hvor anselige fundamenter antagelig stadig er at finde.

Inden for denne senmiddelalderlige byggetomt afdækkedes nogle få rester af

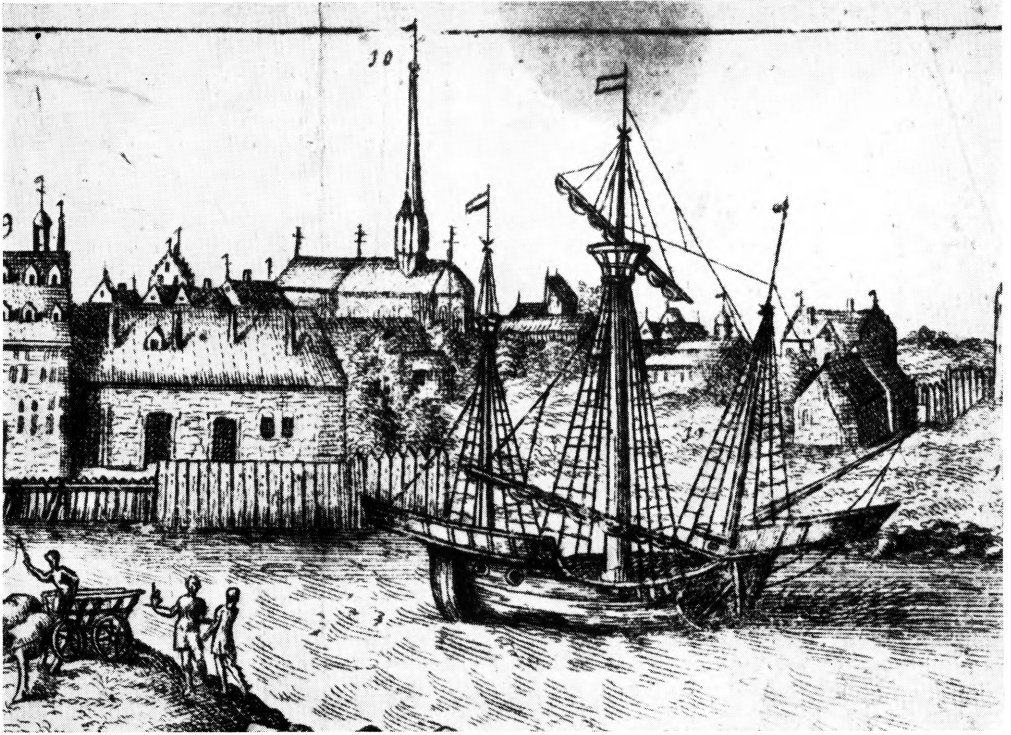

Fig. 9. S. Nicolai kirke. Udsnit af Braunius' prospekt 1587.

murværk fra en endnu ældre bygning. Det var dels en stump af skibets søndre sidemur, dels fundamentet til en pille, der fandtes umiddelbart øst for den senere kirkes anden arkadepille, regnet fra vest (fig. 11). Murflugten kunne kun forfølges i en længde af 364 cm; for begge ender var den afbrudt af senere tiders gravkrypter (fig. 12). Også indersiden var stærkt forhugget, men ydersidens mur stod velbevaret i polsk skiftegang, fuget med midtrille (stenstørrelsen 26 á 26½ á 27 x 12 á 12½ á 13 á 13½ X 8½ á 9 cm; 5 skifter = 53 cm). Murflugten havde en nogen anden orientering end den senere kirke, løb mere syd-vest-nordost end denne. De få (og noget usikre) rester af arkadepillen synes at vise, at denne ældre S. Nicolai var treskibet ligesom sin efterfølger. Om dens alder er det vanskeligt at sige noget bestemt; meget ældre end o. 1200 kan den ifølge det anvendte teglstensmateriale ikke være. Der er sandsynligvis tale om en senromansk teglstenskirke fra det 13. århundrede. Den er da engang i sidste halvdel af 15. århundrede afløst af den sengotiske kirkebygning, hvis fundamenter nu bærer det nye hus fra begyndelsen af vort århundrede.

Der blev 1914 fremdraget store dele af sideskibsmurene (væsentlig disses indersider), et stort nordkapel og i selve kirken ialt 12 fritstående piller, på grundplanen fig. 10 de seks vestligste pillepar, som delte rummet i et midtskib

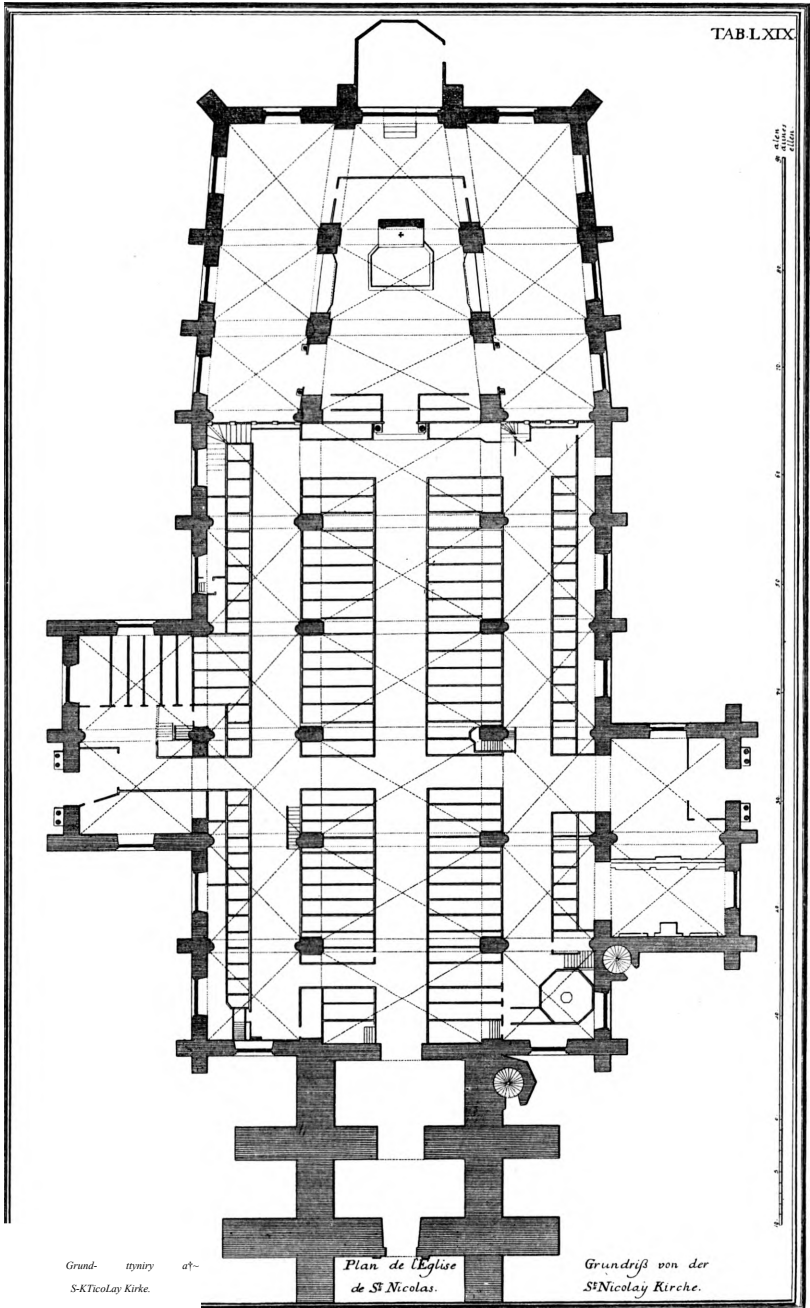

Fig. 10. S. Nicolai kirkes grundplan. Efter Danske Vitruvius.

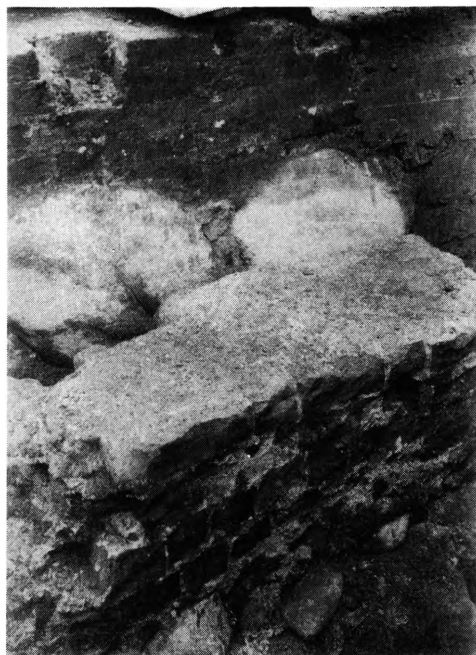
og to sideskibe, og hvoraf de to længst mod vest var inddraget i tårnets tilbygning fra 1820.

Ved hjælp af disse gravningsresultater sammenholdt med grundplanen

C.A.J.1914

Fig. 11. S. Nicolai kirke. Pillefundament fra 1200'rne, fremgravet 1914 (s. 475).

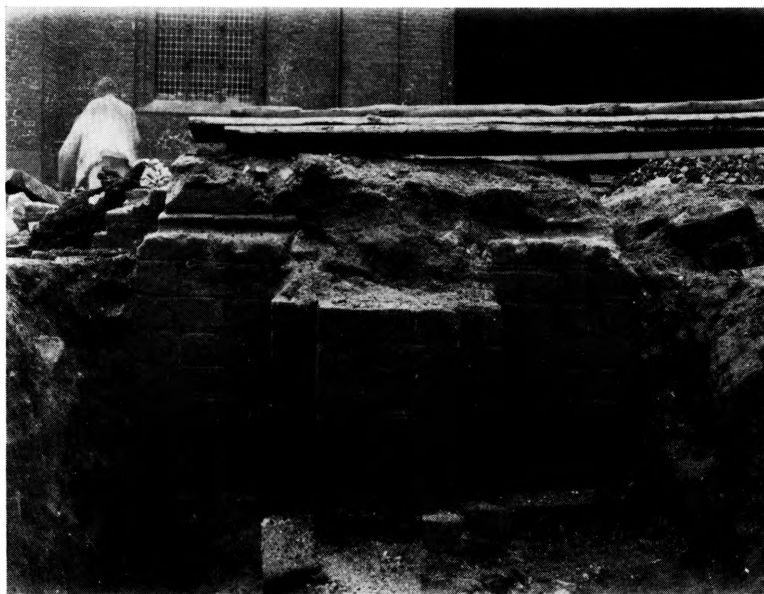

C.A.J.1914

Fig. 12. S. Nicolai kirke. Murrest fra 1200'rne, fremgravet 1914 (s. 475).

Danske Vitruvius (fig. 10) og et par billeder af ruinen i dens faldefærdige skikkelse mellem 1795 og 1817 kan man danne sig en forestilling om den senmiddelalderlige S. Nicolai kirke. Oprindeligt havde den ikke noget tårn. Et brev fra 1540 synes at vise, at man dengang tænkte at give kirken det tårn², som først realiseredes i århundredets slutning. Prospektet hos Braunius (fig. 9), det ældste bevarede billede af S. Nicolai kirke, gengiver kirken 1587 stadig i sin kullede skikkelse, kun smykket med en tagrytter, der efter alt at dømme er den samme, som kendes fra van Wijcks stik af København fra 1611 (fig. 8). I vestgavlen var et højt, smalt vindue over en lav portal; begge ses på en tegning af kirkeruinens indre fra o. 1800 (fig. 37); vinduet må formentlig endnu eksistere under senere tiders skalmuring, men dette parti af bygningen er aldrig blevet undersøgt.

Arkadepillerne i den treskibet opbyggede kirke var af kvadratisk grundform med aftrappede fremspring på midten. Forneden havde alle pillerne en limstenssokkel med svær hulkehl, men af varierende form; en mere udarbejdet profil i de østlige piller (fig. 13—14) står i et vist modsætningsforhold til den enklere profil under de vestligste piller og tyder på, at arbejdet ikke har været udført på een gang. Da pillerne kun er bevaret i fundament, og fremspringene alle er borthugget, kunne man ved udgravningen 1914 ikke bestemt afgøre,

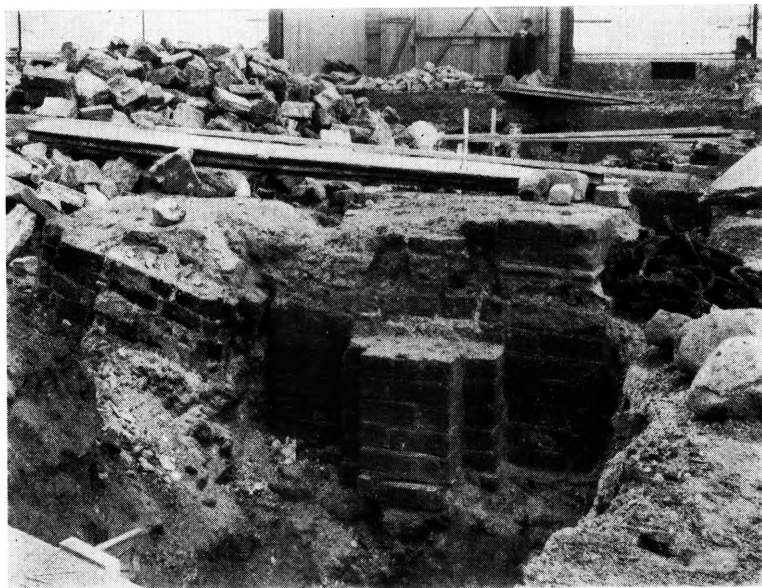
C. A. I. 1914

Fig. 13. S. Nicolai. Fra udgravningen 1914. Senmiddelalderligt pillefundament i sydrækken.

hvorledes fremspringene har været profileret over limstenssokkelen. Selve pillelegemet har haft skråt affasede hjørner, løbende spidst til forned. Fremspringene, der har dannet basis for gjordbuer og sideskibsarkader, kan have haft halvsøjler, men sikre spor findes ikke. Rundt om på tomten fandt man en del teglsten, formet som om de tilhørte halvrunde søjler, men ingen af dem sad i oprindeligt leje. Derimod kan H. C. Schmidts akvarel af ruinen fra 1817 (fig. 40) give en antydning. På hans billede har brechen i nordre højkirkemur åbnet et blik ind i kirkerummet, hvor øverste del af den pille, der engang bar prædikestolen, kommer til syne. Den har vitterligt et halvsøjlefremspring øverst oppe under gjordbuen, den er blot afstumpet som en konsol. En lignende opbygning af pillerne kendes fra S. Olai kirke i Helsingør; her var halvsøjlerne oprindeligt ført til bunds, men blev senere delvis borthuggede og afstumpet til højtsiddende konsoller af hensyn til de epitafier og pulpiter, som i tidens løb blev opsat. På samme måde kan dværgsøjlen i S. Nicolai være rudiment af en gotisk halvsøjle.

Kun et enkelt sted i tomten fandtes rester af de øvre pillepartier (fig. 14). Ved den fjerde pille i sydrækken lå en nedstyrtet blok, som i dimensioner og opbygning nøje svarede til samme pillens fundament; en ansats til bue på denne bloks vestside skal rimeligvis forklares som nederste del af sideskibsarkaden.

Kirken havde polygonalt kor. Midtskibet sluttede manglekantet mod øst, og sideskibene fortsatte som koromgang uden om højkoret. Udgravningen 1914 gav her visse holdepunkter for en rekonstruktion i hovedtræk, omend der stadig på væsentlige punkter er nogen usikkerhed. Begge de østligste piller var på

C. A.J. 1914

Fig. 14. S. Nicolai. Fra udgravningen 1914. Fundament af 4. pille i sydrækken.

østsiden udbyggede med et skråparti. På nordpillen kunne man l'orfølge dette skråparti i velbevaret murværk i en længde af 80 cm; den tilsvarende sydpille havde kun bevaret murkærnen, men denne viste et lignende knæk mod nordøst i en samlet længde af 121 cm. I fortsættelse heraf fandt man svære pakninger med grundsten, der nåede helt ned til det faste ler. Man nåede i 1914 blot at konstatere denne antydning af, at pakningerne fulgte retningen af de to østpillers skrålinier. Selve korafslutningen lod sig under de givne arbejdsforhold ikke undersøge, men vi har dog udgraverens ord for, at murresterne syntes at pege mod et tresidet afsluttet kor.

Svarende til den her skitserede opbygning af det middelalderlige kor har der efter alt at dømme været en koromgang, idet sideskibene var ført manglekantet rundt om højkoret. Ud for det samme, nys omtalte østlige pillepar kunne man iagttage tydelige knæk i sideskibsmurene. Den sydlige var bøjet i nordøstlig retning, og den nordlige i sydøstlig. I begge hjørner fandt man rester af skråstillede støttepiller.

I sin bog om Nicolai tårn (1945) har dr. Otto Norn med rette henvist til, at dette resultat af udgravningerne står i skarp modsætning til van Wijcks bekendte prospekt af København fra 1611³. På dette billede (fig. 8) ses ganske rigtigt en treskibet, middelalderlig kirke med lave sideskibe og høj topbygget midtskib, men dette sidste er ført et fag længere mod øst, end udgravningerne viste det, og korgavlen er flad med renæssanceforsiringer; desuden er søndre sideskib afbrudt ud for højkoret og er ligeledes fladt afsluttet mod øst; van Wijck

er ikke ene om at vise denne korslutning, der genfindes på et stik fra 1620'rne (fig. 15). Man kan, som dr. Norn siger, ikke pådutte van Wijck ukendskab til emnet — han havde sin bolig i nærheden af S. Nicolai kirke — og hans billede er et fremragende kunstværk, hvis værdi som historisk kilde har stået sin prøve⁴. Da udgravningernes klare resultater ikke lader sig bortforklare, er der kun to muligheder at operere med. Enten har van Wijck stik imod sin sædvane lavet noget fusk, eller også er kirkens kor blevet ombygget i tiden omkring 1600. Da det søndre våbenhus netop er opført på den tid, er der således en vis indre sandsynlighed for, at koret ved samme lejlighed er ombygget. Vi har blot ikke nogen virkelig dokumentation for denne teori, og partiet øst for det sjette pillepar — netop den del af kirketomten, der kunne give oplysninger om dette forhold — lod sig ikke undersøge ved udgravningen i 1914.

Vi vender nu tilbage til den middelalderlige kirke. Efter hele sin opbygning har den utvivlsomt haft *portaler* mod nord og syd, men ingen af dem er fundet; de har utvivlsomt siddet i tredje fag regnet fra vest, men netop her har senere tilbygninger tilsløret de oprindelige forhold. Tegningen af kirkens indre efter branden 1795 (fig. 37) viser en vestindgang, der sandsynligvis stammer fra sengotisk tid; den dør, der endnu i dag findes på dette sted, sidder da i oprindeligt leje. Kun eet sted fandt man 1914 resterne af en sengotisk dør. Det var en præstedør i søndre sideskibs sjette (d.v.s. østligste) fag. Portalens profilerede karme havde dobbeltfals udadtil med smal rundstav i kanten af inderste fals; ind mod kirken havde døren smigede sider; lysåbningen var 103 cm. En svær stabel sad endnu i oprindeligt leje ved inderste fals, beregnet på en dørfloj, der skulle åbnes udad. På samme sted sad også senere en præstedør (fig. 10) og foran den et 1741 opført vindfang⁵, hvis ottekantede grundmur blev afdækket ved udgravningen.

Et *nordkapel*, der i middelalderen var kirkens eneste våbenhus, var anbragt på nordsiden ud for 3. og 4. fag, regnet fra vest. Det var ikke i støbning med kirken; både østre og vestre sidemur var ført ind på nordre sideskibs ydre støttepiller. Våbenhuset var ved hvælvinger tvedelt. Bedst bevaret var nordmurens midtpille. Her var et par skifter af en oprindelig halvsøjle i behold; i gulvets plan hvilede den på en plade af gotlandsk kalksten, og herover fandtes rundledet, der forneden ved et overgangsled gled over i kvadratisk grundplan. Intet andet sted i kirken har man fundet halvsøjler i oprindeligt leje. — Ved østvæggen, hvor udgravningen 1914 gik dybere end ellers (af hensyn til, at der her i nybygningen skulle indrettes kældre), afdækkedes fundamenterne til et sidealter. Et tingsvidne 5. dec. 1502 omtaler i S. Nicolai kirke et nylig stiftet Hellig Kors' alter »ved den nørre kirkedør«. Det kan være det, der her er fremdraget⁶.

Resultatet af udgravningerne, sammenholdt med ældre billeder af kirken, må da være følgende. Bygningen var tårnløs, med en lille tagrytter over koret.

Fig. 15. S. Nicolai. Prospekt af København fra 1620'rne. Stukket af Allard.

Den var basilikalt opbygget med lave sideskibe; både i disse og i højkirken var der spidsbuede, gotiske vinduer. Skibet havde seks hvælvingsfag, markeret ved støttepiller ud for hvert fag i sideskibene. Korbygningen var polygonal, men nærmere oplysninger savnes. Et sengotisk kapel og våbenhus mod nord var en senere tilføjelse. Endelig kan det tilføjes, at samtlige ældre billeder af nogen værdi — bedst vel Schmidts akvarel fra 1817 (fig. 40) — gengiver en fladbuefrise over sideskibene. På dette sidste punkt som på flere andre er S. Olai kirke i Helsingør den nærmeste analogi.

Kirkens højalter blev indviet 1509 af Oslobispen Andreas Mus (se nedenfor s. 526). Man kunne nok deraf drage den slutning, at den sengotiske kirkebygning måtte stamme omtrent fra den tid. Men der er andet, som peger mod en noget ældre opførelsestid. Det store nordkapel, der ved udgravningen 1914 viste sig at være yngre end selve kirken, må have været i funktion o. 1500, da Povl Laxmand her oprettede et alter (nedenfor s. 527), og kirkebygningen skulle herefter være noget, omend ikke meget, ældre. Den senmiddelalderlige S. Nicolai kirke må derfor være opført engang i den sidste fjerdedel af det 15. århundrede. Fuldførelsen af de øvre partier kan have trukket noget længere ud; efter en

ukontrollabel oplysning⁷ fra o. 1560 skal kirkens »hvælving« (midtskibs?) først være opsat 1516, og der er intet påfaldende i, at højalteret først indviedes 1509.

TÅRNET

Skønt den middelalderlige kirke var kullet, havde man dog utvivlsomt fra første færd planlagt at bygge et tårn. Det er tidligere nævnet, at S. Nicolai kirke under reformationsrøret mistede sit byggefond; man opgjorde omkring 1540 kirkens tab således: » . . . alle de sten, som var købt til tårnet, . . . over 200.000 mursten, og over 300 læster kalk, og alle de penninge, som var hos kirken at bygge tårnet med, som skulle være en stor summa . . .«⁸. Kirkens klokker har vel, indtil et tårn var rejst, været ophængt i den lille tagrytter; i dettes afløser fra 1630'rne var der dog kun plads til to små klokker. Om den middelalderlige tagrytter var rummeligere vides ikke; men derimod ved man, at kirken rådede over fem klokker, der var ældre end 1520. Var der ikke plads til dem i spiret, må de følgelig have været ophængt i en klokkestabel på kirkegården, men derom er der ingen efterretninger.

Det længe planlagte tårn blev omsider opført i 1580'erne og 90'erne. Det skete på initiativ af Københavns statholder Christoffer Valkendorf, hvis betydning for byen og dens bygninger⁹ er opregnet i den berømte »Valkendorfbog«: han havde 1582 befaleet værgerne ved S. Nicolai kirke »at de skulle begynde og antage at lade bygge det tårn, hvilket straks blev begyndt både ved fundamentet og siden fremdeles med muren, og gav han selv dertil de første penninge, desligeste kalk og sten, og har selv tit og ofte ganget op på muren til muremestrene og undervist dem der udi«. Trods statholderens gaver måtte der også fra anden side ydes bidrag; 1586 opfordrede kongen de aldelsmænd, der havde ejendomsgårde i sognet, at yde økonomisk hjælp til opførelsen af tårnet, som sognemændene havde påbegyndt og som dengang var halvvejs færdigt. Blandt de omkring 60 adelige grundejere, der var opført på listen, står også Christoffer Valkendorfs navn¹⁰.

Tårnet må have været færdigt ved begyndelsen af næste tiår. Årstallet 1591 stod tidligere at læse på sandstenstavler, der var anbragt under de øvre, store glamhuller på alle fire sider (nedtaget 1820, det vestlige atter opsat ved det nye spirs opførelse, se nedenfor s. 519); på den tid var tårnet altså opført, for såvidt de murede partier angik. På indgangsportalen læstes endnu omkring 1750 årstallet 1593, hvad der kan hentyde til portalens sandstens udsmykning; på den tid var arbejdet formentlig afsluttet, dog med undtagelse af spiret.

Det store tårn skulle ikke indgå som led i kirkerummet, fra hvilket det hele tiden har været adskilt. Kirkens gamle vestgavl eksisterer (som omtalt s. 477) vistnok endnu, indkapslet i tårnets østmur, og adgangen fra tårnrum til midtskib har altid været ad den lave dør under orgelpulpituret.

Fig. 16. S. Nicolai kirke. Opstalt. Danske Vitruvius.

Tårnet er bygget i to afsæt. Under vægtergangen er der to stokværk, et meget højt underste stokværk ud for de seks støttepiller og derover et andet, meget lavere stokværk; over vægtergangen er der tre stokværk, nemlig de to klokke-

stokværk og øverst under spiret et lavt halvstokværk (fig. 17—19). Andet, tredje og fjerde stokværk har nogenlunde samme højde. Murene i de to nedre stokværk under vægtergangen er 2 m tykke; derover er den ydre murflugt knebet ind, mens den indre murflugt er bibeholdt med en murtykkelse på 1,6 m (og 1 m i det øverste halvstokværk). Foreden har man arbejdet med en sidelinie på 12 m. Målet passer fra nordre til søndre ydermur; fra øst til vest passer det fra den gamle vestgavls ydermur (nu tårnets indre østvæg) til tårnets ydre vestmur, således at den samlede sidelinie her bliver de 12 m plus vestgavlens tykkelse, ialt 13 m, og tårnet har derved fået rektangulært gennemsnit. Længere oppe, i andet stokværk, tiltager tykkelsen af denne østmur, idet den gennem to over hinanden anbragte aflastningsbuer vokser til det samme mål på 2 m, der gælder for de andre tre sider. — Over vægtergangen er sidelinien fra øst til vest atter 12 m, fra nord til syd 10,5 m.

Understokværkets ydre beherskes helt af de seks mægtige støttepiller, der holder murkærnen fast som i et skruestik (fig. 20). Der er to sådanne piller på flankerne mod nord og syd, een anbragt omtrent i tårnets midtlinie (dog forskubbet lidt mod øst) og een helt mod vest, flugtende — eller næsten flugtende — med tårnets vestmur; den nordligste har et umærkeligt knæk i vestlig retning, den sydlige et synligt knæk mod øst. Ved tårnets vestmur rager støttepillerne helt ud på gaden og har her, da gaden i gammel tid var meget smallere end nu, helt spærret for kørende trafik (fig. 4). De har begge en mærkbar drejning mod syd. Den sydligste af dem har — og har utvivlsomt altid haft — et gennembrud for at skaffe plads til en fodgængerpassage (gennembruddet i den nordlige pille er fra 1926). De to østlige støttepiller på nord- og sydsiden var oprindeligt ført ind i selve tårnrummet for at øge tårnets stabilitet; de er indtegnet på Thurahs plan (fig. 10), og man må formode, at de efter deres konstruktion at dømme foroven var forbundet med en aflastningsbue; de er nu forsvundet, antagelig ved tårnets ombygning 1820. Deres tilstedeværelse har på forhånd gjort tårnrummet ubrugeligt til kirkeligt øjemed. Her har i tidens løb været begravelser (f.eks. kirkens berømte organist Johan Lorentz, se nedenfor s. 612), desuden også magasin for ubrugeligt inventar¹¹, og rummet kunne gøre tjeneste som våbenhus af sekundær art. De virkelige hovedindgange var gennem nordre og søndre kapel.

De seks støttepiller er ikke i forbandt med tårnmuren og kunne efter hele deres konstruktion heller ikke være det. Med et fremspring på 4—5 m skrånere de opad og indad mod tårnmuren, og dette skrå tilløb har medført, at murstenene ligger i skrå skifter, der udefra og indefter løber skråt nedad. Pillerne er ført plant ind på tårnmuren, der må være af ældre — omend ikke meget ældre — dato. Tårnets oprindelige hjørner mod nordvest og sydvest ses endnu tydeligt som stødfuger ved de tilmurede støttepiller mod nord og syd. Også

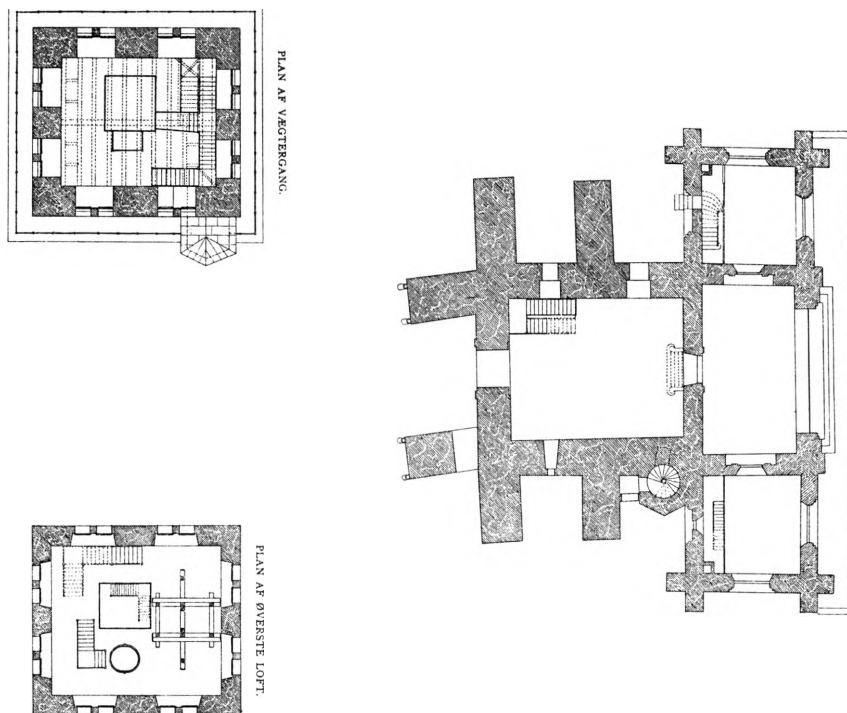

Fig. 17. S. Nicolai kirke. Planer af tre stokværk. Foreningen af 3. Dec.

andre træk peger hen på en aldersforskel mellem tårn og støtter. Mens tårnet selv har sokkel af store, jævnt tilhugne granitkvadre, er pillerne muret helt ned til niveau uden sokkel; kun i de to vestpillers hjørner er der — formentlig senere indkilede — granitkvadre med foranstillede afvisersten. Men tårnets oprindelige sokkel af tilhugne granitkvadre står ubrudt med jævn og glat overflade bag støttepillerne og kan iagttages ved vestsidens to fodgængerpassager. Pillerne bliver da en senere tilsætning, nødvendigt fremkaldt ved tårnets store højde. Men de kan næppe være meget senere og er vel snarest taget op, mens arbejdet med de øvre stokværk endnu stod på; på de ældste billeder af tårnet — som f.eks. på van Wijcks stik — er støttepillerne tydelig nok aftegnet.

Ved tårnets sydøsthjørne er opført et muret trappetårn, samtidigt med den øvrige bygning. Det er uregelmæssig manglekantet med en skarp kant mod syd; indgangen er i vestflanken, hvor der senere er muret et vindfang over døren og hen til den nærtstående støttepille. Tårnets murværk er for de nederste partiers vedkommende stærkt omsat. I det indre er trappen muret om en slank spindel; loftet er afrappet. Trappetårnet fører helt op til vægtergangen, hvor det tidligere — og også nu efter den sidste istandsættelse — havde et selvstændigt løgformet spir (fig. 3 og 16). Fra spindeltrappen har der været to indgange til tårnet. Den øvre ligger i 17 meters højde over niveau og har altid ført ind til

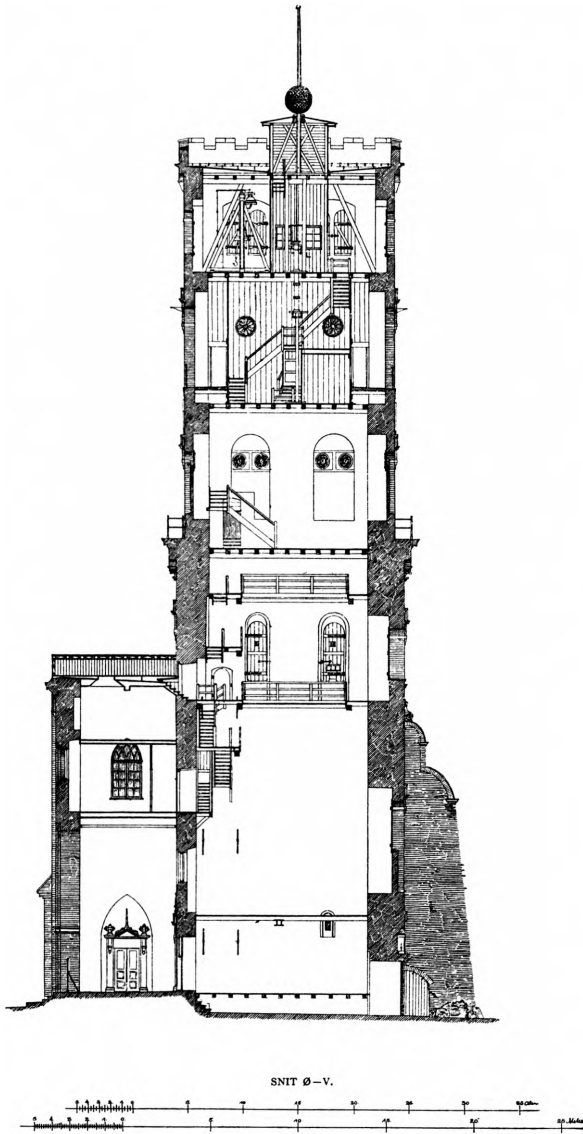
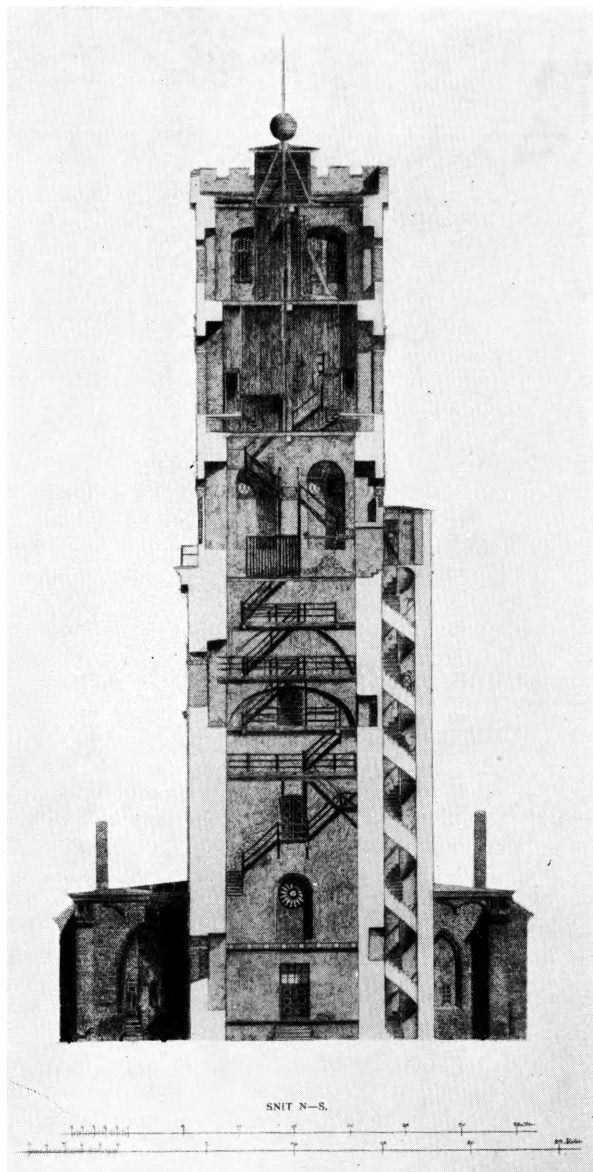

Fig. 18. S. Nicolai kirke. Snit af tårnet øst-vest. Foreningen af 3. Dec.

andet tårnstokværk (fig. 19). Den nederste, nu delvis tilmurede, åbning, der kun kan iagttages som niche fra trappen, kan ikke på samme måde have ført ind til et gulv; dette måtte da have siddet i 4 meters højde, hvor det ville have gennemskåret nordsidens vinduer. Døren, der synes at være oprindelig, kan da kun have ført ind til en løbebro, formentlig som adgang for organisten. Noget tilsvarende findes i Petri kirke (ovenfor s. 246). Om der et eller andet sted mellem disse to døre i tårnet har været udspændt et loft af træ, vides ikke

Eig. 19. S. Nicolai kirke. Snit af tårnet nord-syd. Foreningen af 3. Dec.

nu; der har i al fald ikke været adgang til et sådant loft fra trappetårnet, og på forhånd er det sandsynligst, at underste tårnstokværk har strakt sig ubrudt 17 m tilvejs.

Adgangen til *tårnets første stokværk* er gennem en lav portal på vestsiden (lig. 21). Den er stærkt ommuret ved istandsættelsen 1907, og der er næppe een gammel sten tilbage, omend man troligt har reproduceret de gamle former¹². Den rundbuede døråbning har dobbeltfals og flankeres af to flade murstens-

J.S. 1956

Fig. 20. S. Nicolai kirke. Tårnets støttepiller ved »Hvælvingen« (s. 484).

pilastre med kapitælbånd af sandsten. I topstykket over arkitraven er indsat en niche, oventil dækket af en fronton med lille obelisk i toppen. En figur forestillende S. Nicolaus stod her tidligere og er nu ved sidste restaurering genfremstillet og indsat i nichen. Over arkitraven er der yderst på begge sider en cartouche. Den søndre bar tidligere årstallet 1593, sådan som det vises på tegningen fra o. 1750 (fig. 27). Det er vistnok det sidste arbejde, der udførtes ved tårnet, inden spiret blev rejst.

Det er påfaldende, at understokværkets søndre side næsten var vinduesløst; der findes kun en enkelt rundbuet glug, anbragt i fuldt oprindeligt murværk, mens der på de andre frie sider er meget større lysåbninger. På nordsiden er der to store rundbuede vinduer, foroven dækket af en lav trekantgavl (fronton), hvis vandrette grundlinie er forlænget til begge sider og her forsynet med hængelplader af tegl, hvis nederste spidser har et tunget sandstensprofil (fig. 22). Denne vinduestype gik oprindeligt igen ved 32 vinduesåbninger over det hele tårn. Under det vestre af nordsidens vinduer ses nu en fladbuet niche; mulig har der her været en lav dør, der senere har ført fra tårnrummet ud til det 1638 opførte benhus (nedenfor s. 501). — På vestsiden sidder et højt smalt dobbeltvindue, hvis rundbuede lysåbninger dækkes af en fælles gavl af den gængse type.

Til understokværkets ydre arkitektur hører også de seks støttepiller, der

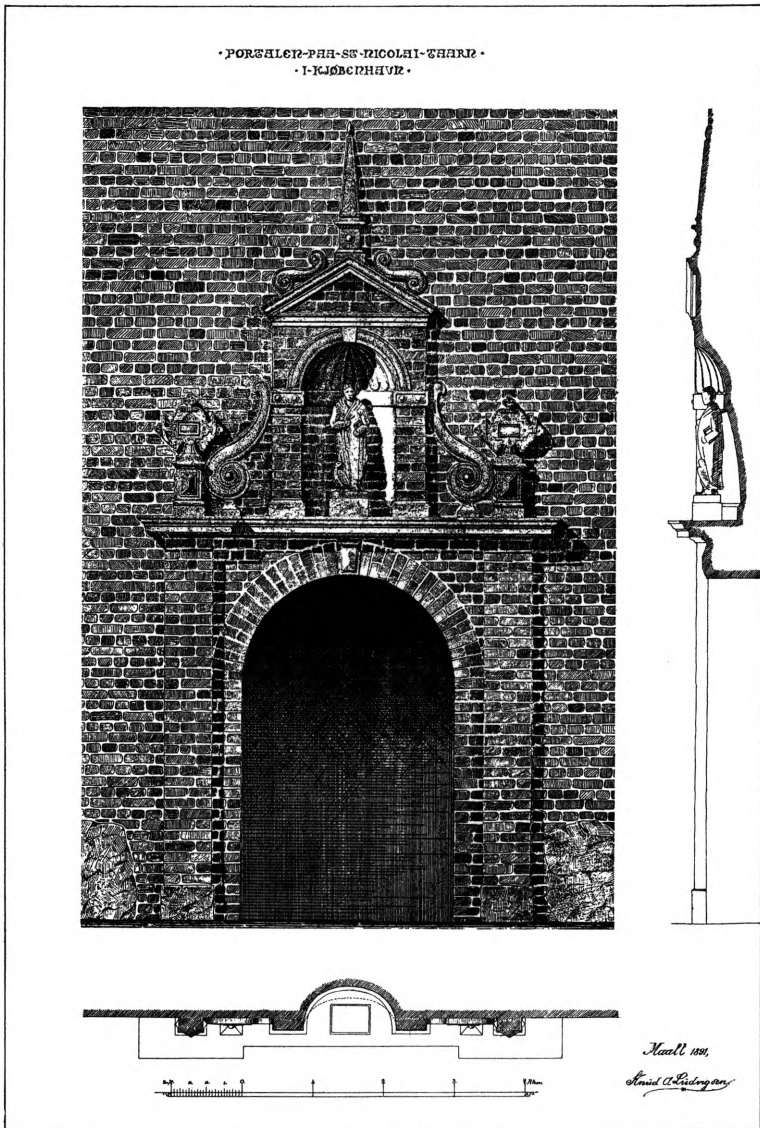

Fig. 21. S. Nicolai kirke. Tårnets vestportal. Foreningen af 3. Dec.

bogstavelig talt stiller alt det øvrige i skygge. Deres voldsomt konvergerende skrålínie går i en højde af 12 m (= tårnets sidelinie) i to rundbuede afsæt med sandstensprofiler ind mod tårnmuren, til hvilken de kobles ind med et par sandstensvolutter. Stærkt og fast er dette understokværk bygget op som en ubrudt enhed. Dets ydre synes at bekræfte, hvad vi også kunne slutte os til fra dets indre, at det var planlagt og opført som en enkelt blok i eet stokværk.

Tårnets *andet stokværk* er i det ydre markeret ved et bånd umiddelbart over støttestøtternes toppunkter; i det indre spores stokværkdelingen ved de dybe

FRA-NIKDLA1-TAARN.

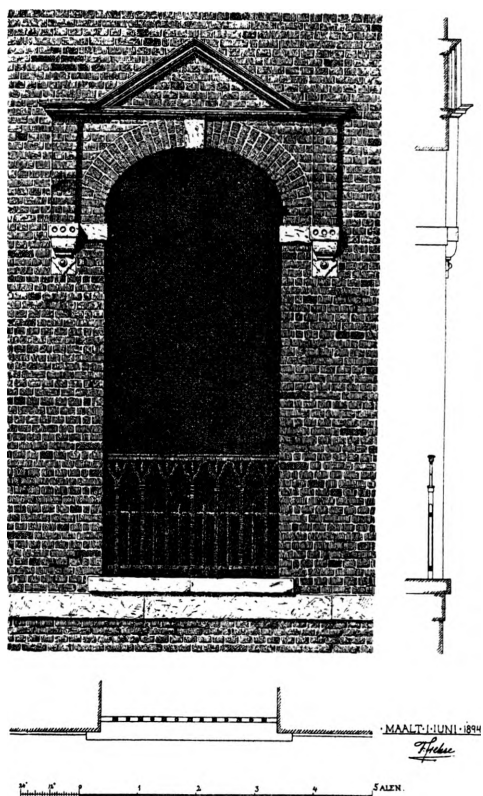

Fig. 22. S. Nicolai kirke. Glamhul i tårnet.
Foreningen af 3. Dec.

vinduesnichers murstensgulv og ved den før omtalte dør i trappetårnet. På nord- og sydsiden er der to rundbuede vinduer med hver sin fronton. Sydsidens østvindue er forrykket en smule mod vest af hensyn til trappetårnet. På vestsiden er der et dobbeltvindue under en fælles gavl, ligesom i understokværket en logisk følge af, at tårnet er smallere her end på nord- og sydsiden. Et lignende dobbeltvindue, nu helt tilmuret, sidder i østmuren, dækket af den moderne kirkebygningens tagværk. Da et vindue på dette sted også på den tid, da tårnet blev rejst, ville være fuldstændig dækket af kirkens tag, er det på forhånd usandsynligt, at det skulle stamme fra 1590. Dets murværk synes da også at røbe, at det først er indsat her 1820, fordi denne del af tårnmuren først dengang blev synlig udefra.

Over dette stokværk er vægtergangen anbragt. Dens svære murstensbuer, båret af rigt udhuggede konsoller, har nu den form, der skabtes ved restaureringen 1740 (nedenfor s. 510). Hvorledes den

ældre vægtergang så ud, ved man ikke med sikkerhed. De ældre billeder viser, at den også oprindelig kragede ud over murflugten med en konsolbåret buefrise; regnskaberne fra 1740'erne melder, at vægtergangen i sin nye skikkelse fik en større udladning, end den tidligere havde haft.

De tre øvre stokværk over vægtergangen er ensartet opbygget til alle fire sider, skønt grundplanen også her var rektangulær med en sidelinie 10,3 m mod øst-vest og 12 m (den traditionelle måle-enhed) mod nord-syd. *Tredie stokværk* har på hver side to dobbeltvinduer med frontoner; de var oprindelig bygget som åbne glamhuller, men størstedelen af lysåbningerne blev muret til 1820 og er ikke senere genåbnet. Under båndet, der skiller det fra næste klokkestokværk, var anbragt sandstenstavler, een på hver side, med årstallet 1591. De blev alle nedtaget 1821¹³ af hensyn til de urskiver, der dengang anbragtes her; en af dem flyttedes ned mellem støttestavlerne på vestsiden, hvorfra den atter ved sidste istandsættelse flyttedes op til det oprindelige sted, mens en anden

opbevaredes ved bygningen og nu er indmuret i tårnrummets sydvæg. — *Fjerde stokværk* har på hver side to åbne glamhuller, som store porte, anbragt i lod over tredie stokværks dobbeltvinduer og hvilende på et uprofileret sandstensbånd. Glamhullerne har siden 1820 været forsynet med et brystværn i form af et udarbejdet jerngitter¹⁴. Rummet bagved blev samtidig lukket ved bræddevægge — og sådan fremtræder det endnu. — Øverste, *femte stokværk* er næsten helt nybygget. Her var fra første færd de fire urskiver anbragt, og hver af disse flankeredes af små glugger med frontoner. Ved omdannelsen til vagttårn 1820 blev denne del af tårnet ændret, dels fordi det øvre murværk var ødelagt af branden, dels fordi den påtænkte murkrone krævede en større ombygning. Murværket blev da forhøjet, og der indsattes på hver side fire rundbuede glugger, samlet i grupper på to og to under den svære tindekrans (se nedenfor s. 519). Da man 1909 opsatte det nye spir, fik det murede tårn atter sin oprindelige øvre afslutning.

Om tårnets opførelse og om statholderens andel deri er man således ganske godt underrettet. Men navnet på den arkitekt, der tegnede udkastet og ledede arbejdet, er intetsteds opnoteret. Det færdige værk viser hans dygtighed og gør det på forhånd givet, at han må søges blandt datidens bedste. Man har derfor bragt den ældre Hans van Steenwinkel i forslag, hvilket lyder meget sandsynligt; men noget bevis for en sådan tilskrivning er endnu ikke givet¹⁵.

Hvorledes tårnets øvre afslutning skulle være efter den ældre plan, er der ingen efterretning om. Sandsynligst er det, at man havde projekteret et spir. Et sådant blev da også opført en lille snes år efter fuldendelsen af det murede tårn. 1611 gav statholderen Breide Rantzau 1000 rdl. til spiret på Nicolai kirke¹⁶; det må vel på det tidspunkt have været færdigt, i al fald under opbygning. Københavnsprospektet fra samme år (fig. 8) viser det i hvert fald i fuld færdig stand. Det var af samme type som det, Dirk Frij kort forinden havde bygget på S. Petri kirke (ovenfor s. 250), et højt, ottesidet pyramidespir, der forneden ved overgangen til det firkantede tårnlegeme var knækket udad.

I fortsættelse af tårnbyggeriet fandt også andre byggearbejder sted. Det søndre våbenhus må være opført ved denne tid. Det nævnes første gang 9. dec. 1606 i Christian IV. s forordning om stolestader i S. Nicolai kirke¹⁷. Det stemmer godt hermed, at kirkens ældste liste over stolestader fra 1607 omtaler stole i det »syndre capeli«, hvor billedskæreren Engelbrecht Melstede¹⁸ havde stol nr. 19; den ældste kendte begravelse på dette sted er dateret 1607, og kapellet har sandsynligvis på den tid været nybygget¹⁹. Ligesom det nordre våbenhus dækkede det to sideskibsfag, men var dog forskubbet et fag mod vest i forhold til nordkapellet. Portalen sad i det østligste fag lige over for nordportalen. — Kapellet var i to stokværk. Et trappetårn på sydsiden i krogen mellem kapellets og søndre sideskibs mur førte fra kirkegården op til øverste stokværk; det var

ottekantet og afsluttedes foroven af en karnissvunget hjelm. Mod syd havde kapellet en dobbeltgavl med svungne renæssanceforsiringer, fod- og toptinder. Over sideskibets sydmur gik våbenhuset fri af selve kirkebygningen og udfoldede sig som et selvstændigt tårnlignende hus, der også havde gavl mod nord, ind mod midtskibets sydmur. Den særlige konstruktion med dobbelttag medførte gener ved tøbrud og regnskyl, idet der oprindelig synes at have været »vandfald« mod syd ud over hovedindgangen; 1741 ændredes dette, således at afløbet førtes ud mod nord ind over kirkens sideskib. Af de to stokværk var kun det underste overhvælvet; støttestøtterne omfatter kun dette parti (fig. 16). Den store portal, der mulig ikke var færdigbygget 1606, fik sin pompøse barokke indfatning 1664 (se nedenfor s. 503). Soluret i den østre gavl (nedenfor s. 549) var efter troværdige udsagn fra 18. århundrede udført efter udkast af Johannes Longomontanus; tidspunktet for solskivens opsættelse er ukendt, men der er intet til hinder for, at det er sket ved kapellets opførelse. I det indre var underste stokværk dækket af to krydshvælvinger, og rummet fik lys fra tre spidsbuede vinduer, eet i hver af de frie sider; sydvinduet blev senere dækket, da Niels Rosenkrantz' store epitafium blev opstillet. I det øverste stokværk, der var fladloftet med fire rektangulære vinduer (såvidt det kan ses med sandstenskryds), skal der oprindelig være indrettet konventstuer; senere var her magasin for ubrugeligt inventar samt depot for rådstuearkivet (ovenfor s. 463).

En *boglade*, der første gang omtales 1675, var indrettet ved grav nr. 4 i kapellets østfag tæt ved indgangen til søndre sideskib²⁰.

Det middelalderlige manglekantede kor er muligvis blevet ombygget samtidig med opførelsen af søndre våbenhus. Direkte oplysninger derom har man ikke; men de to tydeligste billeder fra denne tid, van Wijcks stik fra 1611 og Allards stik fra o. 1625—30 synes at vise, at midtskibet er blevet ført et fag længere mod øst; sideskibene må da være afbrudt ved indgangen til den sengotiske koromgang, mens det nye højkor gik frit af sideskibene og stod med flad altervæg under en høj gavl med svungne renæssancekonturer. Hvor stor kildeværdi der i alle enkeltheder kan tillægges datidens stik, er noget usikkert, navnlig hvad sideskibenes østre afslutning angår. Men den høje, plane korgavl er et så markant træk ved den store kirkebygning, at den næppe kan skyldes en lapsus hos kunstnere, der iøvrigt var vederhæftige. Og har renæssancegavlen virkelig været der, må den være bygget i forbindelse med det store tårn og det nye søndre våbenhus.

I denne skikkelse stod S. Nicolai kirke i 17 år. Den 28. januar 1628 styrtede det nybyggede spir ned under en orkanagtig storm²¹ og knuste i sit fald så meget af kirkebygningen, at i alle tilfælde koret helt måtte ombygges i ny og endnu større og skønnere skikkelse.

Fig. 23. S. Nicolai kirke og kanalen. Efter stik i Novus Atlas Daniae 1761.

S. NICOLAI KIRKE I 17. ÅRHUNDREDE

Spirets fald i 1628 og de ulykker, det forvoldte på bygningen, krævede øjeblikkelig indgriben. Et nyt spir tænkte man vel på at rejse, men det kunne dog vente — og kom til at vente en menneskealder —, men kirken selv måtte skyndsomst repareres, fordi dens tag og hvælvinger var slået ned. Det blev imidlertid ikke blot en reparation og genrejsning, men en ombygning og udvidelse i meget anseligt omfang. Først nu blev S. Nicolai borgerskabets store kirke, der kunne måle sig med Universitetets Vor Frue.

Kirkens grundplan (fig. 10) viser, hvad der var sket: ved det sjette pillepar regnet fra vest — dér hvor den middelalderlige korslutning begyndte — og videre mod øst opførtes et nyt kor, hvis samlede længde var halvdelen af det gamle midtskibs længde, og hvis opbygning som kirkehal med midtskib og sideskibe af samme højde øgede kirkens rumfang og vinduernes lysstyrke. Men grundplanen viser tillige, at der ikke indvandedes ret meget gulvplads til stolestader. Det ældre kor, som må formodes at være begyndt ved skibets sjette hvælvingssag, er blevet inddraget, og staderne er rykket hen til den nye kor-

skranke, hvis gitter af polerede messingpiller adskilte nybygningen fra den gamle kirke, altså kun en gevinst på nogle få bænkerækker. Når der senere i tiden klagedes over mangel på plads i kirken, inddrog man dog aldrig koret som helhed til dette formål af den enkle grund, at man derfra med vanskelighed hørte og så præsten på prædikestolen. Ville man i 18. århundrede have nye pladser i kirken, byggede man til vejrs, hele rækker pulpiturer i flere stokværk, og lod koret ude af betragtning. Der må således have været ganske særlige tanker med denne store nybygning, som jo tillige sprængte den ældre kirkegårds alt for snævre rammer (ovenfor s. 468) og førte til opkøbet af en række naboejendomme, hvor den store urtegård blev anlagt. Man spørger derfor om, hvad man egentlig ville med det store kor, og hvem der kan tænkes at stå bag ved nybygningen.

De omhyggelig førte begravelsesbøger giver en forestilling om, hvilke københavnske borgere der følte sig knyttet til S. Nicolai kirke, lige fra 1620'erne og så langt ned i tiden, som kirken bestod. Fra 17. århundrede nævner vi i flæng Mikkel Vibe, Albert Baltser Bernts, Hans Holst, Lorentz Meulengracht, Hans Trægaard o.m.a., lutter folk i fremtrædende stillinger inden for den driftige hovedstad, der dengang var inde i en hastig opløbsstring. Det er tænkeligt, at dette velhavende borgerskab har ønsket at give sin sognekirke en ydre og indre anseelse, der var byen værdig. Og borgerskabet valgte netop gravsteder i Nicolai kirkes kor. Magistraten og kirkeværgerne var næppe, da planerne for de store byggearbejder blev drøftede, døde for det argument, at øget gulvareal i kirken også gav øgede indtægter, fordi gravsteder her til enhver tid var efterspurgt. Omend alt dette kun er gættværk, fordi selve kirkens regnskaber fra den tid er gået tabt, må der dog i tiden have været et stærkt udtalt ønske om en meget større kirkebygning; og når det færdige resultat viser, at man kun i ringe grad sørgede for at øge stolestadernes antal, bliver der kun tilbage, at man i sidste instans har tænkt mest på at skaffe plads til de døde.

Da der hverken i magistratens eller kirkens arkiv er bevaret materiale til belysning af kirkens bygningshistorie i 17. århundrede, må vi skaffe vor viden ad omveje. I begravelsesbogen fortælles der om kirkeværgen Hans Trægaard, at han 1636 fik gravsted i koret nr. 5 (nedenfor s. 578) »for hans store besværing med kirkens bygning«. Peder Basse købte 1. maj 1634 en muret grav bag alteret »mod syd til den nye mur, som nu bliver opsat« — hvilket vel må opfattes som møntet på det nye kor¹. Når Christian IV. i et brev fra 1637 omtaler, at en mester Basmus endnu bygger på S. Nicolai kirke², kan man tage udtalelsen til indtægt for, at byggearbejderne stod på i slutningen af 30'erne. Og endelig får vi at vide, hvem arkitekten var. Begravelsesbogen oplyser, at Hans van Steenwinkel for sig og sine efterkommere har fået gravsted i koret (søndre gang nr. 10, se nedenfor s. 583) kvit og frit »for den hafte umage ved kirkens nye byg-

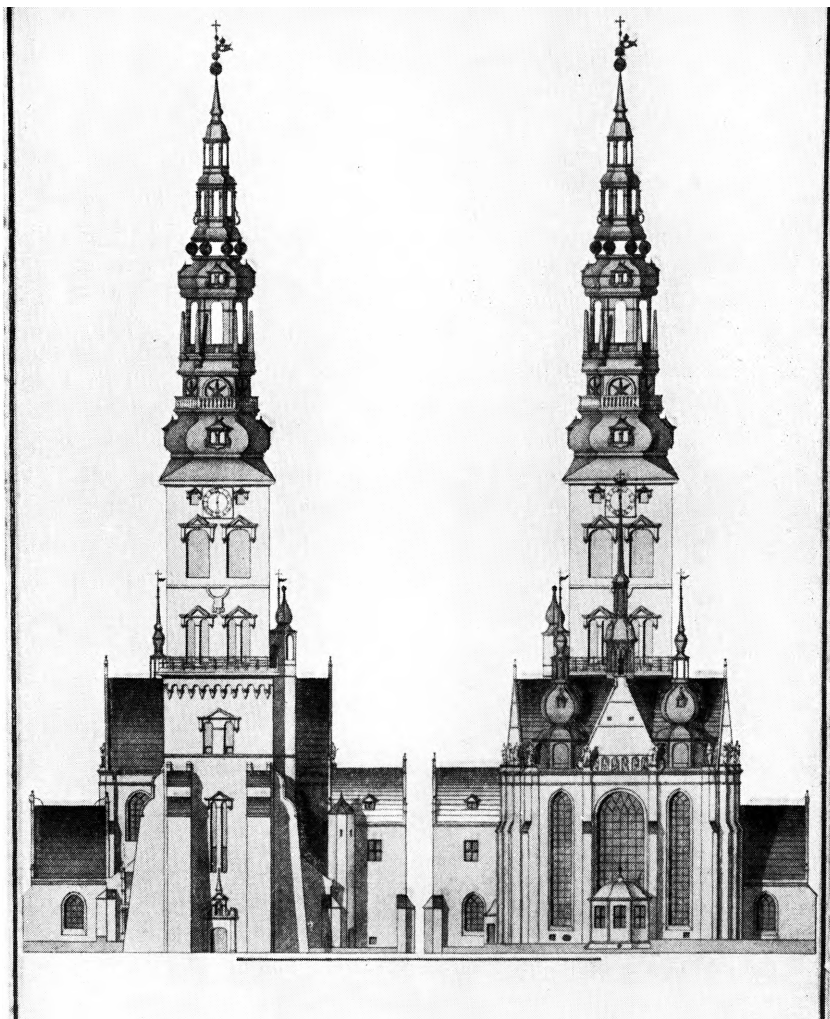

Fig. 24. S. Nicolai kirke. Vestfaçade (til venstre) og ostgavl. Opmåling o. 1750 i Bymuseet.

ning 1630«. Koret er altså rejst fra 1630 i løbet af de følgende år, og Hans van Steenwinkel den yngre var kirkens arkitekt (fig. 24-27).

Det nye kor fik en samlet længde på 30 alen, svarende til tre hvælvingsfag á 10 alen i den middelalderlige kirkes skib, hvis målenheder således pinligt respekteredes. Grundplanen fik en ejendommelig trapezform. Dér hvor side-murene er tappet sammen med de sengotiske sideskibes ydermure, har de fået et lille knæk, nordmuren mod sydøst og sydmuren mod nordøst — men næppe så meget, at øjet i første omgang kunne opfatte de konvergerende linier. Pillerne, der i det indre bar de højt opbyggede hvælvinger, var også parvis rykket tættere

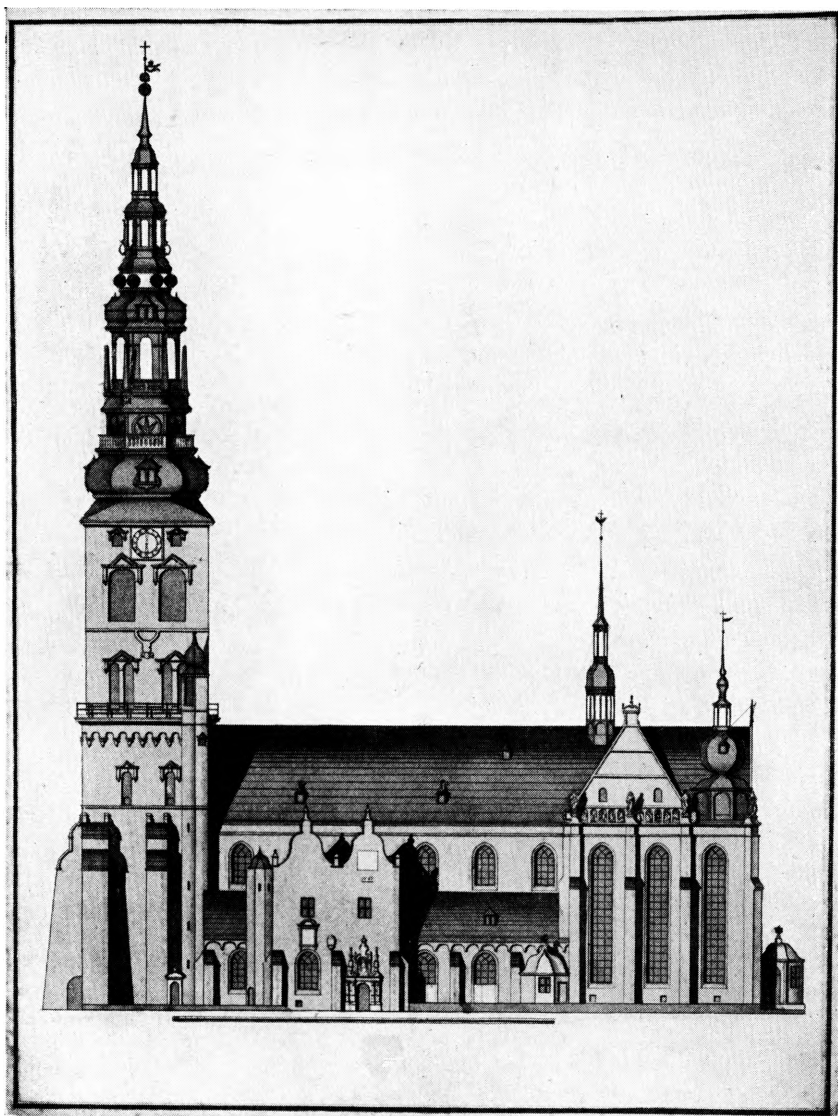

Fig. 25. S. Nicolai kirke set fra syd. Opmåling o. 1750 i Bymuseet.

sammen, sådan at midtskibet mod øst smalner ind, fra 15 alen ved korgitteret til ni alen ved korinduet. Konvergeringen er således tydeligere udtalt i midtskibet end i korets to sideskibe, hvis indre bredde vokser mod øst. Hvilke tanker arkitekten har gjort sig med dette raffinerede spil af forskudte linier, kan næppe afgøres nu, da kirken er forsvundet. Man har med god grund regnet med den mulighed, at arkitekten måtte tage hensyn til ældre fundamenter³, om ikke fra det middelalderlige kor, så dog fra det kor, der formodedes bygget omkring år 1606. Udgravningerne har ikke bragt klarhed over dette problem;

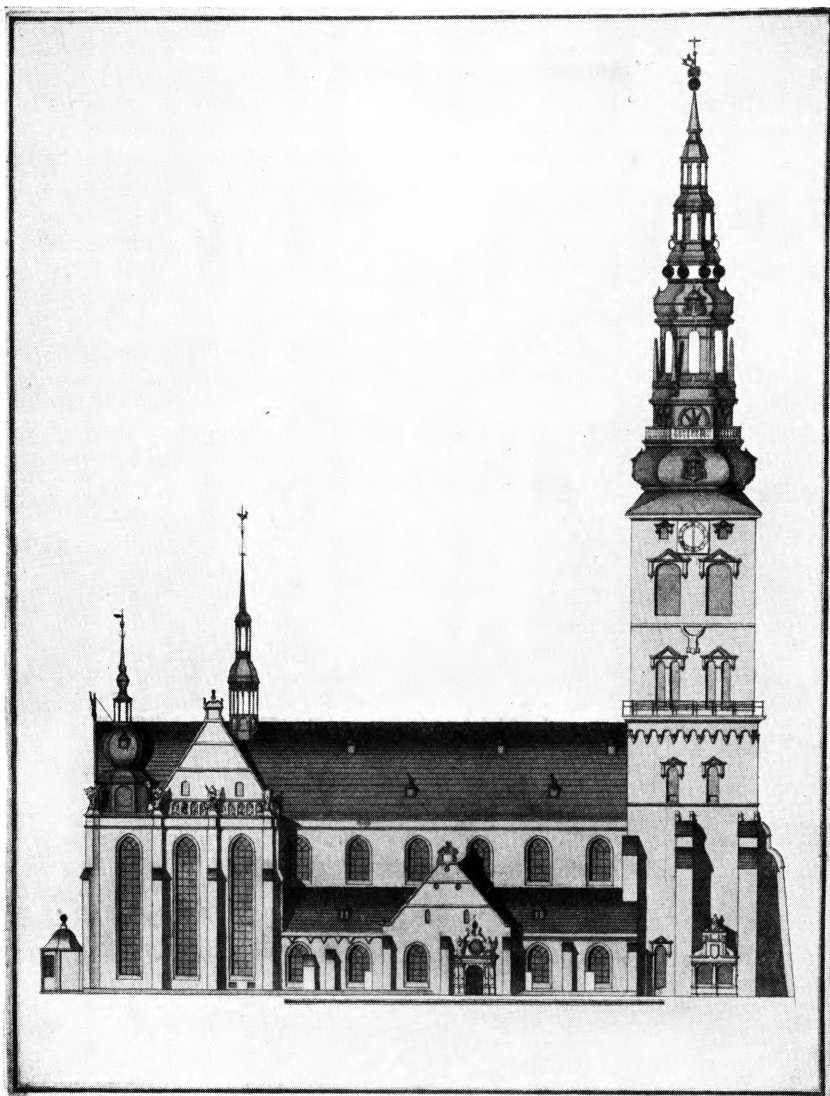

Fig. 26. S. Nicolai kirke set fra nord. Opmåling o. 1750 i Bymuseet.

der er vel endog en større sandsynlighed for, at de gamle fundamenter *ikke* kan have hindret korets frie opbygning. Der er stadig den mulighed åben, at arkitekten bevidst har arbejdet med forkortninger og perspektiviske virkninger.

Kirken var tilforn meget mørk, siger J. L. Wolf 1654, men nu var den bygget stor og lys på foranstaltning af sine forstandige værger⁴. Den rigelige lysvirkning havde man opnået ved at give koret form af en treskibet kirkehal med lige høje skibe. Vinduerne i sideskibene blev o. 20 alen høje; korvindet bag alteret

gjorde man desuden meget bredt, idet det kom til at udfylde hele korvæggens flade. Den vanskelige overgang fra den gamle kirke med de lave sideskibe til den moderne hal med højt opførte mure havde Steenwinkel klaret på samme måde, som det i sin tid var sket i Århus domkirke: den vestlige del af koret, omfattende to hvælvingsfag, fik skikkelse af et tværskib med selvstændige gavle mod nord og syd og med tagryg vinkelret på kirkens længdeakse⁵. Også midtskibet fik mod øst sin særlige gavl; under denne udsparedes det nys omtalte store vindue, der i det indre tog sig ud som een stor glasvæg. Over sideskibenes østlige fag — et på nordsiden og et på sydsiden — byggedes slanke lanterne-spir, udelukkende til pryde; kirkeværgen fortæller 1760, at der aldrig her var ophængt klokker⁶. Ydermurene fagdeltes ved høje støttepiller i to afsæt, hjørnepillerne mod sydøst og nordøst var drejet efter diagonalen. Langs fodlinien på alle tre gavle var muret hvælvede nicher; i bunden af hver niche sad en tyk kobberplade, 10 på hver af sideskibsgavlene, seks i midtskibets gavl. Efter inventariet 1706 var der her afbildet de 12 israelske stammer⁷ (dog var billedet af Benjamin stamme på den tid bortkommet). Jonge⁸ nævner, at billederne forestillede »det gamle Testamentes Fædre og Profeter, saa og Christus med Apostlerne og Evangelisterne mahlede hver paa en tyk Kobberplade«. Øverst på toppen af hver støttepille stod en legemstor figur, 10 ialt, »af adskillig Betydning og af ypperlige Mestere forfærdiget« (Jonge). Korgavlen mod øst kronedes af en statue af kirkens værnehelgen.

Selve murværket, der var af små hollandske sten, stod nøgternt og smykkeløst indtil gesimshøjde. Først herover begyndte det festlige opbud af skulptur og malede kobberplader. Vinduerne var dog vistnok oprindelig forsynet med stavværk af sandsten, omend de forskellige afbildninger ikke fortæller noget derom. I inventarielisterne fra 1686 og 1706 har værgen optegnet⁹, at han dels på urtegården, dels på loftet over søndre våbenhus havde et lager af »gullandske sten« fra de gamle vinduer omkring i koret »som [o: hvor] vinduerne siden i jern blev indfattet«. Der har formodentlig været tale om sandsten. Korvinduerne — og vel særlig midtskibets østvindue, der fyldte helej korvæggen — var da efter disse oplysninger bygget op med sandstensstavværk, der af grunde, vi ikke mere kender, allerede før optagelsen af inventariet 1686 var fjernet. På H. C. Schmidts akvarel fra 1817 (fig. 40) har koret og højkirken jernvinduer af ganske ens støbning. — Også gavlene havde sandstenssmykke. Kammene forløb ganske glatte, prydet med en profileret sandstensliste, der forneden ved gavlens fod krummede sig sammen i en volut; øverst på tværskibsgavlene var der en toptinde med mindre sandstensforsiringer. Det var på korgavlens toptinde, at værnehelgenen S. Nicolaus var anbragt. Den stramme opbygning af gavlkammene, der er i så åbenbar modsætning til de svajede gavle fra Christian IV.s tidligere bygninger, er iøvrigt velkendt fra 1630'ernes og 40'ernes arkitektur

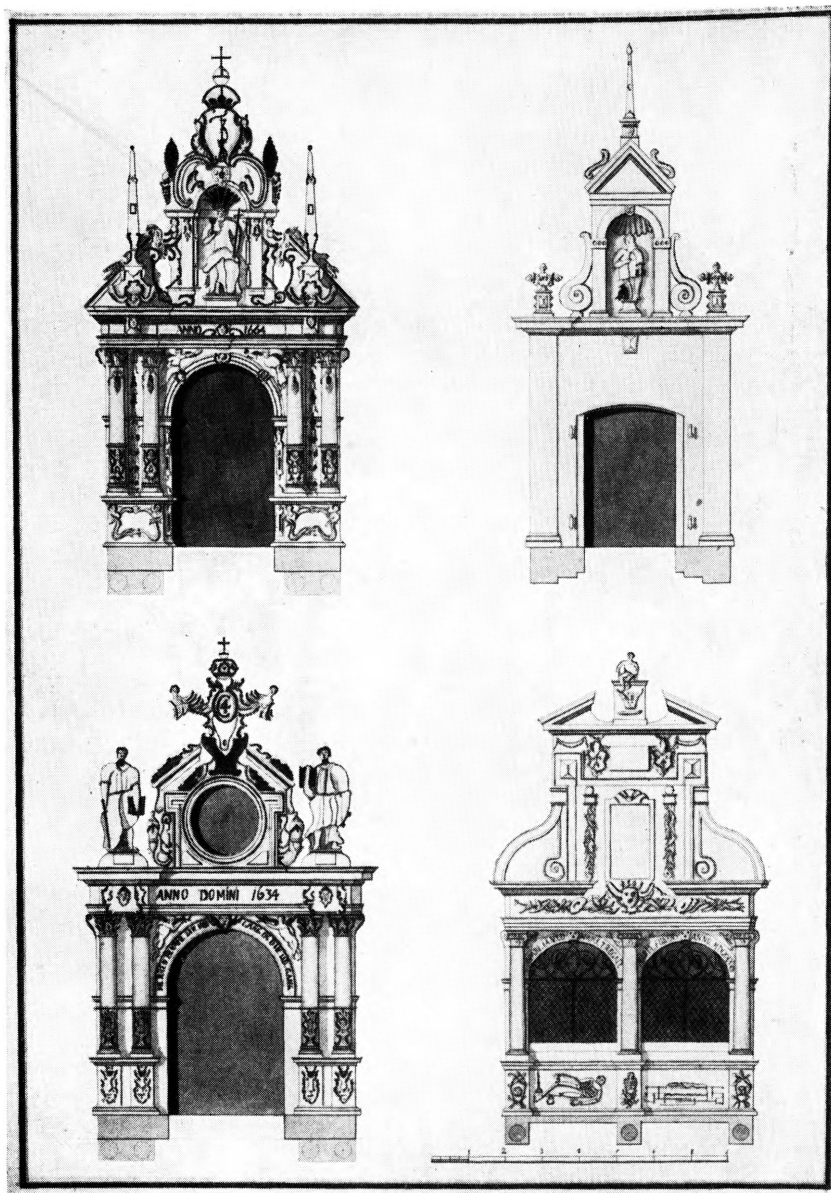

Fig. 27. S. Nicolai kirke. Portaler og benhus. Efter opmåling o. 1750 i Bymuseet
 Øverst til venstre sydportalen. Øverst til højre vestportalen. Nederst til venstre
 nordportalen. Nederst til højre benhuset.

(Petri og Trinitatis kirker). Det nordre våbenhus ved S. Nicolai kirke havde gavl af samme type og er åbenbart ombygget ved denne tid.

De to pyntespir ved korgavlen er anbragt her for at udfylde tomrummet mellem korgavlen og sideskibsgavlene. De er ikke antydet i murene nederunder, men stiger pludselig og umotiveret tilvejs over gesimsen. Den kobber-

tækte konstruktion var nederst formet som et ottekantet prisme; derover et karnisformet led; så fulgte den løgformede kuppel, langstrakt og svulmende med kraftig sammensnøring forneden og foroven; derover det åbne lanternekværværk, der løb op i stejle spir med uroligt bølgende kontur. *Tagrytteren* må stamme fra samme tid. Den var anbragt over korets vestligste fag, altså ikke over den egentlige korsskæring, og var formet som et dobbelt etagespir med lanterner i to kværværk med samme tilbøjelighed til smalle, langtudtrukne konturer, som kendes fra de to kortårne.

Af *korets indre* kender man kun selve opbygningen. Pillekonstruktionen må have været simpel med flade fremspring i lavt relief til gjord- og skjoldbuer. Den løst henkastede skitse fra tiden umiddelbart efter branden (fig. 37) giver en antydning af, hvordan disse piller så ud, og i sideskibene ses de flade vægpilastre, der korresponderede med midtskibspillerne. Foroven synes der at have været et smalt profilbånd, hvorfra den kraftigt accentuerede ribbekonstruktion steg tilvejs. Mærkelig nok synes tegningen at antyde, at også korets gjordbuer havde karakter af smalle ribber; efter grundplanen hos Thurah (fig. 10) var der brede gjordbuer, hvad der unægtelig også stemmer bedst med hele anlæggets plan. Omend tegningen således næppe på alle punkter står til troende, kan den dog hjælpe os til at danne et førstehåndsindtryk af selve rummets volumen. Korets indre var utvivlsomt kun udformet som en ramme om alteret og de mange begravelser. Hvis man i tankerne rekonstruerer rummet med alle de kirkelige genstande, det i tidens løb blev fyldt med (nedenfor s. 526 ff), bliver billedet både festligt og fyldigt. Den udskårne renæssancealtertavle med Carel van Manders maleri stod i højkoret, der var adskilt fra den øvrige kirke ved et gitter af messingpiller på et rigt udskåret panelværk med bibelske malerier i fyldingerne. De svære, enkelt udformede piller var beregnet på udsmykning og fik den i form af epitafier (nedenfor s. 556 ff), der blev både stafferet og forgyldt.

Mens interiøret således er en nøgtern, mere moderne omdigtning af den sen-gotiske kirkehal, rummede eksteriøret til gengæld en række karakteristiske stiltræk, der kan tjene til at vise, hvor arkitekten havde hentet sine ideer fra. De lige gavlkamme med den afbrækkede spids, hvorpå en toptinde af variabel konstruktion kunne sættes, peger mod samtidens amsterdamske arkitektur. Det samme gør tendensen mod de høje vinduer, navnlig det brede østvindue, der efter mønster fra Hendrick de Keyzers kirker i Amsterdam på det nærmeste udfyldte en endevæg og var opdelt med stavværk. Blandt den store Amsterdamer-arkitekts arbejder kommer Zuiderkerk og Westerkerk¹⁰ vor egen S. Nicolai meget nær, hvilket er såre rimeligt, da Steenwinkel er den eneste danske bygmester, der vides at have været i Hendrick de Keyzers sold. Da Steenwinkel træffes i den danske konges tjeneste allerede 1614, har han ikke

personligt kendt Westerkerk, der byggedes i årene efter 1620. Men han må have set og kendt Zuiderkerk, der blev bygget på en tid, hvor vi formoder, den danske arkitekt var i Amsterdam. Han har blot i S. Nicolai kirke vist det prisværdige mådehold at afstå fra de livlige vildskud i den keyserske arkitektur. Dertil var han vel selv for nøgtern en natur, men han har tillige som ægte arkitekt følt sig bundet af den middelalderlige kirke, hvis stil han respekterede, og hvis målehenheder han bibeholdt.

Også andre byggearbejder fandt sted i forbindelse med opførelsen af det nye kor. Det nordre våbenhus fik (som nævnt s. 499) en ny gavlfod af samme type som korets. Af hensyn til den høj topbyggede portal (fig. 27), hvis sandstensarkitektur ragede op i gavltrekanter, blev gavllinien strøget, ligeledes de to hjørnevolutter (der erstattedes ved, at kammens profil knækkedes vandret over hjørnestøttestykkerne), mens toptinden, gavlkammene og de vandrette sandstensbånd bibeholdtes. Portalen, der bar årstallet 1634, anbragtes i våbenhusets vestre fag, nøje svarende til placeringen af portalen i søndre våbenhus og vel også til den oprindelige anordning i den middelalderlige kirke. Den har fået triumfbuens form med foransatte, sammenkoblede korintiske søjler, prydet med ornamentbånd forneden; foroven bar søjlerne en glat arkitrav med indskrevet årstal. I topstykket var indfældet et rundvindue med ramme af forkrøbet listeværk og flankeret af Moses (mod vest) og Aron. Over topstykket sås Christian IV.s kronede monogram. Enkelte brudstykker af portalen opbevares på Bymuseet, bl.a. et stykke af frisen med årstallet 1634, to kvadre med diademsmykkede kvindehoveder — oprindelig anbragt på gesimsfremspringene over søjlerne — samt stumper af englefignurer fra buens svikler.

Umiddelbart herefter opførtes et *benhus* mellem de to stærkt fremspringende piller på tårnets nordside (fig. 27). Det var helt opført af brudsten, formet som en karnap eller loggia, hvortil der kun var adgang inde fra tårnet; en tilmuret, fladbuet dør på tårnets nordside er nu det eneste minde herom. Den særdeles sirlige lille bygning havde ud mod kirkegården to fladbuede åbninger, adskilt ved en søjle i midten og flankeret af to andre søjler i hjørnerne — alle tre søjler med kompositkapitæler og glatte skafter. Topstykket med forkrøbede lister og svajede gavlsider indrammede to indskrifttavler; øverst sås en brudt gavlfod, åben i midten med figurkronet top. Alle postamenter, arkitraver og flader var prydet med ornamenter og billedhuggerværk af sindbilledlig art. Forneden, i postamentets felter, sås dødningshoveder og benrade; i feltet under vestre åbning var afbildet en ligbåre med ligklæde, to gravspader og en le (?), mens der under østre vindue sås en grinende dødningshoved med timeglas, lysestage med slukket lys og en krone — altsammen dødens dystre symboler. Men fra arkitraven og opefter så man livets liflige kendetegn — en sol omgivet af sommerlige blomsterranker var gengivet på arkitraven; indskrifttavlerne kransedes af guir-

lander, og en tilsyneladende glad mandsling (homo triumphans?) sad på top-tinden. Det hele ligner en morale over livets og opstandelsens sejr over døden.

— Benhuset, der jo var opbevaringssted for de på kirkegården opgravede knogler, lod sit makabre indre beskue gennem de to fladbuede åbninger, der dækkedes af smedejerns sprinkelværk i Caspar Finckes stil. Vinduernes bueslag havde indskrifter med stifternes navne. Fra øst mod vest læstes i østre bueslag: »Mari Jans.d. Hans Tregard«. Og i vestre bueslag: »Maria Fuiren. Anno domini 1638«. Kapelbygningen er således stiftet af kirkeværgen Hans Trægaard og hans anden hustru, Maria Fuiren, men også hans første hustru, Marie Johansdatter (d. 1636, se s. 578), blev mindet i indskriften; at benhuset var planlagt i hendes levetid, altså før 1636, synes at fremgå af den øverste indskrifttavle, hvorpå der læstes: »Dette Beenhuus haver Hans Trægaard med sin kiære Hustrue Mari Johansdatter Gud til Ære og afdøde christne Menniskers opgravne og adspredte Been til Hviile og Forvaring hos Guds Huus paa deres egen Bekostning ladet opsette«¹¹.

På den større, underste plade stod der: »Ezechiel cap. 37, v. 5 og 6: Sic ait Jehova ossibus. Ego inducturus sum in vos scriptum, ut vivatis, nam addam vobis nervos et obducam vobis carnem et superindam vobis cutem, ponamque in vobis scriptum, et vivetis, ut cognoscatis me esse Jehovam« (den latinske tekst er ikke fra Vulgata, men svarer temmelig nøje til den gængse bibel fra Christian IV.s tid: Saa sagde den Herre om disse Been: See jeg vil lade Aand komme i eder, og I skulle leve. Og jeg vil lade gøre Sener paa eder og lade Kød opkomme over eder og overdrage eder med Huud og give Aand i eder, at I skulle leve. Saa skulle I vide, at jeg er Herren). Herunder stod en tysk indskrift: »Des Menschen Ehre, Muth und Pracht — im Todt vergeht und wird gebracht — mit diesen Bein zur Erd und Koth — und macht aus Hoffart ewig Noth«. Og derunder på dansk: »Derfor frygt Gud, lev efter hans Bud — og gjør dig hver Dag reede. — Thi Døden kommer og fod'r dig ud — fra Verdens Lyst og Glæde — Til Herrens Dom og sidste Dag — som skrækkelig vil være — om du ey saa retter din Sag — at du kand nyde Guds Ære«. Indskrifternes bogstavtyper kendes ikke. Det kan ses af kirkens regnskaber fra det følgende århundrede, at bogstaverne var forgyldte; en fornyelse af forgyldningen fandt sted 1774¹². Benhusets billedhuggerværk blev eftergået, repareret og »anstrøget« 1743¹³ og påny 1774. Branden 1795 synes ikke direkte at have skadet façaden, der er gengivet nogenlunde urørt på gamle prospekter fra o. 1800 (fig. 38); en foretagsom borger, vægterinspektør Berg, ønskede 1807 benhuset indrettet til tranoplag¹⁴. Endnu på H. C. Schmidts akvarel fra aug. 1817 ser man benhusets façade, omend topstykket mangler. Derefter omtales det ikke mere, og antagelig forsvandt det sammen med selve kirkebygningen september 1817.

Senere i 17. århundrede fik den søndre portal en lignende monumental

O.V.1950

Fig. 28. S. Nicolai kirke. Brudstykker af skulptur, fundne på kirkens tomt. Til venstre: fragmenter af døbefonten, samlet af Chr. A. Jensen. Til højre: søjle fra sydportalen. Bymuseet.

udsmykning som den nordre portal og benhuset. Hvordan sydkapellets oprindelige indgang har set ud, vides ikke. Men dens efterfølger, der var opsat 1664, kendes ikke blot fra afbildningerne o. 1750 (fig. 27), men store brudstykker af den er fremdraget på tomten og er nu opbevaret i Bymuseet. Bevaret fra denne portal er et par søjleskafter med prydbælte foruden og korintiske kapitæler (fig. 28). — Da portalen er samtidig med spiret, er det sandsynligt, at den er tegnet af Albertus Matthiesen.

DET STORE SPIR

Lige siden 1628 havde S. Nicolai kirkes tårn haft en lav pyramidehætte, der kendes fra van der Veldes prospekt af København 1658 (fig. 29). Denne løsning var sikkert tænkt som noget rent midlertidigt. Opførelsen af det store kor syntes

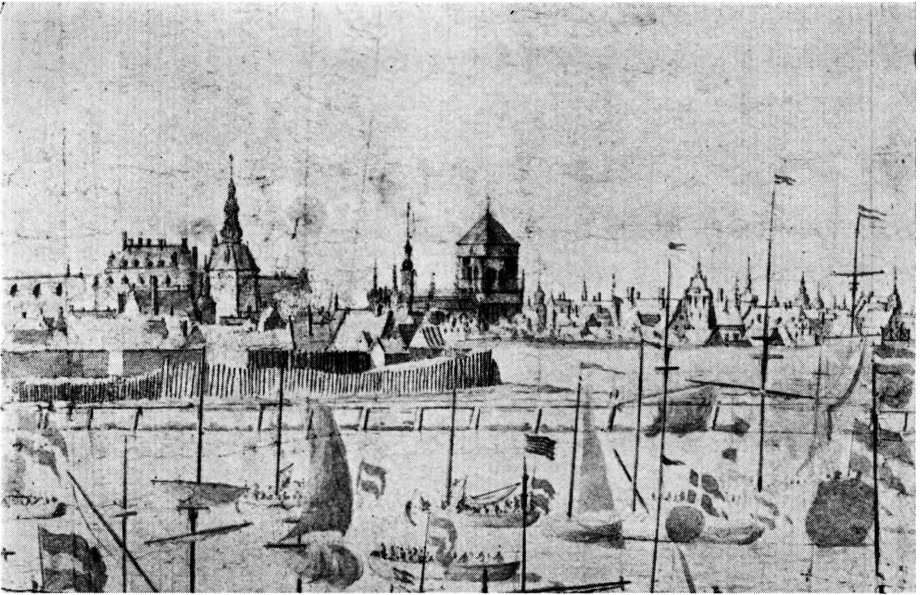

Fig. 29. S. Nicolai kirke med lav tårnhætte. Udsnit af van der Veldes prospekt 1658. Kobberstiksamlingen.

at forudsætte, at kirken yderligere fik et monumentalt spir. At man 1630 havde noget i denne retning i tankerne, er mere end sandsynligt, men vi savner efterretninger derom. De vanskelige tider i slutningen af Christian IV.s regering kan tænkes at have nødvendiggjort en udsættelse; tanken blev først til virkelighed i 1660'erne.

Det store spir blev påbegyndt 1664. Kontrakten med tømreren, mester Lauge Thommesen, dateret juni 1664, er bevaret i afskrift¹⁵. Heri akkorderede kirkeværgerne Henrik Jacobsen og David Mohr med tømmermesteren om opførelsen af et spir ved kirken efter den tegning, mester Albertus Matthiesen havde udført. Lauge Thommesen måtte på tro og love forpligte sig til at færdiggøre spiret og alle dets ornamentter, at afbinde og oprejse det stærkt og bestandigt »med tilbørlige Lestementer og Beklædninger, intet undtagen«, såvidt tømmersarbejdet vedkommer, og i alle vanskelige tvivlsspørgsmål at følge bygmester Albertus' råd. Han skal sørge for, at svendene ikke fusker med tømmeret, kirken til skade, eller lader andre materialer bortkomme. Værgerne på deres side forpligter sig til at fremskaffe alle materialer, både tømmer, deler, ankre, bolte og søm i rette tid, og mester Lauge skal for dette arbejde have 1900 rdl., daleren beregnet til seks mark, som skal udbetales, efterhånden som arbejdet skrider frem.

De tegninger, håndværkerne arbejdede efter, var altså udført af Albertus Mathiesen, der var kongelig bygmester fra 1650 til sin død 1668. Om han her

Fig. 30. S. Nicolai kirke og Amagertorv o. 1750. Efter Rach og Eegberg.

også havde udført et virkeligt originalt arbejde, er mere tvivlsomt. Man har henvist til, at spirets etagedelte opbygning med åbne lanterner og med forgyldte kugler som bærende led egentlig hørte hjemme i århundredets begyndelse¹⁶, og at man derfor i virkeligheden snarere stod over for et værk af Steenwinkel fra 1630. Bevises kan dette næppe, men da spirets stil vitterlig var forældet omkring 1660, er det vanskeligt at komme bort fra tanken om, at Albertus Mathiesen ved udarbejdelsen af sine tegninger havde et ældre forlæg at rette sig efter.

En række tegninger og stik fra 18. århundrede giver et ganske fyldigt indtryk af spiret, dets konstruktion og udseende¹⁷. Tegningerne i Bymuseet (fig. 24—26) kommer også her i første række, omend den ukendte tegners tilbøjelighed til at strække linierne utvivlsomt har tilspidset profilerne for meget. Af et par tegninger i Nationalmuseets arkiv, viser det ene (fig. 31) spiret med tårnets vestfacade; denne sidste er ganske fortegnet, og i tvivlstilfælde kan tegningen som helhed næppe bruges; den anden tegning (fig. 32) samt en opmåling i Norsk Folkemuseum (fig. 33) er formentlig håndværkeropmålinger fra tiden o. 1750 og stemmer i det væsentlige overens. I Danske Vitruvius har Thurah gengivet spiret på tavle 70 og 71 (jfr. fig. 16 og 34), men billederne

Fig. 31.

stemmer ikke overens, og kan heller ikke på alle punkter rime sammen med de først omtalte museumstegninger. Overhovedet har hver tegner sine egne varianter, når det gælder spirets detaljer. I forskellig skikkelse har man aftegnet de små kviste på de bugnende hjelpartier, og det samme gælder lanternekværkets dimensioner, pyramiderne og fløjstangen. Nationalmuseets tegning fig. 32 og billedet i Norsk Folkemuseum synes at være de mest troværdige gengivelser af Nicolai spir.

Det var ottekantet og konstrueret med tre lanternepartier. Over den underste løgformede kuppel, der nedadtil ved spidst tilløbende overgangsled formidlede springet fra det murede tårns firkant til tømmerspirets ottekant, var der en vægtergang, kantet med balustre. Herover åbnede sig den første store lanterne, flankeret af obelisker (der hos Thurah er sylespidse og hviler på konkavt grundlag, mens de andre billeder sikkert har det rette: obelisker med brudt spids på konvekst — udadvælvende — grundlag). Mellem denne store lanterne og den næste var indskudt et nyt løgformet kuppelled med småkviste, og derover fulgte et parti med otte forgyldte kobberkugler, der kamuflerede den lodrette, bærende tømmerkonstruktion. De to øverste lanterner havde karnisformede hjelme, hvoraf den øverste løb over i tårnspidsen med den korsprydede fløjstang og den kongekronede vindfløj. Også ved denne sidste er der tvivl; en af tegningerne viser Frederik 11.s navnetræk, en anden har Frederik IV.s, og endelig er der en version med årstallet 1732. Man må helst afstå fra enhver fortolkning, hvad der er så meget mere trist, som denne del af spiret nær kunne have været os i hænde. Ved branden styrtede spiret ned over »Hvælvingen«, og her fandt man 1902 ved grundudgravning resterne af spirets øverste spids¹⁸,

■ Fig. 31. Nicolai tårn og spir. Tegning o. 1750 i Nationalmuseets arkiv.

Fig. 32. Nicolai spir og spirets tømmerkonstruktion, opmålt o. 1750. Tegning i Nationalmuseets arkiv. ■>

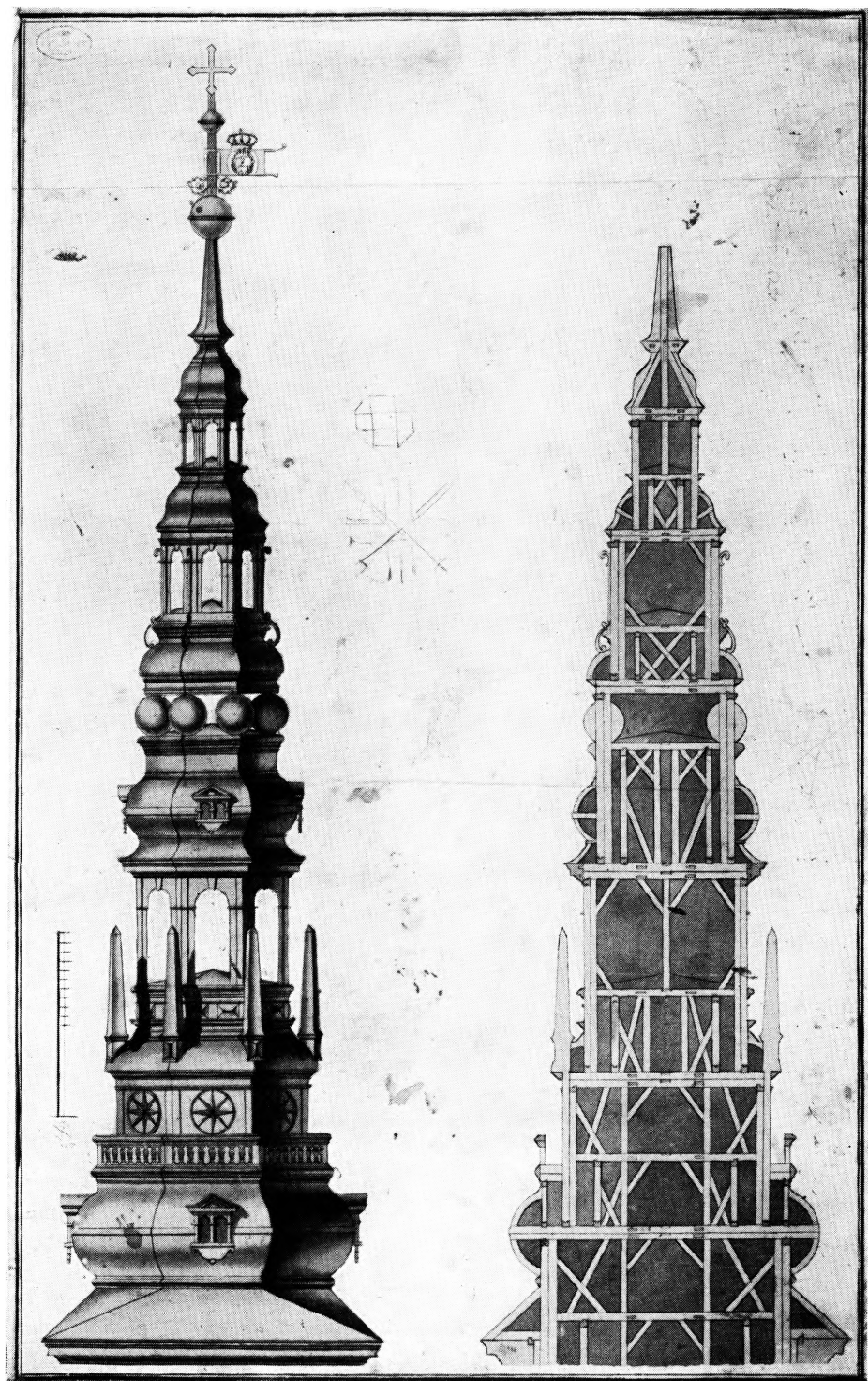
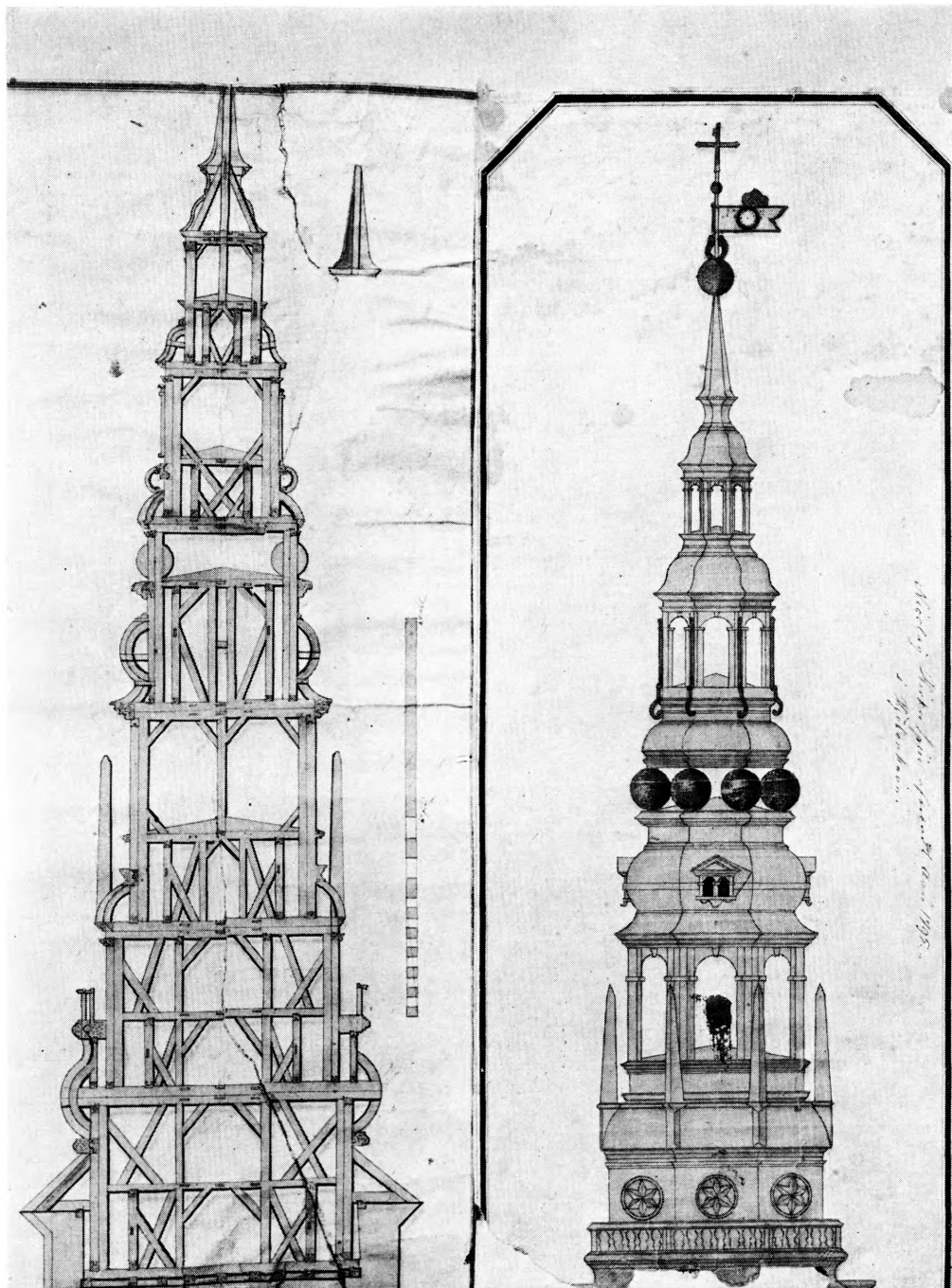

Fig. 32.

Hg. 33. S. Nicolai kirke. Spiret og spirkonstruktionen, opmålt o. 1750. Tegning i Norsk Folkemuseum.

*Prosjocctaf'Imagier'Iorrv
a.S.WicoUy Kirken*

*Fuè du. March.e d'Amack
a tEJU* de&NicolAs.*

*Prospettr von. dem Sbnacker Mar-
a.S.Nicolaj Kôrche*

Nu

Fig. 34. S. Nicolai tårn 1746 set fra Amagertorv. Efter Danske Vitruvius.

bevaret i en længde af 3 alen og samlet i ottekant af 9 x 9 tommers fyrreplan-ker; både disse og de sparsomme rester af kobberbeklædningen var mærket af brand; fløjstangen var ved faldet bøjet og lå langs træværket — men af vejrføljen var der intet spor. Spidsen står nu opstillet i tårnrummet.

Kort før den store brand stod spiret atter under stillads. Fløjstangen med kuglen måtte repareres, og den øverste spids skulle tækkes med nyt kobber¹⁹. Arbejdet var begyndt 1791, men endnu næste år stod spiret under stillads, og stadsbygmesteren tog ved den lejlighed hele spirets forfatning under øjesyn²⁰. Resultatet var — såvidt det nu kan ses — en større reparation eller hel fornyelse af kobberbeklædningen fra anden lanterne og opefter. De sidste håndværkerregninger²¹ betaltes 1793, to år før katastrofen indtraf.

Fra 1665 til 1795 var kirkens ydre i det hele urørt. Kun enkelte reparationer og fornyelser fandt sted i dette tidsrum.

Under kirkens store istandsættelse 1738—44, der særlig tog sig af inventaret, blev vægtergangen samt hele den nederste del af tårnet repareret af Philip de Lange. Ved det obligate syn blev Langes arbejde hårdt kritiseret²²; i stedet for at fjerne alle dårlige sten og indmure friske havde han blot udspækket de brøstfældige partier og overstrøget hele murværket på tårnets tre frie sider med

Fig. 35. S. Nicolai kirke. Brudstykke af konsolsten fra vægtergangen.

N.E. 1950

»vandfarve«, hvilket vel vil sige, at han havde kalket det hele rødt. Sagens udfald kendes ikke, men det ser ud til, at Philip de Lange måtte gøre arbejdet om.

Af større betydning var ombygningen af vægtergangen 1740. Også her var Lange entreprenør. Hans overslag²³ over murarbejdet med nedbrydelse af den gamle vægtergang og opførelsen af den nye er dateret 25. marts 1740. Stenhuggerarbejdet var overdraget Diderik Gercken²⁴. Nye konsoller af bremer-sandsten blev indhugget (fig. 35), og nye buer murede fra konsol til konsol. Derover lagde man en ny gesims af profilerede egeplanker²⁵. Man opnåede ved at anvende træmateriale, at vægtergangen kunne få en større vidde. De nye konsolsten, der må have fået en større udkragning end de gamle, var af Gercken dannet rigt med akantusblade og volutter og med kerubimhoveder i de fire hjørner. De eksisterer endnu, men dog i stærkt fornyet skikkelse. Da tårnet før opførelsen af Carl Jacobsens spir skulle repareres, blev sandstensarbejdet i året 1907 delvis omhugget, og de fleste af konsollerne blev helt fornyet²⁶, om end i den gamle skikkelse. Ved samme reparation 1740 fandtes sakristiets tagværk ganske forrådnede. Man benyttede lejligheden til at forny hele den lille bygning²⁷. — Uden for præstedøren opførtes et ottekantet vindfang; det har haft en forgænger, »et bræddeskur for indgangen til den nærmeste dør ved koret på kirkens sønder side«, og som nu burde fornyes²⁸. Den lille bygning og sakristiet er da samtidige og har begge haft lavt, karnissvunget kobbertag. De ses begge på Bymuseets billeder af S. Nicolai kirke.

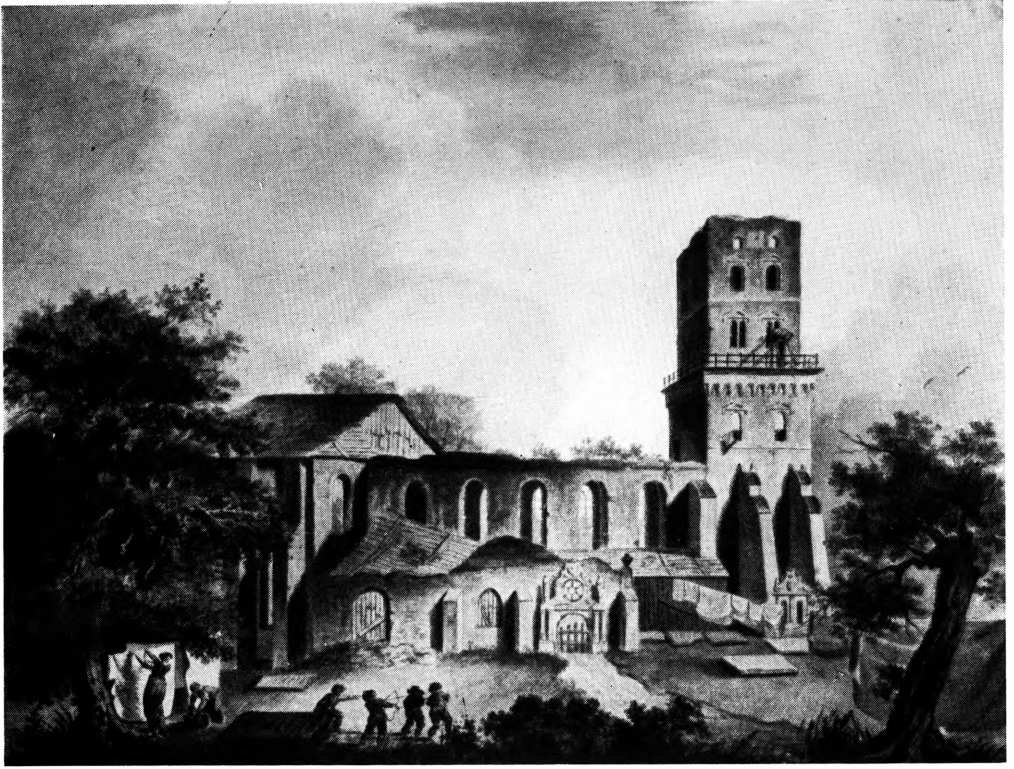

Fig. 36. S. Nicolai kirke efter branden. Akvarel af I. P. Rasmussen, 1809, i Nationalmuseets arkiv.

KIRKENS NEDLÆGGELSE

G nister fra en voldsom brand, der fredag den 5. juni 1795 ved tretiden om eftermiddagen raserede Gammelholms tømmeroplæg, sprang over Holmens Kanal og antændte de yderste husrækker i Øster Kvarter. De gamle bindingsværkshuse i de snævre gyder fængede kun altfor villigt, og med den friske østlige kuling åd ilden sig hen mod Nicolai kirke; ved halvsektiden brændte det i tagrytteren, og derefter bar det rask mod en katastrofe, der dog mulig kunne være undgået. Det er velkendt, hvorledes brandmajoren, H. C. Schmidt, der senere fik så stor en andel i omdannelsen af Nicolai tårn efter kirkens nedlæggelse, forgæves søgte at komme med slukningsmateriel fra tårnet ind på kirke-loftet: døren var i lås, og ringeren var gået hjemmefra med nøglen i lommen. Dermed var bygningen opgivet. Schmidt var et kort besøg i kirkens indre, mens luerne rasede i tagværket. Gennem hvælvningernes små trækuller kunne ilden ses, og funker fra kæmpebålet dryssede nu og da igennem dem ned i kirkerummet¹. Også i spiret fængede det. Klokkeren halvni om aftenen styrtede

Fig. 37. S. Nicolai kirkes indre efter branden 1795. Tegning i Kgl. Bibliotek. Epitafiet på pillen længst til venstre på billedet er mulig det steenwinkelske.

det med fald i vindretningen ned over »Hvælvingen«, hvor dets øverste spids — som før berettet — genfandtes 1902.

Ved sammenstyrtningen må de brændende spær have knust midtskibets hvælvinger. Stadsbygmester Meyns beretning² er på dette punkt ikke ganske klar; men de ældste prospekter af kirkeruinen viser et gabende tomrum med midtskibet under åben himmel (fig. 37). Korets og sideskibenes hvælvinger synes derimod nogenlunde at have holdt stand, ligeledes benhusets og begge kapellers ydermure og hvælvinger; kapellerne og koret havde dog mistet deres gavle, og nordkapellet blev revet ned før selve kirken (fig. 40). Umiddelbart efter branden dækkede man det forholdsvis velbevarede kor med et interimistisk bræddetag, der dog senere blev taget ned (fig. 36, 38 og 39).

I overensstemmelse med menighedens stærkt udtalte ønske om at se kirken genrejst udarbejdede stadsarkitekten Peter Meyn 1796 et udkast til en ny bygning³. Men regeringen hældede til den opfattelse, at kirken burde nedlægges, og som ovenfor s. 463 kort omtalt blev dette omsider realiseret 1805.

På dette tidspunkt var ingen dog på det rene med, hvad ruinen skulle bruges til. Arkitekten Niels Dam tegnede 1800 et udkast til et nyt rådhus på kirketomten med tårnet som arresthus. Erstatningskommissionen, der fra 1805 var værge for Nicolai kirkebygning, synes fra begyndelsen mest stemt for en ren

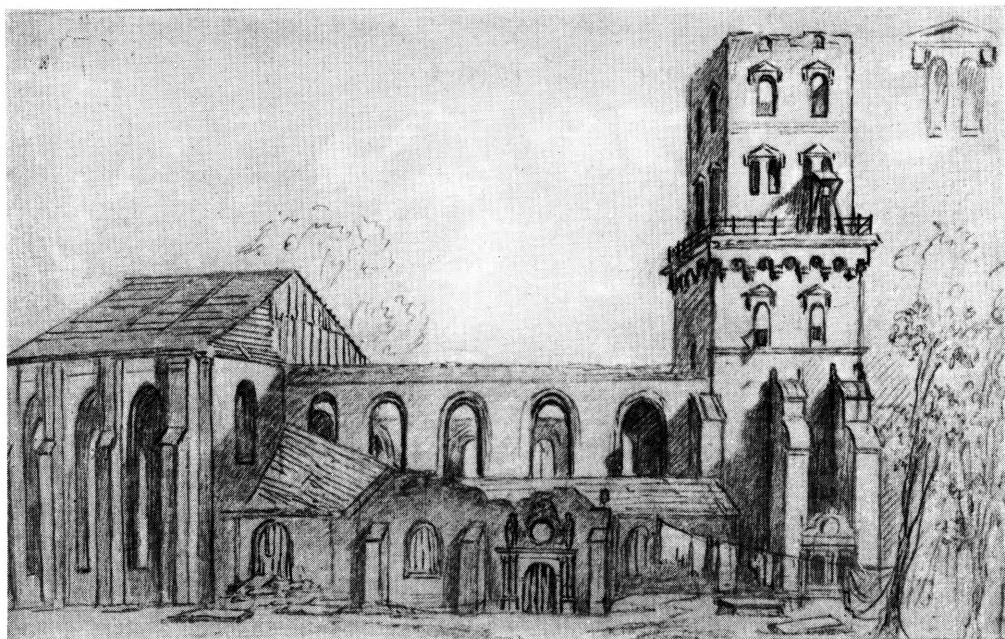

Fig. 38. S. Nicolai kirkes ruin o. 1800. Tegning af C. A. Lorentzen i Kobberstiksamlingen.

verdslig anvendelse af den store ruin, f. eks. en auktionsbørs⁴. Allerede forinden havde Danske Kancelli dog udkastet den tanke, der sluttelig også blev realiseret, nemlig at omdanne ruinen til brandstation, og i overensstemmelse hermed udarbejdede Andreas Kirkerup 1806 et projekt (fig. 41—42), hvorefter kirkens sideskibe skulle omdannes til remise for brandkærrer⁵. 1807 dukkede også Oldsagskommissionens planer op om at kombinere denne brandstation med landets første Nationalmuseum⁶. Det engelske bombardement af København gav dog myndighederne andet at tænke på for en længere årrække. Da brandstationen omsider blev indrettet på dette sted, skete det efter en stærkt reduceret plan.

Under disse forhold ønskede Erstatningsfondet at afhænde ruinen til brandvæsenet, for at dette i det mindste kunne tage vagttårnet i brug. Før bygningerne blev afleveret måtte tomten gøres ryddelig. Der fandtes endnu en del epitafier og gravsteder, hvis skæbne skulle afgøres. En ikke uvæsentlig del af de nyere gravsteder flyttedes andetsteds hen, mest til Assistens kirkegård. Enkelte epitafier kunne ligeledes flyttes, om familien ønskede det. I sommeren 1808 var der omsider ryddet op⁷, og S. Nicolai kirke gik atter over på andre hænder. Man synes på dette tidspunkt helt at have opgivet at anvende selve kirken. Stadsbygmesteren Peder Malling foreslog at lade ruinen rive ned (naturligvis stadig med bibeholdelse af tårnet) og udlægge pladsen til åbent torv⁸,

Fig. 39. S. Nicolai kirkes ruin. Akvarel af C. W. Eckersberg 1809. Bymuseet.

men krigen og inflationen stoppede alt initiativ, og kirkeruinen fik rolig lov at skøtte sig selv, mere og mere tilgroet og faldefærdig og siden 1810 omgivet af en række primitive fjælleboder, der var flyttet fra Højbro plads hertil⁹, de første slagterboder på Nicolai plads (fig. 50). Samtidig berettes det, uden specificering, at en mindre del af kirken blev nedrevet; det drejer sig åbenbart om begge våbenhuse — i hvert fald det nordre, der ses at være fjernet, da H. C. Schmidt udførte sin hyppigt omtalte akvarel (fig. 40), og årsagen til denne amputation har rimeligvis været den, at boderne skulle opføres.

I august 1817 styrtede en del af kirkemuren ned, nærmere bestemt den anden midtskibspille på nordsiden regnet fra vest med tilstødende arkader. Så faretruende synes situationen at have været, at man uden at afvente resolution omgående besluttede at sløjfe hele ruinen¹⁰. Den 27. august begyndte nedrivningen — eller rettere: omstyrningen — af kirkebygningen, og arbejdet var afsluttet ved månedens udgang.

Mens pladsen med boderne kom til at henligge i sin interimistiske og primitive skikkelse¹¹ lige til 1846, da de ny boder — »Maven« kaldet — blev opført efter en fælles plan, tegnet af P. C. Hagemann, tog man nu fat på at realisere

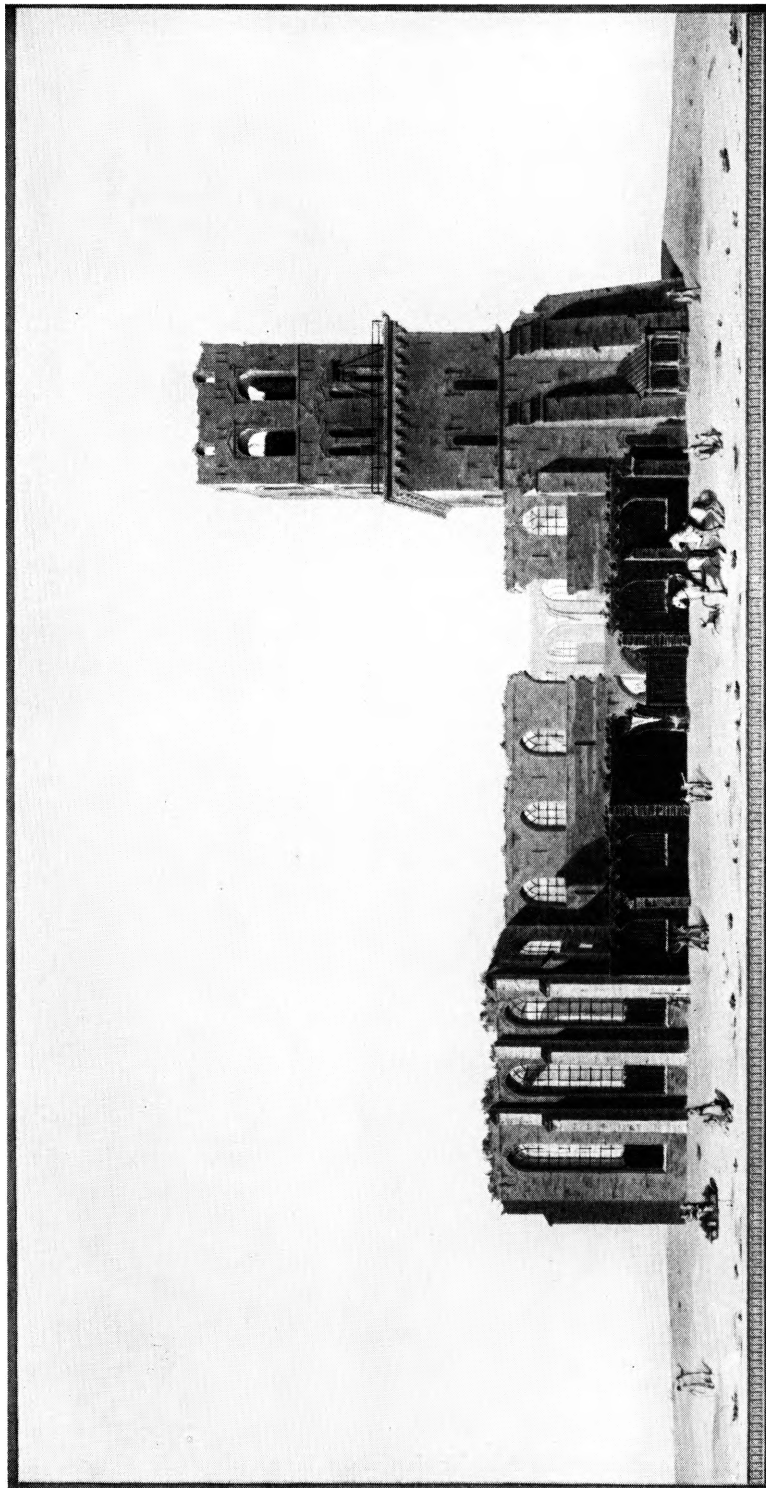

Fig. 40. S. Nicolai kirkes ruin. Akvarel signeret H. C. Schmidt 5. okt. 1817. H. M. Kongens håndbibliotek.

Under billedet har kunstneren med fin skrift optegnet en del af kirkens historie; heraf har kun slutningen interesse: »Ruinerne af Sanct Nicolaj Kirke og Taarn. Optagne den 26de August 1817, Dagen forend Nedbrydelsen af Kirken begyndte . . . I den store Ildebrand 1795 var denne Kirke den eneste, som . . . aldeles blev ødelagt. Rudera af Kirke og Taarn blev ved . . . Resolution af 9. Jan. 1807 overladte Kiøbenhavn Brandvæsen for at istandsættes . . . Men ved de paafølgende Krigsuroligheder nødsagedes man at udsætte Istandsættelsen. Imidlertid gjorde man den . . . Erfaring, . . . at Kirkens Rudera, svækkede ved i saa mange Aar at være udsatte for enhver Veyerligtets Paavirken, nu vare uskikkede dertil. Paa Grund heraf indsendtes 16de July 1817 et allerunderdanigst Forslag med hosfølgende Tegninger til blot at istandsætte Taarnet til Vagttaarn, og derimod at bortsælge Kirkens Rudera til Nedbrydelse; men da en Pille og tvende Buer, mærkede paa Tegningen med Littera a, den 26de August 1817 af sig selv nedstyrtede, torde Brand Commissionen ikke oppebie Resolutionen paa anførte . . . Forslag, men fattede den Beslutning øyeblikkeligen at iværksætte Nedbrydelsen af Kirkens Rudera, som derpaa i en Tid af 13 Dage blev tilendebragt.»

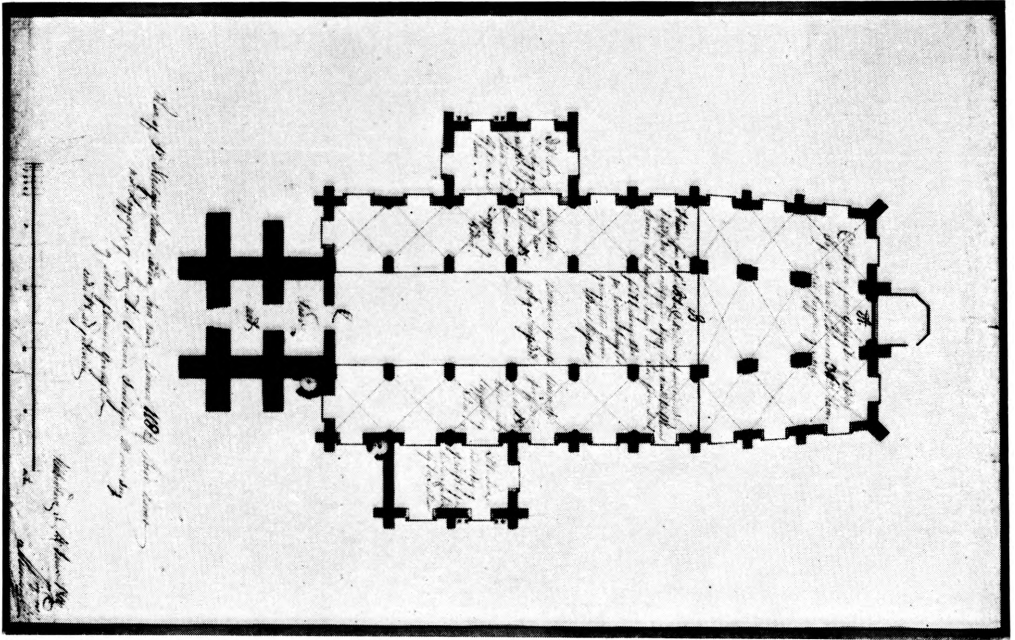

Fig. 41. S. Nicolai kirke. Plan af bygningen omdannet til brandstation, tegnet af A. Kirkerup 1806. Stadsarkivet.

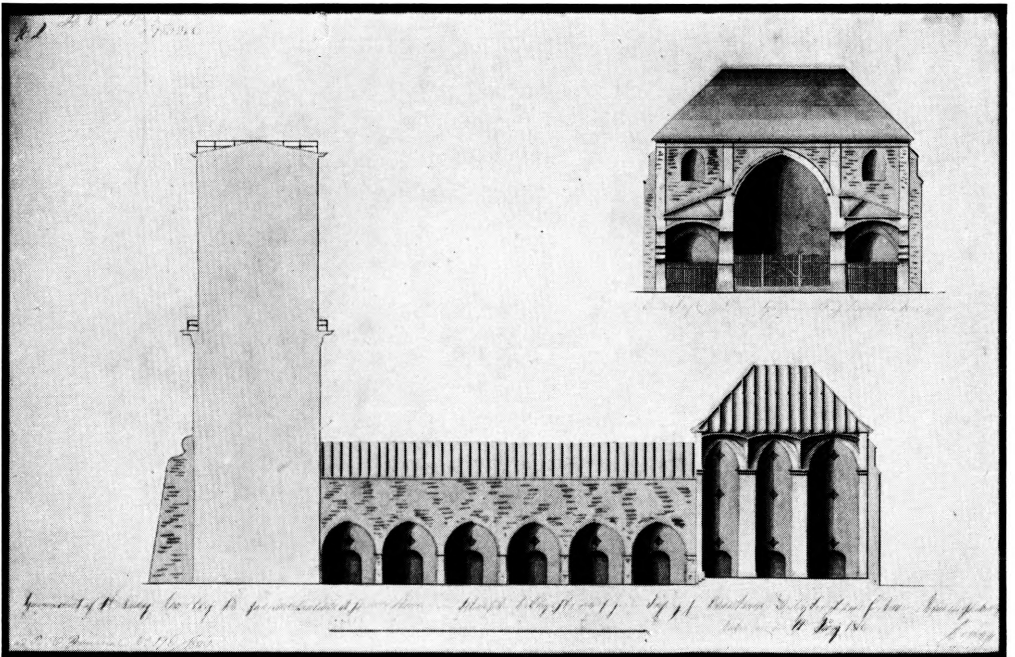

Fig. 42. S. Nicolai kirke. Snit af bygningen, omdannet til brandstation, tegnet af A. Kirkerup 1806. Stadsarkivet.

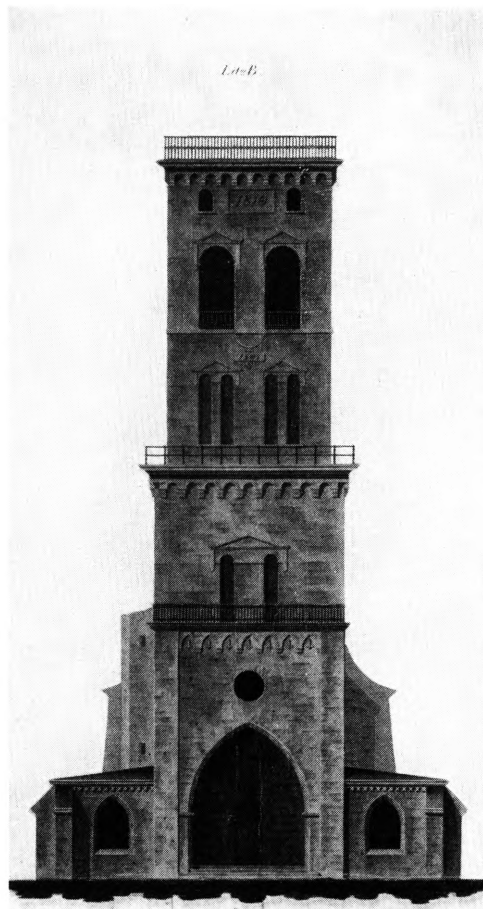
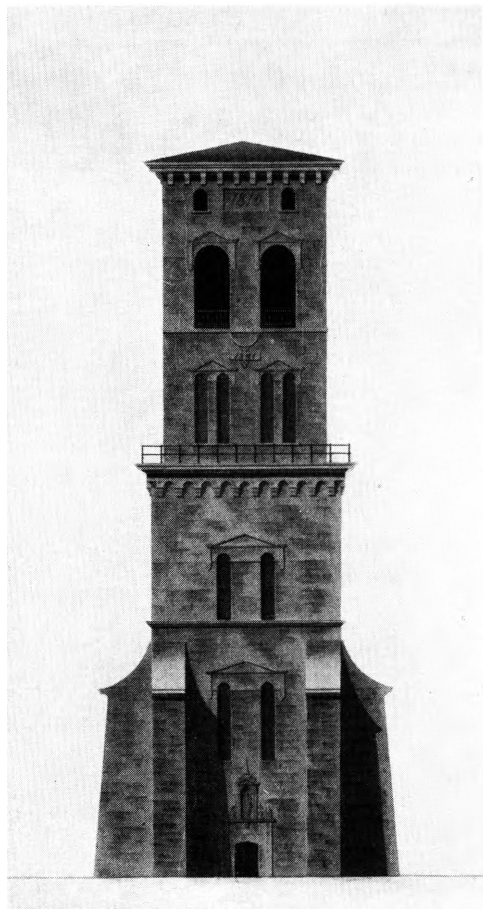

Fig. 43. S. Nicolai kirkes vestfacade.
H. C. Schmidts første forslag 1816. Bymuseet.

Fig. 44. S. Nicolai kirkes ostfacade.
H. C. Schmidts andet forslag 1816. Bymuseet.

den længe nærrede plan om indrettelse af et vagttårn til brug for brandvæsenet. Brandmajoren, H. C. Schmidt, der havde fået arkitektuddannelse, tegnede allerede 1816 sit første projekt til det omdannede Nicolai tårn. Det viser ved tårnets østside en tilbygning med åben loggia og to mindre sidebygninger mod nord og syd. Han havde her tænkt sig at anvende de gamle fundamenter. Loggiaen, der åbnede sig med en bred spidsbue mod øst, svarede til det vestligste fag i kirkens midtskib, mens tilbygningerne mod nord og syd hvilede på rester af de gamle sideskibe. Alt dette blev hurtigt godkendt¹², men var i øvrigt den del af værket, der sidst blev udført. Større blæst stod der om tårnets øvre afslutning.

På sin første skitse, mærket Litra A (fig. 43), indtegnede Schmidt en flad hætte, der i meget lignede den, Vor Frue kirke samtidig fik (ovenfor s. 159). Et alternativt forslag Litra B (fig. 44) viser tårnet ganske fladt, kronet med et

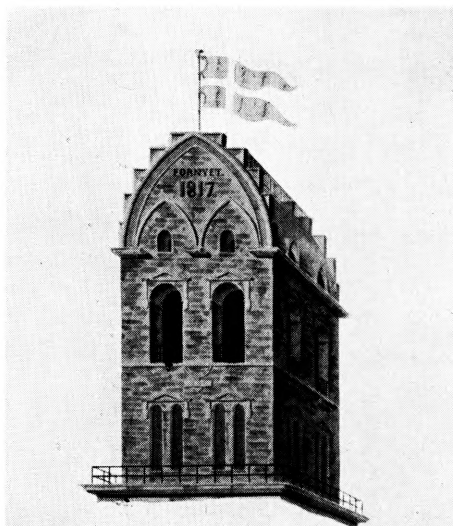

Fig. 45. S. Nicolai kirke. H. C. Schmidts tredje forslag, dateret 1817, til tårnets ovre afslutning. Bymuseet.

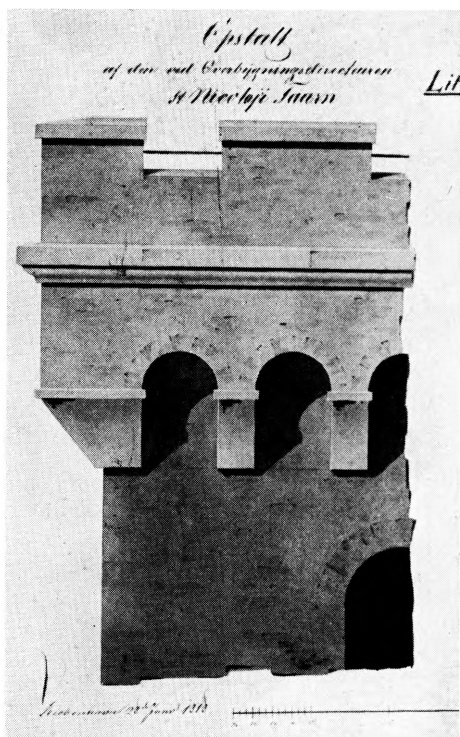

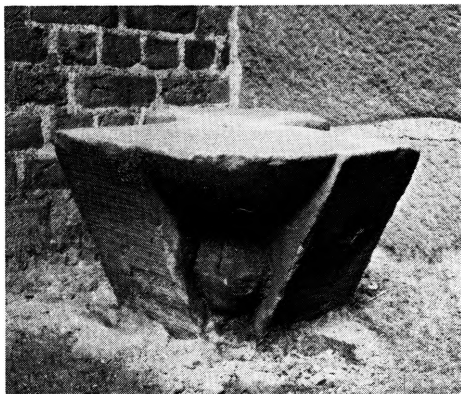
Fig. 46. S. Nicolai kirke. C. F. Hansens udkast til tindekransen, dateret 28. jan. 1818. Bymuseet.

jerngitter. At arkitekten selv har fundet forslagene lidt tamme, er troligt, eftersom han indsendte et tredje forslag, Litra C (fig. 45), der er signeret 1817, og som er et ganske fantastisk og løssluppet stykke nygotik med gavle i spidsbueform, kantet af opadstigende kamtakker og foroven kronet med et gitterværk om en smal platform, hvorover der skulle vaje et splitflag. Dette med flagstangen kunne brandmajoren ikke slippe, før kongen 1821 nedlagde et bestemt veto¹³.

Tegningerne skulle godkendes af overbygningsdirektøren, C. F. Hansen, hvis reaktioner over for dette stykke nygotik er ganske interessante. Han fandt »i det væsentlige intet at erindre mod forslaget«, hvilket vil sige, at han uden kritik godkendte udformningen af tilbygningerne ved tårnets fod. Men med de forskellige forslag til tårnets øvre afslutning kan han ikke have været tilfreds; han kom i alle tilfælde med et ændringsforslag og sendte tegningerne tilbage til Brandkommissionen¹⁴. Efter henstilling fra denne måtte Schmidt fremkomme med nye planer »efter den af Etatsraad Hansen foreslaaede Forandring«. Hvad disse ord indebærer, kan læses ud af den øvrige korrespondance. Den 28. jan. 1818 havde Schmidt indsendt et nyt forslag¹⁵ »i Overensstemmelse med den af Overbygnings-Directeuren forfattede Tegning af en Muurkrone ovenpaa Taarnet, af hvilken er vedlagt en Profiltegning i stort Maal mærket Litra G«.

Denne sidste tegning eksisterer endnu (fig. 46) og fjerner enhver tvivl om, hvad det var, C. F. Hansen tilsendte:

han ønskede en gotisk præget, kreneleret mnrkrone, og Schmidt rettede sig derefter så nøje, at den endelige tindekrans snarere er et værk af C. F. Hansen. Af de tre sæt tegninger¹⁶, som Schmidt skal have indleveret 28. marts 1818, er vistnok de to i behold (Litra F og H). Det sidste forslag (fig. 48) med fire smalle glugger under tindekransen blev det endelige. Kun har arkitekten ændret de fire hjørnekonsoller af brudsten, som han ved indsnit i hjørnet har givet et lettere udseende (fig. 47).

N.E. 1956

Fig. 47. S. Nicolai kirke. Hjørnekonsol fra tindekransen, opbevaret ved Nicolai tårn.

Brandkommissionen godkendte forslaget¹⁷ 27. april 1818 og sendte det to dage senere til approbation i Danske Kancelli. Der gik et par år, inden byggearbejdet kom igang, fordi Kancelliet ikke kunne anvise det ret betydelige beløb, der ansås nødvendigt. Først da fik Brandkommissionen meddelelse om, at Frederik VI. den 7. juni 1820 havde underskrevet en resolution om Nicolai tårns fuldførelse¹⁸. Kirketårnets omdannelse til vagttårn efter de foreliggende tegninger blev godkendt, og det bestemtes, at pengene skulle udredes af Københavns brandforsikring. Efter alt at dømme gik man først igang med tindekransen. Næste år, 1821, indsendte Brandkommissionen til Kancelliets godkendelse et overslag over byggearbejderne ved tårnets nederste del, d.v.s. partiet under vægtergangen og tilbygningen mod øst¹⁹. Skønt det ikke direkte siges, må dette sidste afsnit af byggearbejdet også have omfattet tårnrummets indre, hvor de svære aflastningspiller blev fjernet, og nye trappeløb blev indlagt. Kongens skriftlige godkendelse²⁰ forelå 8. maj 1821. Af de fåtallige regnskaber i brandvæsenets arkiv kan det ses, at arbejdet var færdigt næste år. Brandforsikringen indbetalte sin sidste rate til tårnets istandsættelse den 11. maj 1822²¹; kommissionens regnskab slutter med udgangen af 1822²².

I henved 90 år stod Nicolai tårn næsten urørt i den skikkelse, det havde fået ved ombygningen (fig. 50-51). Som vagttårn for brandvæsenet var det gledet ud af de danske kirkers række. Dets videre skæbne er ovenfor s. 464 blevet korteligt berørt²³. Om større ændringer i dette lange spand af år var der ikke tale. Først i begyndelsen af 20. århundrede skete der store forandringer. Det spir, brygger Carl Jacobsen lod H. C. Amberg opføre, var ikke nogen egentlig kopi af Albertus Matthiesens spir fra 1660erne, men lånte dog væsentlige træk derfra. Således ændrede han til at begynde med totalindtrykket ved at operere med småtårne i hjørnerne ved spirets fod; de blev dog atter opgivet. Men også spirets konturer blev forandret. Det åbne lanternestokværk, der i det ældre spir var højt og

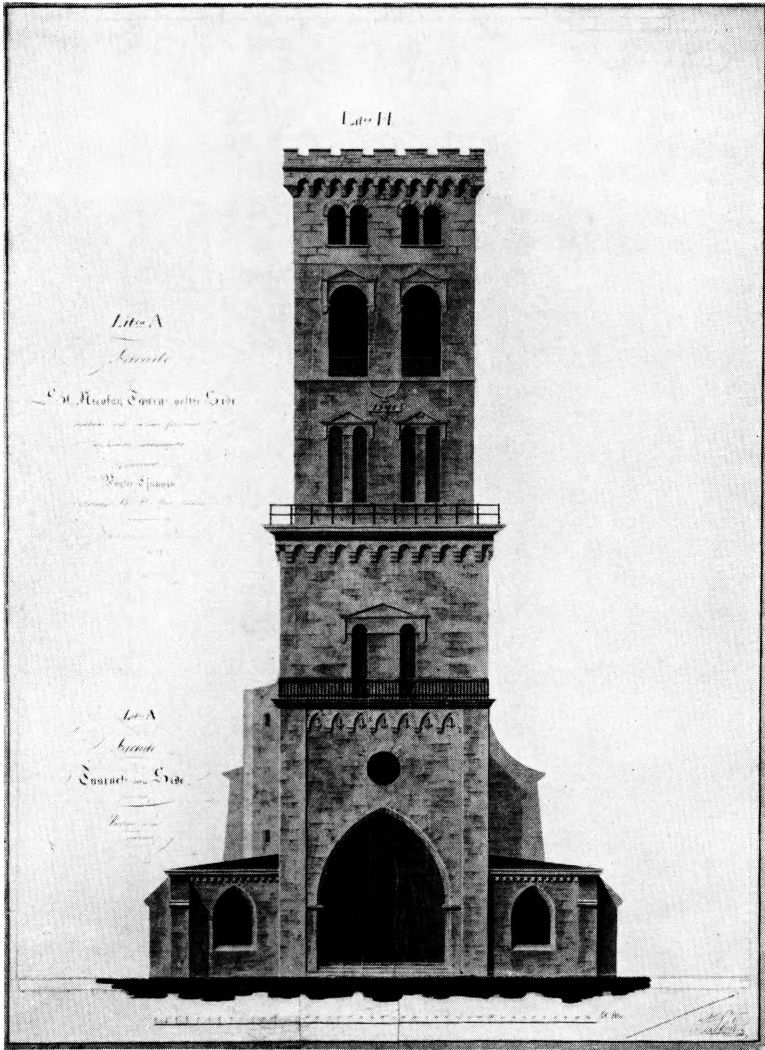

Fig. 48. S. Nicolai kirke. H. C. Schmidts endelige udkast til Nicolai tårns øvre afslutning 1820, tilføjet med en klap på udkastet fra 1816.

luftigt og gav omridset bevægelighed, gør sig i det moderne spir kun lidet gældende, fordi arkitekten af hensyn til den indre afstivning foretrak at fremhæve de vandrette lag, hvorved den spidse kegleform blev fremherskende (fig. 53).

Den nye kirkebygning, rejst nogle år efter spiret, skulle efter bygherren departementchef Rentzmanns tanke være et monument over reformationen, holdt i en stil, der kunne minde om den forsvundne S. Nicolai kirke, men uden at kopiere denne. Det sidste havde også været en umulighed, da det nyere gadenet direkte hindrede en genopbygning i de forrige dimensioner (fig. 5). Man måtte nøjes med et kortere langhus, der overtog visse dimensioner fra forgængeren,

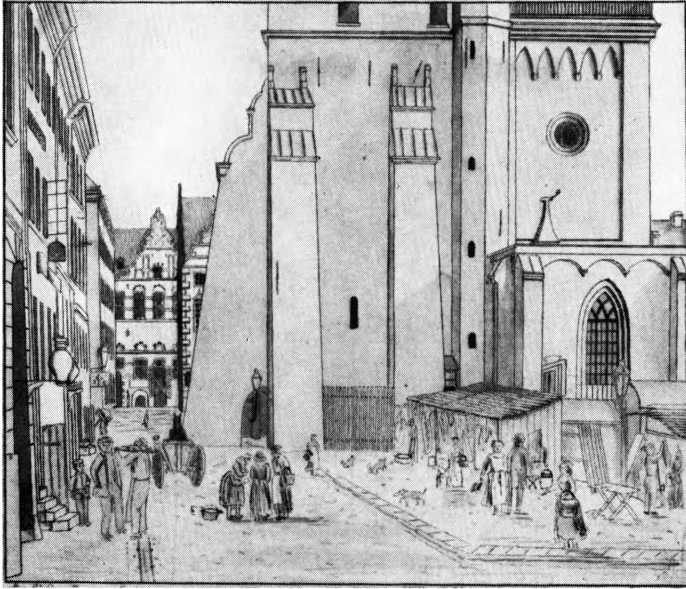

Fig. 49. Taarnet og slagterboderne ved »Hvælvingen«; i baggrunden Efterslægtens skole (nu Illum) og den 1616 ombyggede ærkebispegård. Tegning 1826 i Kgl. Bibliotek.

Fig. 50. Nicolai tårn og slagterboderne set fra Vingårdsstræde. Tuschlæring af C. T. Christensen 1829 i H.M. Kongens håndbibliotek.

som f. eks. hvælvingfagernes inddeling og gesimsernes højde. I den nye kirkebygningens vestfag indgår således store dele af loggiaen fra 1820, og denne på sin side havde benyttet fundamentet og ydermure af den senmiddelalderlige kirkes

Fig. 51. Nicolai tårn. Fotografí fra beg. af 1900'rne (s. 519).

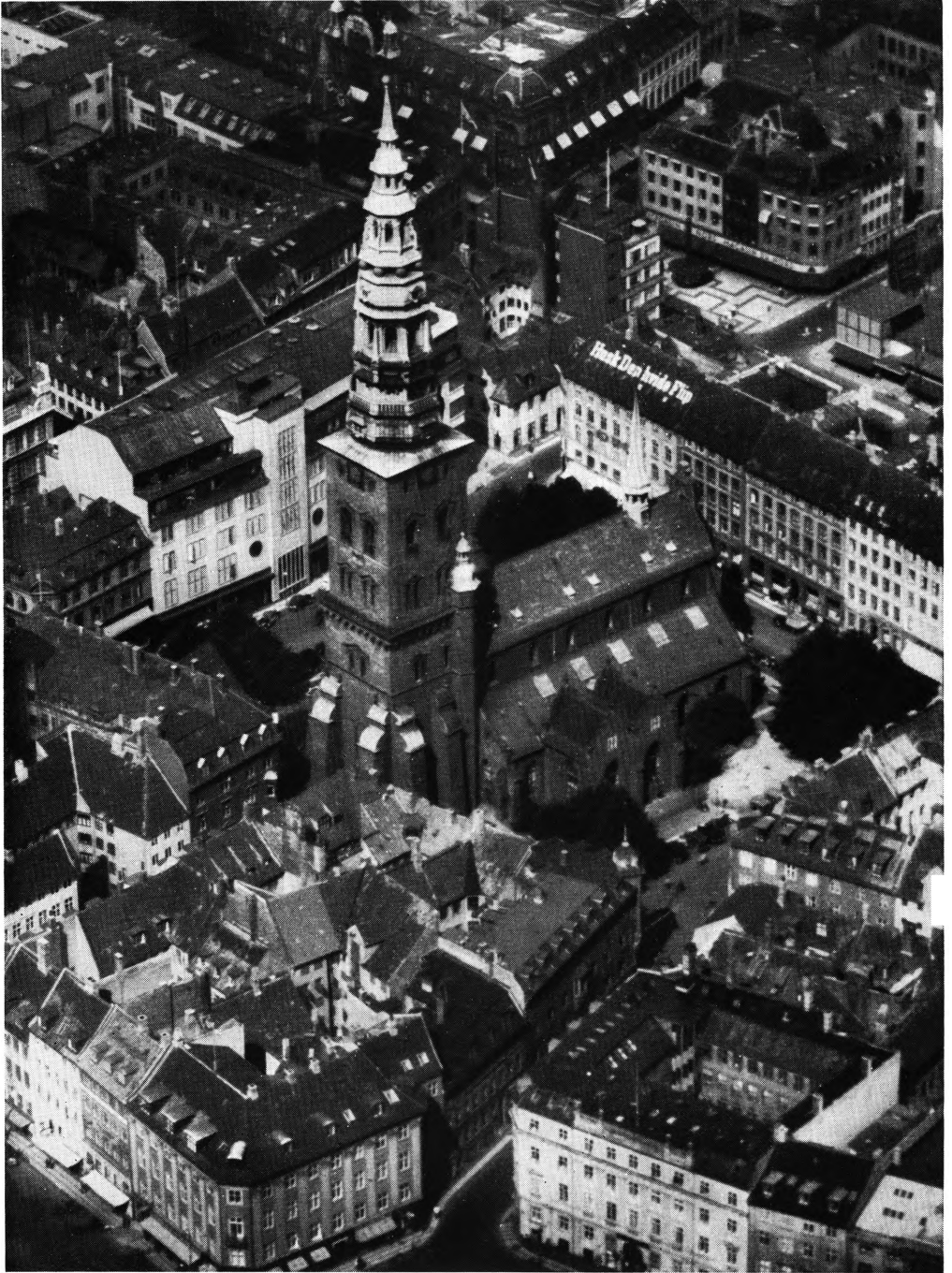

Fig. 52. Nicolai kirkebygning. Flyverfotografi.

Fig. 53. Nicolai tårn set fra Admiralgade.

O. W. 1956

sideskibe. Denne fagdeling blev derefter bestemmende for den ambergske kirke, hvis piller hviler på de middelalderlige fundamenter.

Bygherren havde tænkt at anvende nybygningen til kirkelige og kulturelle formål, men ønskede i øvrigt at overdrage den helt til Københavns Kommune. Borgerrepræsentationen tog juni 1913 endelig stilling: kirken skulle anvendes til folkebibliotek og bymuseum. I overensstemmelse hermed byggede arkitekten midtskibet i to stokværk. Bymuseet skulle bo i det øverste, hvælvede stokværk, mens biblioteket kunne indrettes i det underste stokværk med sideskibe og »våbenhuse«, dog således, at midtskibet tillige kunne benyttes til gudstjenester

og omdannes til kirkesal. Det er velkendt, at centraladministrationen omgående satte disse dispositioner ud af kraft (ovenfor s. 465) umiddelbart efter indvielsen havde fundet sted 11. nov. 1917; biblioteket blev først senere eneherre i Nicolai kirke, og Bymuseet kom aldrig til at bo her.

Tårn og kirke har i tidens løb ofte skiftet ham, og det hus, vi nu ser (fig. 52), er en nybygning. Set i fugleperspektiv og på afstand har S. Nicolai kirke i vore dage megen lighed med den kirkebygning, der er tegnet af Jan van Wijck i hans berømte Københavnsprospekt fra 1611.

INVENTAR

Da Nicolai kirke blev så fuldkommen ødelagt 1795 og en snes år senere helt nedrevet, har vi derved mistet alt det rige inventar, og billedet bliver omtrent det samme som ved de andre kirker i København: et kostbart kirkeudstyr fra middelalder og renæssance eksisterer ikke mere. Alligevel har nogle få genstande, som f. eks. alterstager og kalke, undgået ødelæggelsen, fordi de opbevaredes uden for kirkebygningen, da katastrofen indtraf; listen fra 1808 over de reddede genstande meddeler, at effekterne gemtes i en jernbeslagen kiste, men ikke hvor. Det meste af det er nu i Helliggejst, mens andet findes i Nationalmuseet. Desuden er der mulighed for i hovedtræk at rekonstruere det tabte kirkeinteriør, fordi værgernes bevarede korrespondance, de lange serier af inventarier og kirkeregnskaber og datidens beskrivelser af kirkebygningen lejlighedsvis røber enkeltheder, der samlet kan give et billede.

†*Alterbord.* Det højalter, der indviedes af Andreas Mus 1509, og ved hvilket der af S. Catrines gilde og kirkens menige sognefolk 1517 stiftedes en messe med sang, orgelspil og procession¹, er utvivlsomt ved nybygningen af koret i 1630'rne flyttet en halv snes meter mod øst. Dette formentlig nye alterbord var muret, og dets svære, af branden ramponerede, blok ses på tegningen fra o. 1800 (fig. 37). Det havde mulig en sandstensbeklædning. 1640 skænkede Lauritz Hammer en »alterfod« af huggen sten og fliser, hvorpå giverens og hans hustrus navnetræk var indgraveret². Ordet »alterfod«, der hyppigst betegner knæfald, anvendes undertiden i kirkens arkivalier om selve alterbordet.

Alterbordsforhæng. Da kirkens ved branden reddede inventargenstande 1806 skulle afleveres fra Erstatningskommissionen til Helliggejst, blev de ældre inventarielister fra 1754 og 1786 gennemgået og revideret. En endelig liste over de bevarede genstande blev forfattet 1808³. Der nævnes her fire alterbordsforhæng. Det er muligt at følge disse tekstilers historie længere tilbage i tiden og for et par enkeltes vedkommende ned til vore dage.

1686-inventariet nævner et blåt **alterklæde* af sølvstykke med sølvfrynser, skænket af borgmester Christoffer Hansen. Det dukker atter op i alle de følgende inventarier (1706, 1754, 1786); i listen fra afleveringen 1806 tales der om et blåt alterklæde med sølv- og silkefrynser. Det gik fra Erstatningskommissionen til Helliggejstes kirke, hvor der stadig opbevares et alterklæde med borgmester Christoffer Hansens og hustrus navnetræk: C H S og M D D (Margrethe Dirdriksdatter) samt årstallet 1665. Det er sandsynligvis identisk med alterklædet fra Nicolai kirke.

Et **alterklæde* skænket 1701 af Anneke Steenwinkel, salig Christen Olsens, synes at have overlevet alle omskiftelser. Det skildres 1706 som »et alterklæde af violet fløj med lige brede guldfrynser foroven og forned og smalle guld-

kniplinger i sømmene«. Det kan følges lige til afleveringen 1808. Helliggejst ejer endnu et violet alterbordsforhæng dateret 1701, rimeligvis identisk med Anneke Steenwinkels.

Et gyldenstykkets *†alterklæde* med guldfrynser nævnes i inventariet 1686; det var skænket af Henrik Fuiren (d. 1659). Det går igen i alle de følgende lister, 1754 og 1806 således som »det gyldenstykkets alterklæde med guld- og sølvfrynser«; det må være det samme, som 1808 nævnes som et rødt alterklæde med guldmorsbrokade, zirater og ægte guldfrynser. Derefter er det overgået til Helliggejst, men det kendes ikke mere.

1700 skænkede Ane Sophie Ulfeld et *†alterklæde* til S. Nicolai kirke. Det siges i 1706-inventariet at være af rødt fløjl »og hvid gyldenstykke imellem«, med brede guldfrynser foroven og smalle forned; denne karakteristik, dog uden omtale af giverens navn, går igen 1786 og 1806. Dets videre skæbne er usikker. Formodentlig må det være dette, der 1808 kaldes »et gammelt, rødt alterklæde med sølv indvirket, samt sorte silke- og guldfrynser«, skønt beskrivelsen ikke ganske stemmer med de ældre lister.

Et gammelt, slidt *†alterklæde* af rødt fløjl til daglig brug nævnes i de ældre inventarier. Det blev stjålet 1717 og umiddelbart derefter erstattet med et nyt⁴, der gik til grunde ved branden 1795.

1686 nævnes et gammelt ormsstykke *†alterklæde* af damask, opbevaret »i kapellets indre sal« d.v.s., en af konventstuerne over søndre våbenhus. Er kun omtalt denne ene gang.

†Alterduge, to nye og to gamle nævnes 1686; 1706: tre nye og to gamle. 1741 købtes damask til to nye duge⁵, »de gamle vare saa meget slette«, yderligere suppleret med to nye fra 1749. I 1808-listen noteredes kun to damaskes duge med frynser til alteret.

†Altertavle. I konventssalen opbevaredes en formentlig middelalderlig træaltertavle med udskårne, delvis forgyldte, figurer⁶, »som for dets mængde af stykker ikke kan specificeres«. Omtales 1686 og 1706. Den 28. okt. 1560 havde lynet ramt S. Nicolai kirke⁷ »oc sloe Taufflen sønder«; om det er den ovennævnte, kan naturligvis ikke siges med bestemthed. Den næste efterretning om altertavlen går ud på, at Hans Holst rådmand »udi hans velmagt« havde bekostet alteret (nedenfor s. 536); det må være sket omkring 1600—1620. Det kan ikke mere ses, om denne tavle genanvendtes, da det nye kor var rejst i 1630'rne; men efter Jonges udsagn var der i højaltertavlen indfattet et maleri af Carl van Mander⁸, altså formentlig udført i forbindelse med byggearbejderne. Om altertavlens snitværk gives der nogle oplysninger i kirkens regnskaber⁹. Det blev stafferet 1743. Taksationen af det færdige arbejde omtaler »de underste piller og hosværende figurer, . . . den store ramme om skilderiet, . . . de øvrige ornamenter tilligemed inscriptioner«. De finere dele som søjler og ramme behandlede

med halvslagen, ægte guld, mens de øvrige ornamentter og indskrifterne behandles med »det mindre ægte guld og grunden imellem dem forsølvet og med differente coulører overtrukken«. Maleren Chr. P. Getreuers overslag 1741 omtaler også »de tvende store pilarer«; han skal »aftoe og reparere skilderierne« og forgyldte »inscriptionen over alterbordet«. Efter dette har tavlen haft en opbygning, der er velkendt fra senrenæssancen og barokken. Der var en predella med indskrifter nederst ved alterbordet; det store altermaleri af Carl van Mander var flankeret af to svære søjler, og tavlen har sandsynligvis været i to stokværk med et mindre maleri i topstykket.

†*Sidealtre*. Der har i S. Nicolai kirke været mindst 13 sidealtre i middelalderen. Mulig har tallet været endnu større, men sikre opgørelser savnes.

1) *S. Nicolai alter*. I de forskellige meddelelser, der fra gammel tid findes om S. Nicolai alter, synes dette at være et sidealter. Da imidlertid kirkens højalter også må formodes at være indviet til S. Nicolaus, kan der opstå tvivl, om der tænkes på det ene eller det andet af de to altre. At der ved kirken fandtes et S. Nicolai kapel, er stadfæstet ved et brev fra 1448, omtalt ovenfor s. 460. De senere breve, der nævner et S. Nicolai alter, opføres her i kronologisk rækkefølge¹⁰. 2. jan. 1517 stadfæstede bisp Lage Urne, at S. Catrines gilde og S. Nicolai sognefolk stiftede en gudstjeneste ved S. Nicolai alter i nævnte kirke til Guds ære og deres sjæles frelse — hver torsdag en evig sjungen messe med orgelspil og procession i kirken. Den pavelige legat Arcimbold bekræftede dette den 23. sept. samme år med den tilføjelse, at gildebrodrene selv måtte kalde og lønne en alterpræst og — når de havde fremskaffet midler dertil — at bygge et nyt alter i kirken; endelig tillod legaten dem at lade afholde to årtider for gildets afdøde søskende. — Ved samme tid, april 1517, stiftedes ved samme alter af dettes kapellan Niels Laurensen og hans søster Kristine Søfrens »en læsen messe af Jomfru Maria« hver lørdag til evig tid for de to giveres, deres forældres og alle kristnes sjæle, og ganske særlig for dem, giverne havde nydt godt af i levende live. Få år efter, 1520, stiftede Andreas Friis, kantor ved Vor Frue og sognepræst ved S. Nicolai (jfr. ovenfor s. 461), sammen med kirkens to værgere Engelbret Fincke og Thomas Læstemager en evig gudstjeneste ved S. Nicolai alter for alle dem, der før i tiden og i al fremtid måtte hjælpe til alterets forbedring. Værgerne skal til alterets kapellan Niels Laurensen og dennes efterfølgere betale otte mark danske om året, fire til påske og fire til Mikkelsdag; til gengæld for denne benådning skal alteret afgive de »farepenge«, det hidtil havde oppebåret, til S. Nicolai kirke. — Den sidste gang, alteret nævnes, er 12. dec. 1539, da Peder Svabe får livsbrev på en gård, tilhørende S. Nicolai alter og liggende i S. Nicolai kirkegård, og hvori hr. Hans Kiøge sidst boede.

2) *S. Annæ alter*. 1452 og 1506 omtales ejendom i København, henlagt til S. Annæ alter i S. Nicolai kirke. 1524 fik det tillagt en årlig jordskyld på 12 mark af en gård på Amagertorv¹¹.

3) *S. Antonii alter*¹² er første gang omtalt 8. juni 1461, da Jens Knudsen bager tilskøder det al sin rettighed i en gård mellem Fisketorvet og Læderstræde; dronning Dorothea blev altergodsets patron. Alteret og dets gods omtales påny 1464 og 1473.

4) *S. Barbara alter*¹² er omtalt 1528. I et skøde fra 1546 nævnes det, at alterpræstens gård lå i Vingårdstræde.

5) *S. Brandani* eller *S. Hjælpers* og *S. Erasmi alter* er et af de få altre, hvis oprindelse vi kender¹⁴. Det er oprettet i overensstemmelse med Peder Unger rådmands testamente 25. marts 1463, efter hvilket altergodset var en gård på Højbroplads, en gård i S. Pederstræde og en bod i Dragør. Testamentet indeholder bestemmelser om den daglige alter-

tjeneste, hvortil føjedes to årtider »hver til en lybsk mark med tvende vigilier« og så mange messer, som der er altre i kirken, og med »peld [alterklæde] at bredes og lys at tændes«. Peder Unger selv forbeholdt sig patronatsretten, der efter hans død skulle overgå til de evige vikarer ved Vor Frue samt borgmestre og råd, de sidste sammen med kirkeværgerne. — S. Salvatoris alter, opbygget i den nordlige del af kirken (ad aquilonarum partem in ecclesia parrochiali sancti Nicolai in Haffnis constructo ...), er yderligere omtalt 1476. Desuden nævnes det 1507, 1513 og 1518. Sidstnævnte år fik kirken ved mageskifte med Yor Frue nogle boder i Lille Kirkestræde (vistnok gi. matrikel nr. 220 og 224 på Geddes kort fig. 4) mod at afstå gården i S. Pederstræde; 1529 omtales altergodset »vesten for sancti Nicolai kirkes gavll«. Gården ved Højbro var endnu 1549 i kirkens eje. — Alterets sidste præst var en af de evige vikarer ved Vor Frue, hr. Oluf Nielsen, som 17. sept. 1515 opnåede pavelig tilladelse til at have rejsealter og holde messer under interdikt. Det var den samme præst, som 1518 foretog mageskiftet med Vor Frue kirke; han omtales endnu efter reformationen som hr. Oluf Brandanus. — Når alteret siges at ligge i den nordlige del af kirken, kan der formentlig kun være tale om det nordre sideskib, eftersom nordkapellet anses for at være en del yngre end denne alterstiftelse.

6) S. *Jostes* alter¹⁵ er omtalt 1521, da Karen Monsdatter 28. jan. havde skænket det fire boder i Strandbadstuestræde, som hendes afdøde husbond Peder skipper havde ladet bygge på alterets grund. I boderne, der var vurderet til 21 mark årlig landgilde, ønskede giveren at blive boende sin livstid mod at give alterpræsten seks mark om året. Præsten skal af bodernes renteindtægt hvert år indlægge seks mark »i besynderlig gemme under sin og kirkeværgens låse og nøgler«, bl. a. til alterets vedligeholdelse og udsmykning.

7) *Helligkors' alter*¹⁶ var stiftet i slutningen af 1490'erne. Kirkeværgen Valter Kniphoff modtog på alterets vegne d. 9. sept. 1499 Asser Thygesens part af en gård ved stranden, som iøvrigt ejedes af Oluf Jonsen. To år senere, d. 12. okt. 1501, skænkede denne sidste en bod i Dragør til Helligkors' alter, »som nu nylig stiftet og funderet er ved den nørre kirkedør« i S. Nicolai kirke. Næste år, d. 5. dec. 1502, skænkede Oluf Jonsen hele resten af gården ved stranden til alteret. For den årlige rente, gården afkastede — i alt otte mark danske — skulle der holdes to evige messer, den ene hver fredag »af Jesu Christi pinelse« og den anden hver lordag »af jomfru Mari drøvelse«. Giveren døde kort efter, thi hans enke, Anne Oluf Jonsens efterleverske, afkøbte pro forma kirken en hushalvdel i Vingårdstræde »sonden ved S. Nicolai kirkegård, som man går til hr. Benedicts gård udover den østre kirkerist« for derefter at skænke samme halve hus, der var muret mellem stolper, til Helligkors' alter.

8) *Jomfru Marie* eller *Vor Frue alter*¹⁷ blev ifølge Børdam stiftet 1501 af rigshofmesteren Povl Laxmand, som på denne tid kort for sin død 1502 skænkede dette alter meget betydelig jordegods i København. Et Vor Frue kapel nævnes dog allerede 1480, da Gregorius Olafsen, kapellan ved Vor Frue kapel i S. Nicolai kirke, købte en ejendomsgård tilhørende Matis Jepsen Wak. Forholdet er rimeligvis det, at det ældre Vor Frue Alter omkring århundredskiftet flyttedes til det nyopførte nordre våbenhus, hvor det ved de rige laxmandske gaver var at betragte som en nystiftelse. Her oprettedes også et S. Mikkel's alter, første gang nævnet 1521; det lå ligesom Helligkorsalteret »ved den nørre kirkedør«, og dets ejendom blev, såvidt det kan ses, styret under eet med Vor Frue altergods. Den samme gård i Klædeboderne nævnes snart under det ene, snart under det andet alter, og det fælles altergods' patroner var byens borgmestre og råd. Det er sikkert et af disse altre — enten Helligkors', Vor Frues eller S. Mikkel's — hvis fundamenter blev fremdraget på kirkens tomt 1914 (s. 480). 1558 krævede fru Thale Ulfstand, enke efter den yngre Povl Laxmand, rigshofmesterens sønnesøn, i henhold til den københavnske reces at få altergodset udleveret, hvad der også lykkedes; kirken beholdt dog både en gård i Kobmagergade og alterpræstens lidligere residens i Vingårdstræde, der på den tid var omdannet til klokkerbolig.

9) *S. Mikkelsalter*¹⁸ nævnes første gang 21. marts 1521, da borgmestre og råd samt hr. Peder Andersen, præst ved S. Mikkels alter, i deres egenskab af patroner bortlejede gården i Klædeboderne til Anders Wulf og hans arvinger. Se iøvrigt under Yor Frue alter, som havde gods til fælles med dette.

10) *S. Mauritii alter*¹⁹ var ifølge stiftelsesbrevet, dateret 13. april 1511, oprettet af Peder Bødker 1509. Der var dog allerede året før skødet en hjørneejendom i Lille Færgestræde til S. Mauritii alter »på den nørre side ved højkoret, som [dvs. hvor] jomfru Marie billede udi solgiselen midt på samme alter standende er«. Her nævnes altså både lidt om alterets placering i kirken og om alterudsmykningen. Mariafiguren »i solgiselen« omtales ialt i tre af samtidens dokumenter. Blandt Peder Bødkers gaver var også en fri præsteresidens »liggende næst op til ærkebispens gård på S. Nicolai kirkegård«. Ved alteret var der både en bøsse og en »stok«, hvortil præsten og kirkeværgen havde nøglerne. Af de forskellige renter, der årlig indkom, skulle præsten nedlægge seks mark i bøszen til alterets opbygning og forbedring. - Jomfru Maria »i solgiselen« var et ikke ualmindeligt motiv i midtfeltet på senmiddelalderlige fløj altertavler; således i Venslev kirkes tavle (Danmarks Kirker, bind V, Sorø amt, side 886) og i Boeslunde-tavlen, begge altertavler findes nu i Nationalmuseet.

11) *Hellig Treføldighedsalteret*²⁰ må være omtrent af samme alder som de foregående. I et kaldsbrev fra 1511 bevidner borgmester Hans Mesenheim Bogbinder, at hans hustru Birgittes forældre, der ellers ikke kendes, har stiftet dette alter i S. Nicolai kirke »på den søndre side næst osten op til kirkedøren«. Da kirkens sydindgang på den tid ikke havde noget våbenhus, kan alteret anbringes i søndre sideskib omtrent der hvor gravstedet nr. 17 lå (jfr. begravelsesplanen fig. 64).

12) *S. Sebastians alter*²¹ er omtalt 1504, tilfældigt og i forbigående, idet alterpræsten hr. Gregorius Laurensen bekræfter et gavebrev, hvorefter Elline Hansdatter og hendes husbond Olaf Guldsmed til S. Nicolai kirke skænkede to boder, beliggende i Lille- og Store Kirkestræde. Yi kender ingen anden omtale og veed da heller ikke, hvor i kirken det havde sin plads.

13) *S. Severini alter*²² er ligesom Sebastiansalteret kun omtalt en enkelt gang. 23. aug. 1526 bortlejede dets præst — betitlet vicarius perpetuus — Hans Nielsen to boder i Købmagergade tilhørende S. Sorens alter i S. Nicolai kirke.

*Altersølv. *Kalk* 1624. En stor sølvkalk med tilhørende disk, tunget fod, skaft, knop og bæger, der indvendig er forgyldt, opbevares siden 1806 i Helliggejst²³. På fodstykket læses: »Denne Kalck forerid thil Sancth Nicolaus Kiercke aff Iacob Iørnson Bryger och hans Hvstrv Anne Niels Datter Anno 1624«. Se nærmere under Helliggejstes kirke²⁴.

†*Kalk*. En lille sølvkalk (54 lod 1 kvint), der ifølge 1686-inventariet brugtes ved adelens kommunion, var 1607 skænket af Nicolai Svabe, kgl. møntmester (se nedenfor under begravelser s. 609). Efter Jonge bar kalken følgende indskrift: »Ex munere Nicolai Schwab, Regis Majestatis Monetarii. IIII Die Aprilis Anno Christi 1607 ecclesiam D.(?) Nicolai Hafniæ cohonestavit« (Bekostet af N. S., kongens møntmester, den 4. april 1607, til S. Nicolai kirkes forherligelse). Dertil en *-disk*. Kalken blev 1806 afleveret til Helliggejst, hvor den dog ikke mere findes²⁵.

†*DisÄ*. Guldsmeden Ditlef Brashaver forfærdigede 1707 en ny disk²⁶ »efter den model, præsterne forlangte«.

†*Futteraler*. Til opbevaring af begge kalkene havde kirken et par poser, den ene af rødt fløjl, den anden af »Coffe Couleur Damask«, og dertil to røde fløjlsdækkener over kalkene »med smalle guldkniplinger omkring«, altsammen gammelt. Poserne opføres 1755 som forsvundne²⁷.

†*Alterkande*. 1) En sølvkande på 2½ pot blev 1611 skænket kirken som sjælegave af hr. Peder Olufsen »fordum kapellan ved S. Nicolai« (ikke omtalt hos Wiberg). I 1706-inventariet omtales den som repareret og ændret. Kanden opbevarede i den jernbeslagne kiste (ovenfor s. 526), hvis indhold 1806 overførtes til Helliggejst²⁸. Den eksisterer ikke mere. 2) 30. dec. 1707 modtog kirken som gave fra klokkeren Anders Hansen en ny alterkande²⁹, der vejede 124½ lod; på kirkens bekostning blev den forgyldt. Efter Jonge havde den følgende indskrift: »... Andreas Hansen Klokker har med sin kiære Hustru Inger Olsdatter foræret denne Kande til St. Nicolai Kirke 1707«. På foden var indgraveret et bibelcitat på latin, og derunder læstes: »Denne Kandes Forgyldning er af Kirkens Middel bekostet 124 lod ½ Quintin«. I listen over de 1806 afleverede sager er denne kande ikke opført.

† *Tinkande* at hente vin i til alteret omtales 1686; i 1706-inventariet berettes der, at den nu er omstøbt til en flaske, der rummede fire pottes. — Blandt alterudstyret nævnes også et porcelænskrus med søvlåg, skænket af Ane Sophie Ulfeld. 5. dec. 1755 noterer værgeren, at kruset er forsvundet³⁰.

Oblatæsker. 1) Claus Iversen Ravn, rådmand og byfoged, skænkede 7. april 1656 en sølvoblatæske til kirken (se begr. sønden koret nr. 9, s. 582). Æsken lå i den jernbeslagne kiste, hvis indhold afleveredes til Helliggejst, men er senere forsvundet³¹. 2) Et oblatskrin, formet som en »bordryt bog« med sølvbeslag, var skænket af Peter Gagelmand og skulle ifølge 1686-inventariet bruges ved adelspersoners altergang. Nævnes i 1706-inventariet, men ikke 1754.

†*Sygekalk*. Hver af kirkens præster havde et sygebestik, bestående af kalk, disk og en lille flaske »oven med skruer og rum til oblater og nedenunder til vinen« (1686-inv.)³². 1) Sognepræstens sygekalk med tilbehør (samlet vægt 36 lod) var skænket af Ane salig Jacob Kitzerovs (s. 599). 1704 blev hele bestikket omgjort »i en ny og bedre form«. Et futteral hertil, udført af bogbinder Wolfgang Lamprecht, omtales 1704 som nyt og havde sølvbeslag, både hager, øskner, »rose« og ring. 2) Øverste kapellans sygekalk havde på halsen en prikket indskrift: »Anders og hans hustru Marine, Gud naade deres sjæle«; samlet vægt 34 lod. 3) Hos den underste kapellan opbevarede en sygekalk med tilbehør (samlet vægt 26 lod); den tilhørende flaske omtales i modsætning til de to andre som uforgyldt. — Alle tre kalke afleveredes 1806 og er opført på den samlede liste 1808. Ingen af dem findes nu i Helliggejst.

* *Alterstager*. To store malmstager med balusterformet skaft og tre kuglefodder under det brede fodstykke blev ifølge indskrift købt for kirkens midler

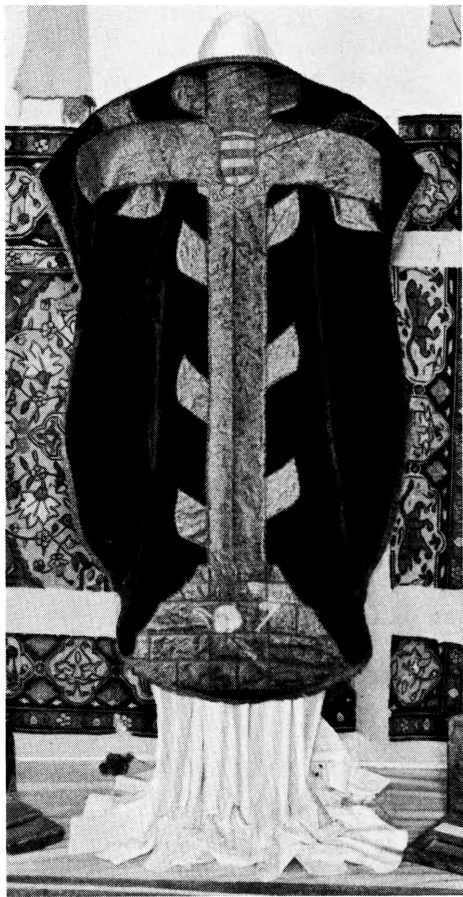

Fig. 54. Messehagei fra S. Nicolai kirke, 1513.
Nationalmuseet.

(fig. 54). I korsskæringen ses det oldenborgske våben og kong Hans' navn. Korstræet står på et bredt fundament af brokade, hvorpå der er gengivet et dødningshoved og årstallet 1513. Kong Hans havde skænket to messehagler (heraf den ene tabt, se nedenfor s. 534), der ifølge 1706-inventariet opbevarede i »kappellets inderste sal«³⁶, d.v.s. i en af konventstuerne over søndre våbenhus, hvor to gulmalede fyrretræsskabe med sorte knapfodder rummede hagler, ligklæde m.m. Om kong Hans' to messehagler meddeler værgeren 1706 yderligere: »Dend Røde fløyels Messehagei er overtrækket af samme slag, udj Kircheverg Sr Jacob Jacobsens tiid paa Kirchens bekostning, den anden er ubrugelig«. J. J., der lod den endnu bevarede hagel overtrække med nyt fløj, var kirkeværge o. 1700. Den overførtes 1806 til Helliggejst, hvorfra den 1846 sendtes til Nationalmuseet.

2) O. 1650 (fig. 55—57), broderet med guldtråd på en med sølvtråd dækket

1597, da Jørgen Bubert og Henrik Fyren (den ældre) var kirkeværger³³. Stagerne opbevarede efter branden i den store kiste og står nu på alterbordet i Helliggejst, under hvilken kirke de nærmere bliver omtalt.

†*Lyseslager*. Et par store stager, dog mindre end de foregående, anskaffedes 1646, og endnu et par kom til 1652, da Henrik Jacobsen og Niels Aagesen var værger. Disse fire stager anvendtes ved begravelser og opbevarede 1764 i »lysekammeret under alteret«³⁴. Er ikke opført på 1808-listen. Fire andre små stager, der tændtes julemorgen og i vintertiden til froprædiken, nævnes i samtlige inventarier fra 1686 og fremefter; 1808 er der kun omtalt to små messingstager, der nu synes at være gået tabt. — Et par store trælysestager med to messingplader brugtes julemorgen og til froprædiken foran alteret; de nævnes kun 1686 og 1706. Senere er de kasseret. 1755 omtales de som ubrugelige³⁵.

**Messehageler*. 1) 1513, af rødt italiensk Høj med et rygkors af brokade; både

korstræ og sidearme har af kvistede grene

O. W. 1956

Fig. 55. Messehagel fra S. Nicolai kirke, o. 1650, Fig. 56. Messehagel o. 1650, brystskjold af fore-

nu i Nationalmuseet. Rygskjold.

O. W. 1956

gående. Nationalmuseet.

bund. Rygskjoldet er på midten dækket af et krucifiks; korstræet kantes af stiliserede agern og for enderne af store volutter, broderet med guldtråd i højt relief. Langs hagelens bræmme en bred bort med billeder i felter, hvert omgivet af en bruskarok ramme. Billederne er broderet med silketråd og forestiller putti med marterredskaber, vekslende med scener fra lidelseshistorien (Getsemane, gravlæggelsen, nedfarten til dødsriget (dette billedfelt er anbragt lige under korstræet), opstandelsen, himmelfarten). Mellem billedfelterne er kerubimhoveder i guldtråd, i meget kraftigt relief. Omkring korstræet er hagelens bund oversået med store, af silketråd broderede blomster. Brystskjoldet er i hovedtræk som rygskjoldet. I stedet for krucifikset er der her en fremstilling af Jehova, afbildet som en skægget gubbe iført en folderig kappe, på hvis bræmme der er kanter af meget små ægte perler. Billedserien er som på rygskjoldet: englebørn med pineredskaber, afvekslende med scener af Jesu liv (bebudelsen, fødselen, nadveren). Hagelen er foret med blå silketøj. De to halvdele kan heftes sammen med otte sølvhæfter og -maller.

Messehagelens historie kan føres tilbage til o. 1660, men den er mulig lidt ældre. 17/10 1661 købte Nicolai kirkes værge Hendrik Jacobsen for 300 rdl. en messehagel i boet efter Kirsten salig Jacob Osserins; hun var død året før. De to brødre Gert og Jacob Osserin, der begge var døde meget tidligere (se begravelsesbogen, s. 611), var kendte perlestikkere i hovedstaden, og hagelen

må utvivlsomt stamme fra dette værksted; det er ikke udelukket, at den må føres tilbage til 1640'erne (Jac. Osserin døde 1644) og udformningen af korstræet har visse ligheder med Steenwinkels hagel, der formentlig også er fra Osserinernes værksted.

Messehagelen kan følges gennem de forskellige inventarier til afståelsen 1806; derefter kom den til Helliggejst, hvorfra den 1846 afleveredes til Nationalmuseet³⁷.

3) 1634 (?), skænket af Hans van Steenwinkel eller dennes hustru Trine Willum Hybersdatter. Kirkens begravelsesprotokol (nr. 24) anfører 1701, at korets bygmester 1634 før sin død havde skænket denne hagel »hvorpå hans navn findes«, mens inventarierne nævner, at giveren var hans enke³⁸. Dette sidste passer vistnok bedre. Den afleveredes 1806 til Helliggejst; ved denne kirke findes nu ingen hagel fra 1634, men derimod en fra 1648, yderligere forsynet med navnetræk: H V S W, hvilket vistnok kun kan tydes som Hans van Stenwinkel. Hagelen bliver nærmere behandlet under Helliggejst. Hagelens ornamenters synes gjort på samme værksted som den nysnævnte nr. 2.

†*Messehageler*. 1) 1513, af »fiolbrunt« fløjls og af samme udstyr som den ovenfor nævnte bevarede hagel fra samme år og ligesom denne skænket af kong Hans; karakteriseredes 1706 som »udygtig« og nævnes ikke senere.

2) 1749 anskaffede kirken en ny messehagel med guldgalioner (rgsk.); den er formentlig identisk med den røde fløjls hagel, der 1754 omtales som den daglig anvendte. Afleveret 1806 til Helliggejst, men senere forsvundet.

* *Bibel*, 1657 skænket til alteret af kirkens to værgere Henrik Jacobsen og Niels Autesen³⁹. Sølvbeslagene ansloges i 1686-inventariet at veje 30 lod. Biblen afleveredes efter branden til Helliggejst, hvor den endnu findes. Givernes navne findes opført foran i bogen.

†*Alterbøger*. 1686 opføres en sølvbeslagen alterbog i oktav, skænket af kirkens tidligere klokker Jens Knudsen. Sølvbeslagene ansloges at veje 2 lod. — En *ritualbog* bekostedes af kirkens midler 12. feb. 1686. — En *altergangs bog* i folio, bekostet af kirken, noteres i de to ældste inventarier.

†*Korgitter*. I den middelalderlige S. Nicolai kirke var der utvivlsomt et korgitter, men det er ikke direkte omtalt. Et gammelt tralværk med 20 træpiller, »som tilform har staaet for koret«, opbevarede i slutningen af 17. århundrede i den ene konventstue over søndre våbenhus; det blev 1689 solgt af kirkeværgen Hendrich Würner til borgmester Bartholomæus Jensen⁴⁰ (begr. i koret nr. 14, se nedenfor s. 579). Dette trægitter, hvis alder ikke kendes, har stået foran det senmiddelalderlige kor, inden dette i 1630'erne helt ændredes. Det nye kor fik da et nyt korgitter; regnskaber fra den tid har man ganske vist ikke, men gitterværkets eksistens er bevidnet 1639, da Albrecht Schowart fik gravsted norden koret nr. 16, mellem nr. 17 og den nordre kordør⁴¹ (jfr. gravplanen fig. 64).

Gitret strakte sig tværs over kirken, både i midtskibet og sideskibene og desuden mellem korets piller, således at partiet foran alteret — kaldet »inden koret« — adskiltes fra koromgangene. Det havde ialt 60 messingpiller og seks eller syv døre, een fra hvert af sideskibene til korgangene, een midt i koret, to inden for koret mod henholdsvis søndre og nordre korgang, og endelig een eller to bag alteret. Kordøren midt for nordre sideskib omtales i et gravbrev fra 1726: gravstedet norden koret nr. 19 lå »lige for og næst op til indgangen fra kirken på den vestre side« (jfr. gravplanen fig. 64)⁴². Norddøren fra nordre omgang ind til koret er ovenfor omtalt. Den dukker op igen i et begravelsesbrev fra 1640, da Hans Trægaard⁴³ købte gravsted »ud for begge pillerne, som man går ind igennem

portallet«. Messingtralværkets balustre var skænket af menighedens gejstlige og verdslige medlemmer; Jonge meddeler, at på hver af dem stod giverens navn og bomærke indridset⁴⁴. Pillerne, der flankerede portalerne, var vist nok udskåret i træ. Chr. P. Getreuers malerarbejde⁴⁵ i 1740'rne giver et ganske godt indtryk af korgitrets opbygning. Forneden havde det panelværk med fyldinger i to rækker, nederst en række meget lave felter, derover større fyldinger, hvis udskårne lister behandlede med »ægte guld og coleurer«. Derover stod messingtralværket, kun afbrudt af portaler med flankerende søjler. Malerregnskabet nævner 30 figurer i fyldingerne på panelet og desuden »alle de stående figurer«. Utvivlsomt røber disse sidste ord samt Jonges beskrivelser af korskrankens meget rige billedhuggerværk, at der øverst på arkitraven var udskårne figurer, der efter Getreuers overslag 1741 skulle males og forgyldes »som det tilforn haver været«. Korskranken har da i stil og opbygning mindet meget om den noget senere i Helsingørs Olai kirke. — Bag alteret fortsatte korgitret som et malet og forgyldt jernsprinkelværk, der første gang omtales 1652 (se under begravelse nr. 16 inden koret, nedenfor s. 580), og som må være fra samme tid som messingbalustraden. Antallet af døre i jerngitterværket opgives lidt forskelligt. Der var dog vistnok to. Getreuers regnskab 1743 lyder på »tvende portaler ud til sakristiet«, i virkeligheden snarere ud til nordre og søndre koromgang, jfr. Thurahs plan fig. 10.

Fig 57 Broderet billed(elt fra nlesse h e l
fl§- 55-56. Nationalmuseet,

†*Knæfald*. 1686-inventariet nævner, at der omkring alterfoden var et jernværk med ni messingknapper og ni messingfødder. At det var for altergæsterne, altså en alterskranke med knæfald, fremgår af 1706-inventariet⁴⁶. Begge steder karakteriseres det som nyt; glosen er altså automatisk overført fra det ene inventarium til det andet og kan også have figureret i ældre, nu tabte, inventar-liste. — Knæfaldet blev istandsat 1775⁴⁷.

†*Døbefont*. Et par brudstykker af en gotlandsk kalkstensfont fra o. 1300, fundet ved gravning i tårnet, er nu opstillet i det lille anlæg ved tårnets fod. Bevaret er kun en svær ottekantet flise, der var fontens fundament og som har hulkehl i kanten, samt et rundt skaft, svajet som skaftet på en alterkalk. Ligesom alteret blev døbefonten fornyet på bekostning af Hans Holst i begyndelsen af 17. århundrede (ovenfor s. 527). 1607 vides fonten at have stået i søndre sideskibs vestfag⁴⁸; om det var den af Hans Holst skænkede eller dens forgænger, kan ikke afgøres. Også på Thurahs plan (fig. 10) stod døbefonten på dette sted; jfr. udtalelse i begravelsesbogen, nedenfor anført s. 601.

Fonten, hvoraf brudstykker opbevares på Bymuseet (fig. 28), var af sandsten, ottekantet med enkeltheder i bruskbarok; 1752 blev et stenbillede, der var nedfaldet fra dåben, repareret, og 1760 måtte en stenbilledhugger atter istandsætte »noget som var beskadiget ved dåben« (rgsk.) En *†fontelukkelse*, hvoraf enkelte hermer er fundet, var en senere tilsætning. »Den Sirelse, som nu Daaben er udi, er af mig bekostet«, skrev købmand i den færøske handel Peder Bamhorst⁴⁹ til magistraten 9. juli 1727; den havde form af en ottekantet balustrade i bruskbarok, stafferet og forgyldt, og var forsynet med inskriptioner. Om *†dåbshimlen*, der første gang nævnes 1743, også var en gave fra Bamhorst, vides ikke; den blev i nævnte år stafferet og forgyldt⁵⁰ af Getreuer »med alle ziraterne og bildhuggerværket«.

* *Dåbsfad* af sølv, skænket 1652 af jordemoder Lisabeth Hansdatter⁵¹, blev stjålet fra kirken lørdag 29. jan. 1747 lige efter en dåbshandling⁵². Et nyt fad anskaffedes af samme vægt og størrelse (56 lod, diameter 29 cm) »og med selvsamme Inscriptioner og Zirather saavidt muligt er«. I bunden indgraveredes et billede af Kristi dåb⁵³, langs kanten »Fader vor«, og desuden en indskrift om den første giver. Fadet opbevaredes hos klokkeren⁵⁴ og afleveredes 1806 til Helliggejst, hvorfra det kom til Abel Catrines Stiftelse. Nu i Bymuseet. Københavnsstempel 1747. Mesterstempel for O. F. Wilcken (Bøje nr. 352).

†*Korbuekrucifiks*, mulig senmiddelalderligt, omtales kun hos Jonge: »Under Taarnet paa den søndre Side seer man op til Taarn-Muren fæstet et overmaade stort Crucifix af Træ, naende næsten til Jorden med en hosstaaende Skammel, hvilket, som en Levning fra Pavedommets Tid, her er hensat, men dog besøges flittig og andægtig af de ivrigste Katholiker, saa ofte Kirken er oplukt«⁵⁵.

†*Prædikestol*. Den ældste prædikestol i den middelalderlige kirke stod dér, hvor også dens efterfølger var anbragt, på sydsiden ved den tredje pille regnet fra vest. Her fandt man ved udgravningerne 1914 det murede fundament, både til den middelalderlige og den efterreformatoriske prædikestol. Om prædikestolen i nyere tid vides ikke meget. Jonge fandt, at dens arkitektur »smagte af den gotiske tid«, hvilket vel betyder, at den var i renæssance eller bruskbarok. Den havde rige udskæringer, både i selve stolen og på den høje lydhimmel. I takseringen af Getreuers malerarbejde⁵⁶ ved kirken 1743 siges der om prædikestolen, at den er »foryldt med ægte guld paa sine ornamenters, ziraters og listers, tilligemed dækket over samme [d.v.s. lydhimlen] rundt omkring, ovenpaa, foran og under dækket, listerne forgyldt rundt om, hvor opgangen er, grunden med differente coleurer stafferet«.

†*Stolestader* omtales i S. Nicolai kirke i to kgl. forordninger af 1578 og 1606⁵⁷. Særlig den sidste er fyldig; den opregner også stader i det dengang helt nybyggede søndre våbenhus. Formentlig har der været stolestader i kirken længere tilbage i tiden. I et skøde fra 1682 siger Anne Lykke, Kai Rantzaus enke, at hun har afhændet sin gård ved Østervold⁵⁸ (nuværende Magasin du Nord) og tillige i S. Nicolai kirke to stolestader »som aff Arilds tiid thil samme gaard ligget haffuer«. Da kirken ved opførelsen af det nye kor 1630 var kommet i stor udgift⁵⁹, forhøjede man lejen af stolestader og forlangte nu om året for et stolestade i midtskibet 6 rdl., i hvert af sideskibene samt det nordre kapel (søndre kapel er ikke nævnt) 3 rdl., af en »klap eller overslag« $\frac{1}{2}$ rdl., mens udensogns betalte dobbelt. Staderne var forsynet med døre; en grav, der solgtes 1639, lå langs med den anden og tredje stoledør, regnet fra koret (nedenfor s. 602). 1762 henstod i tårnrummet nogle ubrugelige stoledøre⁶⁰ og »rækværker«. Med disse sidste hentydes der måske til de lave balustraderækker, der ofte kronede stolens ryglæn (endnu bevaret i Vor Frelseres kirke). Fadderstolen ved dåben fik 1780 en ny balustrade.

En del af stolene var bestemt til særlige formål⁶¹. Den første række i midtskibet var langs korgitret og var udlejet; men i søndre sideskib var dette stade op ad korsranken forbeholdt de to mænd, der gik med tavlerne. I midtskibet kaldtes det øverste stade før tværgangen på mands- og kvindesiden henholdsvis brudgoms- og brudestolen, altså til brug ved bryllup, såfremt brudeparret ikke havde lejet særlig stol i koret⁶². Stolestade nr. 11, stadig i midtskibet, var bestemt for Københavns præsident og borgmestre, nr. 12 for rådmændene, idet dog de fleste magistratsmedlemmer privat havde lejet herskabsstole andetsteds i kirken. Nr. 18 var forbeholdt de kgl. kavalerer og lakajer, og endelig var der en særlig *fadderstol* ved døbefonten⁶³. En *præstestol*, ikke at forveksle med skriftestol, fandtes i koret, straks indenfor korgitret over grav nr. 7, omtalt første gang 1648 (nedenfor s. 578).

†*Skriftestol*. Efter en oplysning fra 1673 skal Frederik Thuresens gravsted inden koret nr. 2 ligge »under skriftestolen« (nedenfor s. 577). I 1706-inventariet nævnes en gammel grøn anstrøgen skriftestol ved sakristidøren, mens en anden stol på præstens begæring var blevet forsynet med grønne raskes gardiner og stænger⁶⁴. Ved reparationen 1743 anstrøg maleren »de jernværker over de tvende skriftestole«⁶⁵, formentlig en hentydning til gardinstængerne eller til et kunstfærdigt sprinkelværk i dørene, nu i Helliggejst. 1765 opsattes to helt nye skriftestole (rgsk.); snedkeren A. Meyn fik 70 rdl. for sit arbejde her; for 30 rdl. købtes grønt rask til gardiner og rødt klæde til skamlernes beklædning. Den ældste kapellans skriftestol var i korets nordøstre hjørne; det nævnes således 1773, at den har korets vinduer på to sider, og at den var ret ubekvem uden træværk, kun et gardinforhæng⁶⁶.

En †*degnestol* omtales 1686, men uden stedsangivelse.

†*Herskabsstole* og †*lukkede stole*, mest i form af pupiturer, var i hvert fald opsat i kirken ved midten af 17. århundrede. Fra ældre tid er der ingen oplysninger. De fornemste herskabspulpiturer var opsat i et par af midtskibets søndre arkader og i hele den nordre arkaderække fra koret og ned mod orgelet. Dog nævnes der ikke direkte noget adelspulpitur i tredje arkade, regnet fra øst, vistnok fordi kongestolen var anbragt her.

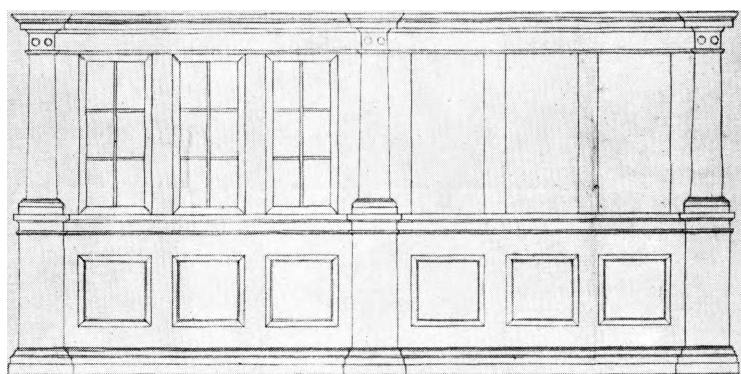
I den nordre arkaderække, regnet fra koret, nævnes følgende adelige stole:

1) I østligste arkade er fru Øllegaard Thotts stol første gang omtalt 1675. Pulpituret var delt i to halvdele; 1682, da købmand Peder Pedersen Lerche ejede den vestlige halvdel, hedder det, at pulpituret »var blevet forandret«. 1706 benyttedes det af »Gehejmeråd Matthias Moths jomfruer« (i den østlige halvdel) og Margrethe salig Lorentz Holmers (vest); 1724 nævnes henholdsvis rådmand Jens Kuur og baron Christian Gyldenchrone⁶⁷.

2) Pulpituret i anden arkade omtales som nyindrettet 1703. Borgmester Sigfred Friis Dværg ombyttede da nogle stader på gulvet med »det halve nybyggede pulpitur i den anden svibue nordensids fra koret over de lange kvindestole«. Ligesom nr. 1 var dette pulpitur tvodelt. Borgmesteren ejede vestre halvdel, etatsråd Vincents Lerche den østre. 1724 nævnes præsident Johan Schrader i den vestre del⁶⁸.

3) Den tredje arkade rummede kongestolen, se nedenfor side 542.

4) 1663, Trolle-Krags pulpitur i fjerde arkade. Kirkevægerne Henrik Jacobsen og Niels Aagesen overlod 11. juni 1663 halvdel af et pulpitur »tvært over for prædikestolen med den forreste og bageste stol« til fru Hille Bosenkrantz, rigsråd Niels Trolles hustru, »hvilket halve pulpitur med deres adelige vaaben er prydet og opsat«. Stolen må ifølge skødet ikke ændres »kirken og begravelserne nedenunder til skade«. Vedligeholdelsen tilkom den trolleske familie. Samme dag udstedtes et brev af lignende indhold til rigsråd Otte Krag, der fik den

.....*Atur*

Fig. 58. S. Nicolai kirke. Herskabsstol i fjerde arkadefag. Tegning af G. E. Rosenberg 1775. Stadsarkivet.

anden halvdel. Begge parter betalte for erhvervelsen 200 speciedaler⁶⁹. Pulpitret stod uændret i godt 100 år, indtil G. E. Rosenberg under en synsforretning 10. juli 1775 fandt det brøstfældigt og de udvendige billedskærerarbejder ormstukne⁷⁰; den umagelige trappe derop var skrøbelig, mens det bærende tømmer var brugbart, omend det burde nedtages og sammenbindes påny, »siden denne stoel gaar for meget ind i kirken. Paa denne maade kand den blive egal med de andre og faar tillige mere anseelse og magelighed«. Det er af denne udtalelse iøjnefaldende, at stolen havde en anden opbygning end de andre pulpiturer og rimeligvis var den ældste af dem alle. Man udkøbte nu ejerne 1775 (rgsk.), og næste år stod en ny stol opstillet, udført efter stadsbygmesterens tegning (fig.

58). Da den gamle stol var nedtaget, mente kirkens præster at have erfaret, at akustikken i kirken nu var meget bedre, og anmodede derfor — i øvrigt forgæves — magistraten om at få den nye stol anbragt et andet sted. Da indsendte pastor Østrup selv et forslag til en åben stol. Kirkeværgen H. Kierrumgaard erklærede herpå over for magistraten, at »den gode mand gjorde meget vel at han aleene blev ved at forrette sit embede, og ikke melerede sig i de ting, ham er aldeles uvedkommende«⁷¹. Stolen, der er det eneste stykke snedkerværk fra Nicolai kirke, hvis udseende kendes, var ligesom sin forgænger tvedelt; de to fag var markeret ved pilaster eller halv søjle i midten og i begge hjørner; der var højt panel og herover i hvert fag tre vinduer, vistnok på hængsler og næppe de engelske til at skyde op og ned.

5) Efter kirkens ældste registrant over stolestaderne var der 1675 »hos orgelværket« et tredje adeligt pulpitur, idet Thotts var nr. 1 og Krag-Trolles dengang var nr. 2. Formentlig sad dette pulpitur i den femte arkade regnet fra øst

som nabo til Krag-Trollestolcn mod øst og det egentlige orgelpulpitur mod vest; såfremt dette sidste (se nedenfor s. 543) var knækket hen foran den sjette og vestligste arkade, er det givet, at det sidste af nordrækkens adelpulpiturer var i den femte bue⁷². Det ejedes 1675 bl.a. af Vibeke Rosenkrantz, og »fru Regitze Grubbe salig Hans Ulrik Gyldenloves, har en liden krog ved den nederste ende af bemeldte pulpitur«.

Alle disse lukkede stole var ind mod kirken forsynet med vinduer, der enkelte steder kunne skydes op og ned⁷³. Deres kunstneriske udsmykning kendes kun fra Jonges summariske beskrivelse⁷⁴. Efter omtalen af kongestolen fortsætter han: »Paa Pulpiturerne af samme Rad ned mod Orgelværket forefinder man mangfoldige gamle prægtige Mahlerier af Helgene, hvilke fra Pavedommets .. . Tider have endnu beholdt deres Plads og Indfatning i Panelet langs under disse indelukkede Pulpiturers Vinduer«. De afbildede personer var, stadig ifølge Jonge: Eva, Ægidius, Gregor, Augustinus og Hieronymus; hertil var føjet: Luther, Melanchton, Hans Tausen og Peder Palladius. Trods Jonges påstand om billedernes ælde er der næppe grund til at antage nogen af dem for ældre end 17. århundrede.

I den søndre arkaderække fandtes følgende herskabelige pulpiturer:

1) 1675, Griffenfelds stol, i første arkade regnet fra øst (»paa Mandesiden udi Sviffbuen tæt op til Koret«)⁷⁵. Den var bekostet af kirkens midler; om dens ydre forlyder der intet. Det var i denne stol, man efter den store statsmands fald fandt pen og blæk og Griffenfelds egenhændige notater om prøveprædikener i Nicolai kirke (ovenfor s. 462). Rlandt senere ejere nævnes Jens Juel til Juellinge 1684 og Griffenfelds broder Albert Gyldensparre 1685.

2) Pulpitur i anden arkade (»det pulpitur søndensids i den anden Svibue over de lange Mandestole«) var opsat 1701; ejedes 1724 af Charlotte Eleonora von Piessen, Christen Scheels enke⁷⁶.

3) Mens tredie og fjerde arkade var frie af hensyn til prædikestolen, finder man sydsidens tredie lukkede pulpitur i den femte arkade, jfr. forholdene på nordsiden. Her nævnes 1724 oberst Gregers Juul⁷⁷. Dette og dets genbo på nordsiden synes omtalt i 1686-inventariet som »de tvende nederste pulpiturer næst orgelværket, hører med vinduer, døre og laase kirken til«.

Rundt om i kirken fandtes adskillige mindre, lukkede herskabsstole. Rag de fornemme adelpulpiturer var der mindre kostbare stole med dårligt udsyn til prædikestolen. I søndre sideskib omtales 1769 hele 14 lukkede stole »bag de korte mandestole«; de to østligste af disse var 1724 indrettet med vinduer for Ane Sofie Ulfeld og fru rådmand Høyer⁷⁸. »En liden lukt stol i krogen næst orgelværket« omtales 1706.

†*Pulpiturer*. Foruden de her nævnte herskabsstole, der ofte havde form som pulpiturer og derfor også kaldtes sådan, var der i alle dele af kirken undtagen

koret indbygget almindelige pulpiturer for den store menighed i det tæt bebyggede sogn. I kgl. forordning af 9. dec. 1606 omtales »de stole, som er oven paa pulpituret neden i taarnet og op imod koret«. Udtrykket er ikke helt klart, da tårnrummet jo ikke var en del af kirkerummet. 1686-inventariet nævner pulpiturer i begge våbenhuse, i begge sideskibe, og i midtskibet tillige oven over herskabsstolene i første og fjerde arkade (nedenfor s. 544), med særlig indgang fra loftet over sideskibshvælvingen⁷⁹.

Pulpituret i søndre våbenhus nævnes første gang 1675 og betegnes da som nyt⁸⁰. Pulpituret i søndre sideskib eksisterede, da Niels Rosenkrantz' epitafium⁸¹ opsattes (s. 563); i begravelsesbrevet af januar 1676 nævnes, at der skal opsættes et tralværk i den vestre arkade ind til kapellet, hvor monumentet var opsat, for at lyset ikke skulle tages fra de korte mandsstole i søndre sideskib »saa og op til kvindepulpituret der sammested«. 1735 foreslog kirkeværgen Joachim Cracowitz, at der byggedes et nyt pulpitur »tvært over søndre kirkegang fra pillen, hvor fru Scheel har sin stol, indtil kirkemuren«⁸². 1738 beskrives det: fra søndre kirkegangs tværgang til ned ad dåben. Skønt ordene ikke er ganske klare, må det være det samme, som 1777 kaldes »det pulpitur bag prædikestolen i den søndre svibue over den store tværgang«⁸³.

I nordre sideskib omtales et pulpitur allerede 1645. Gravsten nr. 29 (se gravplanen lig. 64) ligger under det vestre pulpitur i kirkens nordre gang. Det samme siges 1698 om graven nr. 31; et østligt pulpitur næst koret, stadig i nordre sideskib, nævnes i 1686-inventariet. Det er muligvis det, der i stolestadebogen 1675 får følgende omtale: det nye pulpitur i den nordre kirkegang over de stakkede kvindestole, som udi inventariet 1674 af kirkens middel er bekostet. 1724 siges det, at da disse pulpiturer var anbragt bag de adelige herskabsstole i arkaderne, havde de ingen udsigt til prædikestolen⁸⁴.

Pulpituret i det nordre våbenhus stod ved østmuren⁸⁵. Grav nr. 11 lå under de tre lange kvindestole og disse atter »under pulpituret« (jfr. gravplanen fig. 64).

Der omtales yderligere pulpiturer under orgelet, altså på vestmuren på begge sider af indgangen. De er opført i stolestadebogen under 1681, synes ændret 1717 og er i hvert fald helt ombygget 1741^{8B}. Jonge beretter, at der dette år under orgelværket opstilledes indelukkede stole, der dækkede over en didaktisk indskrift, som før i tiden havde været synlig.

De højtliggende pulpiturer på nordsiden (nedenfor s. 544) forsvandt 1721 og erstattedes af et fortløbende pulpitur, 2 alen højt og 56 alen langt, hvilket vil sige, at det gik fra øst til vest i hele midtskibets længde. Snedkerarbejdet var udført af Hans David Meyn »med udstaaende bestødere« (d.v. s. bjælkehoveder) og postamenter, forkrøbbede gesimsers af totommers planker og panelværk nedenunder »med lister under forkrøbbet«. Adgangen var over nordre sideskibs østlige hvælving (der altså må have været gennembrudt); trappen op til hvæl-

vingen havde panelværk underneden »med opstående poster og dukker« (d.v.s. dokkebalustre). Maleren anstrøg det nye pulpitur »med perleoliefarve trede gange fra koret nordensids ned til orgelværket«. Tegningen var utvivlsomt udført af stadsbygmesteren J. A. Hiller, der 1722 fik udbetalt 120 rdl. for møje og besvær »med det lange nye pulpitur at faa indrettet og bygt tilsammen«. Kirkeværgen opgjorde de samlede udgifter til 1773 rdl. 5 mark 2 sk.⁸⁷

†*Kongestolen* er meget sjældent omtalt. Da yderligere den kgl. lakajstol i midterskibet nr. 17, i tværgangen vest for gravstederne nr. 23—25 (gravplanen fig. 64) undertiden også går under navnet kongestol, er der mulighed for forvekslinger⁸⁸. At den virkelige kongestol må have siddet i nordsidens tredie arkade, er ovenfor omtalt (s. 538). Den skal være skrås for prædikestolen og på række med de adelige pulpiturer; der kan da kun blive plads til den i arkade nr. 3, midt over den brede tværgang. Hvor gammel den var, vides ikke. I kirkens arkivalier figurerer den kun i et par malerregnskaber fra 1722 og 1743. Getreuers regnskab på malerarbejde sidstnævnte år oplyser bl.a.: på kongestolen er forgyldt med ægte guld alle de brede lister og fyldinger og billedhuggerværket over samme fyldinger, såvel som listerne foroven og forneden på gesimserne og en del inscriptioner; blyet på nogle af vinduerne forgyldt tilligemed zirarterne mellem vinduerne . . . Nok på samme stol forfærdiget tvende kongelige portrætter⁸⁹. —Angående dette sidste punkt har Jonge den forklaring, at der under kongestolens vinduer var anbragt portrætmalerier af de oldenborgske konger.

† *Orgel*. At kirken i middelalderen har haft et orgel, skulle fremgå af den ovenfor s. 528 citerede udtalelse om stiftelsen af en gudstjeneste ved S. Nicolai alter 1517: cum organorum ludo et processione intra ecclesiam (med orgelspil og optog i kirken). Der er herefter ikke direkte meddelelser om orgel i kirken før midten af 17. århundrede⁹⁰. Da orgelbyggeren Hans Christoffer Friezsch 1655 skulle bygge orgelet i Trinitatis kirke, nævnede han i sin kontrakt i forbigående, at Nicolai-orgelet var bygget af Johan Lorenz⁹¹. Noget årstal gives der ikke, men det er sandsynligt, at Nicolai kirkes orgel byggedes i begyndelsen af 1630'rne samtidig med opførelsen af det nye kor. Måske blev det tidligere orgel knust, da spiret styrtede ned 1628.

Snedkeren Niels Hansen fra S. Gertrudsstræde byggede »structuren« til det nye orgel; han havde altså rent håndværksmæssigt sammenflicket dets tømmer skelet. En billedsnider til det mere kunstnerisk betonedede arbejde må også have været i arbejde, men noget navn kendes ikke, og orgelfaçadens ydre stil er derfor ret ukendt, omend visse omrids lader sig kontrollere. Orgelet var anbragt på vestvæggen over den lave dør til tårnrummet. Der var et orgelpulpitur for organisten, og da dispositionen omtaler et rypositiv, har dettes stemmer smykket pulpiturets midtparti. I taksationsforretningen over malerarbejde ved kirken i 1740'rne omtales »de to gallerier paa hver side orgelet«⁹². I det overslag,

malerne Cordes og Getreuer indleverede forud for denne store istandsættelse, slipper der indirekte nogle oplysninger ind om orgelets opbygning og udseende: malerne skulle med ægte guld forgyldte alt det billedhuggerarbejde, der også tilforn var forgyldt, med lister og gesimser lige fra toppen af hvælvingen og ned dertil, hvor organisten sidder; desuden skulle orgelværket stafferes med ægte sølv og kulører, alt efter det mønster, der var gjort på alteret⁹³. I overslaget hedder det videre: »Den underste del af bemeldte orgelværk med brøstværk (d.v. s. orgelpulpitur) strækker sig udi begreb rundt 35 alen udi længden og dens højde 4—5 alen .. « Da midtskibet kun var 15 alen bredt, må orgelpulpitret med dens samlede længde på 35 alen være knækket og bøjet hen foran de vestlige arkader mod nord og syd. Stafferingen af dette galleri omfattede også »Høyelserne og de nederhængende spidser«. Efter denne oplysning var der formentlig ornamenten oven på rygpositivet, og på pulpiturets underside må der have været hængestvkker i form af kartoucher, englehoveder, drueklaser eller lignende. Bedst kendt af Johan Lorentz' orgelfaçader er den i Kristianstad, hvor en sådan udsmykning af galleriet endnu kan ses⁹⁴.

Johan Lorentz den yngre, en søn af orgelbyggeren og en af 17. århundredes kendteste danske musikere, tiltrådte 1634 eller 35 sin stilling som organist ved S. Nicolai kirke. Orgelet var sandsynligvis på den tid færdigbygget⁹⁵. I mere end et halvt århundrede betjentes dette orgel af den yngre Johan Lorentz. Han døde 1689 ved operahusets brand og begravedes i kirken, tårnet nr. 3 (nedenfor s. 612). Året før sin død havde han fratrudd sit embede, og i efterfølgerens, Claus Dengels, første år blev orgelet underkastet en reparation, hvis art og omfang dog ikke kendes. Derimod er der mere fyldige oplysninger om næste reparation. Den 21. marts 1707 sluttede magistraten kontrakt med orgelbyggerne Johan og Peter Petersen Bodtzen⁹⁶; heri siges, at det oprindelige orgel havde 40 stemmer, hvortil der nu skulle føjes fem nye, fire i pedalet og een (vox humana) i hovedværket. Arbejdet krævede yderligere, at det hele værk blev skilt ad, ventilerne skulle forbedres, bælgene fornyes og deres antal forøges fra seks til otte. »Claverne saavel som regieringerne med abstracter« blev forandret og indrettedes nu med messingtråd. Nye piber indsattes i stedet for dem, der var fordærvet af rotter. Arbejdet var afsluttet 23. juli 1708 og havde kostet 1800 rdl.⁹⁷

De senere reparationer 1742 og 1776—79 var rene istandsættelser og ændrede ikke instrumentets disposition⁹⁸. Denne var efter orgelbygger C. F. Speers fortegnelse 1776:

I. Hovedværk: 13 stemmer (een tilkommet 1707), 855 piber.

II. Brystværk: 8 stemmer, 450 piber (heri også »de blinde piber i synet«).

III. Bygpositiv: 12 stemmer, 632 piber.

IV. Pedal: 12 stemmer (fire tilkommet 1707), 432 piber⁹⁹.

Orgelet gik til grunde med kirken. I Meyns synsforretning 24. juni 1795 læses de lakoniske meddelelser: klokkerne med uret samt orgelværket sammen-smeltet¹⁰⁰.

Foruden det nylig nævnte *orgelpulpitur* var der til orgelet knyttet et par mindre pulpiturer, begge på midtskibets nordmur, det ene oven over det østligste arkadepulpitur (s. 541), det andet over det trolle-kragtske pulpitur, og begge med adgang fra loftet over sideskibets hvælvinger. Det hedder i 1686-inventariet: »paa de tvende nordensids øverste, til orgelet og musikken hørende, pulpiturer lindes ... en stor subbas-violon¹⁰¹ købt af kirkeværgen Henrik Jacobsen til musikkens fundament og styrke, naar stærke og mange kors musikker holdes«. 1706-inventariet oplyser, at denne violoncel stod i øverste pulpitur nærmest koret. Begge disse musiktribuner forsvandt 1722.

* *Pengetavle*, 1719, skænket af Niels Birch. Tavlen (fig. 59—60) er beklædt med skildpadde-finér, delvis med profillister af ben. Håndtag af ben. Den inderste (ikke forskydelige) del af låget har skaktavlmønster; den yderste (forskydelige) del af låget er forsynet med låsetøj og har senere (vistnok 1786) fået tilsat en særlig tud til nedlæggelse af penge¹⁰². Opstanderen har på forsiden doriske søjler af skildpadde-finér med kapitæler og baser af ben. I det firkantede felt er indsat en sølvplade m. S. Nicolaus' støbte reliefbillede, uden om hvilket helgenens navn er indridset. Oven på opstanderen er udskåret et bomærke på et skjold, støttet af to putti. På opstanderens bagside en oval sølvplade med indskrift: »Denne Tafle er Set Nicolai Kircke foræret af nuværende Kirckens Wæрге Neels Birk, icke for nogen egen rooes og berømmelse men allene til Guds ære og kirckens prydelse Anno 1719«. Hovedinventariet 1754 omtaler den som »en sirlig pengetavle med sølvplade, skænket af Niels Birck 8. april 1719«. Overført 1806 til Helliggejst, hvorfra den er kommet til Nationalmuseet.

* *Pengetavle* (fig. 61), fra første halvdel af 18. århundrede, poleret træ med enkelt rammemønster af indlagte, lyse træsorter. Den forskydelige del af låget har ligesom den foregående en senere tilsat tud. Opstanderen har udsavet barokprofil; i feltet er fortil indlagt en otteodded stjerne af lyse og mørke træsorter. På opstanderens bagside læses: »For St. Nicolai Kircke = Skole« (på en pånaglet messingplade). Overført 1806 til Helliggejst; nu i Nationalmuseet.

†*Pengetavler*. Kirken havde 1772 ialt fem pengetavler. En af dem kaldes 1754 »sirlig, med sølvforgylt bjælde«, skænket 1637 af Jens Poulsen Næstved. Jonge omtaler yderligere en tavle med sølvklokke, dateret 1672. Ved afleveringen 1806 rådede kirken ialt over fire tavler, hvoraf kun de to ovenfor omtalte er bevaret.

†*Malerier*. Foruden de malerier, der prydede kongestolen og de herskabelige pulpiturer i midtskibet (ovenfor s. 540, 542) havde kirken et stort maleri, der var udført af Carl van Mander, og som var anbragt over vestindgangen under orgelet. Hvad det forestiller siges ikke direkte. Men om et maleri, der 1721

O.W. 195«

Fig. 59. S. Nicolai kirke. Pengetavle 1719. Ryg- Fig. 60. S. Nicolai kirke. Pengetavle 1719, nu i skjold.

O.W.195«

Nationalmuseet.

skænkedes kirken i Nyborg, siges det dels, at det var kopieret efter Carl van Manders billede i S. Nicolai kirke i København, dels at det forestillede Kristi gravlæggelse¹⁰³.

†*Salmenummertavler* er kun omtalt en enkelt gang. 8. marts 1768 afregnede snedkeren C. A. Meyn¹⁰⁴ for at have »tilsammenlimet en tavle, som salmerne bliver skreven paa«.

†*Ligbårer*. 1686-inventariet nævner ni ligbårer, hvoraf kun een betegnes som ny og stor, mens to gamle er helt ubrugelige. Ifølge 1706-inventariet rådede kirken dengang over syv bårer, hvoraf de fem stod i materialhuset, mens »tvende store ligbaarer med billedhuggerværk paa siderne« var hensat i søndre våbenhus.

* *Jordpåkastelsesspaden* hører til de meget få inventargenstande, der endnu eksisterer (fig. 62). Sortmalet, 110 cm høj med snoet skaft¹⁰⁵. Håndtaget af sølv er formet som en kiste, på hvis forside læses: »Foræret til St: Nicolay Kircke af Anders Holgersen A^o 1728«. På kistelåget en støbt figur, den korsfæstede frelser; korstræet er indridset. Støbt og pånitted er endvidere to små figurer ved korsets fod, Maria og Johannes, samt over korset en svævende engel. På kistens kortsider er der ligeledes pånitted småfigurer, på den ene side et kerubimhoved, på den anden et dødningehoved med korslagte knogler. Under sølvkisten er den øverste glatte del af skaftet beklædt med et sølvbånd, hvorpå

O. W. 1956

Fig. 61. S. Nicolai kirke. Pengetavle, første halvdel af 1700'rne, nu i Nationalmuseet.

kirkens værnehelgen og indskrift »Sanctus Nicolaus« er indridset. Spaden har efter branden været ved Helligøjstes kirke. Siden 1892 er den på Nationalmuseet.

†*Lysekroner.* I Wolfs skildring af Danmark 1654 nævnes det, at der dengang i S. Nicolai kirkes midtskib var tre store lysekroner. En mere udførlig liste¹⁰⁶ fra 1774 omtaler, foruden mange andre kroner, også tre i midtskibet, dog ikke de samme som i 1654. Denne sidste liste, der kan sammenholdes med spredte oplysninger i kirkens arkiv, gør det muligt at opstille en fortegnelse over samtlige lysekroner i S. Nicolai kirke med angivelse af den placering, de havde ved branden 1795. Her opføres de i kronologisk orden.

1) 1632, i korets nordre omgang, skænket af Hans Trægaard og Henrik Rosenmeyer. Kronen havde 2x8 arme, samt en del prydarne, »otte stk. krumme zirater med smaa knapper og otte stk. med store knapper«. Topfiguren var Maria med Barnet, »hvoraf hovedet er borte« (1774). 1686-inventariet oplyser, at kronen tidligere hang i midtskibet.

2) 1632, i søndre sideskib, ligesom den foregående skænket af Trægaard og Rosenmeyer og af samme form og størrelse som den. Om topfiguren hedder det 1774: »Bommen med et billede, hvoraf vingerne er borte«. 1686 hang den også i søndre sideskib, men inventariet fra dette år meddeler, at den tidligere hang som den midterste i midtskibet.

3) 1653, i midtskibet mod øst, skænket af Ane Jacob Jørgensens. Af beskri-

velsen 1774 anføres: på bommen en kugle; otte stk. zirater med knapper, otte stk. med fuglehoveder og otte stk. med mindre zirater.

4) 1655, i korets søndre omgang, skænket af borgmester Peder Pedersen (begr. sønden koret nr. 3, nedenfor s. 581). Skønt kronen 1686 og 1706 skildres som 10-armet, er den formentlig identisk med den, som 1774-listen anbringer samme sted, men som da skildres med 20 arme. Den kaldtes 1774 for »Musselkronen«, vistnok på grund af dråbeskåle i form af muslingeskaller. Topfiguren var dengang »et billede«; af zirater var der 10 stk. med knapper, 10 stk. med ansigter og 10 stk. med tulipaner.

5) 1664, midt i koret, skænket af rådmand Morten Michelsen (s. 580).

Den var 10-armet med S. Nicolaus

som topfigur. Mellem armene var for-

skellige zirater: 10 stk. tulipaner, 10 små krumme knapper og plader, 10 stk.

mindre dito med blade og otte krumme zirater (1774). Samme placering i

1686-inventariet.

6) 0.1670, midtskibet ved orgelet, skænket af stadshauptmand Fr. Thuresen (død 1675)¹⁰⁷. 2x8 arme. Topfiguren S. Nicolaus. Af zirater opregnes 1774 8 stk. med knapper, 8 større og mindre med hoveder.

7) 0.1680, i midtskibet ved prædikestolen, købt og skænket af Oluf Pedersen With. Skildres i 1686-inventariet som ottearmet. Omtales ikke senere, i hvert fald ikke på dette sted.

8) 0.1700, i midtskibet ved prædikestolen, hvor den har afløst den foregående. Kaldes »apostelkronen« og er første gang nævnet i 1706-inventariet: »Har 12 arme, ziret med de tolv apostle, bekostet af kirkens midler«. 1774-listen omtaler topfiguren, en rytter, hvis ene arm var loddet, mens »rumpen af hesten er forslidt i skruerne«.

9) 1707, i sakristiet, skænket af Hans Rosenkreutz, hvis navn og våben samt årstallet 1707 var indprikket [på kuglen?]¹⁰⁸. 1774 nævnes 2x6 arme og 12 ziratarmer. Kronen er opført 1808 på listen over det inventar, der var reddet—dog kun med 11 arme i behold. Dens videre skæbne er ukendt.

Fig. 62. S. Nicolaus kirke. Jordpåkastelsesspade i O. W. 1956
1728, nu i Nationalmuseet.

10) 1719, nordre sideskib, skænket af lygtemager Emanuel Limburger¹⁰⁹. Otte arme. Giverens navn indprikket. Topfiguren var »en gammel mand, hvoraf den ene haand er borte«; af ziratarne opregnes otte »med hoveder« og 16 »med skaaler, hvoraf trende er løse« (1774).

†*Lysearme*. Borgmester Mikkell Vibe skænkede 1616 til S. Nicolai kirke 16 messing-ly searme og -piber¹¹⁰. Kirken havde på grund af gæld og »daglig bygning« ikke selv råd til denne udgift, skønt kirkerummet dengang var meget mørkt. Borgmesteren lod da opsætte piber med lys på pillerne, så at almuen for fremtiden kunne se hverandre, ». . . hvorudover en part løse gesinde og skelm-ske mennesker sig nogle gange udi saadan mørke have understaaet at berøve kvindfolk og unge børn deres hatte, huer og andre klæder med mere bulder og ulempe . . . « 14 af Mikkell Vibes piber havde kun een arm, mens to havde to arme og var anbragt på det fjerde pillepar, regnet fra vest; den søndre af disse, der gav lys til magistratens kirkestol, blev stjålet 1747¹¹¹. Af de 14 enkelte lysearme var de to efter gavebrevets ordlyd anbragt i koret (altså det ældre, meget mindre, kor fra tiden før den store ombygning 1630), seks var i midtskibet i to rækker med tre i hver, og tre i hvert af sideskibene »langs ud med sidemuren«. I 1686-inventariet er antallet af lysearme udvidet til 33; kun om to af dem, nemlig dem der var anbragt på præste- og degnestolen, siges det udtrykkelig, at de hørte til Mikkell Vibes bestand. Der nævnes iøvrigt 1686 i midtskibet seks dobbelte og ni enkelte lysearme; på prædikestolen var der en arm med ialt tre lysepiber (den nævnes 1767 som flyttet hen ved sakristidøren¹¹²); i søndre våbenhus var der to dobbelte lysearme, den ene skænket 1602 af Borchart Gelgeter, den anden 1645 af Anders Nielsen Underskriver¹¹³. To andre dobbelte lysearme kom på foranledning af organisten Johan Lorentz (død 1689) til orgelpulpitoret ved midler¹¹⁴, der var indsamlet »hos adskillige fornemme unge personer, som undertiden ved den søndaglige gudstjeneste har søgt orgelet og saavel kirken som orgelet til ydermere zirat samt musikanterne til lysning dennem foræret haver«.

Ud over disse lysearme, der alle havde praktiske formål, har der været andre, der blot var til pyrd. Således nævnes 1667 en lysearm på Oluf Jørgensens epitafium¹¹⁵ (jfr. epitafium nr. 37).

† *Urværk* omtales ved S. Nicolai kirke allerede 1562. Der var dengang ikke noget tårn, og urværkets plads i kirken kendes ikke¹¹⁶. 4'årnet har utvivlsomt, lige siden det o. 1600 blev bygget, haft et tårnur. Det er gengivet på van Wijcks stik fra 1611, og omtales i 1686-inventariet; urskiverne var anbragt øverst på den murede del af tårnet lige under spiret. I en instruks til klokkeren, dateret 12. okt. 1692, pålægges det ham at stille sejrværket efter solskiven og slotsklokken¹¹⁷.

† *Urværk* ved orgelet nævnes 1686 og atter i 1754-inventariet. Der var to små

klokker til kvarter- og timeslagene bag orgelet »og dets ovenover staaende viser«.

†*Solskiven* var en stor kobberplade, omtrent 3 alen i kvadrat, anbragt i gavlen over søndre våbenhus' portal og var — ifølge senere tiders udsagn — konstrueret efter udkast af Christen Sørensen Longomontanus (død 1647). Den blev påny malet og forgyldt under kirkens store reparation 1738—42; stafferingen foretoges af Chr. P.

Getreuer, der tillige malede en kopi, en lille træmodel, som nu opbevares på Bymuseet (fig. 63). I listen over sager, der var reddet ved kirkens brand, var også »en Kobber Soelskive«; den er formodentlig som alle andre løse metaldele fra ruinen solgt ved auktion. Efter Bymuseets model var der langs siderne på den sindrigt inddelte plade afskilret lodrette felter med dyrekredsens billeder (fra øverst til venstre og ned: vandmanden, fiskene, vædderen, tyren, tvillingerne og krebsen; fra øverst til højre og ned: stenbukken, skytten, skorpionen, vægten, jomfruen og løven). Under selve tavlen er på kopien malet en indskrift af Morten Seehus (død 1744):

»St: Nicolai Kirkes Sool = Skive, som tillige med Kirken af Høy= og welædle Magistraten er sat udi tilbørlig Stand i Aarene 1738, 39, 40, 41 og 1742.

Longomontanvs war en Mester for den Skive,
Som Soolen skal sit Tall wed Soole = Straaler give.
Den ærlig Bømer og Fornyed dette Werk,
Saa Soolen widnet selv, at den war ret og stærk.
Et saa berømet Werk, som Tiden havde ælded
Og som til Undergang ved Aar og Tider helled,
Ved Stadens Magistrat oplived blev paany
Til Alderdommens Ziir og Lyst for denne By.

af M. Seehuus.«

Årstallet 1670, som står ved foden af dyrekredsens billeder, må hentyde til Ole Bømers istandsættelse.

†*Sangværk* 1736, ophængt i spiret i lanternen ved den øvre vægtergang, blev

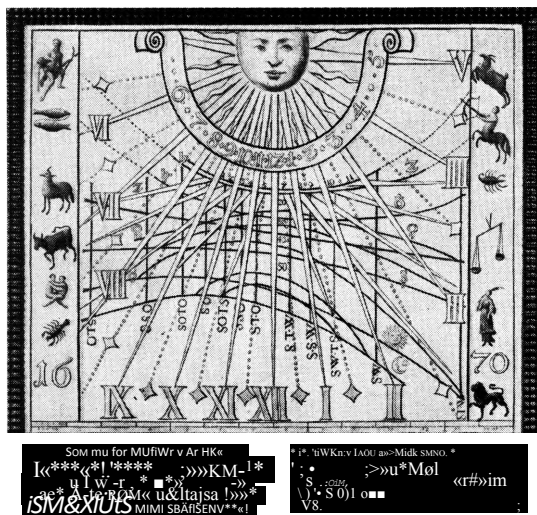

Fig. 63. Solskive fra Nicolai kirke. Kopi, malet 1742 af C. P. Getreuer. Bymuseet.

ialt kun otte år på dette sted¹¹⁸. 27. sept. 1735 havde kirkens organist Fr. Chr. Breitendich indsendt en skrivelse til kongen med anmodning om at få lov til på egen bekostning at indrette et klokkespil i Nicolai kirkes spir på ialt 35 klokker; supplikanten ønskede 20 års privilegium og en godtgørelse af 4 rdl. pr. spilletime ved begravelser og bryllupper. En nedsat bygningskyndig kommission fandt tårn og spir velegnet til at bære den forøgede vægt, og ved kgl. bevilling fik Breitendich 7. jan. 1736 privilegium for 30 år med en godkendt betaling på 6 rdl. pr. spilletime; til gengæld skulle han gratis røre sangværket hver dag en time. — Klokkerne blev leveret af Johannes Smit i Amsterdam¹¹⁹, med hvem kontrakt sluttedes 13. feb. 1736. Allerede næste år var klokkerne afleveret og ophængt. Da kongen kort efter tog det nybyggede Christiansborg i besiddelse, blev den hyppige ringen med alle klokkerne til megen ærgrelse for den pirrelige monark. Der kom ordre til Breitendich om at nedskære de daglige spilletider, og 1744 flyttedes da omsider hele sangværket til Vor Frue kirke.

†*Klokker*. I sin fortegnelse over S. Nicolai kirkes inventar har Jonge medtaget ialt syv klokker. Heraf var den ene nyanskaffet. Det svarer godt til, at 1686-inventariet omtaler fire klokker i tårnet og to i tagrytteren over koret. Det kan ikke afgøres, hvilke de to korklokker har været.

1) 1491, oprindelig på Københavns slot, skænket af Christian VII. til S. Nicolai kirke, hvor den ophængtes 17. juli 1769 (Jonge II, 129). Indskriften lød: In honorem domini nostri Jesu Christi et gloriosæ virginis matris, completum est hoc opus a . . . domino Petro ... anno domini 1491 (til vor herre Jesu Christi og hans moders, den berømmelige j omf ues, ære er dette værk fuldført ... hr. Peder ... år 1491). 12. juni 1770, »da man ringede for dronningen« (Sophie Magdalene), faldt den af sin gænge og knustes¹²⁰.

2) 1511, støbt af Johannes Fastenove (Uldall, 255). Indskriften lød: Almi pontificis Nicolai sancti ad honorem Johannes de Wastenovich me fecit anno domini MDXI (den velsignelsesrige hellige biskop Nicolaus til ære. Johannes de F. gjorde mig 1511).

3) 1511, støbt af Johannes Fastenove. Afskriften hos Jonge er næppe helt rigtig: Anno subscripto tympana fusa duo (?) Johannes de Wastenovich me fecit. Hane campanam ex turris maioris ruina læsam a. d. MDXI refudit Felix Fux 1628 (i det herunder skrevne år 1511 støbtes klokken. Johannes de V. gjorde mig. Denne klokke, beskadiget ved det store tårns fald, omstøbte Felix Fux 1628).

4) 1520, støbt af Johannes Fastenove (Uldall, 265); havde følgende indskrift: Canutus cognomine Valkendorf opus istud eluxerat Hafniensis quando decanus eram. Iohannes Factenome me fecit anno domini MCXX (jeg Knud Walkendorff bekostede dette værk, da jeg var dekan). K. W. beklædte dekanatet ved Vor Frue kapitel 1514—27¹²¹.

5) 1655, skænket af Frederik III, med indskrift: *Fridericus Tertius Dei gratia Daniæ Norvegiae etc. rex substantiam hujus campanæ ex benevolo in deum affectu et intimo in ecclesiam ej us amore in ornamentum ecclesiae divi Nicolai larga manu dedit anno MDCLV* (Frederik III., Danmarks, Norges etc. konge skænkede gavmildt metallet til denne klokke i ærefrygt for Gud og den dybeste kærlighed til hans kirke til S. Nicolai kirkes pryd).

6) 1655, støbt af Claus van Dam, med indskrift: »*Dum trahor audite, voco vos ad gaudia vitæ* (når der trækkes i mig, da hør, jeg kalder jer til livets glæde); der jeg bleff støbt, da var Sanct Nicolai Kirckis Patroner Christoffer Hansen, Find Nielsen og Peder Pedersen Borgemestere, Werner Klouman og Morten Michelsen Raadmænd, Hendrik Jacobsøn oc Niels Aagesøn Kirkeværger. Anno MDCLV. Claus von Dam me fecit. Sanctus Nicolaus«.

7) 1657, støbt af Borchardt Gelgeter, med indskrift: »*Convoco viventes quando fit concio sacra, defleo defunctos, dum tumulantur humo* (jeg kalder de levende til gudstjeneste, jeg begræder de døde, når de nedsænkes i jorden); Henrick Berner oc Herman Wandelen Kirkeverger til S. Nicolai Kircke. Borchardt Gelgeisser me fecit anno domini 1657«.

En middelalderlig klokke¹²², der tidlig er gået tabt, erhvervedes 1528; den var blandt de klokker, Frederik I. havde taget fra landsbykirkerne, og S. Nicolai kirke fik den kun overladt mod at give lige så meget kobber, som klokken vejede. Omtales kun denne ene gang.

Om enkelte af klokkerne er der senere meddelelser, uden at man dog med sikkerhed kan afgøre, hvilke af de ovennævnte klokker der tænkes på. Ottemandsklokken og Femmandsklokken havde navn efter det antal mænd, der plejede at ringe dem. Kvarterklokken ringedes af to mand¹²³. Desuden var der den såkaldte »Tolvklokken« eller »Gryden«, som 1742 betegnedes som brøstfældig¹²⁴, og hvis malm M. C. Troschell 1769 benyttede, da Femmandsklokken blev omstøbt. Samtlige klokker smeltede ved branden 1795. Af det metal, der fremdroges på tomten, støbtes af Gamst 1795 en ny vagtklokke, der blev ophængt på vægtergangen (rgsk.), og som ses på billedet fig. 40. Dens videre skæbne er ukendt.

I det nuværende tårn hænger *to klokker*¹²⁵, begge støbt af I. C. Gamst, den ene en »gryde«, en fast slagklokke 1821, den anden »stormklokken« af form som en kirkeklokke, 1825.

†*Indskrift.* Ifølge oplysning hos Resen og Jonge havde man 1658 ophængt en kanonkugle bag alteret over døren til sakristiet. På kuglen læstes med forgyldte bogstaver: »*Udi Beleiringen Anno 1658 den 6. Augustij om Natten bleff denne Kugle skiöt gloendis paa denne Kirche i Sperverket paa den nordre Side hos Choret*«.

GRAVMINDER

Ved JOHAN JØRGENSEN

Ved branden 1795 og den derpå følgende oprydning gik næsten samtlige gravminder til grunde. Et par kister og et epitafium i Trinitatis kirke er sammen med en enkelt ligsten og en del fragmenter, fundet ved forskellige udgravninger, alt hvad der er levnet. Tabet er så meget mere fuldstændigt, som vi kun besidder en afbildning af eet eneste af de mange forsvundne mindesmærker.

Under disse omstændigheder er den litterære overlevering og kirkens arkivalier hovedkilderne for vort kendskab til de talrige mindesmærker, epitafier, gravsten og kister, der til det sidste opfyldte kirken. Men også disse kilder svigter næsten ganske for tidsrummet forud for den store ombygning. Ved udgravningen 1914 fandtes midt i den gamle kirkegrund en middelalderlig trapezformet munkestensgrav med særligt hovedleje uden gravgods¹ (Bymuseet). Først op i 1500-tallet begynder nærmere efterretninger at foreligge. I 1590'erne brugtes kirken således til begravelsessted for forskellige medlemmer af hofstaten². Også adelige benyttede den - i sognet fandtes adskillige adelsgårde³ - og det kan antages, at der allerede fra gammel tid har været adelige gravminder at finde i kirken. I 1600-tallet nød kirken yndest som adelig begravelseskirke⁴. Til en af disse begravelser knytter der sig mere end almindelig interesse, idet den fandt sted på en af de mest kritiske dage under det stændermøde i 1660, der førte til enevældens sejr i Danmark. Den 11. okt. - selve den dag da byens porte lukkedes - holdtes nemlig ligprædiken over Jørgen Rosenkrantz til Krenkerup i Nicolai kirke⁵.

Så betydeligt det adelige indslag end var, måtte dog borgerskabet udgøre menighedens egentlige kerne. Ganske vist kender vi så at sige intet til de borgerlige gravminder før ombygningen, men efter denne viser inventariet over begravelserne inde i kirken tydeligt, hvor dominerende fornemme borgeres grave har været. Det er et imponerende opbud af byens rigeste folk, der i tiden efter ombygningen har erhvervet sig gravsteder og ret til opsætning af epitafier⁶.

1600-tallet må vistnok i det hele anses for kirkens storhedstid. Et udtryk herfor er også den brandenborgske residents beretning om, at Frederik III. havde haft planer om at gøre kirken til kongehusets gravkirke og endog overføre de kongelige begravelser fra Roskilde hertil⁷ - måske i mindet om samarbejdet i 1660 med de borgere, af hvilke så mange følte sig knyttet til S. Nicolai. Strandede denne plan, kom kirken dog til at rumme nogle af den unge enevældes store. Først og fremmest Niels Rosenkrantz' næsten fyrstelige grav.

I forhold hertil kom det følgende århundrede til at betyde en tilbagegang. Den gamle danske adel var for længst faldet fra. Allerede 1673 havde man forgæves efterlyst ejere til de adelige grave⁸. Dernæst betød branden 1728, at

byens andre kirker på radikal måde fik gjort deres begravelsespladser ledige - 1736 eftergaves f. eks. afgiften for åbningen af graven i midtgangen 30 med den begrundelse, at ejeren ellers »skulde gaa til andre kirker«. Endelig synes sognet i social henseende at have været i tilbagegang⁹.

Ligesom gravminder fra middealderen og 1500-tallet sikkert i mange tilfælde er gået til grunde før ombygningen¹⁰, er mange yngre monumenter forsvundet allerede før branden 1795. Gravstenene har været mest udsat. Det hedder regelmæssigt i skøderne på gravstederne, at den gamle sten følger med¹¹. Epitafierne påvirkedes ikke i samme grad af ejerskifte, en magistratsresolution 9. febr. 1785 fastslog, at erhvervelse af et gravsted ikke medførte ret til det pågældende epitaf¹². Alligevel er nogle epitafier forsvundet i tidens løb. Ved bygningen af det nye pulpitur 1722 nedtoges et (jfr. †epitaf 24), der dog genopsattes, men 1732 solgtes gamle epitafier for 5 rdl. (rgsk.). Manglende vedligeholdelse af ældre gravminder¹³ og aftagende interesse for opsætning af nye må sikkert også ses som tegn på en ændret holdning til hele spørgsmålet om grave og gravskikke, som gjorde sig gældende efterhånden som århundredet skred frem¹⁴. Ganske vist fandt begravelser stadig sted i kirken - endog eft~ branden - men begravelsesprotokollen viser klart, hvorledes tallet år for år var i tilbagegang. I virkeligheden var kirken ved afslutningen af sin funktion som gravkirke, da branden indtraf.

Kilderne til oplysning om de talrige gravminder er først og fremmest Resen, *Inscriptiones Haffnienses 1668* (cit. Resen: *Inscript. Haffn.*), en udvidelse og fortsættelse af dette værk er håndskriftet, *Kjøbenhafns Inscriptiones. Gamle og ny 1683* (i Stadsarkivet, cit. Resen: *Till.*) samt Resens *Atlas I* (håndskrift i det kgl. Bibliotek Uldall 186 fok). Hertil slutter sig to andre håndskrifter, det ene bringer et supplement til Resens forskellige værker (Ny kgl. Saml. 684 4:o i det kgl. Bibliotek) det er i hovedsagen aftrykt af Oluf Nielsen i *Kjøbenhavns Historie og Reskrivelse IV* (1885) s. 121 ff. (cit. O. Nielsen IV), det andet (Ny kgl. Saml. 682 4:o), som bærer Hans de Hofmans exlibris, indeholder bl.a. en del yngre indskrifter. Endelig bringer Nicolai Jonge, *Kjøbenhavns Beskrivelse, den hidtil utrykte Part* (1945, cit. Jonge II) s. 138 IT. en lang række indskrifter, dog som det synes, udelukkende på grundlag af den da eksisterende litteratur¹⁵.

Om alle disse samlinger gælder det, at de er tilvejebragt af personalhistorisk mere end arkæologisk interesse, hvorfor oplysningerne om selve mindesmærkerne er yderst summariske — for så vidt de overhovedet findes. Selv om Resen flere steder bringer åbenbart fejlagtige gengivelser — hvilke den helt uselvstændige Jonge gentager — f.eks. †gravsten 5), må det på den anden side fremhæves, at hans gengivelse at to bevarede kisteplader 7 og 17 i hovedsagen er fuldstændig korrekt. Imidlertid må det understreges, at det ikke i hvert enkelt tilfælde har været muligt at tage stilling til overleveringens pålidelighed, lige-

som det af pladshensyn har været nødvendigt at gengive indskrifterne i regestform.

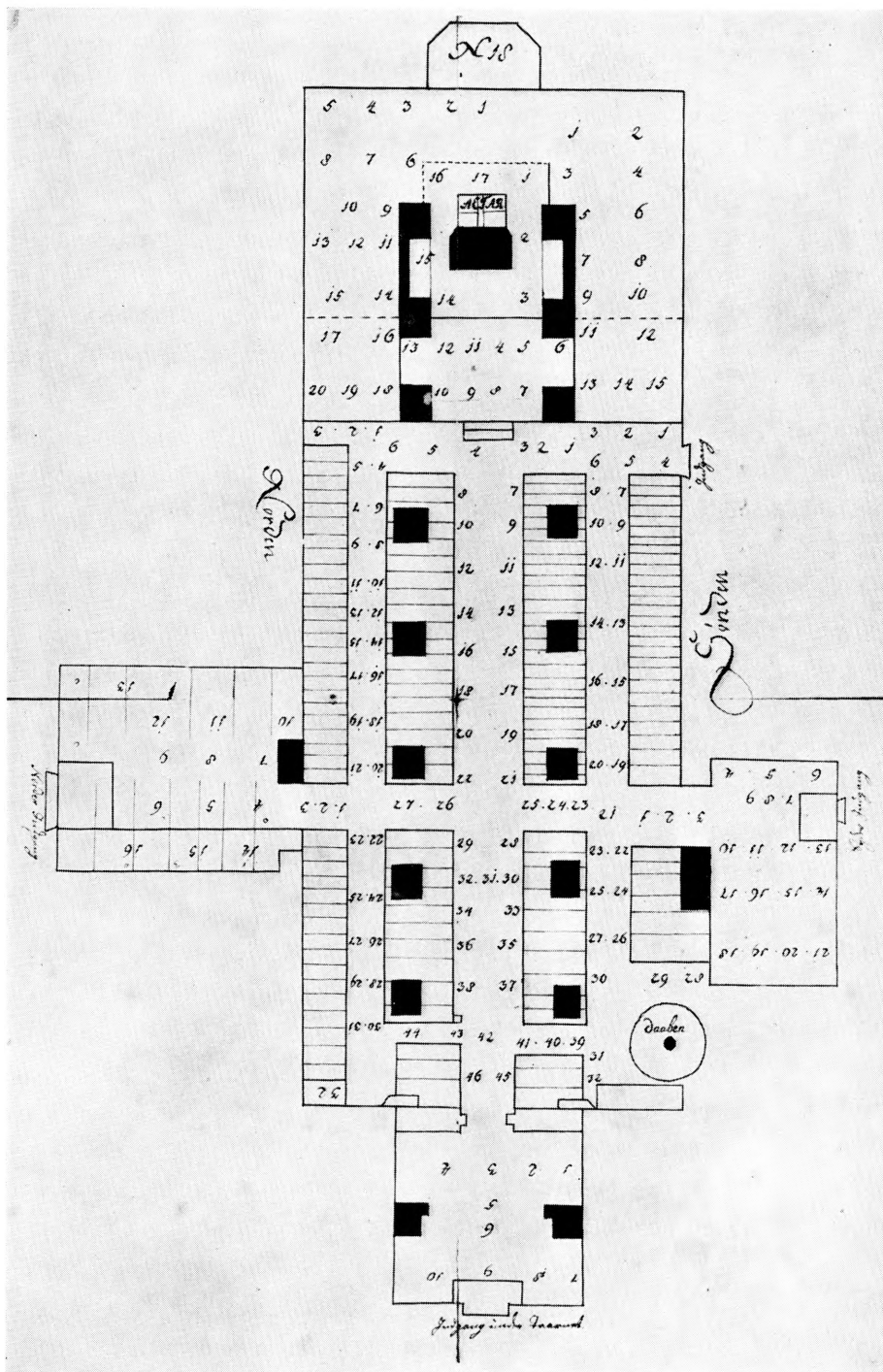
Endelig foreligger udgravningsberetninger fra 1845 ff. ved Georg Stein Thim¹⁶; og fra 1914 ved P. Linde¹⁷, for gravmindernes vedkommende bringer de en række meddelelser om kisteplader.

Den vigtigste kilde til forståelse af kirkens funktion som gravkirke for et stort udsnit af Københavns befolkning er dog det »inventarium over begravelser inden kirken«, som anlagdes 1656, da alle begravelser i kirken blev efterset og forsynet med nummer. Denne store protokol, betegnet nr. 11, rummer en vistnok fuldstændig fortegnelse over samtlige i kirken begravede fra ca. 1650 (i mange tilfælde endnu tidligere) til den sidste begravelse i den brandhærgede ruin. Da den i 1656 foretagne inddeling af gravstederne i alt væsentlig bibeholdtes (sml. planen fig. 64), og protokollen er ført i overensstemmelse hermed, er det muligt at følge de enkelte gravsteders historie ganske nøje, og da vor viden om begravelserne i kirken i øvrigt er meget fragmentarisk, gengives den i det følgende i regestform. Til de indledende oversigter over de enkelte graves ejendomsforhold og beskaffenhed er desuden benyttet en liste¹⁸ over hjemfaldne grave, forfattet i februar 1776 af værgen. Disse og enkelte andre oplysninger fra kopibøgerne er sat i skarp parentes. Ordfølge og navnenes stavemåde er så vidt muligt bibeholdt¹⁹.

Gravene var enten almindelige muldbegravelser eller murede krypter. Størst af alle krypterne var vistnok den, der rummede Niels Rosenkrantz' og hans families kister, og som omfattede gravstederne nr. 14—21 i søndre kapel. Af anselig størrelse var også en vistnok overhvalvet krypt under alteret, hvortil der førte en muret trappe mellem gravene 4 og 5 inden koret; den kaldtes »hvælvingen« eller »alterets gewelb« og benyttedes til bisættelser (se s. 581); ved de omfattende grundgravninger i forbindelse med opførelsen af den nye Nicolai kirkebygning 1914, synes man ikke at have stødt på resterne af denne krypt, der mulig lå — eller ligger — under den nuværende Nicolaigades brolægning. — Skønt det store kor fra 1630'erne øjensynlig var anlagt som en gravkirke, var ikke alle gravsteder udmuret fra første færd; en del af dem vides at være udmuret langt senere.

Murede grave i S. Nicolai kirke: Inden koret nr. 1—12, 16—18; ingen efterretning om nr. 13—15. *Sønden koret* nr. 1, 2 (1680), 3 (1640), 4 (1681), 5 (1648), 6 (1654), 8, 9 (o. 1656), 12, 14—15; ingen oplysninger om nr. 7, 10—11, 13. *Norden koret* nr. 1, 4—7, 14, 17—20; ingen efterretn. om nr. 2—3, 8—16. *Midtgang* nr. 8, 15, 17, 28, 33, 35, 36; ingen efterretning om nr. 2, 7, 9—10, 13—14, 16, 19—22, 25—27, 30—32, 34, 37, 46. *Søndre gang* nr. 1—2, 3 (?), 11, 13 (1681), 15, 25; ingen efterretning om nr. 4, 6, 12, 18, 21—22, 24, 27, 29. *Nordre gang* nr. 32; ingen efterretning om nr. 3, 7—8, 10, 17, 20, 24—27, 29, 31.

GRAVMINDER

1. 64. S. Nicolai kirke. Plan over kirkens numererede grave o. 1750. Stadsarkivet.

Søndre kapel nr. 13, 14—21 (alle de sidste 1676 inddraget i Rosenkrantz' gravsted); ingen efterretning om nr. 2—3, 6—7, 10—11. *Nordre kapel* nr. 7, 8—9 (1781). *Tårnet* nr. 4; ingen efterretning om nr. 1—3, 10.

Resten er muldbegravelser: norden koret nr. 15; midtgang nr. 1, 3—6, 11—12, 18, 23—24, 29, 38—45; søndre gang nr. 5, 7—9, 10 (?), 14, 16—17, 19—20, 23, 26, 28, 30—32; nordre gang nr. 1—2, 4—6, 9, 11—16, 18, 19, 21—23, 28, 30; søndre kapel nr. 1, 4—5, 8—9, 12; nordre kapel nr. 1—6, 10—16; tårnet nr. 5—9.

KILDER OG HENVISNINGER

¹ Vor gamle Hovedstad . . . ved P. Linde, Georg Borup og Arthur G. Hassø (1929) s. 109 f. ² Hofskænk Hans Stralendorf, død 1591, og hofjunker Frans v. Werder, død 1592, fik begge murede grave, Da. Mag. 4. rk. V, 358 ff. — 1593 skulle værgerne have 200 dir. for lejersted til 4 hofsinder, Kane. Brevb. under 19. juli 1593. ³ Jfr. Kane. Brevb.

under 27. maj 1586. ⁴ Hans H. Fussing i Til Knud Fabricius (1945) s. 166; der kan i denne forbindelse være grund til at nævne de som prædikanter meget yndede præster ved kirken Jacob Nielsen (sml. gravsten 2), jfr. Kane. Brevb. 27. febr. 1566 og H. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie II (1869—72) s. 40, og Mikkel Henriksen Tisdorph (sml. epitafier 56). ⁵ C. O. Bøggild Andersen: Statsmæltningen i 1660 (1936)

s. 240 f. ⁶ De fornemste borgerlige begravelser har næppe stået tilbage for de adelige i pragt, jfr. O. Nielsen III, 201, 214 og V, 211 ff. ⁷ Da. Mag. 4. rk. VI, 77 f. ⁸ Prot.

11. fol. 9 b. ⁹ Jfr. Chr. Elling i Tilskueren 1938 I, 102. ¹⁰ Muligvis kan to »smalle sten«, som nævnes ved graven sdr. gang 21 have været af middelalderlig oprindelse, i så fald har de sikkert været genbenyttet, jfr. f. eks. om Frue kirke s. 54 og om Roskilde domkirke, DK. Kbh. amt s. 2010. ¹¹ Som et enkelt eks. kan fra Kopibogen 1726—66,

fol. 94, anføres, at borgmester Fædder, der netop havde erhvervet graven sønden koret 12, 1759 solgte en gravsten (der åbenbart havde ligget på stedet) til kirken, der omgående afhændede den til brug på kirkegården. ¹² Indk. Sager 1775—85 under 16. juli 1784. ¹³ I indk. Sager 1761—74 meddeler en synsforretning under 7. juni 1774, at

nogle epitafier i koret mangler sandstensugler under pyramiderne. ¹⁴ Jfr. Vitus Gay i Ligbrændingens Historie i Danmark (1931) s. 172 ff. ¹⁵ Se Chr. Axel Jensen i Hist. Medd. om Kbh. 4. rk. II, 163, det skal endvidere bemærkes, at der ikke her tages hensyn til Jonges klassificering, idet han ikke alene gengiver Resens fejl, men tillige i flere tilfælde kalder kisteplader for gravsten. ¹⁶ Håndskrift i Nationalmuseets arkiv og det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml. fol. 386 ^{bm}), cit. Thim. ¹⁷ Trykt i det i note 1 anf. værk. ¹⁸ Indk. Sager 1775—85.

¹⁹ Protokol 11 blev 1880 udgivet i uddrag af O. Nielsen i Personallist. Tidsskrift I s. 192 ff.

†EPITAFIER*

1) Jens Vinstrup, mag., sognepræst og provst, død 56 år gi. 1558. Opsat af sønnen Peder Jensen Vinstrup. Af sten med billede og latinsk indskrift. I kirkens mellemste del.

Resen: Inscript. Haffn. s. 163 f., Pontoppidan: Marmora Danica I, 96, Jonge II, 150.

* Ordnet efter dødsår, når året for opsættelsen ikke kendes. Hvor det er muligt, henvises til det pågældende gravsted (nedenfor s. 577 ff.) f. eks. midtgang 21. Jfr. tillige fortegnelsen s. 565 over dem, der fik ret til opsætning af epitafier, men hvorom intet nærmere kendes. Hertil henvises ved: ††epitaf.

2) 1564. Jens Tilufsen til Ostradt i Norge, død 14. okt. 1559. Opsat 1564, af jern med billede. Midtgang 21.

Resen: Inscript. HafTn. s. 169, Jonge II, 153.

3) Daniel Rudel, møntmester, død 23 år gi. 13. sept. 1564. Af træ med billede og tysk indskrift. I ndr. gang.

Resen: Inscript. HafTn. s. 172 f., Jonge II, 154.

4) Hans Mortensen Rosborig, født 4. nov. 1563, død 14. sept. 1607. I ndr. gang.

Resen: Till. 241, O. Nielsen IV, 126.

5) Michel Lauritsen Neb, født 1554, død 23. sept. 1609, og tre hustruer, Margrete Lauritsdatter, Mette Pedersdatter og Maren Jensdatter, død 1612, 59 år gammel. I ndr. kapel.

Resen: Inscript. HafTn. s. 176 f.

6) 1610. Peter Yenske, apoteker, død 24. nov. 1590. Opsat af eftermanden apoteker Mathias Calcauen 24. april 1610. Tysk indskrift. Sdr. gang 1.

Resen: Till. 247, Resen: Atlas 260, Ny kgl. Saml. 684 4:o.

7) Karen Willadtzdatter, Rernt Sculdts hustru, tidligere gift med Engelbrecht Meyer, der døde i Norge 1576, død 24. nov. 1611.

O. Nielsen IV, 125.

8) Søren Andersen, bødker, død 8. marts 1612. Bekostet af enken Kirstine Andersdatter og begge deres børn. Af træ, med billede. Sdr. kapel4.

Resen: Inscript. HafTn. s. 178, Jonge II, 154, O. Nielsen IV, 124.

9) 1616. Dorethe Povelsdatter, mag. Anders Hadelers enke, død 10. maj 1614, 70 år gi. Henrik Thomasøn Balbier havde bekostet tavlen sin sal. moders søster til ære 1616.

O. Nielsen IV, 126.

10) Inger, datter af borgmester i Odense Jacob Let, gift med mag. Mads Jensen Medelfar, død 14. april 1616. Af sten med latinsk indskrift. I kirkens mellemste del.

Resen: Inscript. HafTn. s. 168 f., Resen: Atlas 259, Jonge II, 152.

11) Bernt Schult, født 1544, død 5. juli 1619. I ndr. gang.

Resen: Till. 241, O. Nielsen IV, 126.

12) 1624. Niels Jensen, klokker ved kirken i 23 år, død i sit 44. år 29. aug. 1583 og hustru Anne Eskildsdatter død 3. aug. 1583. Opsat 1624, af træ med billede. I ndr. kapel.

Resen: Inscript. HafTn. s. 174 fT., Jonge II, 155 f., O. Nielsen IV, 126.

13) Michel Wibe, borgmester, død tredie påskedag (30. marts) 1624, og hustruer Mette Lauritsdatter, død 23. marts 1599, og Anne Simonsdatter, død 10. marts 1632. Af sten med billede, latinsk og dansk indskrift. Inden koret 8. Sml. †gravsten 6.

Resen: Inscript. HafTn. s. 144 f., Resen: Atlas 247, Jonge II, 145.

14) 1610. Henrik Fuiren, død 84 år gammel. 29. dec. 1624, hustruen Mechtilde Hermannia, død 28. juni 1610 — Jørgen Fuiren dr. med. død 25. nov. 1628, 48 år gi. Af sten med billede og latinsk indskrift, oprindelig opsat for Mechtilde Hermannia, men ødelagt ved tårnets nedstyrtning og genopsat af Jørgen Fuirens enke Margrete Fincke. Midtgang 28. Sml. †gravsten 10.

Resen: Inscript. Haffn. s. 165, Resen: Atlas 258, Jonge II, 151.

15) Hermand von Ham, handelsmand, død i sit 69. år 23. maj 1625, og hustru Gertrud Arensdatter, død 15. okt. 1605 og Maren Pedersdatter, død 12. juli 1637. Sdr. gang 10.

Resen: Till. 247 f., O. Nielsen IV, 124.

16) 1625. Agnete Vilhelmsdatter, død 8. aug. 1619. Opsat af hendes enkemand Henrik Fuiren d. y., død 12. nov. 1631, og hustru Kirstina Petersdatter 1625. Tysk indskrift. Sdr. gang 30.

O. Nielsen IV, 125.

17) Menelaus (Nilaus) Pauli, kapellan, slotspræst, død 41 år gi. 2. juli 1626. Opsat af enken Maria Jensdatter. Af sten med billede og latinsk indskrift. Sdr. gang 9.

Resen: Inscript. Haffn. s. 177, Resen: Atlas 255, Jonge II, 155.

18) Lorents von Meulengracht, død i sit 34. år 10. maj 1630. Rasmus Jensen, død i sit 45. år 10. okt. 1648. Begge fornemme handelsmænd. Opsat af deres enke Karen Pedersdatter, død 26. febr. 1654. Sonden koret 5. Jfr. midt-gang 12.

Resen: Till. 207, O. Nielsen IV, 124.

19) 1632. Vilhelm Dop, kgl. skænk og musikant, død 57 år gi. 26. febr. 1628 og hustru Medea Jensdatter, enke efter Jørgen Bubbet, død 27. aug. 1617. Opsat 1632 af enken Bodil Anders Hansens datter. Af sten med billede og latinsk indskrift. Midtgang 20. Sml. †gravsten 9.

Resen: Inscript. Haffn. s. 169 f., Resen: Atlas 260, Jonge II, 153.

20) 1634. Nicolaj (Claus) Soli, materialforvalter på Bremerholm, død 46 år gi. 25. marts 1628. Opsat 1634 af enken Martha Roth gift med Marcus Radebant. Af sten med billede og latinsk indskrift. Midtgang 8.

Resen: Inscript. Haffn. s. 164, Jonge II, 150.

21) 1634. Maria Dreyer, død i sit 21. år 4. nov. 1633. Opsat af enkemanden Johan Dobbelsen 1634. Tysk indskrift. Ndr. gang 18 og 20.

O. Nielsen IV, 126.

22) Mads Michelsen, kapellan, død 27. april 1635, Jacob Sørensen Glud, kapellan, død i sit 39. år 22. okt. 1644 og begges enke Catharina Christiernsdatter, død 61 år gi. 7. april 1649. Af sten med latinsk indskrift. Sml. †gravsten 17. Sonden koret 15.

Resen: Inscript. Haffn. s. 150, Resen: Atlas 254, Jonge II, 147.

23) 1638(?). Conrad von Busch, død 10. aug. 1625. Opsat af Bartholomæus Hagensen og hustru Margrete Henriksdatter 1638 (1628?). Sønden koret 2.

Resen: Till. 207, O. Nielsen IV, 123.

24) Steffen Rode, født 31. dec. 1587, død 13. juni 1638 og hustru Maria Olufs, født 11. sept. 1596, død 4. marts 1650. Af sten med tysk indskrift. Var 1722 nedtaget, men 1726 billigede magistraten, at der forfærdigedes en ny »bildt-hugger Ramme« til de to malerier, og efter at epitafiet atter var opsat, blev det to gange anstrøget af maler Niels Jonssen (rgsk.). Midtgang 18.

Resen: Inscript. Hafn. s. 164 f., Jonge II, 151.

25) Hans von Stenvinckel, kgl. generalarkitekt og bygmester, født 24. juni 1587, død 6. aug. 1639. Opsat af enken Trine Villum Hybersdatter — (vistnok samme epitaf:) Márten von Stenvinckel hans fyrstelige nådes arkitekt og skilder, født 3. juli 1595, død 9. dec. 1640(!). Af sten med billede. Sml. fig. 37 og †gravsten 16. Sønden koret 10.

Resen: Inscript. Hafn. s. 149 f., Resen: Atlas 259, Jonge II, 146 f.

26) Georg Fingerlin, handelsmand, født 5. jan. 1604, død 19. okt. 1639. Opsat af enken Christina Petersdatter. Tysk indskrift. Sdr. gang 29.

O. Nielsen IV, 125.

27) 1640. Henrik Rosenmeyer (begravet 18. aug. 1638). Opsat af enken Margrete Peder Carlsens datter 1640. Sønden koret 6.

Resen: Till. 208, O. Nielsen IV, 124.

28) O. 1640 omtales Laurits Hammers epitaf. Sml. midtgang 35 (s. 594).

Kopibog 1635—93 fol. 20.

29) 1641. Verner Klauman, handelsmand, død 66 år gi. 2. marts 1640. Opsat 1641 af enken Magdalene Winchelmand. Af sten med billede og tysk indskrift. Midtgang 9.

Resen: Inscript. Hafn. s. 170, Jonge II, 153 f.

30) Floritz Reintzen, segllegger, død i sit 50. år 8. sept. 1641. Opsat af enken Mette Sørensdatter, til ære for ham og hendes tidligere mand Christen Thygesen, der døde i sit 65. år 8. nov. 1616 og er begravet på Vor Frue kirkegård. Norden koret 10.

Resen: Till. 206, O. Nielsen IV, 123.

31) 1648. Knud Christensen, forvalter på klædekammeret, født 8. maj 1584, død 25. april 1647 og hustruer Sophie Catherine Wichmandsdatter, født 4. juni 1600, død 1. juli 1626, og Elisabeth Johansdatter, født 14. juli 1601, død 2. sept. 1646. Opsat af døtrene Margrete og Dorothea 1648. Norden koret 5.

Resen: Till. 206 f. sætter det i Resen: Inscript. Hafn. s. 149 og Jonge II, 146 aftrykte latinske mindevers i forbindelse med dette epitaf, som i så fald har været af sten med billede og forgyldte bogstaver. Selv om placeringen »in ambitu chori« (i koromgangen) ikke er nogen hindring herfor, må det dog bemærkes, at det i Resens Atlas 260 hedder, at det er uvist, til hvis epitaf versene hører. Jfr. O. Nielsen IV, 77 og 123.

32) Søster Fuiiren, død 21 år gi. 10. nov. 1648. Opsat af enkemanden Cornelius Lercke. Af træ med billede og latinsk indskrift. Sml. †epitaf 52 og †gravsten 18. Inden koret 7.

Resen: Inscript. HafTn. s. 144, Jonge II, 145.

33) Steffen kaptejns hustru, begravet 23. dec. 1650. Sdr. gang 21.

Prot. 11.

34) Øllegaard Huitfeldt, gift med rigshofmester Joachim Gersdorff, død 32 år gi. 11. marts 1655. Latinsk indskrift med mindevers af Vilhelm Lange. I koromgangen. Sml. kisteplade 1.

Resen: Inscript. HafTn. s. 156 (hvor epitafiets indskrift er gengivet blandt kistepladerne), Resen: Atlas 242 f., Jonge II, 143 f.

35) 1657. Tyge Pedersen Ravn, født 1590, død 3. dec. 1635, og Hans Nielsen, født 9. okt. 1612, død 17. febr. 1656, begge det islandske kompagnis betroede mænd. Opsat 1657 af enken Trine Pedersdatter, født 2. nov. 1597, død 12. okt. 1668. Midtgang 22.

Prot. 11, Kopibog 1635—93 fol. 29, Resen: Till. 248, ifølge hvilken epitafiet var anbragt i sdr. gang.

36) 1659. Peter Actscilling og Ditlev Witte, begravet 15. aug. 1655. Opsat 1659 af deres enke Bodil Lauritsdatter. Norden koret 13.

Resen: Till. 206.

37) 1669. Oluf Jørgensen, skipper, født 29. juli 1593, død 14. juni 1657. Opsat 1659 af enken Helle Michelsdatter, død 8. okt. 1666. — Der var testamenteret 100 rdl. til renholdelse af epitafiet og til anskaffelse af lys til lysarmen foran det. Midtgang 42.

Resen: Till. 232, Kopibog 1575—1673 fol. 12.

38) Henrik Fuiiren, dr. med., død 44 år gammel (8. jan. 1659). Latinsk indskrift af Thomas Bartholin. Midtgang 28.

Resen: Inscript. HafTn. s. 165 f., Resen: Atlas 256, Jonge II, 152.

39) Otto Heider, begravet 13. april 1660. Sdr. gang 13. 1756 var epitafiet brøstfældigt, arvingerne, repræsenteret af admiral Suhm, afslog at betale istandsættelsen. Men da det dækkedes af senere byggede lukkede stole, var det »øjensynligt«, at disse havde beskadiget det, og det istandsattes af kirken ved stenhugger Røyer for 12 rdl.

Prot. 11, Indk. sager 1751—60 under 28. aug. 1756.

40) Joachim Gersdorff, rigshofmester, død 20. april 1661. Latinsk indskrift af bibliotekar Peter Mehrner og dansk og latinsk mindevers af Jens Hansen Burchar. Sml. †kisteplade 11.

Resen: Inscript. HafTn. s. 152 fT., Resen: Atlas 242 f., Pontoppidan: Marmora Danica I, 92, Jonge II, 142 f.

Fig. 65. S. Nicolai kirke. Epitafium over Niels Rosenkrantz 1676. Efter tegning i Danske Vitruvius III.

41) Niels Olufsen, skipper (begravet 20. jan. 1646) og hustru Lisabeth Hansdatter (begravet april 1663). Midtgang 30.

O. Nielsen IY, 125.

42) Find Nielsen, borgmester, født 26. marts 1594, død 14. juli 1663, og hustruer, Margrete Pedersdatter, født 12. juli 1610, død 12. sept. 1652 og Dorothea Hansdatter Nansen, født 29. juni 1633, 1665 gift med Peder Pedersen Lercke, højesteretsassessor, død 21. maj 1675. Inden koret 12. — 1651 fik Find Nielsen ret til at opsætte epitaf på den anden nordre pille fra alteret, på sydsiden ud til koret. Sml. †gravsten 26 og †kisteplade 13.

Resen: Till. 182, Resen: Atlas 246, Kopibog 1635—93 fol. 28.

O.W. 1956

Fig. 66-67. S. Nicolai kirke. Brudstykker af sandstensskulptur fra Niels Rosenkrantz' epitafium. By-museet.

43) N. N., død 52 år gi. 28. nov. 1658 og Jørgen Willumsen garver, kaptejn under St. Annæ kompagni, født 24. maj 1611, død 24. juni 1664, samt sidstnævntes to hustruer Ursula Baltzersdatter, død 1630, og Trine Jacobsdatter, død 1659. Opsat af enken Ellen Mortensdatter, der 1673 skænkede kirken 1000 rdl. mod at epitafiet blev holdt i hævd. Sdr. gang 21.

Resen: Till. 248, Kopibog 1575—1673 under 8. dec. 1673.

44) Margrete Fincke gift med dr. med. Jørgen Fuiren, død 1665, 70 år gi. Latinsk indskrift. Midt gang 28.

Resen: Inscript. Hafn. s. 168, Resen: Atlas 257 f., Jonge II, 151 f.

45) Asmund Christensen, død i sit 44. år 1640. Opsat af enken Kirstine Nielsdatter, død i sit 66. år 11. okt. 1670, og deres to døtre. Sdr. gang 6.

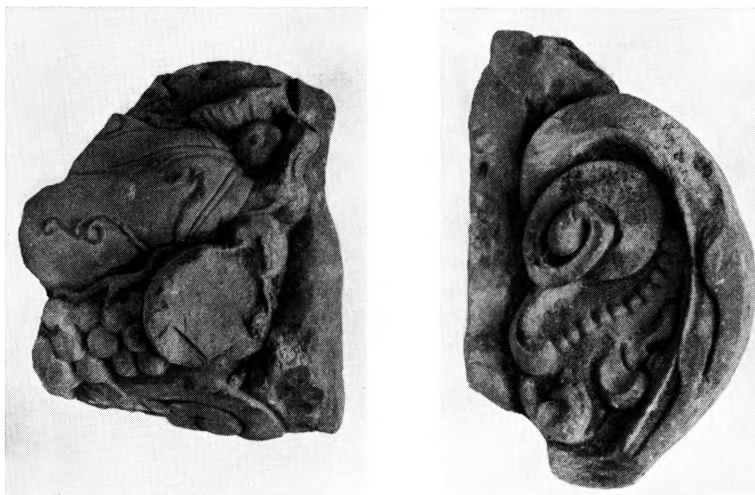
Resen: Till. 249, Hofman: Fund. IX, 264 f.

46) (Karen Andersdatter, begravet 30. dec. 1673), med portræt og religiøs indskrift, uden navn. Inden koret 9.

Danske Magazin 5. rk. V, 111.

47) Peder Reedtz, kansler, død i sit 60. år 1674, og hustru Sophia Sehested, død i sit 35. år 1670. Inden koret 18. I koret over døren til sakristiet. Sml. †kisteplade 22 og 24.

Resen: Atlas 244, Vitruv. III. 2. s. 563 f., Prot. 11.

O. W. 1956

Fig. 68-69. S. Nicolai kirke. Brudstykker af ødelagte epitafier fra 1600'erne.

48) 1676. Gert Brask, begravet 14. maj 1674, og hustru Martha Ohm, begravet 19. febr. 1691. Opsat 1676. Ndr. kapel 11.

Resen: Till. 246.

49) 1676. Niels Rosenkrantz til Stovgaard, Holbækgaard og Alsted, general-løjtnant, kommandant i København, født 31. marts 1627, faldet ved Helsingborgs belejring 3. juli 1676. Epitafiet (fig. 65) blev 1676 opstillet ved den vestre væg i søndre kapel. Det var udført af ukendt billedhugger efter tegning af generalbygmester Lambert van Haven og betegnedes både af samtid og eftertid som det største og kostbareste gravminde i S. Nicolai kirke. I den underjordiske gravkrypt, hvori inddrogtes gravstederne nr. 14—21, nedsattes 1676 foruden feltherrens også hans tidligere afdøde børns kister; enken, Berte Skeel, blev senere ved sin død 1720 nedsat her. Monumentet hvilede på et fundament af marmortrin, derover et postament, som i midten afbrødes af en jernbeslået dør, som førte ned til gravkrypten, og i hvis fløje læstes med jernbogstaver HNRK (hr. Niels Rosenkrantz) til venstre og FBS (fru Rerte Skeel) til højre. Postamentet var leddelt af piller smykket med blomsterranker; i de brede felter var udhugget trofæer. Over postamentet var det egentlige epitafium anbragt op ad bagvæggen, feltherrens harniskklædte skikkelse i midten over dørfløjene ned til krypten og kortsiden af to maskerede sarkofager til højre og venstre derfor. Under feltherren var udhugget en laurbærkrans med palmegrene. Under hver af prydsarkofagerne var en indskrifttavle. Niels Rosenkrantz' harniskprydede skikkelse bar allongeparyk, skærf og marskalstav. Over ham svævede en engel, der kransede sejrherren med en laurbærkrans og holdt en trompet i venstre hånd. På de to prydsarkofagers udad svejdede sider var der

udhugget relieffer med scener fra Niels Rosenkrantz' felttog. Aneskjolde og vingede putti dækkede den øverste del af væggen under hvælvingens skjoldbue. Foran epitafiet var Niels Rosenkrantz' harnisk anbragt, og hele monumentet var hegnet af et gitterværk.

Mens monumentet som helhed er tabt, har man i vore dage fremdraget enkelte skulpturfragmenter på tomten. Således fandt man 1944, da man gravede ud til bunkers ved Nicolai kirke, et hoved, der må have tilhørt den vingede genius (fig. 66—67), og som viser, at billedhuggerarbejdet har været fremragende, mens Lambert van Havens hele opstilling formentlig var temmelig åndløs.

Fra tidligere gravninger er der fremdraget andre, mindre betydningsfulde fragmenter. Således opbevarer Rymuseet et knæparti og en hjelm af Rosenkrantz' rustningsklædte skikkelse; sammesteds findes stumper af klædebon og vinger fra den store sejrens genius i monumentets midte; stumper af anevåben og fundamentets trofæer er ligeledes i behold.

En mindsten med indskrift var samtidig med epitafiet blevet opsat på kapellets ydre sydmur. Den ses i enkel arkitekturramme afbildet på Rymuseets tegning (fig. 25); se yderligere under †gravsten nr. 30.

Ny kgl. Saml. 682 4:o, 54 f.; Da. Saml. V, 353—359; Kbh. Dipi. VII, 146 ff.; Resen: Atlas 244 f. samt supplement fol. 257 f.; Hafnia Hodierna 256 f.; Hofm. Fund, IX 283 ff.; Marmora Danica I, 93 f.; Jonge II, 138; Tillæg til Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn Nr. 45, 15. marts X 1808; V. Lorenzen: Lambert van Haven (1936), s. 29.

50) 0.1681. Christian Pedersen, generalfiskal, død 71 år gi. (1685) og hustru Magdalene Karsen, død 55 år gi. 1681. 1756 fandt en mindre reparation sted (rgsk.). Sdr. gang 13. Sml. †kisteplader 37 og 39.

Resen: Atlas 252.

51) Christian Nold, professor, dr. theol., død i sit 58. år 22. aug. 1683. Latinsk indskrift. Sdr. kapel 13.

Resen: Atlas 253, Ny kgl. Saml. 682 4:o, 66, Pontoppidan: Marmora Danica I, 96 f., Jonge II, 156 f.

52) O. 1684. Cornelius Lercke til Nielstrup og Aasmark, etatsråd, stiftamtmand over Lolland og Falster, født 1615, død 1680 (1681). I sit testamente bestemte L., at træepitafiet (sml. 32) skulle erstattes af et nyt »dersteds eller paa muren« af kobber med to »piramiler saadan nu brugeligt er« (L. A. Frederiksberg-Kronborg Amter 1684—89, kopibog for udg. og indk. breve fol. 143). Reskrevet som prægtigt monument med latinsk indskrift i forgyldte bogstaver. Inden koret 7.

Thurah: Hafnia Hodierna 257, Jonge II, 145.

53) Jytte Eering, datter af Vitus Rering, gift med kammersekretær Bolle Luxdorph, død 29 år gi. 7. febr. 1684. Latinsk indskrift.

Resen: Atlas 252 f., Ny kgl. Saml. 682 4:o, 70, Hofman: Fund. IX, 253.

54) Johan Lorentz, organist, død (1689), latinsk og dansk indskrift. Senere erhvervet af Hans Henrik Soltov — Inger Michelsdatters navn tilføjet efter hendes død 1713. Tårnet 3.

Ny kgl. Saml. 682 4: o, 71.

55) Bartholomæus Jensen, borgmester, begravet 19. aug. 1697, og hustru Ingeborg Didriksdatter, begravet 11. okt. 1714. Lille, sort sten, 5 kvarter høj, i hvid alabastramme med ægteparrets navne, opsat 1692 antagelig på den nordre pille over for alterfoden. Inden koret 14.

Kopibog 1693—1726 fol. 4, Ny kgl. Saml. 682 4: o, 64.

56) Michael Henriksen Tistorph, mag., sognepræst, født 13. sept. 1628, død 17. febr. 1701, og hustru Søster, datter af Hans Brochmand, død 7. marts 1693. — 1676 havde han fået ret til opsætning af »en liden maadelig sten« på pillen under Michel Vibes \dagger epitaf 13. — Af hvidt marmor med latinsk indskrift i forgyldte bogstaver. Inden koret 8.

Ny kgl. Saml. 682 4: o, 62, Prot. 11, Pontoppidan: Marmora Danica I, 97 f., Jonge II, 149.

57) Nicolai Henriksen kapellan, død 24. jan. 1705. I koret.

Ny kgl. Saml. 682 4: o, 63 f.

58) Hans Rosencreutz, etatsråd, død 15. febr. 1708 i sit 64. år, og hustru Elisabeth Eduardsdatter, født 24. juni 1637, død 17[18]. Af marmor med portrætbuste og dansk indskrift i forgyldte bogstaver. 1775 blev R.s brystbillede malet og forgyldt for 8 rdl. (rgsk.) og endnu 1805 synes det at have eksisteret. Sml. * gravsten 2. Inden koret 18 (sakristiet).

Ny kgl. Saml. 682 4:o, 58 f., Pontoppidan: Marmora Danica I, 95, Jonge II, 140 f. Indk. sager 32, aflevering af inventarium 1808.

59) Sivert Friis Dverig, borgmester, begravet 11. april 1710, epitafiet forgyldtes 1773 (rgsk.). Sonden koret 4.

*60) 1783. Niels Kønsberg, garver, født 26. nov. 1713, død 16. febr. 1781, og hans anden hustru Edele Catharina Haren, født 26. marts 1726, død 24. aug. 1781. Opsat 1783; 1784 tillodes det at omgive det med jerngitterværk, det overlevede branden og overførtes til Trinitatis k. — Norden koret 11.

Prot. 11, Indk. sager 1775—85 under 18. juli 1781 og 23. aug. 1784, Erstatningsfondens deliberationsprot. 1804—14 under 14. juli 1805.

61) (Hans Lemming, sognepræst, død 23. juni 1788, og hustru Anna Eleonore, død 6. maj 1782), 1803 måtte generalmajor Lemming overføre familiemonumentet til Trinitatis k. — Sdr. kapel 13.

Erstatningskomm. korrespondanceprot. 1796—1814 fol. 2.

$\dagger\dagger$ *Epitafier*. Desuden vides følgende at have erhvervet ret til opsætning af epitafium, men videre oplysning savnes:

- 1) 1637. Peder Basse og Sophie Parsberg, inden koret 1. Sml. †kisteplade 3. **Kbh. Dipi. III, 173.**
- 2) 0. 1633—37. Rolf Borquartsen, kgl. rotgeter, midtgang 14.
Prot. 11.
- 3) Christoffer Hansen, borgmester, fik 1638 ret til epitaf »ind i det store vindu«, norden koret 1. Sml. †kisteplade 34. — Den af svigersønnen Thomas Bartholin forfattede indskrift har muligvis været fælles for det eventuelle epitaf og kistepladen.
Resen: Atlas 248, Ny kgl. Saml. 684 4:o, 65.
- 4) 1639. Hans Trægaard (sml. †benhus s. 501) og gravsten 13, inden koret 5. **Kopibog 1635—93, fol. 19.**
- 5) 1638. Peder Mortensen, rådmand, sønden koret 4.
Prot. 11, Kopibog 1635—93, fol. 12.
- 6) Peder Pedersen, borgmester, sønden koret 3, fik 1640 ret til »et maadeligt epitaf næst norden for det østre vindu«.
Kopibog 1635—93, fol. 21 f.
- 7) 1641. Henrik Müller, rentemester, inden koret 15.
Kopibog 1635—93, fol. 21 f.
- 8) 1645. Rasmus Rasmussen, borgmester på Christianshavn, sønden koret 1. Sml. †gravsten 22.
Prot. 11.
- 9) Før 1650. Johan Dobbelsen, ndr. gang 18 og 20.
Prot. 11.
- 10) 1650. Hans Pedersen Bladt, borgmester, norden koret 19. Sml. †kisteplade 32.
Kopibog 1635—93, fol. 27.
- 11) 1656. Claus Iversen Ravn, byfoged, rådmand, sønden koret 9, (sml. †oblatæske s. 531).
Kopibog 1575—1673, fol. 28, Hofman: Fund. IX, 266.
- 12) Claus Iversen, rådmand (1688), midtgang 35, 1662 omtales det, at hans epitaf ikke må genere orgelpulpituret.
Prot. 11.
- 13) 1664. Morten Michelsen, rådmand, inden koret 17, (sml. †lysekrone s. 547). **Prot. 11.**
- 14) Før 1674. Frederik Thuresen, stadsøberst, inden koret 2.
Prot. 11.
- 15) 1675. Morten Scavenius, sml. †kisteplade 33.
Kopibog 1635—93, fol. 65.
- 16) 1680. Peder Skade, rektor i Roskilde, sønden koret 2.
Kopibog 1635—93, fol. 99.

Fig. 70. S. Nicolai kirke. Gravsten over Fig. 71. S. Nicolai kirke. Gravsten over rentemester
sognepræst Jacob Nielsen, død 1571. Ove Høeg, død 1628.

17) 1681. Matthias Sørensen, ndr. kapel 15.

Kopibog 1635—93.

18) 1723. Christiane Rantzou, inden koret 18 (sakristiet).

Prot. 11.

19) 1744. Fru Dreyer, et lille epitaf ved hendes gravsted i koret (norden koret 8?).

Rgsk., Hofman: Fund. IX, 253.

GRAVSTEN

Gravsten. 1) 1571, over sognepræst Jacob Nielsen; indskrift med fordybet fraktur: »Optimo piissimoqve viro M. Jacobo Nicolai f(ilio) huius [ecclesiæ] pastori primario marito c[har]issimo deci[morum] prelium parenti Magdalena uxor mæstis[sima] memoriae posuit. Obiit 11 (?) septembris anno dni 1571 ætatis 47 conjugii 20 pastoratus 14« (Til minde over den gode og fromme mand mester Jacob Nielsen, denne kirkes sognepræst, den kærlige ægtemand, faderen

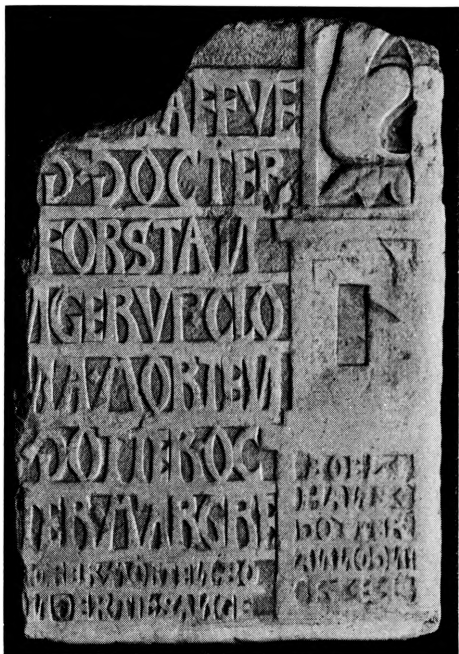

Fig. 72. S. Nicolai kirke. Morten Busserts gravsten o. 1544. Bymuseet.

til 20 børn, lagde den dybtsørgende hustru [denne sten]. Han døde 11. sept. 1571 i sin alders 47. år, sit ægteskabs 20. og sin præstegernings 14. år). Stenen blev fremdraget 1845—46 ved hjørnet af Vingårdsstræde og Holmensgade og stod på fundstedet på højkant, mulig anvendt som ramme om senere grav. Blev derefter indmuret i tårnrummets østvæg, hvor den endnu findes (fig. 70). Stenens udsmykning er tvedelt, øverst et bomærkeskjold i arkitekturramme og flankerende renæssancebalustre (og gudelig indskrift på latin), nederst indskrifttavlen i kartoucheramme. Under den latinske gravskrift er 1611 indridset en ny indskrift, hvorefter kirken med arvingernes billigelse har overtaget stenen; plattysk med fordybede versaler.

2) 1628, over rentemester Ove Høeg, død 12.

bede, kursiverede versaler over »Offe Høeg til Tovdbøll som var Kong: May: rentemester her i Kiøbenhafn«. I det store midtfelt, halvrundt afsluttet foroven, flankeret af aneskjolde, ses Ove Høeg i rustning med skærf og kårde ved venstre side. Den store kalksten er indmuret i tårnets nordvæg sammen med andre gravsten fra tomten og er nu sammensat af henved 90 stumper; bevaret er øverste del af ansigtet, rustningen og hele indskriften (fig. 71).

Yderligere findes i tårnrummet følgende brudstykker af gravsten.

3) 1550—75, portrætfigursten. Bevaret er stumper af klædebon med en mandfigurs foldede hænder og kapitælerne af flankerende ungrenæssancesøjler.

4) 1584. Bevaret er en stump af dansk indskrift med årstal. Fordybede versaler.

5) 1600. Bevaret er nederste del af anselig kalksten. Bomærkeskjold omgivet af tøjguirlander. Indskriftfeltet indrammet af kartouche. Tysk indskrift med fordybede versaler og dato 22. sept. 1600.

6) 1608. »Jens borger i Køben[havn] som døde den ... Anno 1608«. Fordybede versaler. Indskriftplade indrammet af kartouche.

7) 1611. Jens Baltzersen. Dansk indskrift med fordybede versaler (J. B. nævnes som oldermand for bryggerne).

* *Gravsten.* 1) 1544, over dr. Bertram i Slingerup og Anna Morten Busserts datter. Bevaret er knap den ene fjerdedel med nederste højre hjørne. Indskrif-

jan

ten med reliefversaler kan rekonstrueres: [Her ligger beg]rafve[nerlig maan]d doctor [Bertram] forstan[der i Sla]ngerup clo[ster oc An]na Morten [Bosserts] dotter oc [hans dot]ter Margrefte. Denne sten h]ører Morten Bofssert til wjnder til Sange. — I den højre, lodrette rammepilasters nederste felt læses: Boel Hansdatter anno dni 1544. Formentlig har Morten Busserts navn stået nederst til venstre. Stenen er således lagt over Christian 11.s livlæge dr. Bertram, men den tilhørte den kendte billedhugger og arkitekt Morten Bussert (Chr. A. Jensen: Danske adelige Gravsten nr. 197). I Bymuseet (fig. 70).

2) 1718. Gravsten over Elisabeth Bosencreutz, gift med Hans Rosencreutz, død 3. april 1718. Indskrift med fordybet skriveskrift, kun nederste højre hjørne er bevaret: . . .hans elskelige og Velbyrdige Frue..... EFTER-
DAATTER d. Güstrau dend 24 Junii 1637 udi ægteskab 37 Aar.
Inden koret 18 (sakristiet). Sml. †epitaf 58. I Bymuseet (fig. 73).

†GRAVSTEN

†*Gravsten.* 1) Andreas Metzner, møntmester, død 15. febr. 1596, latinsk indskrift. Inden koret 14.

Resen: Inscript. Haffn. s. 145, Resen: Atlas 259, Jonge II, 148.

2) Erik Klemensen, rådmand, død 12. juni 1602, og hustru Anne Sørensdatter, død 2. juni 1603. Dansk og latinsk indskrift. Sdr. gang 11.

Resen: Inscript. Haffn. s. 178, Resen: Atlas 252, Jonge II, 157.

3) Hans Brochmand, mag^{l.}, død 45 år gi. 11. febr. 1606, og hustruer Johanne Vordervecken, død i sit 38. år 22. april 1604. og Katrine Bnsch, død i sit 23. år 15. jan. 1610. I midtgangen med latinsk påskrift om, at graven tilhører Maria Peter Brochmans 1618.

Resen: Inscript. Haffn. s. 179, Resen: Atlas 258.

4) Sophia, datter af Nicolaus Skawbo, død 5 år gi. 10. okt. 1608. Latinsk indskrift. I midtgangen.

Resen: Inscript. Haffn. s. 179.

5) Erik Basse, født 15. sept. 1566, død 13. juli 1611. I koret. Sml. †kisteplade 1.

Jonge II, 147 — skønt Jonge udtrykkeligt taler om ligsten, er der grund til at fremhæve, at han gentager Resens fejlagtige oplysning, at E.R. skulle være født 1566 som søn af Peder Basse og Sophie Parsberg, der blev gift 1601. Sandsynligvis drejer det sig om den nævnte kisteplade.

6) Michel Vibe, borgmester, (død 1624) og hustru Anne Surbech (død 1632). Inden koret 8. Sml. †epitaf 13.

Resen: Inscript. Haffn. s. 146.

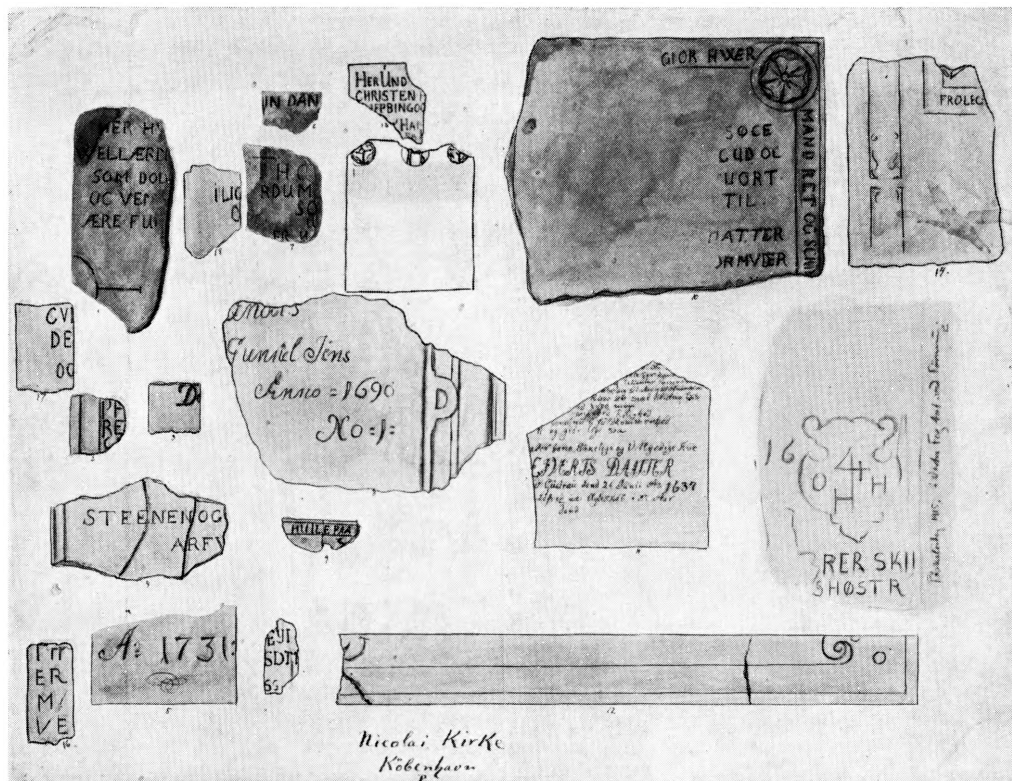

Fig. 73. S. Nicolai kirke. Brudstykker af gravsten fundet i kirkens tomt. Tegning 1914 af P. Linde,

7) Claus Johansen, rådmænd, død 13. juli 1625, 57 år gl.

Resen: Inscript. Haffn. s. 174 med fejlagtig aldersangivelse som går igen hos Jonge II, 157, Resen: Atlas 252 har rettet fejlen.

8) Jens Thorstensen, renteskriver, død 24. juli 1625 i sit 29. år, og hustru Mette Andersdatter, død 16(37). Ndr. gang 27.

Resen: Inscript. Haffn. s. 173 f.

9) Villom Dop, kammertjener, død 26. febr. 1628 i sit 57. år, stenen lagt af enken Bodel Andersdatter. Midt gang 20. Sml. epitaf 19.

Resen: Inscript. Haffn. s. 170 f.

10) Henrik Fuiren (død 1624), hustruen Mechtilde Hermannia (død 1610) og sønnen Jørgen Fuiren dr. med. (død 1628). Latinsk indskrift. Midt gang 28. Sml. †epitaf 14.

Resen: Inscript. Haffn. s. 171, Jonge II, 151.

11) Peder Pedersen, skriver (død?) 1629. Midt gang 31.

Prot. 11.

- 12) Joachim Frederik Basse, født 13. juli 1608, død 11. juni 1633. Inden koret
1. Sml. †kisteplade 2.
Jonge II, 147 (sml. bemærkningerne ved †gravsten 7).
- 13) Hans Trægaard, begravet 11. marts 1641, stenen lagt af enken Maria Fuirens. Inden koret 5. Sml. benhus, s. 502, og ††epitaf, s. 566 nr. 4.
Resen: Till. 189.
- 14) Jens Andersen, sølvpop, død 20. febr. 1642. Med indskrift om at tilhøre Niels Pedersen Hov. Ndr. gang 17.
Resen: Till. 244.
- 15) Didrik Johansen Bartsvær, rådmand, død 5. juli 1642 i sit 57. år. Af jern. Midtgang 19.
Resen: Inscript. Haffn. s. 171, Resen: Atlas 252, Jonge II, 158.
- 16) Hans v. Steenvinkel, generalbygmester, død 6. aug. 1619(1). Stenen lagt 1644 af enken Trine Villom Hybersdatter. Sønden koret 10. Sml. †epitaf 25.
Resen: Inscript. Haffn. s. 151.
- 17) Jacob Sørensen Glud, kapellan, død (28. okt.) 1644, og hustru Karen Christensdatter, død 7. april 1648, 56 år gi. Sønden koret 15. Sml. †epitaf 22.
Resen: Inscript. Haffn. s. 151.
- 18) Søster Fuiren, Cornelius Lerckes hustru, begravet 10. nov. 1648. Inden koret 7. Sml. †epitaf 32.
Resen: Till. 188.
- 19) Fester Walter, køkkenskriver på Københavns slot, død 9. jan. 1652. Inden koret 6.
Resen: Till. 188.
- 20) Hans Nickelsen Lund, borgmester, død 1654 i sit 53. år. Latinsk indskrift. Inden koret 3.
Resen: Till. 189, Resen: Atlas 247 f.
- 21) Laurits Povlsen, død 12. sept. 1654 i sit 49. år. Ndr. gang 7.
Resen: Till. 243.
- 22) Rasmus Rasmussen, borgmester på Christianshavn, død 1. jan. 1656 i sit 47. år, og hustru Anna Iversdatter, gift anden gang med Niels Madsen, tolde i Århus, død 1. maj 1661 i sit 25. år. Sønden koret 1. Sml. ††epitafium s. 566, 8.
Resen: Inscript. Haffn. s. 150 f., Resen: Till. 212, Resen: Atlas 260, Jonge II, 157.
- 23) Verner Kloumand, rådmand, begravet 13. febr. 1657. Midtgang 7.
Prot. 11.
- 24) Gravsten, formentlig over organist Johan Lorentz' hustru og ti børn, begravet 1636—59, ødelagt da den store klokke blev hejset op i tårnet. Tårnet 3.
Prot. 11.

- 25) Elisabeth Meyers, født 8. jan. 1650, død 18. dec. 1660. Midtgang 15.
Resen: Till. 236.
- 26) Find Nielsen, borgmester, født 26. marts 1594, død 14. juli 1663, og hustru Margrete Pedersdatter, født 12. juli 1610, død 12. sept. 1657. Lagt af enken Dorothea Hansdatter Nansen, født 29. jan. 1633, gift med Peder Pedersen Lercke. Inden koret 12. Sml. †epitaf 42 og †kisteplade 13.
Resen: Till. 187 f.
- 27) Apolone Jensdatter, gift med Jens Jacobsen, kapellan, død i sit 23. år 2. okt. 1664 (skal muligvis være 1654 — se sdr. gang 3).
Resen: Till. 251, Resen: Atlas 259.
- 28) Karine Nielsdatter, gift med byfoged og rådmand Claus Iversen Ravn, født 7. febr. 1603, død 31. maj 1666. Sønden koret 9.
Resen: Inscript. HafTn. s. 151.
- 29) Peder Pedersen, højesteretsassessor, borgmester, født 7. maj 1608, død 9. maj 1669. Sønden koret 3. Sml. †kisteplade 21.
Resen: Till. 212, Resen: Atlas 248 f.
- 30) Niels Rosenkrantz til Stovgaard, Holbækgaard og Alsted, generalløjtnant, født 31. marts 1627, død 3. juli 1676. Prægtig ligsten med zirater af hvidt marmor, der var i behold efter branden og 1808 hensattes på kirkegården. Muligvis identisk med den mindeplade, der var anbragt uden på sdr. kapel (Da. Saml. V, 356), og som ses på opstalten 1750 (fig. 25) over vinduet i kapellets sydmur. Sdr. kapel. Sml. †epitaf 49.
Pontoppidan: Marmora Danica I, 93, Jonge II, 139, Tillæg til Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 15. marts 1808 nr. 45.
- 31) Orban Ribert, brygger, død 1677. Jfr. ndr. gang 7.
Resen: Till. 244.
- 32) Christoffer Hansen, borgmester, født 29. juni 1598, død 25. nov. 1679, og to hustruer. Norden koret 1. Sml. ††epitaf 3 og †kisteplade 34.
Ny kgl. Saml. 682 4: o, 65.
- 33) Hans Drejers lille datter, begravet 17. sept. 1685, og hustru Elisabeth Hansdatter. Jfr. norden koret 8.
Ny kgl. Saml. 682 4: o, 65.

KISTEPLADER

*Bevarede * kisteplader.* Foruden tre tidligere kendte kisteplader (nr. 1, 3 og 4) fandtes ved udgravningen 1914 en række mere eller mindre velbevarede *kisteplader*, som overførtes til Rymuseet. Følgende har kunnet identificeres:

- 1) 1655. Øllegaard Huitfeldt, gift med Joachim Gersdorf, født 16. maj 1622, død 11. marts 1655. I koromgangen. Senere overført til Trinitatis k. Sml. †epitaf 34.
Resen: Inscript. HafTn. s. 156 f., Jonge II, 144 (her fejlagtigt betegnet som gravsten).

2) Efter 1662. Over N.N., søn af landsdommer Oluf Brockenhuus og Karen Ulfeld, ottekantet, beskadiget kobberplade.

Vor gamle Hovedstad, ved P. Linde o.fl. s. 376, sml. Historisk Tidsskrift 4. rk. IV, 450.

3) 1665. Frederik, søn af feltherre Hans Schack til Møgeltønder og Gram, og Anna Blome, født 26. dec. 1663, død 10. juli 1665. I koromgangen. Nu i Trinitatis k.

Resen: Inscript. Haffn. s. 160, Pontoppidan: Marmora Danica I, 93.

4) Otte Krag til Voldborg, rigsråd, født 5. sept. 1611, død 1. febr. 1666. I koromgangen. Senere overført til Roskilde domkirke.

Resen: Inscript. Haffn. s. 158, DK., Kbh. amt, s. 2117.

5) 1711. Peter Larsøn, kgl. maj. velbetroede eskadreskriver, død isit 42. år 15. febr. 1711. Ndr. gang 8.

Vor gamle Hovedstad, s. 377.

6) 1721. Sr. Jørgen Scharenhorst, brygger, 38 år, død 1721. Sdr. gang 6.

Vor gamle Hovedstad, s. 376.

7) 1724. Sr. Peder Friborg af de to og tredive mænd, borger og handelsmand, død 1724. Sdr. kapel 4.

Vor gamle Hovedstad, s. 374.

8) 1725. Niels Juel, kgl. maj. materialforvalter, død 1725. Sdr. kapel 12.

Vor gamle Hovedstad, s. 376.

9) 1758. Else Christina Schyth, født Hiorth, g. m. Andreas Schyth, yngste kapellan ved S. Nicolai, død 1758. Midt-gang 5.

Vor gamle Hovedstad, s. 376.

10) 1759. Else Margareta Jegend, datter af hr. Johan Jegend, død 5. jan. 1759, 26 år gi. Sdr. gang 10.

Vor gamle Hovedstad, s. 376.

11) 1763. Anna Johanna Schyth, født Alrøe, død 27. marts 1763, 32 år gi. Sdr. gang 2.

Vor gamle Hovedstad, s. 377.

12) 1773. Sara Balling, procurator Ballings moder, 80 år gi. død 1773, Midt-gang 5.

Vor gamle Hovedstad, s. 376.

†*Kisteplader*. 1) Erik Basse, født 15. sept. 1566(?), død 13. juli 1611. I koret, sml. †gravsten 5.

Resen: Inscript. Haffn. s. 146 f.

2) Joachim Frederik Basse til Sørup, født 13. juli 1608, søn af Peder Basse og Sophie Parsberg, broder til ovennævnte, død 11. juni 1633. I koret. Sml. †gravsten 12.

Resen: Inscript. Haffn. s. 146.

3) Sophie Parsberg, sal. Peder Basses, død på Sørup 25. okt. 1639. I den koret 1. Sml. ††epitaf 1.

Resen: Inscript. Hafn. s. 146.

4) Jomfru Beate Lindenow, datter af Henrik Lindenow til Øvids kloster og Beate Ulfeldt, født 25. dec. 1632, død 30. dec. 1651. I koret.

Resen: Inscript. Hafn. s. 147 f.

5) Dorothea Friis, gift med Christoffer Lindenow til Lindersvold, født 19. marts 1624, død 21. sept. 1652. I koret.

Resen: Inscript. Hafn. s. 147.

6) Gregers Friis til Olstrup, gift med Lisbet Sophie Urne ChristofTersdatter, død 12. maj 1654. I koret.

Resen: Inscript. Hafn. s. 147.

7) Adam Henrik Pentz, hofmarskal, født på Warlitz i Mecklenburg 1. maj 1597, død 6. dec. 1657. I koromgangen.

Resen: Inscript. Hafn. s. 161 f.

8) Karen Ulfeldt, gift med Oluf Brockenhus til Urup, født 7. aug. 1611, død 20. dec. 1658. I koromgangen.

Resen: Inscript. Hafn. s. 162.

9) Hans Lindenow til Iversnæs, ridder, rigsråd, født 25. marts 1616, død 29. maj 1659. I koromgangen.

Resen: Inscript. Hafn. s. 159 f.

10) Otto Reedtz, søn af kansler Peter Beedtz og Sophie Sehested, født 31. jan. 1659, død 26. maj 1660. I koromgangen.

Resen: Till. 222.

11) Joachim Gersdorf, Danmarks riges drost, født 11. nov. 1611, død 19. april 1661. I koromgangen, senere overført til Trinitatis k. Sml. †epitaf 40. Kistepladen nu tabt.

Resen: Inscript. Hafn. s. 152, Jonge II, 144 (her fejlagtigt betegnet som gravsten).

12) Otto Christoffer Ulfeldt til Næsbyholm, født 7. maj 1646, død 7. marts 1663. I koromgangen.

Resen: Inscript. Hafn. s. 160 f.

13) Find Nielsen, borgmester, død 14. juli 1663 i sit 70. år. I den koret 12. Sml. †epitaf 42 og †gravsten 26.

Resen: Inscript. Hafn. s. 148 f.

14) Frederik Christian, søn af Joachim Irgens og Cornelia Bickers, født 6. febr. 1664, død 16. okt. s.å. Latinsk indskrift. I koromgangen.

Resen: Inscript. Hafn. s. 158.

15) Henrik Ernst, dr. jur., professor i Sorø, født 16. febr. 1603, død 7. april 1665. Latinsk indskrift. I koromgangen.

Resen: Inscript. Hafn. s. 159, Resen: Atlas 245, Pontoppidan: Marmora Danica I, 97, Jonge II, 148.

- 16) Christian Fabricius, dr. jur. et med., født 2. juni 1604, død 20. nov. 1666. Latinsk indskrift. Midtgang 18.
Resen: Inscript. Haffn. s. 172, Resen: Atlas 255 f., Jonge II, 154.
- 17) Friderica Amalia von Winterfeld, født 9. maj 1666, død 24. april 1667. Tysk indskrift med vers. I koret.
Resen: Inscript. Haffn. s. 148.
- 18) Ebba von Bülow, født 1597 på Kadegast i Mecklenburg, død 31. maj 1667. 1615 gift med Volradt van Bassevidtz til Lückow, død s.å., 1619 gift med Adam Henrik Pentz til Warlitz, død 6. dec. 1657. I koromgangen.
Resen: Inscript. Haffn. s. 162 f.
- 19) Christenze Lykke til Svanholm, født 14. april 1636, død 11. juli 1667, gift med Frederik von Arenstorff. I koromgangen.
Resen: Inscript. Haffn. s. 161.
- 20) Regina Schønbach, født 7. dec. 1644, død i barnsnød 6. april 1669. Gift med Gotfred Wandeling, dr. jur., og 1668 med Christian Midler. Inden koret 15.
Resen: Till. 196 f., Resen: Atlas, 253.
- 21) Peder Pedersen, højesteretsassessor, øverste borgmester, født 7. maj 1608, død 9. maj 1669. Sønden koret 3. Sml. †gravsten 29.
Resen: Till. 219 f.
- 22) Sophie Sehested, født 2. juli 1635, død 5. nov. 1670, gift medkansler Peter Reedtz. I koromgangen. Sml. †epitaf 47.
Resen: Till. 221 f.
- 23) Christopher Parsberg til Frydendal, greve, geheime- ogetatsråd etc., født 17. dec. 1632, død 24. aug. 1671. I koret.
Resen: Till. 196, Resen: Atlas, 244, Vitruv. III. 2. s. 563.
- 24) Peter Reedtz, kansler, født 17. nov. 1614, død 10. juli 1674. Inden koret 18 (sakristiet). Sml. †epitaf 47.
Resen: Till. 220 f.
- 25) Sophia, datter af Peter Reedtz og Anne Ramel, født 3. maj 1673, død 3. jan. 1675. I koromgangen.
Resen: Till. 223.
- 26) Balthasar Sekman, højesteretsassessor, død 20. sept. 1675. Latinsk indskrift. Norden koret 6.
Resen: Till. 224 f., Resen: Atlas 250, Ny kgl. Saml. 682 4:o, 68.
- 27) Laurentius Holmer, død 54 år gammel 7. nov. 1676. Latinsk indskrift. I koromgangen.
Resen: Till. 225 f., Resen: Atlas 250 f., Ny kgl. Saml. 682 4:o, 69 f.
- 28) Hans Friis, overauditor, født 24. juni 1647, død 1. aug. 1676. I koromgangen.
Resen: Till. 226 f.

- 29) Jomfru Maria Seefeldt, datter af Peder Seefeldt og Margrethe Rosenkrantz, født 4. okt. 1643, død 3. dec. 1676. I koromgangen.
Resen: Till. 227, Resen: Atlas 245.
- 30) Gerhard Schröder (død 1677) 32 år gammel. Latinsk indskrift. I koromgangen.
Resen: Till. 223.
- 31) Engel Willumsdatter Dichmands, gift med Claus Reimer, født 15. sept. 1638, død 1. juli 1677. I koret.
Resen: Till. 198.
- 32) Hans Pedersen Rladt, borgmester, født 25. marts 1614, død 4. sept. 1677. Norden koret 19. Sml. ††epitaf 10.
Resen: Till. 227.
- 33) Elisa Maria Scavenius, datter af Morten Scavenius og Veronica Fleiscer, født 6. jan. 1656, død 20. nov. 1677. Latinsk indskrift. I koret.
Resen: Till. 196.
- 34) Christoffer Hansen, borgmester, født 29. juni 1598, død 25. nov. 1679. Latinsk indskrift. Norden koret 1. Sml. †gravsten 32 og ††epitaf 3.
Resen: Till. 199.
- 35) Christian Lindenow, kammerherre, ekstraordinær envoyé i Spanien, England og Frankrig. Død i sit 38. år i Frankrig 17. sept. 1680. I koret.
Resen: Till. 198 f., Resen: Atlas 244, Vitruv. III. 2. s. 563.
- 36) Arent Berntsen, rådmand, født 21. maj 1610, død 29. dec. 1680. Sdr. gang 27.
Resen: Till. 253, Resen: Atlas 252.
- 37) Magdalene Karsen, gift med generalfiskal Christian Petersen, datter af Henrik Karsen og Catharina Bødeker, født 23. nov. 1626, død 5. febr. 1681. Sdr. gang 13. Sml. †epitaf 50.
Resen: Till. 255.
- 38) Marqvor Rodsteen, admiral, født 31. okt. 1625, død 13. maj 1681. I koret.
Resen: Till. 200, Resen: Atlas 244, Vitruv. III. 2. s. 563.
- 39) Christian Petersen, generalfiskal, født 1. febr. 1628, død 22. april 1685. Sdr. gang 13. Sml. †epitaf 50.
Resen: Till. 254.
- 40) Johan Rantzow, generalløjtnant, født 1650, død 1708. Inden koret 18 (sakristiet).
Ny kgl. Saml. 684 4:o, 56 f., Pontoppidan: Marmora Danica I, 94, Jonge II, 141 f.
- 41) Sophia Amalia Friis, gift med Johan Rantzow, født 1650, død 1696. Inden koret 18 (sakristiet).
Ny kgl. Saml. 682 4: o, 57.

- 42) Johan Schrader, etatsråd, præsident i København, født 20. febr. 1663, død 20. sept. 1736. Sønden koret 3.
Ny kgl. Saml. 682 4:o, 72 f., jfr. Hofman: Fund. IX, 253.
- 43) Johan Henrichsen, født 30. nov. 1716, død 3. sept. 1737, jfr. sønden koret 9.
Thim, 35.
- 44) Inger Hald, Jens Rasmussens hustru, død 1764. Norden koret 15.
Thim, 33 f.
- 45) Jens Rasmussen, brygger, død maj 1764. Norden koret 15.
Thim, 33.
- 46) Mathias Friis Ewald, sekretær i danske kancelli, født 22. dec. 1717, død 13. sept. 1767. Sønden koret 13.
Thim, 32.
- 47) Engelbrecht Waage, justits- og kammerråd, født 5. maj 1731, død jan. 1768. Inden koret 5.
Thim, 37.
- 48) Mad. ... Stub, født Petersen, født 11. juni 1721, død 26. dec. 1769. Norden koret 16.
Thim, 34.
- 49) Henrich ... Lauritz (?) Hartz, født 23. maj 1688, død 30. dec. 1771. Sønden koret 13.
Thim, 38.
- 50) Sophie Sweder, født 25. dec. 1706, død 29. okt. 1774. Sønden koret 11.
Thim, 31.

†BEGRAVELSER*

»Inden Koret« 1) 1634 købt af Peder Basse for 2000 rdl. og opmuret. Anset for hjemfaldent 1716 og anvendt af kirken bl.a. til præstebegravelser. Fig. begravelser kendes: Peder Basse og hustru Sophie Parsberg 20. nov. 1639 — disses søn Jochim Frederich »siden« — Malte Juels barn i juni 1644 — kammerråd i Drammen Laurids Mohs' hustru 7. nov. 1716 — Niels Andersen Steens hustru 10. juni 1718 — etatsråd Neve 29. dec. 1718 — Jomfru Dorethe 15. sept. 1724 — mag. Hunderup 10. aug. 1733 — dennes liden søn 10. nov. 1733 — etatsråd Neves hustru 3. april 1734 — brygger Niels Andersen Steen 8. jan. 1735 — mag. Hunderups datter 11. aug. 1735 — sognepræst Brorson 20. april 1757 — Jacob Rosborg og hustru, der havde skænket kirken 1000 rdl., overført fra ndr. gang 32, 1764.

2) O. 1673 købt af oberst Frederich Turisen for 210 rdl. Gravstedet lå »mellem alterfodens søndre side under skriftestolen til muren«. 1725 købt af sognepræst mag. Iver Brinch for 200 rdl. Fig. begravelser kendes: Frederich Turisens hustru Else 29. jan. 1673 — Frederich Turisen 14. maj 1674 — Iver Brinchs hustru 15. jan. 1725 — Iver Brinch 6. juli 1728 — konferensråd H. D. Brinch-Seidelin 16. marts 1778.

* Som tidligere gentagne gange meddelt gengives her i regestform hovedindholdet af begravelsesprotokol 11. Angående numrene jfr. fig. 64.

3) 1651 erhvervet af borgmester Hans Nickelsen for 168 sldr. og graven ndr. gang 5. Fig. begravelser kendes: Hans Nickelsen dec. 1654—dennes enke Ane 6. okt. 1671 — mag. Nicolas Lunds datter 20. dec. 1671 — Hans Nickelsens søn, sognepræst til Holmens k. mag. Nicolaj Lund 29. aug. 1676 — dennes hustru Margrete 6. juni 1679 — mag. Lunds svigersøn, Bertel Biørnsens pigebar 13. okt. 1694 — dennes barn 20. maj 1697 — dennes hustru 19. juli 1698 — dennes lidet barn 8. juni 1703 — Bertel Biørnsen 15. sept. 1722 — Hr. Wittmaks hustru 18. marts 1726 — Bertel Biørnsens enke 12. maj 1740 — major Hameløf 22. juli 1743 — dennes enke 28. juli 1751 — assessor Biørn 15. jan. 1759 — borgmester Niels Lundes enke, Johanne Bertelsdatter Biørns 31. maj 1760.

4) 1637 købt af Vibeke Kruse til Bramsted, der lod det mure, for 200 rdl. [da denne indførsel senere er streget over, er det muligt, at købet ikke er kommet istand]. Gravstedet lå mellem Hans Trægaards grav nr. 5 og nedgangen til »alterens gewelb« (ovenfor s. 554). 1638 købt af Jørgen Høeg for 200 rd. 1650 og 1664 var graven indfalden og istandsattes af kirken, sidstnævnte år efterlystes arvinger til stedet på Viborg lands-ting, men uden resultat. 1705 købt af ældste kapellan Nicolai Henrichsen for 200 rdl. [1781 købt af brygger Paul Christensen for 130 rdl.]. Fig. begravelser kendes : Vibeke Kruses søsterdatter 1637 [overstreget, jfr. ovenfor] — rentemester Ove Høeg 12. marts 1638 — Nicolai Henrichsen 18. marts 1705 — enkefru Broersen 4. maj 1750 — fru Bartholin Brorson 21. dec. 1752 — brygger Wedsteens hustru Christine Maria Rasmusdatter Bagge 24. april 1783 — dennes datter Anne Johanne Kirstine 1 år 22. aug. 1788 — Paul Christian Wedsteen 79 år nov. 1791.

5) O. 1636 overladt kirkeværge Hans Thrægaard for hans store besværing med kirkens bygning, denne lod stedet mure. 1661, da stiftsønnen Jacob Fyren var ejer, borttoges muren mellem 4) og 5) »saa at Liige goode begraffuelser af Nomr. 4 oc 5 worde kunde ...« [1694] købt af vinhandler Henrich Essen. 1712 efter at være tilfaldet kongen, solgt [som muldbegravelse] til renteskriver Christen Ruus. [1768 købt af justitsrådinde Anna Catarina Waage for 100 rdl.] Fig. begravelser kendes: Hans Thrægaards hustru Maren Johansdatter 18. nov. 1636 — Hans Thrægaard 11. marts 1641 — Jacob Fyrens nyfødte barn 23. marts 1656 — dennes lidet barn 9. febr. 1671 — dennes hustru Else 2. april 1672 — denne og hans anden hustru Giertrud 19. dec. 1676— dattermanden Johan Hansen Ronums to uger gamle barn 22. marts 1677 — Jacob v. Fyrens søn, Hans 19. sept. 1681 — Johan Ronums drengbarn 22. nov. 1687 — Henrich Essen 15. febr. 1704 — Christen Ruus' hustru, der siden 1710 havde stået i alterhvelvingen, 12. maj 1712 — Christen Ruus, der havde testamenteret 200 rdl. til kirkens reparation, 12. febr. 1716 — justitsråd, kommitteret i rentekammeret Engelbrecht Waage 29. jan. 1768.

6) O. 1652 købt af kgl. køkkenskriver Fester Valter eller dennes arvinger for 200 rdl. og muret. 1684 købt af Johan Hansen Ronum for 150 rdl. 1694 købt af forvalter på Assi-stenshuset Nicolaj Weseling for 90 rdl. Fig. begravelser kendes: Fester Valter 18. jan. 1652 — Johan Hansen Ronnums hustru 15. sept. 1684 — Johan Ronum 10. dec. 1688 — Nicolaj Weselings liden søn 22. aug. 1694 — sammes barn 17. nov. 1697 — Nicolaj Wesling 1. dec. 1698 — dennes hustru 1. juni 1699 — med Lars Ruds bevilling, Jørgen Thormolens % år gamle barn 8. jan. 1716 — Sr. Ruuds lidet barn 7. aug. 1720 — sammes hustru 8. jan. 1721 — Sr. Ruuds lidet barn 23. sept. 1721 — med dennes bevilling, Jørgen Thormølens lidet barn 22. dec. 1721 — procurator Ruud 9. maj 1726 — jomfru Ellen Maria Wesling 21. juli 1749.

7) 1648 købt af kgl. residerende agent i Spanien Cornelius Lerke for 525 sldr. med ret til opmuring. Begravelsen lå »under præstestolen i koret«. Fig. begravelser kendes: Cornelius Lerkes hustru 1648 — sammes anden hustru og et barn, som døde i Spanien, 17. april 1663 — Cornelius Lerche 19. okt. 1681 — med enkefru Witbergs tilladelse, jomfru Margrethe Grubbe 22. nov. 1695 — kommandørkaptajn Soms 2 år gamle barn 18. marts 1725 — admiral Fr. Suhm 9. dec. 1758 — admiralinde Suhm 14. sept. [1767] — geheimerådinde Cicilia Christina Schiøller, 66 år gammel, 25. april [1786].

8) O. 1624 købt af borgmester Michel Viibe for 312 y_2 sldr. og muret. 1676 købt af kirken for 280 sldr. og overladt sognepræst Michael Henrichsen for samme pris. 1782 købt af kirken for 20 rdl. og som muret solgt til købmand Johannes Noor for 400 rdl. Fig. begravelser kendes: Michel Viibe 4. april 1624 — dennes hustru 13. marts 1632 — borgmester i Trondhjem, Anders Christoffersens hustrus moder (datter af M. Vibe) 18. juli 1662 — mag. M. Henrichsens hustru 22. marts 1693 — Michael Henrichsen 4. marts 1701 — prof. Christen Worms lidet barn 22. sept. 1703.

9) 1653 fik Karen Anders Hansens datter brev på muret begravelse mod at der efter hendes bisættelse betaltes 450 sldr. 1719 købt af kancelliråd og borgmester Nicolaj Wivet tillige med det hermed indmurede 10) for 200 rdl. Fig. begravelser kendes: Karen Andersdatter 30. dec. 1673 — Nicolaj Wivets søn 17. okt. 1719 — kancelliråd, borgmester Wivet 21. juni 1725 — ritmester Vivets to år gamle datter 19. dec. 1737 — fru kancelliråd Wivet 9. febr. 1743 — justitsråd Friderich Wilhelm Wivet, 61 år, 26. febr. 1790.

10) Tilhørte kirken indtil foreningen med 9) 1719. — Hofjunker Daae, der omkom ved den ulykkelige ildebrand [på Amalienborg], begravedes frit 22. april 1689.

11) Hans Holst, der »i sin velmagt« havde bekostet og skænket alteret og dåben, dennes hustru, der som enke havde skænket 3000 rdl. til kirkens bygning, og deres datter nød fri begravelse her. Da der ikke fandtes livsarvinger, solgtes det 1667 til Peder Pedersen Lerche for 150 rdl. efter at være blevet forenet med 12), da der var »noget smalt for 2 lig«. Fig. begravelser kendes: Hans Holst 12. juni 1623 — datteren, Anne Madtz Raffns 28. aug. 1629 — Hans Holsts enke 5. marts 1633 — Peder Pedersens hustru Dorrete Nansen 14. juni 1675 — Peder Pedersen Lerke 12. jan. 1683 — etatsråd, ordenssekretær Vincentz Lerches søn 6. okt. 1697 — sammes barn 9. april 1703 — sammes hustru, Cathrina Hedewig Wiibe 6. nov. 1731 — geheimekonferensråd Wincentz Lerche 4. aug. 1742 — kammerjunker Lerches 3 uger gamle datter 18. febr. 1765 — sammes barn 17. dec. 1765 — sammes 7 dage gamle barn 18. aug. 1766 — kammerherre Lerches y_2 år gamle barn 5. maj 1769.

12) 1652 købt af borgmester Find Nielsen, der ville lade det mure. 1667 forenet »indmuret« med 11). Fig. begravelser før 1667 kendes: Find Nielsens hustru 17. sept. 1652 — Find Nielsen 22. juli 1663.

13) 1621 købt af Baltzer Berents enke, Nille for 250 sldr. Fig. begravelser kendes: Baltzer Berentz søn, Hindrich 29. maj 1621 — sidstnævntes stiftfader, Boldewyn Blanckfort 16. jan. 1634 — Hans Haueman d.y. 13. okt. 1661 — Johan Fricks hustru, Ane Hauemans 27. sept. 1669 — Johan Frick 23. dec. 1670 — Zacharijs Garbers syv børn 6. juni og 17. okt. 1688, 20. dec. 1691, 18. jan. 1692, 5. juli 1693, 7. sept. 1694, 4. nov. 1695 — sammes hustru 23. nov. 1697 — sammes fire børn 26. jan. 1703, 30. sept. 1704, 26. okt. 1705, 9. marts 1706 — Hans Hendrich Garbens liden datter 12. sept. 1744 — kaptajn Hans Hendrich Garbens hustru 21. maj 1759 — kaptajn Hans Henrich Garben 6. juli 1767.

14) Ejedes 1596 af familien Metzner, der 1629 lod det mure. O. 1656 købt af Jørgen Matties. 1693 købt af bryghusforvalter Peter Kloumand for 100 rdl. S.å. erhvervet af borgmester Bartholomæus Jensen, hvis enke bestemte, at kun arvinger måtte begraves der. Fig. begravelser kendes: Frederik 11.s møntmester Andreas Metzner 19. febr. 1596 — tysk kansler, dr. Leonhart Metzner 26. juni 1629 — Herman Wöest 23. marts 1642 — sammes hustru, Anne Metzners 13. april 1644 — Jørgen Matties 15. sept. 1656 — sammes hustru 11. maj 1658 — Bartholomeus Jensen 19. aug. 1697 — sammes hustru, Ingeborg Dirichsdatter 11. okt. 1714 — justitsråd Seckman 1. sept. 1750.

15) 1642 købt af generaltoldforvalter Henrik Midler og muret. Forblev hos arvingerne skønt køberen 1691 skyldte kirken 1000 sldr. Fig. begravelser kendes: Hindrich Møllers barn 21. juni 1642 — sammes barn okt. 1644 — sammes hustrus fader 30.

okt. 1647 — Soffia Müllers moder 15. maj 1651 — Henrik Midlers moder 12. febr. 1658 — dr. Caspers liden søn 6. marts 1658 — Henrik Müllers yngste søn febr. 1660 — sammes svoger Marsely (d.e. Marselis) 30. marts 1663 — Christian Møllers hustru 16. april 1669 — etatsråd Henrich Müller og hustru, hvis lig i mange år havde stået i Frue kirke 6. april 1692 — med Christian Møllers bevilling, kaptajn Bylous % år gamle barn 5. marts 1714 — jomfru Fincke 16. juni 1729 — kammerherre Bylous 14 uger gamle datter, Juliane Maria 27. nov. 1776.

16) 1652 købt af Hans Mattiassen, der fæstede stedet østen for Henrik Müller, imellem Morten Mikkelsens grav og sprinkelværket. 1696 købt af kgl. køkkeninspektør Christen Nielsen for 240 rdl. tillige med 17) og muret. 1780 købt af klædekræmmer Peter Thomsen [for 200 rdl.]. Fig. begravelser kendes: Hans Mattiassens nyfødte barn 6. sept. 1652 — sammes lidet barn 3. marts 1654 — Christen Nielsen 9. juni 1699 — sammes datterbarn 1. april 1701 — justitsråd, dr. Wulfs tre børn 5. dec. 1701, 24 okt. 1703, 23. nov. 1718 — justitsråd Helts tre børn 5. april 1703, 8. nov. 1708, 27. sept. 1711 — stadsmajor Starup 2. nov. 1729 — etatsråd Wolf 29. juni 1730 — med mad. Starups bevilling, kasserer Paulys y_2 år gamle barn 7. febr. 1732 — mad. Chresten Nielsen 6. marts 1732 — kasserer Paulis søn, tre år gammel, 30. nov. 1736 — sammes søn, % år gammel, 20. dec. 1736 — sammes søn, 5 år gammel, 27. okt. 1738 — etatsrådinde Wulf 9. april 1746 — brandkasserer Paulie 13. maj 1747 — sammes hustru 3. marts 1759 — Peder Thomsens hustru, Cathrine Maria, født Christensen, maj 1780 — Wulfbrandt Charl. Chlyver 13. okt. 1794.

17) 1642 købt af rådmand Morten Michelsen. Denne skænkede 1664 koret »en skøn lysekrone og lod staffere den søndre dørgericht«; til gengæld blev der bevilget ham frihed til epitafium på »middelste pille sønden i koret«. 1696 forenet med 16). Fig. begravelser kendes: Morten Michelsens fire børn 23. marts 1642, 18. febr. 1644, 11. sept. 1645, 1. okt. 1652.

18) [Blandt begravelserne »inden koret« regnedes også »det lille kapel bag alteret, dvs. sakristiet. 1674 købtes det af fru Anne Bamel for 1000 rdl. med ret til at opsætte epitaf for hendes husbond Peder Reedtz i koret over kapellets dør, dog således at det ikke dækkede for vinduet over denne. Også selve kapellet måtte omdannes, blot de to luftkanaler forblev urørte. Fru Else Scheel begravedes her 19. aug. 1682. — Da den obligation, fru Anne Ramel havde givet i betaling, imidlertid ikke blev indfriet, hjemfaldt kapellet iflg. højesteretsdom 23. aug. 1692. 1706 købte etats- og justitsråd Hans Rosencreutz kapellets nordlige del, dvs. krypten, som måtte skilles fra den sydlige ved mur eller gitterværk (det sidste blev tilfældet), for 1000 rdl. — stedet skulle vedligeholdes for renterne af det halve af sammen. Kapellets sydlige del solgtes 1723—24 til fru Christiane Barbara Rantzou, enke efter oberst Werner Parsberg, for 500 rdl. samt 200 rdl. til vedligeholdelse. På muren ind til kapellet måtte opsættes et epitaf svarende til Rosencreutz'. Køberens forældre, generalløjtnant Johan Rantzou og hustru skulle straks begraves der. Derefter skulle kun børnene Johan og Sophie Amalie Parsberg, sidstnævnte gift med kammerjunker Niels Juel til Tåsinge, være berettigede, hvis de ønskede det. Når den sidste berettigede var nedsat, skulle graven tilmures. Efter oberstinde Parsbergs — »nu geheimeraad Reventlous« — bisættelse 26. maj 1747 tilmuredes graven].

»Sønden Koret« 1) 1640 købt af borgmester på Christianshavn Rasmus Rasmussen for 180 sldr. 1685 købt af kirken for 113 rdl. 3 mk. og 1688 solgt til byfoged Friderick Eisenberg med tilladelse til at lade det mure og forsyne med lufthul gennem »kirkens øster mur ud til den gamle urtegaard« for 150 rdl. Lufthullets jerngitter og stenramme istandsattes 1775. Fig. begravelser kendes: Rasmus Rasmussens fem børn 14. juli 1640, 10. april 1647, 7. juli og 3. okt. 1652, 2. okt. 1654 — Rasmus Rasmussen jan. 1656 — sammes hustru juni 1661 — med svigerfaderen Fr. Eisenbergs bevilling, mag. Jørgen Uhrsins to år gamle datter 19. dec. 1709 — med byfogedens bevilling, Peter

Friborgs 16 år gamle søn 11. aug. 1710 — Friderich Eisenberg 28. okt. 1712 — Morten Weslings lidet barn, 10 uger gammelt, 18. dec. 1715 — kancelliråd Eisenberg 11. marts 1722 — sammes lidet barn 3. juli 1722 — Friderich Eisenbergs enke Anna 15. sept. 1724 — jomfru Eisenberg 18. marts 1727 — kancellirådinde Wessling 21. juli 1753 — Kirstine Marie Milian, enke efter købmand Dawidsen i Helsingør, 5. aug. 1785.

2) O. 1625 købt af Cort von Busk, slotsskriver, for 188 sldr., afstået af mag. Peder Skade på hustruens — en datter af Bartholomeus Haagensen — vegne til kancelliråd Friderich Mecklenburg og frue Ingeborg Moht 1680 og muret. 1774 istandsattes luft-hullets stenramme og jerngitter, desuden forsynedes graven med jerngitterværk. 1792 købt af guvernør Fix for 300 rdl. Fig. begravelser kendes: Cort v. Busk 12. aug. 1625 — Bartholomeus Haagensen 5. juni 1643 — sammes søn 12. juni 1647 — »Bewilligdes Bartolomeus Mickelsens Hoffuid udi denne Graff bleff indsatt; Sawel oc Legemed, naar ded fraa Malmøe hiid føhres«. [Henrettet 22. dec. 1659 forsin deltagelse i Malmø-sammensværgelsen (K. Fabricius, Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige I, 1906, s. 128)] 1660 — Cort Bartolomei Haagensen søn marts 1664 — med Margrete Bartolomei Haagensen bevilling, en kvinde fra Malmø 16. maj 1666 — Buschis hustru Margrete 24. marts 1667 — Friderich Mecklenburgs to børn, overført fra tyske kirke, 12. marts 1683 — Friedrich Meckelborg 10. juli 1684 — landsdommer Holger Parsberg, som nogle år havde stået i kirkens hvælving, maj 1696 — sammes enke, Beathe Ingeborg Moth 4. nov. 1697 — amtmand Povell Moths barn 3. febr. 1698 — sammes datter, Christiana Amalia 9. dec. 1705—1717, 30. juni optoges og overførtes til tyske kirke amtmand Moths datters lig, og i stedet nedsattes amtmand Moth, hvis lig i nogle år havde stået i alterets hvælving — oberst Swane 6. aug. 1745 — [guvernør Fix' hustru 1792].

3) 1640 købt af borgmester Peder Pedersen. [1774 betegnet som muret grav til fire lig], 1784 købt af kaptajn Holst. Fig. begravelser kendes: Peder Pedersens to børn 29. nov. 1640, 1. sept. 1652 — Peder Pedersen 21. maj 1669 — datteren Ane sal. Carl Rosenmeyers 16. maj 1679 — Peder Pedersens enke, Margrete 22. okt. 1680 — borgmester Sigfred Friis' datter, 7 år, 13. aug. 1711 — sammes søn 15. aug. 1711 — sammes datter, 14 år, 30. sept. 1711 — oberst Styrups datter, omtr. 2 år, 22. dec. 1734 — præsident, etatsråd Schrader 26. sept. 1736 — med justitsråd, borgmester Worms enkes tilladelse, generalmajor Styrops frue 1. juli 1746 — etatsråd Friis' frue og datter 15. febr. 1754 — kaptajn Holsts forhen afd. hustru og barn 2. juli 1784 — sammes liden søn, Laurents 10. febr. 1785 — sammes datter, Noline Christiane, 11 år, 28. jan. 1790 — stadskaptajn Jens Holst, 75 år, 18. febr. 1799.

4) 1638 erhvervet af rådmand Peder Mortensen i stedet for en grav i det gamle kapel og en midt på gulvet (jfr. midtgang 30) og ndr. kapel 2) og 3)). 1681 lod svigersønnen, assessor i højesteret og borgmester Christen Andersen Duerig, det mure. Fig. begravelser kendes: Peder Mortensen 31. maj 1653 — sammes enke 8. nov. 1666 — borgmester Christen Andersen 6. april 1691 — sammes enke, Margrete Pedersdatter 2. marts 1696 — borgmester Siverdt Fries Dverigs datter 22. jan. 1698 — sammes liden søn, Peter 30. maj 1708 — borgmester, justitsråd Sigfred Friis 11. april 1710 — oberst Styrups søn, Johan Christian Georg 28. marts 1732 — oberst Styrups datter 30. marts 1733.

5) O. 1648 købt med ret til opmuring af Rasmus Jensen for 300 sldr. 1737 købt som forlængst hjemfalden og ganske brøstfældig af fru kancelliråd Wesling for 140 rdl. 1755 købt af justitsråd Peter Ludvig Munck. Fig. begravelser kendes: Rasmus Jensen 16. okt. 1648 — sammes enke 5. marts 1654 — Michel Nansens lidet barn 26. april 1655 — Michel Nansen marts 1659 — sammes enke Karen ». . . fra Jylland hidkommen, som hans excell. Herr Griffenfeldt / nu høj Greuelig Excell. och Hans Kongl. Maysts. høybetroede Herr Rigs Cantzeler / ladet om aftenen udi bem. Graff nedsette« 12. maj 1673 — jomfru Chrestine Wesling 16. sept. 1741 — justitsråd Munchs frue

30. okt. 1755 — sammes to børn 5. jan. 1758 og 5. dec. 1760 — konferensråd Munch 9. marts 1785.

6) O. 1638 erhvervet af Hindrich Rosenmeyer for 150 sldr. 1654 betalt yderligere 150 sldr. for tilladelse til opmuring. 1764 købt af oplagsskriver Michael Dreier. 1802 afleverede bankkommissær Jacob Damkier skødet mod at få skøde på en grav på Assistens kirkegård. Fig. begravelser kendes: Hindrich Rosenmeyer 18. aug. 1638 — sammes enke, Margrete 27. febr. 1655 — Karl Rosenmeyers dødfødte barn 1. marts 1655 — Henrich Rosenmeyer d.y. 25. sept. 1658 — Carl Rosenmeyers lidet barn marts 1659 — Karl Rosenmeyer 24. nov. 1670 — sammes datter, Anne Cathrine 26. maj 1683 — med Anne sal. Jacob Hoes bevilling, Sr. Laurits Sekeffuing 1. okt. 1684 — rådmand Leonhardt Cloumands enke, Margretha Rosenmeyer 10. nov. 1693 — Jacob Hoe 21. febr. 1719 — sammes hustru 31. maj 1720 — Hindrich Hoes lidet barn 21. juni 1725 — Jacob Hoe jr. 27. jan. 1745 — Michael Dreiers 14 år gamle søn 18. maj 1764 — Michael Dreyer 2. maj 1770.

7) 1638 købt af Peter Mutzfeldt for 100 sldr. og en grav i sdr. kapel, hvor hans hustru var begravet. 1749 købt af stadshauptmand Friederich Fabricius for 140 rdl. efter at have været hjemfaldent nogle år [beskrives da som værende »i størrelse paa 4re liig«]. Fig. begravelser kendes: Peder Mutzfeld 25. sept. 1650 — P. Mutzfeld d.y.s barn 27. okt. 1654 — Peter Saxsenbergs liden søn 22. aug. 1656 — sammes liden søn februar 1657 — sammes hustru 12. sept. 1656 — Peter Saxenberg februar 1658 — [Peter Motzfelds] liden datter, Mechtell 23. sept. 1675 — sammes søn, Jürgen 16. maj 1684 — rådmand Peter Motzfeldt 30. april 1702 — sammes datter, Maria Sophia 15. okt. 1716 — jomfru Malene Motzfeldt 27. maj 1724 — jomfru Motzfeldt 10. april 1725 — stadshauptmand Fabritius' datter, mad. Hegelund 4. okt. 1749 — sammes frue, Catrine Elisabeth Mundt 5. aug. 1750 — stadshauptmand Fabritius 22. febr. 1755 — Sr. Fabritius kortstempler 16. febr. 1757 — Olluf Hegelund 4. nov. 1758.

8) 1638 købt af Joachim Schumacher. 1750 købt som muret af stadshauptmand Friederick Fabritius for 140 rdl. Fig. begravelser kendes: Jochim Schumachers tre børn 23. aug. 1638, 21. okt. 1639, 27. marts 1647 — Jochim Schumacher 27. aug. 1650 — Peter Saxenberchs liden søn april 1659 — Albrecht Schumachers »/ nu ved navn Albr. Guidensparre «/lidet, ikkun halvbarne barn nedsat ved siden under en flise uden åbning af graven 13. okt. 1671 — sammes lidet barn 19. sept. 1685 — Maria sal. Jockum Schoemaggers 8. dec. 1693 — etatsråd Albrecht Gyldensparres frue 15. juni 1696 — Albr. Gyldensparre juli 1696 — kancelliråd Povel Heintz' lidet barn 13. marts 1697 — major Buchwalts 3 dage gamle barn 15. aug. 1714 — oberst Buchwalts frue 11. maj 1729 — assistensforvalter Peter Ravn, svigersøn af Fabritius, 14. april 1781 — hofjuveler Christopher Fabritius, 77 år, 31. jan. 1787 — hofjuveler Fabricii søn, Christopher, 13% år, 10. aug. 1791.

9) 1638 købt af overskipper på Bremerholm, Rasmus Samsing, for 120 rdl., o. 1656 købt af byfoged Claus Ravn, med ret til opmuring, — »og i stedet for at betale kirken fæste skænkede han den en kapsel af drevet sølv, som vejer 86 lod 3 kvint, til at lægge Abalater i«. 1713 købt af Sr. Jørgen Helmer Has. 1737 købt af kancelliråd, rådmand Niels Hendrichsen. Fig. begravelser kendes: Rasmus Samsings hustru 13. maj 1639 — Rasmus Samsing februar 1640 — Claus Ravns hustru 8. juni 1666 — rådmand Claus Ravn 9. nov. 1669 — med mad. Sohms bevilling kommissær Riese 4. jan. 1703 — med mad. Sohms bevilling assessor Golback 8. maj 1710 — Jørgen Helmer Has' fire små børn, 24. maj 1713, 8. april 1715, 31. jan. 1716, 1. juni 1717 — justitsråd, borgmester Niels Hendrichsen 16. okt. 1745 — etatsråd Hielmstiernes søn 7. jan. 1760 — justitsrådinde Hendrichsen 11. sept. 1762 — etatsråd Hielmstiernes lidet barn, 1 dag gammel, 13. nov. 1764 — konferensråd Hielmstiernes datter, 13 år, 23. marts 1771 — Hielmstiernes tre børn overførtes 25. juli 1780 til S. Petri kapel — konferensråd Ankers søn, Peter Thor, 1 år gammel, indtil videre 7. febr. 1789.

10) O. 1638 fik Hans v. Steenwinchel kgl. bygningsmester bevilget fri begravelse her. 1648 krævede borgmestre og råd betaling af arvingerne, hvis de ville beholde graven, men 1649 tillodes det dem at beholde stedet med epitafium for »haft u-mage ved kirkens ny bygning og chors indrettelse 1630«. 1730 købt af regimentsfeltskær ved livgarden til hest Jacob Stenderup. Fig. begravelser kendes: Hans v. Steenwinchel 10. aug. 1639 — sammes to børn og en brodersøn 23. aug. 1639 — Morten Steenwinchel [broder til Hans] 14. dec. 1646 — sammes barn 18. nov. 1650 — svigersønnen Christen Olufsen bag Børsen to børn 29. dec. 1664, 12. juli 1666 — Hans Steenwinchels moder [g. m. ovenn. H. v. S., moder til »Hans den yngste«]. 19. jan. 1674 — Antoni v. Steenwinchels lidet barn 4. jan. 1683 — sammes hustru 29. okt. 1685 — Antoni v. Steenwinchel 29. okt. 1688 — sammes lille søn 7. aug. 1689 — bygmester Steen Winchel 11. jan. 1700 — Christen Olsens dattersøn, Andres Nielsen Brock 25. nov. 1704 — Anneke v. Steenwinchel 2. aug. 1709 — Inger Marie Christensdatter 14. febr. 1719 — Stendrupps datter 6. aug. 1731 — sammes hustru 14. marts 1740 — Jacob Stenderup 29. dec. 1745 — stud. Nicolaj Stenderup 21. jan. 1758 — justitsråd Stenderups syv børn 7. dec. 1758, dec. 1759, 8. maj 1762, 19. nov. 1764, 22. aug. 1766, 23. maj 1767, 3. maj 1769 — etatsrådinde Anne Magdalene Charlotte Stendrup 1. aug. 1783 — etatsråd Jacob Stendrup 28. febr. 1791 — assessor Stendrupps to døtre, Anna Magdalene Charlotte og Frideriske Juliane 5. maj 1792.

11) 1636 købt af mester Daniel Senkeler skibsbyggers hustru for 180 rdl. Fig. begravelser kendes: Daniel Senkeler 11. okt. 1636 — sammes to børn 29. marts og 23. maj 1642 — sammes hustru 13. dec. 1644 — Hans Johansens lidet barn 28. aug. 1654 — mester Daniels datter 1. sept. 1654 — Hans Johansens to små børn 2. marts 1659 — rådmænd på Christianshavn, Hans Johansen august 1665 — øverste kapellan ved Holmens k. Jens Hansens hustru, Kirsten Daniel Senkelers 25. jan. 1670 — Elisabeth sal. Hans Johansens, frit da hun døde i stor armod, 8. dec. 1672 — kapellan Jens Hansens lidet barn 8. dec. 1672 — sognepræst til Holmens k. mag. Jens Hansen 27. sept. 1686 — sammes søn 30. dec. 1691 — Cathrine, mag. Jens Hansen Winters, 13. april 1699 — Hans Jensen Winter studiosus 22. jan. 1704 — tøjmester Sveder (Christensens, g. m. mag. Jens Hansen Winters datter Kirstine) lidet barn 24. sept. 1710 — sammes datter, 9 år, 5. sept. 1711 — oberstløjtnant Sveder Christensens frue 7. sept. 1730 — oberst Sveder 16. maj 1735 — kaptejn Schweder 6. nov. 1751 — oberst Sveeder Christensens tre døtre, frk. Cathrine Maria Sveders 8. jan. 1757 — Anne Christine Sveder 6. okt. 1760 — Elisabeth 30. dec. 1760 — frk. Sophia Schweder 7. nov. 1774.

12) 1649 erhvervet af renteskriver Sigfred Friis, der afstod Poul Mortensens grav og betalte 105 sldr. 1759 købt af justitsråd, borgmester Christian Fædder, efter avertering efter berettigede, [s. å. fik han tilladelse til at erstatte stenen på graven med lemme, stedet må på det tidspunkt have været muret]. Fig. begravelser kendes: Sigfred Friis' barn 1. aug. 1652 — Sigfred Friis 8. nov. 1652 — sammes barn 10. okt. 1654. — borgmester Christen Andersens stif søn, Hans Fries, død 11. aug. 1676, havde i otte år stået i omgangen ved koret, 8. okt. 1684 — mag. Peder Frijs 4. dec. 1688 — sal. Jens Jacobsens datter, omkommet i den ulykkelige ildebrand [på Amalienborg] frit 22. april 1689 — med justitsråd, borgmester Sigfried Fries' bevilling, islandsk købmand Hans Birck 8. juni 1707 — Hans Hyldings hustru fra Høje Tåstrup 27. jan. 1726 — Christian Fædders barn overført fra Holmens k. 20. juni 1759 — sammes hustru 16. juli 1759 — med konferensråd Fædders tilladelse, amtsforvalter Jochum Christian Richs liden søn, Christian 15. juli 1779 — justitsråd, rådmænd Fridrich Fædder 8. maj 1782 — konferensråd, borgmester Christian Fædder 12. april 1793.

13) 1651 i Adolf Kochs arvingers besiddelse. S. å. solgt til købmand Jens Jensen. 1762 købt af sekretær ved danske kancelli Mathias Friis Evald. Fig. begravelser kendes: Jens Jensens nyfødte barn 1659 — sammes datter, 9 år, 1662 — sammes barn 1664 — Jens Jensen Wissing, som værge frit, 18. dec. 1674 — sammes hustru, Else 25. febr. 1676 — tre

børn af oberst Hans Erasmus Port og Sophie Jens Jensen Wissings datter 4. dec. 1695, 2. og 3. sept. 1711 — Jens Frandsen 7. nov. 1736 — Hendrich Wissing 4. febr. 1740 — schoutbynachtinde Thamsen 5. okt. 1758 — Mathias Friis Evalds hustru Mariana 2. juni 1767 — sekretær Mathias Friis Ewald 18. sept. 1767 — kaptajn Hendrich Moritz Hartz »102 aar« 4. jan. 1772 — kancelliråd Ewalds barn 23. marts 1790.

14) 1652 købt af slotsskriver Jacob Eilersen for 150 sldr. 1687 forenet med 15) til eet muret gravsted. 1756 averteredes efter arvinger. 1757 solgt til postmester Johan Jørgen Lassen for 150 rdl. 1772 købt af vinhandler Wilhelm Hendrich Klingbergs arvinger. Fig. begravelser kendes: Jacob Eilersens to børn 28. juli 1652, 8. okt. 1655 — (Jacob Eilersen og børn o. 1687) — Birgitte, sal. rådmand Jacob Eilersens, 7. nov. 1690 — regimentskvartermester Hans Mortensens lidet barn 20. jan. 1693 — sognepræst, prof. og mag. Jacob Lodbergs liden datter 26. sept. 1707 — sammes barn 22. dec. 1710 — mag. Eilert Christopher Kaasbøls hustru 8. april 1713 — assessor Eilertsen fra Høje Tåstrup 28. maj 1721 — kancelliråd Schøbel 28. nov. 1726 — Johan Jørgen Lassens hustru, nedsat i kirkens hvælving 13. aug. 1756, 5. febr. 1757 — Wilhelm Hendrich Klingberg 22. dec. 1772 — Hans Klingbergs barn 30. juli 1773 — jomfru Else Catharine Klingberg, 52 år, 16. juli 1774 — justitsråd Klingbergs to døtre Laurentziæ Catharina, 6 dage, 2. sept. 1776 og Elisabeth 19. dec. 1778 — bogholder Klingberg 4. aug. 1779 — landsdommer Jacob Klingberg 2. okt. 1782 — sammes datter Maria Elisabeth, 14 år, 18. nov. 1786 — agent Klingbergs datter Christine Amalia, 214 år, 24. maj 1788 — etatsråd Klingbergs søn, Petter Friderich Christian, 6 år, 14. aug. 1791 — sammes datter Caroline, % år, 26. aug. 1791.

15) [Formentlig ejet af kirken indtil foreningen med 14)]. Fig. begravelser kendes før 1687: Jacob Glud medtjener til kirken 26. okt. 1644 — sammes hustru, Karen 11. april 1648.

»Norden koret« 1) 1643 købt af borgmester Christoffer Hansen for 100 rdl. og muret. 1788 købt af kammerjunker v. Schøller Krogh for 300 rdl. Fig. begravelser kendes: Christoffer Hansens barn 15. dec. 1643 — sammes hustru jan. 1651 — sammes datterbarn 12. sept. 1652 — sammes hustru, Margrethe 18. sept. 1679 — Christoffer Hansen 11. dec. 1679 — borgmester Albert Bartholin (der havde stået i alterhvælvingen) 5. dec. 1703 — assessor Lorensens hustru, Johanne Marie Daabelsten 25. aug. 1724 — assessor Lorensen 31. aug. 1729 — frk. Johane Catrina Batholin 15. maj 1751 — konferensrådinde Junge 30. april 1757 — konferensråd Junge 19. okt. 1757 — [geheimerådinde v. Schøller og datteren frk. v. Krogh overført fra kirkens hvælving 8. jan. 1788].

2) [Ejerforholdet før 1675 er uklart]. 1637—41 benyttet af sognepræst dr. Laurits Mortensen. Tilfaldt 1675 justitssekretær Martinus Scavenius mod betaling af 100 sldr. men afstodes atter til kirken 1679 for samme pris. 1685 købt af kgl. rejsekasserer Hans Dreyer for 200 sldr. 1768 averteres efter arvinger. 1768 købt af kontrollør Frost for 80 rdl. Fig. begravelser kendes: Laurits Mortensen (Scavenius) 12 børn 1637—41 (nogle døde 1629ff. og overført fra en anden grav) — Hans Dreyers hustru 17. sept. 1685 — kommerceråd Dreyer, som i pestens tid på landet døde, o. dec. 1711 — sammes datter, Anna Maria 5. dec. 1713 — sammes enke Johanne Marie Poulsen 18. maj 1747 — kontrollør Frosts lidet barn 30. nov. 1768 — kontrollør Jens Frost 19. maj 1790.

3) 1653 købt af øverste kapellan Jacob Bendixen for 150 sldr. 1717 købt af Johan Kørpe. Fig. begravelser kendes: Jacob Bendixens hustru, Anna v. Møllengraff 4. nov. 1653 — hr. Jacob 16. dec. 1659 — sammes søn, Bendix Meulengracht 25. nov. 1679 — Johan Kørpes hustru, 24. april 1716 indsat i kirkens hvælving, 24. jan. 1717 — sammes seks børn 3. juni 1722, 28. og 29. maj 1731, 10. juni 1732, 18. april 1737, 12. okt. 1739 — Johan Kørpe 12. juni 1745 — sammes enke, etatsrådinde Raff 24. maj 1775.

4) Før 1693 købt af Heilwig Johan Therborgs datter eller dennes arvinger for 100 sldr. var da muret. 1693 købt af justitssekretær Baltzer Sechman for 40 rdl. til udvidelse af

5). Fig. begravelser kendes: Heilwig Johan Therborgs datter [år ukendt].

5) 1638 købt af klædekammerskriver Knud Cdiristensen for 150 sldr. 1646 betalte samme 300 sldr. for opmuring. 1673 efterlyses arvinger, 1680 fornyet af krigs-og kancellisekretær Baltzer Seckman, hvis hustru Magdalene Plato var datterdatter af Knud Christensen. 1791 kobt af Christian Drewsen, Strandmøllen, for 300 rdl. som muret, [køberen skulle istandsætte det med ny egetræsramme, låse og lemme]. Fig. begravelser kendes: Knud Christensens hustru 8. sept. 1646 — Knud Christensen 29. april 1647 — kancellisekretær Seckmans fire børn 14. marts og 27. juli 1683, 27. aug. 1692, 18. jan. 1693 — justitssekretærens frue 17. febr. 1693 — sammes lidet barn 6. okt. 1694 - sammes søn, Christian fra Christiania 22. febr. 1704 mad. Margrete Holmers 28. sept. 1722 — mad. Anna Drewsen født Wesseltoft 11. juni 1791.

6) O. 1655 kobt af klædekammerskriver Baltzer Seckman, som fæstede stedet »den nordre side hos det jernsprinkelværk«, for 225 sldr., muret 1679. 1778 købt som åben muret begravelse af justitsråd Eric Birch for 250 rdl. Fig. begravelser kendes: Baltzer Seckmans to børn 17. nov. 1655, marts 1656 — borgmester Baltzer Seckman 6. okt. 1675 — sammes enke, Mechtel 31. jan. 1679 — kommissarie Johan Seckmans otte dage gamle barn 14. juni 1682 — Lorens Holmer s. d. Johan Seckmans 1 år gamle barn 8. sept. 1684 — sammes søn, 3 år, 18. marts 1689 — Baltzer Seckmans to små sønner 3. og 9. aug. 1689 — rådmand Jørgen Seckman 31. marts 1696 — justitssekretær Seckmans lidet barn 19. febr. 1715 — sammes hustru 8. febr. 1716 — etatsråd Baltzer Seckmand 9. febr. 1722 — assessor Diderich Sæchmans hustru 2. nov. 1726 — justitiarius Sechman 5. jan. 1743 — sammes to dotre 15. og 27. jan. 1751 — justitsråd Eric Birk 29. febr. 1788.

7) 1646 købt af Anna Steen guldsmeds for 300 sldr. 1671 taget i betaling af Lambert Mandel. 1673 købt af renteskriver Peter Jensen og muret. 1685 købt til kirken for 66 sldr. 4 mk. 1699 solgt til klokker Anders Hansen for 80 rdl. Hjemfaldet og 1761 købt af Nicolaj Brodersens enke Anna Fogt for 140 rdl. Fig. begravelser kendes: Lauritz Hansen af Smegod i Skåne 13. jan. 1645 — Peder Jensen 12. aug. 1673 — Anders Hansen 8. maj 1709 — sammes enke Inger, der testamenterede kirken 100 rdl. hvorfor graven skulle stå urørt i 40 år, 18. marts 1717 — Anna Fogt og hendes tidl. afdøde mand, Nicolay Brodersen 8. aug. 1764.

8) 1656 fandtes en gravsten tilhørende Hindrich Batke, der imidlertid først 1658 betalte for grav og epitaf 150 rdl. Fig. begravelser kendes: Augustus Drejers nyfødte barn 12. jan. 1658 — Henrich Batkes hustru 24. febr. 1658 Henrich Batke 15. april 1664 — Augustus Drejers hustru som berettiget arving 2. dec. 1672 — Augustus Drejer 13. okt. 1676 — Hylleborg Dreyer 3. maj 1686 — Hans Drejers børn 11. aug. 1697, 2. aug. 1702 — sammes hustru 20. marts 1711 — sammes søn, 12 år, 12. sept. 1711 — datter, 16 år, 21. sept. 1711 — søn, 9 år, 9. okt. 1711 — søn 23. okt. 1711 — Hans Drejer 6. sept. 1729 — Kæld Vandal 10. okt. 1742 — kammerråd Frøelund 15. april 1760 — fru Frøelund, der havde testamenteret kirken 200 rdl., hvorfor graven ikke mere åbnes, 23. okt. 1772.

9) 1639 erhvervet af Cathrine sal. Johan Weyers for en grav bag prædikestolen i sdr. gang samt 75 sldr. 1685 kobt af Mickel Pedersen Bager. Fig. begravelser kendes: Johan Weyer overført fra graven bag prædikestolen 1639 — sammes datter, Eva 6. sept. (1639) — Cathrine Weiers sept. 1659 — et lidet barn 18. juli 1661 — Jørgen Adrian Wichman febr. 1665 — sammes hustru Maria 6. sept. 1667 — Johan Weyers dattersøn Rudolff Midler 7. jan. 1680 — Mickel Pedersens drengbarn 23. juli 1689 — brygger Michel Pedersen 11. jan. 1700 — renteskriver Hans Jostesens barn 21. marts 1702 - sammes datter Jutte Christine 24. okt. 1705 — sammes søn, 14 år, 12. sept. 1711 justitsråd Hans Justesen 23. dec. 1728 — sammes enke 29. juni 1746.

10) 1638 købt af Floretz Reimertz for 150 sldr. 1698 købt af sukkerbager Johan Finckenhagen for 170 sldr. [1760 overlod Agnete Birgitte Finckenhagen, enke efter borgmester Niels Hendrichsen, sin arvede andel til broderen justitsråd Johan Finckenhagen).

Fig. begravelser kendes: Floris Reimers 11. sept. 1641 — sammes hustru Mette 28. juni 1648 — Floris eftermand, Anders Svendsen 12. juni 1654 — Hans Langes hustru 29. aug. 1654 — Hans Lange 3. sept. 1654 — Floris broders hustru, Kirsten Reimerts maj 1659 — Effuen Pedersens barn 14. okt. 1660 — Efluen Pedersen 7. febr. 1666 — Engelcke Effuen Pedersens 18. juni 1673 — hr. Jens Jacobsen, som siger sig berettiget til graven, lod sin svigersøn Nicolaj Jansen Arff nedsætte 20. nov. 1678 — samme svigersøns nyfødte barn 6. okt. 1678 — Jens Jacobsen lod Vincent Meins dødfødte barn nedsætte 24. april 1683 — V. Meins hustru Birgitte Jensdatter, som en tid havde stået i kirkens hvælving, 9. febr. 1698 — Johan Finchenhagens lidet barn 19. juni 1703 — sammes søn 25. aug. 1716 — svigersønnen, Nels Henrichsens søn, 2 år, 3. sept. 1716 — sammes lidet barn 13. sept. 1718 — Johan Finchenhagen 10. juli 1723 — landsdommer Johan Finchenhagens fire små børn 20. jan. 1730, 13. marts 1730, 22. aug. 1735, 7. aug. 1736 — kancelliråd Finckenhagens liden søn 12. nov. 1738 — sammes datter 12. okt. 1740 — etatsråd Johan Finckenhagen 13. april 1778 — sammes hustru 27. dec. 1780.

11) Købt før 1648 af Nille Berentzdatter sal. Jørgen v. Hambs for 150 sldr. 1697 købt af urtekræmmer Henrich Bechman. 1710 købt af rådmand Christopher Iversen. 1781 købt af Niels Kønsbergs enke Edel Catharina [som muret] for 300 rdl. 1784 tillodes det arvingerne at opsætte jerngitterværk om det nyoprettede epitaf over graven; vedligeholdelsen skulle betales af renterne af de 10.000 rdl., som var testamenteret. Fig. begravelser kendes: Nille Berentz datters to døtre — sammes eneste søn 6. april 1648 — Nille Berentz datter 11. aug. 1652 — Niels Røelde 17. okt. 1661 — Henrich Bechmans barn 6. febr. 1699 — sammes liden søn 4. sept. 1700 — rådmand Christopher Iversen 8. marts 1714 — sammes hustru 2. juni 1718 — Bendix Hamen 1. juni 1773, iflg. frd. 1682 $\frac{7}{10}$ skulle der betales 45 rdl. for at stå i koret eller dettes omgang, og da der her kun var betalt 20 rdl., og der var lejlighed til at sælge stedet for 300 rdl. [jfr. ovenfor], overførtes liget til ndr. gang 6) — garver Niels Kønsberg 19. juli 1781 — Edel Cathrina Karen sal. Kønsbergs 30. aug. 1781.

12) O. 1653 købt af kgl. vinskæk Claus Ohm eller dennes arvinger for 165 sldr. 1670 købt af kirken for 50 sldr. 1692 erhvervet af rådmand Laurits Andersen. [1770 købt af agent Bodenhoff.] Fig. begravelser kendes: Claus Ohm 16. okt. 1653 — en fremmed mand, som vinskæk Adolf Meier lod nedsætte, 15. juni 1660 — rådmand Lars Andersen 11. okt. 1717 — sammes enke 16. febr. 1722 — Christian Dues lidet barn 2. dec. 1724 — agent Andreas Bodenhoff 12. aug. 1794.

13) 1646 købt af trompeter Erhart Sterche. 1654 købt af kæmner Detløff Witte. 1673 købt af renteskriver Lauritz Andersen. 1770 købt af agent Bodenhof for 100 rdl. 1792 betaltes yderligere 200 rdl. mod at 12) og 13) aldrig skulle hjemfalde. Fig. begravelser kendes: Detløff Witte 15. aug. 1655 — sammes hustru 13. juni 1664 — Laurits Andersens moder 17. febr. 1674 — sammes liden søn 20. juli 1674 — sammes liden søn 13. jan. 1675 — sammes 12 dage gamle barn 19. juli 1675 — et lidet barn 28. jan. 1685 — Christian Dues lidet barn 5. juli 1718 — kommandør Uhlfelds barn, Henrich Christian Due, 5 år, 4. okt. 1731 — Andreas Due 4. april 1746 — islandsk købmand Christian Due 12. febr. 1748 — fru Mathilda Catharina (Bodenhof) nedsat i ligkammeret [under alteret] 9. marts 1770 for at overføres til graven når den er istandsat — agent Bodenhoffs datter, 13 år, 10. april 1773 — Rasmus Bodenhoffs datter, Mathilde Cathrine Andrea, 5/4 år, 4. febr. 1792.

14) 1641 købt af enken efter Hans Mortensen på klædekammeret for 195 sldr. 1687 købt af præsident i hofretten Hans Hiort for 200 sldr. 1689 muret. 1774 købt af [ældste værge, urtekræmmer] Hans Kierrumgaard for 50 rdl. Fig. begravelser kendes: Hans Mortensen 3. nov. 1641 — Sophie Hans Mortensens 17. maj 1665 — Hans Hiort 9. jan. 1688 — kgl. kammertjener Nafuensens hustru, Helena Juliana 28. juli 1689 — præsident Hans Hiorts enke, Catrine 31. jan. 1701 — slotsforvalter Nummesen 4. jan. 1719 — Hans Kierrumgaards ældste søn, Wilhelm Friderich 5. sept. 1775 — H. Kierrum-

gaards datter, Birgitte Cathrina, 1 år, 13. april 1776 — sammes svigermoder, Birgitte Catharina Ravn, født Schou, 2. sept. 1782 — økonomus Friederich Ravn 16. juni 1788 — rådmænd Hans Kierrumgaard 17. febr. 1791.

15) 1637 købt af Hans Frick for 195 sldr. 1733 købt som muldbegravelse af islandsk købmand Jens Rasmussen. Fig. begravelser kendes: Hans Fricks svoger, Assuerus Hømmelken 16. okt. 1637 — sammes søn 11. april 1640 — sammes hustru 29. april 1641 — sammes datter 28. juni 1648 — Mourits Fricks hustru 30. jan. 1650 — Hans Frick juni 1655 — Mourits Fricks lidet barn 24. febr. 1658 — sammes sønner 30. juni og 8. aug. 1669 — Morits Frick 21. jan. 1672 — Hans Fricks lidet barn 6. april 1679 — Cathrine Morits Fricks 14. april 1679 — Hans Fricks lidet barn 3. febr. 1681 — Villum Hesselbergs søn Hans 28. jan. 1685 — Hans Fricks lidet barn 6. marts 1685 — sammes lille dreng 20. aug. 1689 — sammes drengbarn 11. juli 1694 — sammes hustru 16. april 1699 — Hans Frick 19. april 1700 — Jørgen Kruses barn 24. okt. 1702 — sammes hustru 31. dec. 1702 — visiterer Lorens Petersen g. m. Hans Fricks datter, en datter 24. aug. 1711 — Peter Frick 1. sept. 1711 — Lorentz Petters 18. juni 1722 — Jens Rasmussens hustru 27. maj 1733 — sammes datter 28. nov. 1738 — Johannes Villemssen 19. dec. 1738 — brygger Jens Rasmussens hustru 7. febr. 1755 — Jens Rasmussen 1. juni 1764 — sammes hustru, Inger s. d., Jens Rasmussen testamenterede kirken 300 rdl., for hvis renter graven skulle vedligeholdes og ikke mere åbnes.

16) 1639 købt af Albricht Schowart for 180 sldr. 1711 købt af kirken for 35 rdl. og s. å. solgt til parykmager Peter Blansius for 120 rdl. 1755 købt af glarmester Jens Petersen. Fig. begravelser kendes: Albricht Schowarts moder 28. febr. 1639 — Albricht Schowart 20. juli 1650 — sønnen Joest Schowerts nyfødte barn 12. juni 1681 — Joest Schowert 29. maj 1686 — sammes stiftatter, Anne Urbendtzdatter 20. nov. 1686 — sønnen Albert Schowart 3. juli 1689 — Peter Blansius svigermoder, Inger sal. Bendt Bentzens 17. juli 1711 — sammes hustru 2. okt. 1724 — sammes lidet barn 28. dec. 1725 — Peder Blansius 24. aug. 1730 — sammes svigersøn, brygger Bendix Borbyes datter 18. dec. 1732 — Sr. Borbyes hustru 4. april 1738 — Jens Pedersen 25. juni 1765 — sammes datter, g. m. Laurits Stub 30. dec. 1769 — Lauritz Stub 5. aug. 1771.

17) 1637 købt af Hindrich Dreyer d. æ. for 150 sldr. [Ca. 1675 udmuret.] 1782 købt af kirken for 20 rdl. og s. å. solgt til silkevæver John Burley for 450 rdl. for bestandigt. Fig. begravelser kendes: Hindrich Dreyer d. æ.s hustru 31. aug. 1637 — tvende børn 17. og 22. sept. 1637 — Dirich Dreyers barn 27. maj 1646 — Hindrich Dreyer 5. april 1647 — Augustinus Dreyers tvende børn 27. nov. 1648, 15. febr. 1650 — Hindrich Dreyer d. y. 2. okt. 1650 — sammes »efterkommer«, Hans Herman Heister maj 1659 - »eftermanden« Henrich Høyers hustru, Anna 30. dec. 1675 — enkedronningens råd Reinhold Meyers søster, med Henrich Høyers samtykke, 18. okt. 1676 (overført til ndr. gang 25) 7. marts 1698) — Hendrich Heuers søn 7. marts 1698 — assessor Henrich Høyer 15. april 1711 — Herman Høyers 4 uger gamle barn 9. juli 1711 — niag. Søren Søvels hustru 20. febr. 1714 — Herman Høyers 3 år gamle barn 19. febr. 1716 — rådmænd Høyer 24. okt. 1725 — jomfru Ane Cathrine Wiels 23. sept. 1741 — justitsråd Anchersens hustru, Chatarina Wiel 1. febr. 1762 — [et af John Burleys børn, overført fra kirkegården, 1782] — sammes hustru Walborg, født Smidt, 8. febr. 1782 — sammes datterdatter, datter af silkefarver Metz, 4 år, 31. dec. 1782 — Johan Daniel Metzses søn, 6½ år, 27. jan. 1783.

18) [1638 købt af skibstømmermand Knud Trugelsen for 105 rdl.] 1648 købt af Herman Mercker. 1748 købt til evig ejendom af etatsråd, borgmester Peter Helt for 150 rdl., graven skulle mures og hvælves og forsynes med både epitaf »i nærheden« [og en særlig indskrift i selve graven om hvem den tilhørte »til de deri liggende 2de ligs evigtvarende hvilested«.] Fig. begravelser kendes: Herman Merckers to børn 13. nov. 1648, 25. april 1658 — sammes hustru, Cathrine 14. maj 1658 Friderich Werdelmans tre små børn, de to havde stået i hvælvingen, 11. nov. 1667 — sammes hustru, Cathrine Waldter 3.

okt. 1670 — Frederich Wedelman 12. sept. 1687 — sammes enke, Margrete Wilders, der testamenterede 100 rdl. til gravens vedligeholdelse, 5. juni 1708 — etatsråd Peter Helt 28. febr. 1752 — sammes hustru, Dorthea Maria Pelt 22. dec. 1753.

19) 1650 købt af Hans Pedersen Biat for 180 sldr. 1678 forenet med 20) og opmuret. 1719 repareret af kirken og 1726 solgt til rådmand Jens Kuur for 170 rdl. 1737 købt af justitsråd Mahling. Fig. begravelser kendes: Hans Pedersen Blåts tre børn 26. febr. 1650, 8. dec. 1651, 22. aug. 1656 — borgmester Bladt 17. sept. 1677 — sønnen Peters to små børn 8. og 20. aug. 1679 — renteskriver Jens Sørensens lidet barn 24. juni 1682 — ved samme, Marte Hans Pettersen Bladts 28. aug. 1683 — Jens Sørensen 22. april 1684 — »efterkommeren«, sekretær Hendrich Adlers to dødfødte børn 22. juli 1687, 20. april 1690 — assessor Hindrich Biat 12. okt. 1704 — rådmand Kuurs hustru 4. marts 1727 — auktionsdirektør Kuurs lidet barn 22. jan. 1730 — rådmand Kuurs datter 30. marts 1730 — sammes svigersøn, dr. Schløsser 22. maj 1730 — dennes hustru 28. maj 1732 — justitsråd Mahlings hustru 15. juli 1741 — jomfru Anne Mahling 22. maj 1751 — etatsråd Mahling 3. juli 1754 — Anna Cecilia sal. Mahlings 2. april 1771.

20) Graven, der var lille og smal, lagdes 1678 til 19) for 100 rdl. (jfr. ovenfor). Før dette kendes een begravelse: Lefwincke Hans Simonsens 8. maj 1648.

»Middel kirke gang« 1) 1619 købt af Harman Hybers for 125 sldr. Synes hjemfaldent 1660, [betegnet som sådant 1750, da det omtales som jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Harman Hybers hustru 24. dec. 1619 — sammes anden hustru 29. aug. 1629 — sammes første hustrus broder 25. juni 1631 — Holger Winds pige 1660 — købmand fra Jylland Villads Christensen 3. maj 1668 — sognepræst til Helsingborg k., mester Hans Fridrichsen Hiort 16. maj 1684 — Ingeborg Abraham v. Bublach 26. febr. 1696 — Thomas Andersen Gørup 30. maj 1730.

2) 1653 købt af renteskriver Jiomias Andersens enke for 110 sldr. 1691 købt af skrædder Niels Nielsen, 1706 overtaget af sammes enkes stiftsøn, kontrollør på konsumtionskontoret Niels Barckholt. 1728 købt af grovsmed Troels Pedersen. Fig. begravelser kendes: Thomas Andersen 1. dec. 1653 — sønnen Anders Thomasens tre små sønner 14. jan. 1670, 17. juni 1672, 6. marts 1673 — Anders Thomasen 29. sept. 1673 — skrædder Johan Andersens broder, Jochum o. 1. juli 1691 — Niels Nielsens hustru 27. juli 1691 — Niels Nielsen 7. maj 1703 — Niels Barckholt 12. aug. 1711 — Truels Pedersens hustru 2. sept. 1739 — Truels Pedersen 14. marts 1760.

3) 1635 købt af tolder i København Jonas Heinemarck for 300 sldr. 1725 købt af skrædder Adam Hass. [1773 hjemfaldent, var da forenet med 4), omtalt som jordgrave,] 1776 købt under eet af Anthon Christian Meyn for 60 rdl. Fig. begravelser kendes: Jonas Heinemarcks to børn 10. juli 1635, 17. okt. 1636 — sammes søster Cathrine 14. nov. 1644 — dattermanden, bogholder i kommissariatet Claus Lynes to små børn 15. juli 1678, siden 11. april 1677 havde det ene stået i hvælvingen — Adam Has 2. april 1738 — mad. Has 26. okt. 1753 — snedkermester Meyns hustru, Helene Kleit 11. maj 1780 — snedkermester Meyn 12. april 1782 — prof. Meins hustru, Mette Marie Jensen 29. sept. 1785 — farver Ellerts barn Christian, 9. okt. 1789.

4) Bestemt for præster, som døde i embedet. 1717 [eller tidligere] erhvervet af brygger Poul Gudmansen. 1760 fandtes graven at være blevet så stærkt forringet ved udmuringen af justitsråd Soelbergs grav midtgang 8), at den var ubrugelig, hvorpå den forenedes med 3). Fig. begravelser kendes: øverste kapellan mag. Morten Marchusen 10. maj 1640 — kapellan Jens Fischers tre børn 1665, 21. aug. 1667, 1. febr. 1670 — Morten Marchusens hustru Karen 1. dec. 1671 — Jens Fischers hustru, Karen 26. maj 1676 — Jens Fischer 3. april 1678 — brygger Poul Gudmansen 10. maj 1717 — sammes hustru, Kirsten Jensdatter 29. dec. 1718.

5) O. 1656 købt af Jørgen Hansen Baffn for 150 sldr. Gravstedet lå »næst norden hos præsternes begravelse, mellem brudestolen og koret«. 1745 hjemfaldent og købt af Sara Dorothea enke efter brygger og prokurator Søfren Balling for 70 rdl. som jordbegrav-

velse. Fig. begravelser kendes: Jørgen Hansen Raffins hustru 12. febr. 1656 — sammes lidet barn 25. nov. 1657 — sammes anden hustru 3. febr. 1659 — et lidet barn 30. jan. 1661 — Jørgen Hansen Ravn juni 1665 — sammes eftermand, Hans Niensens lidet barn 14. juli 1671 — sammes søn, 4 år, 17. febr. 1673 — sammes hustru 3. okt. 1673 — sammes søn 31. aug. 1677 — sammes svoger, Peder Vilsen sognepræst til Sneserød 26. febr. 1678 — Hans Vitus Ravns tre børn 28. aug. 1688, 20. aug. 1689, 6. dec. 1690 — sammes enke, Sophie Lisabeth 21. juli 1702 — jomfru Ide Gørvel Høyelse 16. juli 1748 — hr. Schyths hustru 24. nov. 1758 — Sara sal. Ballings 1. marts 1773.

6) Muligvis købt o. 1619 af Claus Condewuiin eller dennes arvinger. 1712 købt af Johan Schous enke Margreta Catharina for 100 rdl. [1773 hjemfaldent — betegnedes da som jordgrav til to lig.] Fig. begravelser kendes: Anniche Lambs, Johan v. Gelders hustru, 24. febr. 1615 — Claus Condeuiin 4. maj 1619 — Baltzer Condevin 6. juni 1653 — en ung person, Thomas Christensen Borregaar 27. aug. 1683 — Kirsten Roedskilds, der havde fået løfte om at blive nedsat til foregående, 7. maj 1689 — Magreta Catharina, sal. Johan Schous, 3. juni 1712 — brygger Gudman Suensen 11. sept. 1714 — Sr. Harboes lidet barn 21. maj 1721 — brygger Sr. Iarbos hustru 22. okt. 1733.

7) 1642 købt af rådmænd Verner Kloumand d. y. 11739 købt af kancelliråd Laurids Munk.] Fig. begravelser kendes: Verner Kloumands tre børn 19. aug. 1642, 14. dec. 1643, 28. maj 1649 — Verner Kloumand 13. febr. 1657 — eftermanden, Peter Holmers lidet barn 7. dec. 1660 — sammes hustru, Ingeborg Matthiesdatter, sal. Varner Kloumands, med et lidet barn, der havde stået i hvelvingen (u. d.) — Peter Holmer 19. nov. 1685 — barber Isach Klovman 9. febr. 1699 — jomfru Elisabet Kloumand 17. dec. 1717 — Søren Larsen Munks enke 26. juni 1747 — med etatsråd Mungs bevilling, mad. Svensen 15. juli 1751 etatsråd Munch 19. jan. 1758 — Abraham Michelsen Orsløw 15. sept. 1762 — etatsråinde Munck 30. april 1785.

8) O. 1628 købt af materialskriver på Bremerholm Claus Soli eller dennes arvinger for 75 sldr. 1648 betales 150 sldr. for ret til opmuring. Hjemfaldent og 1686 solgt til materialskriver Gunder Fosbien for 100 rdl. Tilfaldt kongen for gæld og solgtes 1712 som muret til Hans Jørgen Sohlberg. Fig. begravelser kendes: Claus Soli 29. marts 1628 — eftermanden, Markus Radebant 1. juni 1648 hustruen, Martha 25. nov. 1653 — Gunder Fosbiens to hustruer 19. juli 1686 — sammes broder og broderbarn, omkomne i den ulykkelige ildebrand [på Amalienborg], 22. april 1689 — Hans Jørgen Sohlbergs fem små børn 28. april 1714, 7. aug. 1719, 6. maj 1725, 28. jan. 1726, 4. aug. 1732 — renteskriver Holdsts 11 uger gamle datter 25. okt. 1738 — assessor Holsts 414 år gamle datter 2. dec. 1740 — Abraham Falchs liden søn 31. juli 1741 — kammerråd Soelbergs datter 25. jan. 1743 — kammerråd Holsts 6 år gamle søn 12. aug. 1743 — rådmænd Falchs % år gamle datter 26. okt. 1750 — justitsråd Soelberg 18. april 1753 — justitsråinde Soelberg 11. okt. 1762 — Wilhelm Lemvig 18. jan. 1765 — etatsråd Abraham Falch 17. april 1776 — etatsråinde Anna Elisabeth Falch, født Soelberg, 18. jan. 1794.

9) 1610 købt af Werner Cloumand d. æ. for 60 sldr. Fig. begravelser kendes: Werner Cloumands barn 10. juni 1610 — Werner Cloumand 7. marts 1640 — sammes hustru 20. juni 1645 — rådmænd Leonhart Cloumand 19. jan. 1666 — Isack Cloumans 11. juni 1675 — Mallene Margrete Kloumands 3. febr. 1706 — (eskadreogholder ved Brernerholm) Nicolaj Kloumand 16. dec. 1707 Margretha Brunsmanns 16. dec. 1732 - Apelone Snestrops 25. april 1733 — Hans Vinsløf 1. sept. 1740 — kommandør Kloumand 1. aug. 1757.

10) 1638 købt af rådmænd Hindrich Friis. 1742 købt af stadsmusikant Andres Berg. Fig. begravelser kendes: Hindrich Friis' fire børn 10. juni 1640, 27. jan. 1641, 2. juli 1646, 19. febr. 1650 — sammes hustru 20. april 1650 — Hindrich Friis 25. febr. 1655 — sammes søn, Johan 2. okt. 1684 — jomfru Broberg 22. okt. 1738 — med mons. Bergs bevilling, urtekrammer Rasmus Reuters hustru, Christiana 30. dec. 1746 — Andreas Berg 23. marts 1764 — Rasmus Reuters hustru Apelone 18. jan. 1768 —

stadsmusikant Bergs søn, kancellist Andreas Berg 28. okt. 1769 — stadsmusikant Bergs dattersøn, stud. Carl Wilhelm Schreiber, 20 år, 12. marts 1787 — sammes svigersøn, stadsmusikant Schreiber 7. april 1792.

11) Ejedes 1625 af Hindrich Gaasman. 1671 købt af fhv. islandsk købmand Erich Lauridtzten. 1709 købt af vinhandler Anders Nissen for 125 rdl., 1759 købt [som jordgrav] af kontrollør Friderich Christian Ollandt, som testamenterede Knud Møller og arvinger stedet. Fig. begravelser kendes: Hindrich Gaasmans barn 1. aug. 1625 — Hindrich Gaasman 16. marts 1629 — sammes hustru 19. sept. 1638 — Erich Lauritzens hustru 2. jan. 1672 — Erich Lauridtzten 7. okt. 1675 — Anders Nissen 7. okt. 1709 — mad. Øllegaard ølandt 9. juli 1764 — sammes søsterdatter, mestersnedker Knud Møllers hustru, Christiane Bostrup 10. jan. 1774 — Friederich Christian Ølandt 12. sept. 1777 — Knud Møllers søn, Friderich 3. maj 1786.

12) 1626 købt af Johan de Villem for 300 sldr. Da køberen og hustru var uden livsarvinger anset for hjemfaldent, og 1688 solgt til Dorete, enke efter Rasmus Sørensen, for 300 sldr. 1711 erhvervet af kirkeværge Hans Michelsen. 1766 købt [som jordgrav] af amtsforvalter Bruuns enke, Else Chatharine for 80 rdl. Fig. begravelser kendes: Johan de VILLEMS hustru 24. juli 1626 — Lorentz Mølengrafts barn 6. april 1629 Lorentz Mølengraft 12. aug. 1630 — Johan de Villemb 23. marts 1631 — Rasmus Jensens moder 10. okt. 1649 — Hans v. Miillengraffts første hustru, som en tid lang stod i hvælvingen [under alteret], 23. maj 1676 — rentskriver Rasmus Sørensen 27. okt. 1684 — sammes enke, Dorethe 3. febr. 1700 — Hans Michelsens hustru, Eva Margrete Kruse 17. dec. 1717 — rådmænd Hans Michelsen 6. nov. 1721 — klædekræmmer Hysemans hustru 14. dec. 1733 — sammes liden datter 26. aug. 1734 — bogholder Michelsen 5. febr. 1742 — amtsforvalter Malthe Bruun 18. aug. 1766 — Malthe Junghans Bruun 30. april 1770.

13) 1612 købt af kirkeværge Hindrich Berner for 50 sldr. 1707 købt af Michel Mortensen Ilsøes enke Johanne for 125 rdl. Fig. begravelser kendes: Hindrich Berners hustru 7. juni 1612 — Hindrich Berner 24. marts 1632 — Peter Thømmermand 13. febr. 1685 — Michel Mortensen Ilsøe, der havde stået i hvælvingen [under alteret], 3. jan. 1708 — sammes datter 12. juni 1711 — sammes enke, Johane 26. aug. 1720 — Mons. Fossius hustru og datter 10. nov. 1742 — Marie Sophie Fossius 5. nov. 1750 — Fossius 1763 — Johan Georg Nordborgs hustru 3. marts 1764 — Johan Georg Nordborg 21. sept. 1769 — Sophia Dorothea Nordborg 30. nov. 1773 — Christian Ulrich Nordborg 19. dec. 1785.

(13 a) »En smal grav mellem 13) og 14)«, 1661 købt af Berent Meyer af Sølfuidsborg for 80 sldr. 1683 købt af Johan Timmermands arvinger for 35 rdl. Fig. begravelser kendes: Berent Meyers datter 20 dec. 1661 — Marine Nels Philip Aals 16. sept. 1710.

14) 1624 købt af kgl. stykkestøber Rolluf Borquartsen for 200 sldr. 1669 købt af kræmmer Lambert Mandell. 1717 købt af klokker Manderup Schumans enke Bodel Hansdatter. Fig. begravelser kendes: Bolluf Borquartsens barn 30. okt. 1624 — sammes (?) to børn 22. aug. 1631, 14. juli 1633 — sammes eftermand, mester Felix Fux 25. sept. 1637 — dennes hustru 18. juni 1640 — deres datter 30. aug. 1654 — Nicolaj Mandels lidet barn 2. maj 1702 — sammes datter, Anna Maria Møllers 31. juli 1711 — Manderup Schuman 13. jan. 1717 — sammes enke 28. febr. 1719 — klokker Schumans dødfødte søn 29. okt. 1744 — klokker Hinrich Manderup Schuman 23. nov. 1753 — sammes enke 22. jan. 1789.

15) 1647 købt af apoteker Samuel Meyer for 225 sldr. Hjemfaldent og 1710 solgt med ret til opmuring til Mathias Hartvigsen for 150 rdl. 1739 købt af brygger Jacob Christensen Koutrup, betegnes senere som muret. Fig. begravelser kendes: Samuel Meyers hustru 7. febr. 1647 — Samuel Meyer, Mikkelsdag 1658 — Magdalene Samuels juni 1659 — Mathias Hartvigsens hustru 2. dec. 1711 — sammes lidet barn 9. okt. 1715 — Mathias Hartvigsen 8. juni 1721 — Jacob Christensen Koutrups hustru 7.

april 1742 — sammes anden hustru 27. aug. 1753 — sammes søn Hans 8. okt. 1773

— Jacob Koutrup 8. okt. 1777 — mad. Koutrup, født Dyring, 60 år, 28. marts 1789.

16) 1596 købt af kirkeværge Hindrich Jacobsens svigerforældre for 160 mk. 1724 købt af Peder Ramhart for 150 rdl. Fig. begravelser kendes: Hindrich Jacobsens svigermøder 31. okt. 1625 — sammes hustru 30. dec. 1648 — en liden søn okt. 1653 — sammes unge hustru dec. 1666 — rådmand og værge Henrich Jacobsen 18. dec. 1668

— Peder Ramhart 20. marts 1732 — justitsråd Ramsharts søn, V2 år, 6. dec. 1736 — sammes datter, 9 år, 29. juli 1739 — sammes hustru 9. sept. 1745 — vejermester Hans Schiønning 31. marts 1770 — sammes enke, Maria Ramshart 17. juni 1771 — Jokum Christopher Kingos hustru Anne Maria Smidt 30. sept. 1782 — Johan Christopher Kingo 22. juli 1784.

17) 1600 ejet af Laurits overskærers arvinger. Hjemfaldent 1644. 1675 solgt til Hans Mortensens enke, Ane for 250 sldr. og opmuret 1679. 1780 var plankerne over graven oprådnede; af hensyn til folk, som havde stader i den lange mandstol derover bekostedes syv 12 fod 3 tommer dramske brædder. Fig. begravelser kendes: Laurits overskærer 9. febr. 1600 — sammes hustru, Rodel 26. marts 1618 — med værgens bevilling, Jochim Langemarks enke 14. febr. 1644 — Ane Hans Mortensens 26. sept. 1679 — svigersønnen, Hans Detlefsen Schrøders tre små børn 3. sept. 1680, 14. sept. 1681, 4. sept. 1682 — Hans Detlefsen Schrøder 27. juni 1685 — sammes enke 15. juli 1687 — generalauditør Walters tre uger gamle søn 1. juli 1711 — med rådmand Recks og Peter Rlats bevilling, mad. Raklev 26. aug. 1711 — generalauditør Walters hustru 30. okt. 1745 — major Johan Andreas Walter, 62 år, 11. okt. 1773 — sammes hustru, 45 år, 17. marts 1778.

18) 1638 købt af Steffen Roodes arvinger for 300 sldr. 1761 købt [som jordgrav] af konsumtionsskriver Jacob Rabeck [for 100 rdl.]. Fig. begravelser kendes: Steffen Roode 18. juni 1638 — sammes enke, Marine 11. marts 1650 — trende doet. Fabrici børn 14. maj 1642, 19. juli og 4. aug. 1649 — sammes hustru 10. juli 1650 — en datter af Steffen Rode 19. dec. 1650 — sammes yngste, ugifte datter Sofúa 21. aug. 1662 — svogeren, dr. Fabricius nov. 1666 — renteskriver Anders Sørensens og Steffen Rodes datterensøn, 1 år, 13. dec. 1669 — sammes liden søn, overført fra Holmens k., 18. aug. 1675 — Steffen Rodes søn, Rudolf 17. maj 1675 — Mette Rode og Anna Rodes mand, Anders Sørensen, der i nogle år havde stået i hvælvingen [under alteret], 29. okt. 1683 — Anders Rode 5. juni 1684 — Anna Rodes søn 28. sept. 1697 — med Frans Rodes bevilling, Albrecht Seiers enke, Margretes søn 18. aug. 1699 — Anna Rode 28. marts 1704 — med Frans Rodes bevilling, regimentskvartermester Kihlings tre børn 19. marts 1706, 11. og 22. nov. 1709 — Frans Rode 17. marts 1713 — konsumtionsskriver Jacob Rahbeks hustru 17. nov. 1761 — kammerråd Rabecks svigermøder . . . Riis 22. febr. 1764 — sammes hustru 8. nov. 1768 — sammes datter, $\frac{1}{2}$ år, 29. maj 1769 — mad. Margretha sal. Rhabeks 13. juni 1770 — justitsråd Rabeks datter, Claudine Elisabeth, seks uger, 1. marts 1775 — dr. Niels Wandel, 40 år, 9. maj 1792.

19) 1628 ejet af Dirich Bartscher. 1691 købt af Johannes Back for 150 sldr. Fig. begravelser kendes: Dirich Bartschers stiltfader Hans Jensen 29. febr. 1628 — Dirich Bartscher 11. juli 1642 — sammes hustru Lehne aug. 1662 — Johannes Backs datter, der var omkommet ved den ulykkelige brand [på Amalienborg], 24. april 1689 — sammes hustrus moder 28. sept. 1693 — Johannes Back 30. marts 1696 — [sammes svigersøn] inspektør Gregers Romer 3. febr. 1722 — jomfru Cathrine Sophie Backer 8. febr. 1724 — Jhs. Backers enke, Maren 21. april 1729 — mad. Maria Catrina Bakke 15. sept. 1751 — Johan Bertram Romer 26. jan. 1753 — Maren Romer 5. nov. 1772 — jomfru Maria Cathrina Romer 30. aug. 1774 — hofviolon Bechstedts hustru, enke efter Gregers Romer, Else Margretha Ramsardt 14. april 1781 — organist Bechstedts hustru, Susane Hendriette Pauline] Podevint 9. febr. 1787 — organist Ditlef Bechsted 4. febr. 1791.

20) 1598 købt af kirkevæрге Jørgen Bobert for 400 mk. 1685 købt som hjemfaldent af prokurator Anders Lauridtzten Buck for 200 sldr. Fig. begravelser kendes: Jørgen Boberts første hustru 11. juli 1598 — Jørgen Bobert 26. juli 1607 — sammes anden hustru 27. aug. 1617 — sammes eftermand Villum Dop 1. marts 1628 — Anders Lauridtzten Bucks hustru 22. maj 1685 — Anders Lauridtzten Bucks tre sønner 24. febr. 1690, 7. dec. 1694, 23. febr. 1697 — Anders Larsens lidet barn 28. april 1703 — Anders Larsen 3. sept. 1703 — sammes datter, Kirstine 4. juli 1710 — dattermanden, Bendt Tommesen 31. juli 1710 — dattermanden, Hans Bichart Willumsens tre nyfødte børn 24. nov. 1712, 14. dec. 1713, 30. jan. 1715 — sammes hustru 26. okt. 1719 — brygger Bichard Williamsen 4. juli 1724 — Anders Larsen Bocks enke 9. nov. 1723 — Johannes Villemsen studiosus 19. dec. 1738 — brygger Poul Christensens hustru, Cathrine Sophia Hald 4. juli 1758.

21) Henrik og Jørgen [Bielke] gjorde krav på graven, hvor Jens JTilløffsen til Østerads navn var fundet på en jernplade med årstallet 1559, idet de henviste til slægtskabet. 22. juni 1676 indgav værgerne erklæring herom til kancelliet, men der ses ikke at være truffet nogen afgørelse, stedet er dog tilfaldet kirken. 1705 købt af silkekræmmer Christian Jobusch for 100 rdl. Fig. begravelser kendes: Jens Thilløffsen 1559 (?) — Jens Sørensen 18. febr. 1687 — Karen Johan Christian Jobusch 21. dec. 1705 — Johan Christian Jobusch, der testamenterede kirken 1000 rdl., hvorfor graven ikke skulle røres i 50 år, 3 dec. 1707 — major Hans de Leth 5. dec. 1763 — mad. Anna Cathrine Gørup, enke efter kaptajn Pettersen, 10. dec. 1794.

22) 1618 ejet af renteskriver Anders Hansen eller dennes arvinger. O. 1657 erhvervet af Cathrine Hans Nielsens i stedet for ndr. gang 28) og sdr. kapel 2) samt 100 sldr. 1701 købt af brygger Peder Andersen. Fig. begravelser kendes: Anders Hansen 22. nov. 1618 — sammes slægning 2. juni 1633 — Tyge Bauvn overført fra ndr. gang 28) og Hans Nielsen på det islandske kompagni overført o. 1657 fra sdr. kapel 2) — deres enke Cathrine 20. okt. 1668 — Peder Andersens fader Anders Pedersen 24. jan. 1704 — Peder Andersen 22. dec. 1705 — brygger Anders Larsen Kier 25. april 1710 — Herman Schach 1. april 1740 — sammes enke, Grethe Brochmands 20. maj 1748 — Niels Titkens søn, 13 år, 2. jan. 1760 — mad. Schachs dattersøn, brygger Peter Titkens hustru, Mette 10. juni 1785.

23) 1654 købt af guldsmed Frands Kliffuer eller dennes arvinger for 150 sldr. 1696 købt af bager Jørgen Langholts enke Johanne for 100 rdl. Fig. begravelser kendes: Frands Kliffuer 17. aug. 1654 — sammes enke, Sara Lauridsdatter, g. m. Johan Baptista, 12. april 1673 — Johanne sal. Jørgen Langholts 19. okt. 1711.

24) 1676 købt af kgl. Hamburger postmester Rasmus Andersen for 120 sldr. Fig. begravelser kendes: Michel Berentsens hustru af Christiansstad 16.. (før 1656) — Rasmus Andersens hustru Margrete, der havde stået i hvælvingen [under alteret], 24. maj 1676 — sammes $\frac{3}{4}$ år gamle barn 13. aug. 1677 — Basmus Andersen 6. jan. 1684 — et af sammes børn 8. febr. 1684 — mag. Johan Brunsmands hustru 20. nov. 1700 — Johan Brunsmann 28. juli 1707 — Julius Philip Kiøldsen 24. maj 1717 — sammes enke 12. febr. 1738.

25) 1628 købt af kgl. skibskaptajn Jens Munck eller dennes arvinger for 130 sldr. 1711 købt af købmand Greers Christen Lund for 100 rdl. Fig. begravelser kendes: Jens Munck 3. juli 1628 — en søn 29. april 1631 — Catrine sal. hr. Hans Madtzen 14. jan. 1686 — Greers Christen Lunds hustru 13. okt. 1711 — sammes to små børn 18. febr. 1716, 29. sept. 1718 — kobbersmedemester Hans Videmans liden søn 20. sept. 1737 — Greers Christensen Lunds hustru 7. jan. 1740 — Anne Kirstine Lerche, 65 år, 22. juni 1775.

26) 1644 købt af Gabriel Jacobsen af Køge for 150 sldr. 1676 købt af kgl. bøsse-mager Paul Nielsen Normands enke Johanne for 130 sldr. Hjemfaldent og 1714 købt af Peter Nissens enke Helena for 100 rdl. 1773 købt af kammerråd Peter Bugges ar-

vinger. Fig. begravelser kendes: Gabriel .Jacobsens hustru juli 1644 — Paul Nielsen Normand 1676 — sammes enke Johanne 3. nov. 1691 — bøsse­mager Morten Nielsen Kierulf 24. febr. 1692 — Peter Nissen 1714 — kammerråd Peter Bugge 23. juli 1773 — kammerrådinde Olivia Bugge 17. aug. 1785 — forvalter Mathias Bugge, 45 år, 20. sept. 1786.

27) Tilhørte 1643 Peter Bruun. 1704 købt af stolemager Dines Clausen Burlach for 100 rdl. 1777 købt af supercargo Marcus Christian Swendsen. Fig. begravelser kendes: Peter Bruuns søn 8. april 1643 — Peter Bruun 21. dec. 1644 — sammes eftermand, Hans Oluf sen 5. sept. 1652 borgmester Christen Andersens tjener, Christen Christensen Brockman, med Peter Bruuns eftermand rådmann Frans Joensens bevilling, 24. sept. 1677 — Dines Clausen Burlachs hustru 10. og denne selv 12. sept. 1711 — fontænemester Nicolaj Grims svoger, .Jens Bodsteen 11. maj 1748 — mad. Margaretha Magdalene Svendsen, 95 år, 10. jan. 1781 mad. Inger Marie Svendsen, 67 år, 23. marts 1784 — urmager Christian Ludvig Svendsen, 65 år, 31. maj 1787.

28) 1610 købt af Hindrick Füren d.æ.s for 110 sldr., muret 1628. Fig. begravelser kendes: Hindrick Füren d.æ.s hustru 31. juni 1610 — dr. .Jørgen Fyren 29. nov. 1628 — Henrik Fyren [d.æ.] 2. jan. 1629 — dr. Henrich Fyren jan. 1659 Margrete dr. .Jørgen Fiuhrens marts 1665 — Thomas Fiihren 21. april 1673 — med tilladelse fra kancelliråd Foss' enke Anna Margretha Svane på egne og medarvingers vegne, landkommissær Nicolaj Poulsens enke, Else 30. april 1708 — mundskænk Fichs enke, Anna Kirstine 6. maj 1766.

29) Fra 1605 benyttet af Baltzer Berentz arvinger, først 1633 betaltes dog for graven med 150 sldr. [1770 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Baltzer Berentz 27. okt. 1605 — Hans Havemands datter 23. aug. 1631 — Baltzer Berentz enke, Nille 19. juni 1633 Hans Hauemands hustru Margrethe

27. dec. 1638 — Lyder Stiffkens to børn 21. sept. 1652, 17. dec. 1654 — Henning Leitzer 14. aug. 1655 — sammes barn 25. marts 1656 — Hans Havemand d.æ. 26. nov. 1658 — Lüder Stiffken 19. jan. 1669 — sammes søn, Dirich 23. dec. 1677 — Mangnus prangers barn, 2 år, 13. maj 1682 — Baltzer Stiefken 25. juni 1685 — Lyder Stiefkens enke, Margrethe 15. nov. 1689 — Hans Garbens barn 4. okt. 1702 — Zacarias Garbens datter, Elisabeth 16. juni 1710 — Hans Garbens hustru 8. sept. 1711 — Anne Prang 25. jan. 1723 — Zacharias Garben 6. juni 1732 Hans Henrik Garbens tre børn 21. okt. 1738, 28. juli og 18. aug. 1750.

30) 1638 erhvervet af kirken ved mageskifte med rådmann Peder Mortensen, 1640 købt af skipper Niels Oelsen for 120 sldr. 1685 købt af Mathias Jensen for 200 sldr. 1736 købt af smedeskriver på Holmen Sr. Fischer. Fig. begravelser kendes: Niels Olsen 20. jan. 1646 — sammes hustru, jordemoder Elisabeth Hansdatter april 1663 — Mathias Jensens barn, der havde stået under alteret, 5. maj 1685 — handelsmand Mathias Jensen 3. juli 1693 — sammes enke, Inger 4. aug. 1696 — sammes søn, guldsmedesvend Lauve Mathisen 24. sept. 1711 Sr. Fischers svigermoder, Ane Larsdatter 7. sept. 1736 — sammes moder 15. marts 1743 sammes datter, 7% år, 25. nov. 1750 — fru regimentskvartermester Aagesen; da liget førtes fra Gammel Børs, betaltes 8 rdl. til Vor Frelsers k., 26. marts 1762 — Peder Fischers hustru, Maren Rasmusdatter 11. juli 1767 Peder Pedersen Fischer, kgl. reberbaneskriver, 15. dec. 1779.

31) Formentlig kirkens indtil 1768 da Christian Carl Hunter lik det [for 80 år], idet lian testamenterede kirken 300 rdl. Fig. begravelser kendes: skriver Peder Pedersen, hvis sten med årstallet 1629 fandtes på stedet Andres Isachsen, der i mange år havde tjent statholder Gabel, 11. nov. 1681 — Oluf Lauridsen 23. febr. 1699 — sammes hustru 8. febr. 1704 — urtekræmmer Poul Mungaards hustru 13. sept. 1721 — Christian Carl Hunter 31. jan. 1771.

32) 1625 købt af guldsmed Sten Petersen for 125 sldr. 1711 købt af islandsk købmand

Jørgen Klou for 100 rdl. Fig. begravelser kendes: Sten Petersens datter 9. nov. 1625 — renteskriver Jørgen Carstensens lille barn 27. april 1643 — sammes hustru, Lisabetli Steensdatter 8. dec. 1644 — renteskriver Jørgen Carstensen 31. aug. 1676 — sammes hustru, Anne 17. april 1685 — Jørgen Klou og hustru, der i nogen tid havde stået i hvælvingen, 24. nov. 1711 — jomfru Klou 31. aug. 1712 — med justitsråd Nobels tilladelse, fru kommerceråd Keysen 31. dec. 1735 — kaptajn Klougs hustru 28. febr. 1743 — kaptajn Christopher Klou 4. maj 1747 — Jacob Klou 25. maj 1753 — kaptajn Detlev Peder Egsted Klou 5. nov. 1759 — Thomas Klog 25. febr. 1766 — Iver Bangs hustru, Barbara Klou 5. maj 1769 — Jacob Klows enke, Alhed 20. sept. 1770 — Jacob Christian Klow 21. juli 1784.

33) 1625 købt af Margrete Bartolomeus Haagenses for 125 sldr., atter afstået til kirken ca. 1643 [jfr. sønden koret 2)]. 1675 købt af Claus Iversen for 20 rdl., stedet regnedes ikke for en fuldkommen grav, og forenet med 35). Fig. begravelser kendes: Margrete Bart. Haagenses søstersøn 24. aug. 1625 — sammes søster Else 1625.

34) 1644 købt af kaptajn Vilein Ewertsen fra Johan Hendrihsen bager. 1682 købt af [specerihandler] Petter Svane for 200 sldr. 1729 købt af Jens Basmussen bager. Fig. begravelser kendes: Vilem Ewertsen 15. nov. 1648 — sammes enke, Mette 2. maj 1654 — Lorens Hintz, der skal være enkens søstersøn, april 1659 — Lorenz Hintz' lidet barn okt. 1659 — Peter Svanes lille datter 27. juli 1682 — Peter Svane d.æ., død i Amsterdam, 12. febr. 1693 — urtekræmmer Peter Svanes to børn 5. og 30. juli 1697 — sammes moder 9. febr. 1705 — sammes datter 2. april 1705 — sammes hustru 6. juli 1706 — sammes liden søn 26. marts 1711 — sammes (anden) hustru 25. aug. 1711 — Jens Rasmussen 25. aug. 1735 — Rasmus Jensen bager 2. nov. 1750 — Jens Rasmussens enke 13. aug. 1756 — bager Christian Rasmussen, 66 år, 28. juni 1786 — bagersvend Levin Legan Rasmussen, 30 år, 22. sept. 1786 — bagerenke Anne Sophia Rasmussen, født Falckenberg, 68 år, 16. april 1788.

35) Ejedes 1633 af Lauridtz Hammers faders arvinger. 1662 købt af Claus Iversen for 100 rdl. 1676 forenet med 33) og muret [omtalt 1776 som beregnet til 6 lig]. Fig. begravelser kendes: Lauridtz Hammers fire børn 31. juli og 15. aug. 1633, 20. juli 1637, 20. febr. 1638 — sammes to hustruer 12. sept. 1642, 2. dec. 1653 — Claus Iversens hustru Mechtel Fuiren og tre små børn, der en tid havde stået under alteret, 28. febr. 1677 — rådmand Claus Iversen 28. aug. 1688 — sammes søn Willum Clausen 2. dec. 1695 — Iver Clausen 30. sept. 1696 — mag. Ifuer Brinks to børn 27. juli 1711 — kancelliråd Seidelins hustru 22. april 1711 konferensråd Seidelins moder, rådmand Claus Iversens enke, Sophia 27. april 1716.

36) 1610 tilholdt kandestøber Isach Cordes sig stedet efter sin svigerfader. 1656 af rådmand Henrich Isachsen Choridtz overdraget søsteren Else oberst Friderich Thurensens. 1675 muret. 1720 købt af assessor Hans Kochis enke Fransicha. 1750 fornys plankerne, 1759 averteres efter arvinger. S.å. købt af justitsråd, rådmand Abraham Falch for 150 rdl. Fig. begravelser kendes: Isach Cordes hustru 23. april 1610 — hustruens moder 12. okt. 1623 — en datter 27. aug. 1625 — Isach kandestøber 30. aug. 1625 — sammes eftermand, Jochum Gerdo 2. juli 1630 — Isach kandestøbers søn, Claus 10. okt. 1650 — dennes hustru 31. maj 1654 — Johan Bøffken 4. aug. 1665 — Mourits v. der Tiees hustru, Lisabeth, der havde stået i koret siden nov. 1674, 22. dec. 1675 — sammes svigersønner, Jacob Hoes og Lorents Moers to dødfødte børn 5. marts 1680 — assessor Mourits v. d. Tie 1. sept. 1682 — kirkeværge Jacob Hoes dødfødte barn 19. febr. 1684 — Mouritz v. d. Tyes datterdatter Lisebeth 21. sept. 1711 — Hans Koch 10. sept. 1720 — Jens Hansen Koch 10. maj 1723 — assessor Grøngaard 17. marts 1728 — Hans Jørgen Lemvig 22. sept. 1768.

37) 1678 købt af Claus Lorentzen sølvpop for 100 sldr. 1714 købt af skipper Claus Petersen for 100 rdl. 1746 købt af regimentskvartermester Steffen Hansen. 1766 købt af postinspektør Peter Rech. 1777 købt af øverste kapellan Jørgen Østrup. Fig. be-

graveiser kendes: Lauridtz Hansen Weiell 18. dec. 1624 — Claus Lorentzen 21. juli 1679 — eftermanden, mag. Jørgen Hammer 20. juli 1683 — dennes hustru, Margrete 26. marts 1689 — Jørgen Hammers datter Ellen Catrinas mand, søkaptajn Petter Brun 24. juli 1693 — Claus Petersens hustru 10. dec. 1714 — Claus Petersen 29. april 1718 — Peter Bechs hustru 15. april 1766 — Peter Bech 10. dec. 1768 — Jørgen Østrups hustru 13. okt. 1779 — svigerfaderen, porcelænshandler Hans Finck 31. juli 1779 Jørgen Østrup 1. juni 1780 — Anna Cathrina Finck, født Køle, 13. okt. 1780.

38) 1652 købt af kgl. vinskænk Morten Sorg eller dennes arvinger for 150 sldr. 1684 var begravelsesbrevet pantsat til Sr. Olle Wit for 65 rdl., men synes atter at være indløst. [Hjemfaldt 1731 og da betegnet som jordgrav til 6 lig]. Fig. begravelser kendes: Morten Sorg 1. okt. 1652 — Morten Sorgs datter, g.m. skrædder Tolv Nielsen 21. jan. 1657 — Tolv Nielsens to små børn 24. nov. 1663, 10. juli 1666 — sammes anden hustru, Johanne 17. okt. 1666 — med Hans Mortensen Sorgs bevilling, svogeren Hans Petersen Sigelblads (g.m. Tolv Nielsens datter) tre små børn 4. okt. 1677, 19. juli 1678, 1. febr. 1681 — Hans Mortensen Sorgs barn 5. sept. 1679 — Hans Petersen Ziegelblads svoger, Nicollaj Adolffsen 4. maj 1684 — sammes to døtre 21. juni og 29. juli 1689 — J.L.P. Ziegelblad selv 3. febr. 1690 — sammes søn 12. juni 1691 — Simmon Christophersen Drams, gift med Hans Mortensen Sorgs datter, lille datter Cathrine Margrete 6. sept. 1709 — sammes svigermoder 11. sept. 1711.

39) 1635 købt af renteskriver Michel Hansen for 150 sldr. [Hjemfaldt 1666, betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Michel Hansens stiftsøn 26. jan. 1635 — sammes hustru 6. april 1643 — Michel Hansen selv 26. marts 1646.

40) Købt før 1648 af glarmester Bertel Johansen. 1672 købt af skoleholder ved Hellig Giestis k. Jens Jensen [der testamenterede det til skoleholder Phillip Hansen 1694]. 1725 købt af sværdfejer Caspar Rønno. [Hjemfaldent 1758, da betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Bertel Johansens eftermand, Peder Hansen Ribers moder 25. febr. 1648 — sammes fire børn 22. febr. 1649, 18. aug. 1652, 18. aug. og 3. sept. 1654 — Jens Jensens moder 9. april 1672 — sammes søster 20. april 1692 — Jens Jensen selv 4. juli 1694 — Phillip Hansens lille barn 12. nov. 1700 — sammes søn, Hans Philippen 18. juni 1704 — Philip Hansen 13. jan. 1706 — Caspar Rønnos hustru 29. sept. 1729 — sammes tre små børn 23. juli 1736, 22. juli 1737, 20. marts 1738 — kancelliråd Bildsteds anden hustru, Christine Schiermbeck 30. nov. 1780.

41) Hjemfaldent 1652. 1669 købt af Jørgen Aldewelts enke, Anne Søffrens datter for 65 sldr. 1694 købt af kirken for 20 rdl. 1711 købt af remsnider Gødert Helms for 70 rdl. [1757 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: rustmester Peter Fløcke og hustru u.å. — Jacob Hansen, en fremmed mand af Norge, 7. sept. 1652 — Jørgen Aldewelt 7. marts 1669 — købmand Christen Lauridsens hustru, Sidsel 19. okt. 1694 — Christen Lauridsen 17. april 1697 — Gødert Helms 20. april 1729 — sammes hustru 3. maj 1737.

42) 1649 erhvervet af kirken ved mageskifte med Sigfred Friis [jfr. sønden koret 12)]. Ca. 1654 købt af skipper Olluf Jørgensen for 150 sldr. 1686 købt af kirken for 30 rdl. 1691 overladt islandsk købmand Jens Thommesens enke Cathrina for 45 rdl. 1762 købt af kontrollør ved Kbh. toldkammer Hans Henrich Lund [betegnet som jordgrav]. Fig. begravelser kendes: Oluf Jørgensens datter 4. aug. 1654 — Oluf Jørgensen 31. maj 1657 — sammes hustru okt. 1666 — Jens Jliommesen 6. dec. 1687 — sammes datter Cathrine, g.m. Peder Juel, 23. sept. 1700 — Peder Jensen Aagaard 21. juli 1710 — Jens Thommesens datter, Margrete Jensdatter Aagaard 6. juli 1711 — sammes søn, Rasmus Jensen Aagaard 22. aug. 1711 — Thomas Jensen Aagaard 15. dec. 1725 — Hans Henrich Lund 15. sept. 1764 — sammes enke 19. marts 1789.

43) 1643 hjemfaldent. 1669 forundt kirkevæрге David Mohr [1729 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til to lig], Fig. begravelser kendes: Jens Boiesens tjener 2. dec. 1643 David Mohr 13. aug. 1669 — sammes barn, 4 år, 6. dec. 1669 — efterman-

den, Jørgen Bøfkes fire små børn 19. juni 1676, 4. (to) og 13. dec. 1678 — med rådmænd Jørgen Bøfkes frues bevilling, Dirich Mohrs lille dreng 29. jan. 1690 — kræmmer Abraham Mohrs to børn 26. okt. 1695, 27. dec. 1697 — sammes hustru 19. marts 1698 — Johan Mohr 8. dec. 1698 — Didrich Mors søn David Jørgen, 22 år, 22. okt. 1709.

44) 1652 hjemfaldent. 1705 overladt flans Mickelsen og forenet med ndr. gang 30) for 30 sldr. 1711 erhvervet af islandsk købmand Chrf. Jensen Lund. Fig. begravelser kendes: Carsten Møllers tjener 4. aug. 1652.

45) 1630 købt af Thomas Bostrup for 108 sldr. 1701 købt af handelsmand Bertel Kløcher for 90 rdl. [1754 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Thomas Bostrups hustru 13. dec. 1630 — Ths. Bostrup 20. aug. 1637 — ved fru Anne Rosenkrantz, Sidtzel Nielsdatter 29. aug. 1668 — ved kansler Peter Reedtz, pigen Karen Johansdatter 21. nov. 1673 — Bertel Kløchers lidet barn 18. marts 1703 — sammes hustrus søskendebarn, Nicolay 26. nov. 1705 — mons. Kløckers liden søn, Nicolaj 18. nov. 1706 sammes søn, 2 år, 10. maj 1713 — Bertel Kløchers broder, Hans 8. jan. 1728 — Hans Nvgaards hustru 9. nov. 1729 Bertel Kløcker 28. juni 1734.

46) Tilhorte 1649 skipper Oluf Hindrichsen efter forældrene. 1704 købt af islandsk købmand Niels Christensen Birck for 90 rdl. Fig. begravelser kendes: Frandtz Andersens lire børn 25. juli 1649, 18. juli (to) og 11. aug. 1654 — Frandtz Andersen 6. maj 1655 — eftermanden, brygger Jens Jensen 19. juni 1674 — hustruen Margrete, datter af Oluf Hendrichsen, 8. nov. 1677 — Niels Christensen Bircks broder, Povel 5. nov. 1704 — sammes to små sønner, Christopfer 2. maj og Christen 5. okt. 1710 — sammes lidet barn 22. aug. 1711 Niels Berchs hustru 3. juni 1738 — Niels Birch 8. maj 1750 — Poul Birck 2. febr. 1774.

»Søndre gang« 1) 1614 ejet af apoteker Mattias KalckholTue eller dennes arvinger. 1696 købt tilligemed 2) af brygger på Christianshavn Anders Andersens enke Gundel Jensdatter for 200 rdl. med ret til opmuring. Fig. begravelser kendes: Mattias Kalkhoffue 11. juli 1614 — sammes hustru 17. juli 1620 — Reem Contrafeyers to børn 29. juli 1632, 7. aug. 1637 — Rem contrafeyer 28. juni 1649 — sammes enke, Matties Kalkaues datter, Cathrina sal. Rem Petersens 18. maj 1676 — (Anders Andersen o. 1696) — Henrich Eilersen 3. april 1701 — Gundel Christen Brunnings 27. juli 1705

med renteskriver Klovs bevilling, Absalon Koefoed 1. juli 1732 — dennes enkes søn Absalon, 16 dage gammel, 24. okt. 1732 — justitsråd Leopolds frue 12. okt. 1736 — mad. Bendtzen 4. febr. 1757 — Didrick Munck 29. juni 1767 — kasserer Christopher Munck 5. april 1770 — mad. Munch født Klov 23. april 1789.

2) Ejedes af kirken indtil foreningen med 1) 1696. Fig. begravelser kendes: ved borgmester Peder Pedersen, en fremmed pige 8. maj 1660 — en gammel kvinde, Karen Rasmusdatter fyrbøders 17. jan. 1673 — vicekansler Ove Juels pige, Bodel Hansdatter 27. aug. 1679.

3) Ejedes af kirken og anvedtes til præstebegravelser. Fig. begravelser kendes: Jens Jacobsen kapellans lidet barn 4. jan. 1654 — sammes hustru 24. okt. 1654 — et lidet barn 6. okt. 1663 — Jens Jacobsen 15. april 1687 — kapellan Jacob Jensen Snistrups hustru 26. maj 1719 — Jacob Snistrop 22. febr. 1731 - overste kapellan, hr. Olle Peter Heidemarck 8. febr. 1760 — sammes enke, Christina Jacobi 6. aug. 1764.

4) 1623 ejet af Gerdt Frølich. 1656 hjemfaldent. Fig. begravelser kendes: Gerdt Frølichs barn 21. maj 1623 — sammes hustru 23. jan. 1628 — en datter 18. aug. 1637 — Poul Hansens søn af Malmø, Hans Poulsen 12. sept. 1654 — tre af rentemester Midlers tjenere: Hans Orlog 19. april 1665 — Hans Jensen 16. sept. 1670 — Christoffer Jensen 26. juli 1677.

5) 1612 købt af Harman Hægerfeldt for 50 sldr. 1673 hjemfaldent og købt af Christen Lauritzen for 100 rdl. [1729 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Harman Hægerfeldts barn 18. dec. 1612 — sammes hustru 29.

maj 1623 — datteren, Maria Brams 16. juli 1625 Harman Hægerfeldt 17. jan. 1631 — sammes søn 31. juli 1631 — Christen Lauritzens hustru, Sigwort Wadtzons og dennes første mand, Johan W., der i nogen tid havde stået i hvælvingen [under alteret], 12. jan. 1673 — David Wadtzen 12. juni 1709.

6) 1665 købt af jordemoder Kiisten Asmunds for 100 rdl. 1721 købt af Jørgen Scharenhorsts enke Catrine for 100 rdl. Fig. begravelser kendes: Poul Poulsens lidet barn o. 1656 — renteskriver Niels Sørensens barn sept. 1657 — Kiisten Asmunds, der havde testamenteret 200 rdl., af hvis renter graveren hvert år skulle have to rdl. for at renholde epitafiet, tilse graven og bestrø den på søn- og helligidage, 11. okt. 1670

— Talvor Borgesen 8. juli 1700 — brygger Jon Arvedsen 8. april 1702 — Ingeborg Arvedsdatter 15. juni 1702 — Jørgen Scharenhorst og brygger Anders Nielsens hustru, som på fjerde år havde stået i hvælvingen [under alteret], 3. april 1721.

7) 1625 købt af Vedtzel v. Felen eller dennes arvinger for 84 sldr. 1656 overdraget Thomas Affleks hustru. 1672 forundt klokker Jens Knudsen. 11760 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Vedtzel v. Felen 21. juli 1625

— sammes hustru 1644 — Thomas Afflek 10. sept. 1656 — sammes barn 22. aug. 1658 — Jens Knudsen 14. febr. 1672 — Lyder Ortmands hustru, Ane, datter af Jens Knudsen, 20. nov. 1676 — Ane Jens Knudsen klokkers samt hendes broders, Jens Jacobsens barn, 7 uger, 7. jan. 1678 — Lyder Ortmands datter, Nille 5. jan. 1695 — Gert Kolendahl, medarving til stedet, 17. sept. 1708 — Jacob Petersen Vollers to børn 9. marts 1716, 22. okt. 1718 — mad. Voller 18. juni 1740.

8) 1626 ejet af borgmester Knud Marquardsen. 1669 købt af grovsmed Jens Nielsen for 50 rdl. [1730 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til lig]. Fig. begravelser kendes: Knud Marquardsens hustru 12. aug. 1626 — Knud Marquardsen 22. aug. 1629 — Jens Nielsen Søgaards hustru 28. marts 1669 — Jens Nielsen Søgaard 28. sept. 1670

- sammes anden hustru, Margrete 5. april 1680 — svigersønnen Jochum Bøckmans barn 16. juni 1681 — forvalter på silkehuset, Jochum Bøckman 13. jan. 1700 — Svend Bøchmans to børn 4. nov. 1701, 9. okt. 1703 — Jochum Bøchmands enke, Helene Maria 22. aug. 1711 — Friderica Christiane Flemine hoffourer Thuesengs 30. dec. 1784.

9) 1626 købt af øverste kapellan Nelaus Poulsen eller dennes arvinger for 7114 sldr. 1685 købt af klokker Oluf Jensen Munck for 100 sldr. 1780 købt af kirken for 10 rdl. 1782 købt [som jordgrav] af urtekræmmer Andreas Carlsen for 90 rdl. Fig. begravelser kendes: Nelaus Poulsen 4. juli 1626 — sammes hustru 9. nov. 1643 — sammes søn 26. aug. 1645 — Oluf Jensen Munck 4. aug. 1690 — sammes hustrus søster, g. m. Didrich Mohr, 17. sept. 1691 — Oluf Munchs datter, Johanne 24. jan. 1694 — Cort Danxts hustru 4. nov. 1711 — Villum Danxt 24. jan. 1717 — Cort Danxt 18. febr. 1726 - Hans Pedersen Bamstrims lidet pigebarn 23. aug. 1729 — Johan Winbergs hustru 17. dec. 1729 — sammes lille barn 30. maj 1730 — Claus Matthisen Bysing 26. marts 1734 — sammes hustru 29. okt. 1742 — Johan Herman Wenbergs hustru 27. sept. 1752 — Johan Herman Wienberg 21. febr. 1760 — Andreas Carlsens barn, der havde stået i hvælvingen [under alteret] fra 21. dec. 1781, 15. febr. 1782 — Andreas Carlsen 28. april 1784 — urtekræmmer Benzons hustru, Elisabeth Sophia Torning 27. marts 1788.

10) 1605 ejet af Harman v. Hamb. 1718 overladt Peter Bruns enke Marie. 1744 købt af tømmerhandler Johan Jegen. 1764 købt af kirken for 20 rdl. Fig. begravelser kendes: Harman v. Hambs hustru 18. okt. 1605 — Harman v. Hamb 24. maj 1625

— en søn 15. febr. 1627 — Harman v. Hambs anden hustru 15. juli 1637 — Jacob v. Hambs barn 18. juni 1642 — et lidet barn 7. april 1646 — Jacob v. Hambs lidet barn 11. maj 1648 — sammes hustru 2. april 1658 sammes anden hustru, Ursula 29. juli 1673 — Jacob v. Hamb 24. maj 1689 — Herman v. Hams pigebarn 1. juli 1692

— Jacob v. Ham d.y. 26. juni 1699 — Herman v. Ham Schiller 21. febr. 1713 — med sammes enkes bevilling, Peter Brun 13. marts 1713 — Herman v. Hams enke, Susanne

28. april 1724 — Marie Peter Bruns 20. jan. 1728 — Johan Jegens hustru 6. aug. 1750 — Johan Jegen 16. aug. 1753 — sammes ugifte datter 9. jan. 1759.

11) 1602 ejet af Erik Clemmensen. 1675 fornyet af Jacob Feldtman på hustruen Anne Clausdatters vegne efter dennes mormoder Sidtzal, g.m. borgmester Knud Markussen, hvis moder var Ane Erik Clemmensens. S. å. købt af sukkerbager Gert Thomsen. 1758 købt [som muret] af urtekræmmer og sukkerbager, kirkevæрге Svend Købke. Fig. begravelser kendes: Erik Clemmensen 12. juni 1602 — sammes hustru 21. juni 1603 — en datter af Anders Pedersen på Nørregade 24. aug. 1637 — sammes datterbarn 5. aug. 1654 — bogfører JørgenHolsts barn 8. sept. 1654 — Gert Thomsens 16 uger gamle barn, der havde stået i hvælvingen [under alteret], og sammes svoger, franskvinhandler Johan Nielsen 25. maj 1675 — Gert Thomsen 28. sept. 1683 — Ane Kellinghusens 21. juni 1689 — svogeren Johan Hermand Schrødders barn 19. juli 1689 — Thomas Gerhard Schrøders hustru, Torethea 10. dec. 1689 — sammes pigebarn 4. sept. 1693 — Thomas Gerhard Schrøder 28. aug. 1711 — sammes enke 24. sept. 1717 — Svend Købkes søn, 1 år, 28. dec. 1762 — rådmand Købkes søn, Martinus, 34 år, 5. juni 1778 — rådmand Kiøbkes datter, Anne, 17 år, 8. nov. 1780 — rådmand Kiøbke, 73 år, 5. juli 1787 — jomfru Maria Købke, 44 år, 19. jan. 1790 — Johan Købkes søn, Mathias, 4 år, 12. april 1791 — fru Ellen Købke, 72 år, 27. juni 1794.

12) 1653 købt af Albricht Jørgensen Schotts arvinger for 110 sldr. 1668 købt af vinhandler Jens Ibsen. Elg. begravelser kendes: Albricht Jørgensen Schotts hustru 18. maj 1649 — Albricht Jørgensen Schott 5. febr. 1652 — sammes eftermand, kaptajn Søren Oerbek 15. okt. 1658 — sammes enke april 1659 — Jens Ibsen med sit lidet barn, der en tid havde stået i hvælvingen [under alteret], 4. aug. 1676 — enken Helenes % år gamle barn 28. nov. 1677 — Helene Jens Ibsens 11. okt. 1682 — svigersønnen, Johan Ronckels to sønner 10. jan. og 30. aug. 1689 — Johan Runckel »efter forflytning fra Norge« 1. maj 1694 — Jens Ibsens søn, Jacob Ibsen 19. aug. 1695 — med stadshauptmand Stuves bevilling; rådmand Hans Stuve, Jens Ibsens svigersøn, havde fornyet graven 1717; Jørgen Sørensen Hylding 8. aug. 1719 — Bertel Stuu 22. dec. 1720.

13) 1620 ejet af Otto Langemak guldsmed. 1681 måtte stedet mures. 1703 købt som hjemfaldent og ganske brøstfældigt af kirkevæрге Johan Herman Schrøder for 60 rdl. 1754 købt af politimester Horn. Fig. begravelser kendes: Otto Langemaks hustru 17. juli 1620 — Otto Langemak 23. okt. 1622 — dattermanden, Jacob Hansen 10. marts 1654 — samme datter 8. maj 1655 — Jacob Hansens søn, Otto Heider 13 april 1660 — dennes hustru, Magdalene Suhm, hendes anden mand generalfiskal Christian Pedersen, en datter, der i over ti år havde stået i koret, et lidet barn, der en tid havde stået i hvælvingen [under alteret], og to børn, der overførtes fra hustruens fader mag. Valentin Suhms grav i sdr. kapel 7), alle 1. sept. 1681 — Johan Herman Schrøder 15. juni 1713 — Gerhard Schrøder 29. dec. 1718 — politimester Horns datter 11. nov. 1759 — sønnen Friderich Conrad 28. dec. 1760 — endnu en søn af samme navn 22. april 1763 — etatsråd Horns datter, Anna Christina, 17 år, 30. juli 1768 — konferensråd Horns søn, løjtnant Lars 2. aug. 1777 — konferensråd Horn 30. maj 1781 — konferensrådinde Horn, født Torm, 19. maj 1791.

14) 1644 købt af borgmester i Ydsted Niels Graae for 90 sldr. [Hjemfaldent 1732, betegnet som jordgrav til eet lig]. Fig. begravelser kendes: Niels Graaes hustru 16. okt. 1644 — prins Georgs kammerpage, Jørgen Otto Tardorff 24. aug. 1677 — Peter Rueblocks søster, Ane Nielsdatter guldsmeds, en præstedatter af Skåne 18. juni 1689 — Kirsten Jørgensdatter, som har tjent Knud Tott, 12. aug. 1702 — vinhandler Nicolai Aagaard 14. nov. 1712.

15) 1625 købt af Hindrich Isaksen for 86 sldr. 1679 muret. 1735 tillagt kirkevæрге Arvesen. Hjemfaldent og 1785 solgt [som »åbent« gravsted for 300 rdl.] til Knud Wilkens enke Christiane, født Mentz. Elg. begravelser kendes: Hindrich Isaksens to børn

8. aug. 1625, 1. marts 1634 — sammes hustru 4. juli 1658 — Hindrich Isaksen 3. april 1660 — sønnen Isak febr. 1661 — et lidet barn 5. juli 1661 — Henrich Isachsens søn, Henrich febr. 1663 — Bartel Stubes to små børn 26. okt. 1669, 23. sept. 1678 — sammes hustru, der siden 3. jan. havde stået i hvælvingen [under alteret], 21. nov. 1679 — med Bertel Stiiffues bevilling, Hendrich Isachsens hustru 6. juli 1685 — Bertel Stuve 21. april 1702 — Helene Bertel Stuves 8. sept. 1715 — kommerceråd Arvesens hustru 22. dec. 1752 — kommerceråd Arvesen 6. april 1763 — Knud Wilkens svigermoder, bager Jochum Königs hustru, Ane Dorothea, født Grensnes, 68 år, 5. okt. 1786 — garderobemester Printzlous liden søn, Wilhelm 15. juli 1790.

16) 1645 købt af kommissarieskriver Bendix Mortensen for 165 sldr. 1679 overdraget Magnus Zacharias af søstersønnen Morten Mortensen Grunde, der var sønnesøn af Bendix Mortensen. 1679 købt af sværdfeger Jens Hendrichsen. 1742 overtaget af Hans Jørgen Andersen i Tolbogade. [1776 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Bendix Mortensens hustru 23. aug. 1645 — Jens Hendrichsens moder 27. maj 1681 — sammes hustru 4. nov. 1700 — sammes søn 15. nov. 1700 — sammes søn Jens Jensen Dreyer 16. juni 1705 — Jens Svertfeger 4. april 1721 — Hans Jørgen Andersen 15. marts 1747 — sammes enke g.m. Peder Stiern 12. febr. 1756.

17) O. 1632 afstået til kirken af Carsten Jespersen og købt af Hindrich Kur for 131 sldr. [1775 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til lire lig]. Fig. begravelser kendes: Hindrich Kur 21. aug. 1632 — sammes eftermand, Steen Petersen guldsmed 13. jan. 1644 — eftermanden, Peter Lesle guldsmed 10. nov. 1647 — Johan Stickman 29. okt. 1663 — hustruen Anne Steens juni 1664 — svogeren Jacob Kitzerou guldsmeds datter, 5 år, 4. juni 1671 — Jacob Kitzerou 5. maj 1674 — Johan Kidtzrav 28. febr. 1683 — med bevilling, Jens Laumands barn, $\frac{1}{2}$ år, 28. okt. 1684 — sammes hustru 9. maj 1688 — sammes søn 26. dec. 1689 — Anne Jacob Ixitzerovs 6. april 1703 — Johan Lichtwer 8. maj 1715 — Christian Simon Liechtwards enke 22. april 1754 — jomfru Anne Maria Christophers datter Munck, arving iflg. testamente af 20. juni 1740, 18. dec. 1755.

18) 1642 købt af Andres Morin bartskær, der afstod en 1629 købt grav og betalte 50 sldr. 1661 købt af Rasmus Basmussen forvalter*! danske cancelli. Fig. begravelser kendes: Andres Morins hustru 25. marts 1645 — Andres Morin 5. maj 1645 — sammes datterbarn, Christopher Nimands barn 24. sept. 1652 — Rasmus Rasmussens dattermand, Henrich Lund 13. maj 1685 — datterens barn 17. jan. 1698 — Karen Rasmus Rasmussens 7. okt. 1701 — sønnen, cancelliforvalter Hans Rasmussens dødfødte barn 8. sept. 1705 — cancelliforvalter Rasmus Rasmussen 27. maj 1707 — afd. sekretær Nefvis søn og datter 22. maj og 6. aug. 1711 — cancelliforvalter Hans Rasmussen 5. jan. 1713 — geheimeråd Christian Ludvig von Ørtz 14. april 1774.

19) 1629 købt af underskriver på klædekammeret Anders Hansen for 172 sldr. Overladt Neels Pedersen Hou i betaling; o. 1678 købt af islandsk købmand Hans Jensens enke Bente Nielsdatter [1732 hjemfaldent]. 1782 købt [som jordgrav] af regimentsfeltskær Smidt for 100 rdl. Fig. begravelser kendes: Anders Hansen 29. aug. 1629 — sammes broder 19. juli 1634 — sammes fader 30. aug. 1638 — Ditleff Svelundt af Flensborg maj 1664 — Hans Olufsen skrædders hustru 16. april 1672 — Hans Jensen 17. april 1678 — [eftermanden] Lüder Ortmand 31. aug. 1696 — Bente Lüder Ortmands 13. juli 1712 — Barbara Smidt født Hellert 25. maj 1782 — feltskær Casper Smidt 14. dec. 1792.

20) 1676 købt af Statius Lodevigs enke Cathrine Andersdatter for 105 sldr. [1746 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: en søn af Hindrich Pop af Lund 1. okt. 1644 — renteskriver Otto Matzen 13. marts 1657 — Statius Lodevig 4. april 1676 — Cathrine Statius' 15. sept. 1691 — Christen Sørensen Mørøehs 7. dec. 1726.

21) 1659 købt af Jørgen Willemsen garver for 150 sldr. [1664 udvidet til at kunne rumme to lig]. 1724 købt af Thomas Madtzen for 90 rdl. 1773 købt af Martinus Cron-

berg. Fig. begravelser kendes: Steffen kaptajns hustru 23. dec. 1650 — Jørgen Willemsens hustru juni 1659 — Jørgen Willemsen juni 1664 — Ellen Jørgen Willemsens 21. april 1674; samme havde skænket kirken 1000 rdl. og hendes grav og epitaf skulle håndhæves i 50 år — Thomas Madtzen 24. maj 1731 — Peder Nielsen Stougaards enke 8. febr. 1759 — Martinus Cronbergs hustru, Anne Maria Pedersdatter 24. sept. 1781 — brændevinsbrænder Martinus Kronberg, 66 år, 22. sept. 1786 — sammes døtre, Karen Kirstine, 9 år, Inger Marie, 17 år, 15. nov. og 29. dec. 1786.

22) 1639 købt af underskriver på Kbh. slot Anders Nielsen for 150 sldr. Fig. begravelser kendes: Anders Nielsens hustru 8. jan. 1654 — sammes lille barn 14. marts 1658 — sammes (anden) hustru, Sitze 26. sept. 1658 — sammes tredie hustru, Kiersten Hansdatter 30. juni 1674 — Anders Nielsen 10. okt. 1677 — sønnen Elias Andersen 5. nov. 1677 — dattermanden Hendrich Adriansens fire små børn 6. dec. 1683, 11. aug. 1689, 7. juni u. å., 9. okt. 1699 — sammes to døtre, 12 og 17 år, 5. og 27. sept. 1711 — Henrich Adriansen, der i 8 mdr. havde stået i hvælvingen [under alteret], 8. jan. 1715 — enken, Karen 22. febr. 1729 — sammes dattermand, materialforvalter ved Holmen Johan Friederich Winters søn, to dage gammel, 30. okt. 1731 — Chatarina Sophia Torps 30. juli 1732 — Adrian Torps søn, 3 $\frac{1}{2}$ år, 21. sept. 1739 — sammes hustru 17. okt. 1742 — Adrian Torp 30. marts 1746 — proviantskriver Christian Gotlob Torp 21. nov. 1772 — Hedvig Torp 5. april 1773 — kammerlakaj Christian Torps søn, Christian, % år, 30. aug. 1773 — konferensråd Alexander Berner 12. aug. 1785 — jomfru Johanne Marie Rich 4. febr. 1800.

23) 1600 ejet af Niels Thrudsøn guldsmed. O. 1656 hjemfaldent, [omtalt som jordgrav til lig], Fig. begravelser kendes: Niels Thrudsøns hustru 19. nov. 1600 — Niels Thrudsøn 8. aug. 1613 — Cornelius Hansen, ungarl af Hamborg, 26. marts 1658 — ved Neels Bunckel, Christen Pedersen drabant 1. juni 1673 — ved zahlmester Brandt, Laurits Christensen Bang 29. okt. 1680 — Povel Christoffersen Bergers hustru, Christentze 30. april 1702.

24) 1633 købt af materialskriver på Holmen Gottfrid Mickelsen for 105 sldr. Tilkendtes kommissær Severin Larsens enke, Anna for hendes krav på Laurits Christensen, Gottfrid Mickelsens svigersøn, og købtes 1680 af Thomas Johansen Fischer. Fig. begravelser kendes: Gottfrid Mickelsens to børn 27. maj 1633 — sammes første hustru 26. juni 1633 — et lidet barn 15. aug. 1642 — Gotfr. Mikkelsen 11. jan. 1644 — et barn 7. sept. 1644 — en datter 14. juli 1647 — Lisebeth Gotfrids 8. marts 1659 — Gotfrids datter, Martæ 3. maj 1659 — sønnen Mickel 10. aug. 1659 — Laurits Christensen Bangs hustru, en datter af Gotfrid, jan. 1665 — Thomas Jansen Fischer 14. febr. 1690 — Henrich Spiering 12. febr. 1700 — svigersønnen, kapellan Corfitz Schuurmans liden søn Henrich 2. nov. 1707 — sammes lille datter 18. april 1708 — ekvipagemester ved det vestind. co. Peder Christensen 22. nov. 1709 — Corfids Schurmans to små børn 3. juni 1713, 24. marts 1716 — Henrich Spirings enke, Johanne 14. sept. 1717 — Corfitz Schurmans to små børn 21. sept. og 6. nov. 1720 — toldinspektør Schrøders søn, 2% år, 3. marts 1752 — justitsråd Schrøders datter, 2% år, 14. nov. 1754 justitsråd Fischer 14. jan. 1757 — justitsråd Schrøders barn 16. febr. 1757 — justitsråd Schrøder 3. febr. 1758 — justitsråd Fischers enke 17. jan. 1759 justitsråd Schrøders datter, Johanne Margrethe 11. febr. 1769 — admiral Fischers to døtre 11. april og 10. nov. 1772 — frk. Engel Catharina Schrøder 13. jan. 1783.

25) 1625 ejet af Claus Dewall. 1680 købt af Christen Andersen Falck for 190 sldr. og muret. 1696 købt af kirken for 25 rdl. 1701 købt af toldskriver ved Kbh. toldkammer Søren Sørensen for 120 rdl. Fig. begravelser kendes: Christen Andersen Falck 14. maj 1680 — med bevilling Pael Berger glasser 24. febr. 1685 — Søren Sørensens hustru, der i nogen tid havde stået i hvælvingen [under alteret], 8. sept. 1701 — Søren Sørensen 28. juli 1709 — sammes enke og søn 22. sept. 1711 — Hans Jørgen Solbergs barn, $\frac{1}{2}$ år, 30. sept. 1711 — Abraham Falcks datter, 2 dage, 3. juli 1742 — sammes søn, 1 dag, 18.

maj 1746 — kammerråd Holst 23. april 1750 — Søren Soelberg brygger 31. jan. 1755 — agent Soelberg 2. sept. 1757 — Amalie Elisabeth sal. Holsts 14. nov. 1770.

26) 1635 købt af Jørgen Matthiasen for 128 sldr. 1736 købt af Bertel Jegen for 70 rdl. 1761 købt af [handelsmand] Anton Tørig [som jordbegravelse]. Fig. begravelse kendes: Jørgen Mathiasens barn 19. sept. 1635 — sammes sønner Johan og Heinrich Mathiesen 14. nov. 1666, 21. juli 1668 — Heinrich Mathiesens enke, Maria Kløwmands liden søn 20. febr. 1670 — med bevilling Poul Kriis' to små børn 31. maj og 11. juni 1684 — købmand Jørgen Mathiasens barn 3. okt. 1699 — sammes liden søn, Peter 14. april 1707 — Bertel Jegens hustru, Inger Marie Danielsdatter Beyer 6. sept. 1736 - Bertel Jegind 30. april 1759 — kommerceråd Anthon Tørig 21. aug. 1790.

27) 1625 købt af Jørgen Kongeleff for 150 sldr. 1710 købt af vinhandler Claus Nissen for 100 rdl. 1774 hjemfaldent og solgt til fhv. bogholder ved banken Jørgen Mathiesen for 50 rdl. Fig. begravelse kendes: Jørgen Kongeleffs hustru 8. aug. 1625 — Jørgen Kongeleff 25. okt. 1635 — sammes anden hustru 7. okt. 1637 — Arent Berentzens fire børn 10. maj 1645, 1. aug. 1648, 16. febr. 1658, 17. april 1663 — sammes hustru 2. sept. 1652. Efter magistratens res. 3. juni 1693 udtoges Arent Berendtzens kiste af hvælvingen [under alteret], hvor den havde stået i 11 år 4 mdr., og nedsattes her — sammes hustru 5. aug. 1696 — sammes datter, Karen Andersdatter 30. dec. 1696 — Claus Nissens søn, der i nogen tid havde stået i hvælvingen, 30. juli 1710 — Claus Nissen 13. okt. 1711 — sammes eftermand, kommandør Kønig 3. juli 1741 — løjtnant Chønings liden datter 25. okt. 1741 — sammes datter, 8 år, 18. jan. 1746 — admiralinde Kønig 18. okt. 1746 — Jørgen Mathiesen, 70 år, 14. okt. 1774.

28) O. 1656 hjemfaldent. 1717 afhændet til Arnoldus de Fine for 40 rdl. da det ikke var større end til eet hg og meget ubekvent beliggende under stolene og vindeltrappen. [1737 hjemfaldent, betegnet som jordgrav]. Fig. begravelse kendes: Margrete Hindrich Meyers 1652 — ved Jacob v. Führen, Søffren Madtzen, tidl. hofmester for Niels Trolles tre sønner, 13. juli 1669 — Arnoldus de Fine 22. febr. 1717.

29) 1639 ejet af Jørgen Fingerlings arvinger. 1711 købt af islandsk købmand Niels Henrichsen for 100 rdl. Fig. begravelse kendes: Jørgen Fingerling 23. okt. 1639 — sammes hustru Kiersten 7. sept. 1648 — Niels Henrichsens hustru og dennes moder 4. og 7. sept. 1711 — Arnoldus de Fine, med Niels Henrichsens bevilling, 19. febr. 1717 (jfr. 28)) — sekretær Mos 16. sept. 1740.

30) 1619 købt af Hindrich Führen d. y. for 125 sldr. 1711 købt af skipper Peder Mortensen for 100 rdl. 1781 hjemfaldent og solgt [som jordbegravelse] til forvalter Frantz Jochum Leth for 150 rdl. Fig. begravelse kendes: Hindrich Führen d. y.s hustru Angenette 8. aug. 1619 — Hindrich Führen d. y. 16. nov. 1631 — Willum Führens to børn 26. nov. 1634, 2. aug. 1644 — Peder Mortensen, der sammen med sin hustru Maren Simonsdatter ved brev af 24. aug. 1711 skænkede kirken 1000 rdl., dens fattigskole 200 rdl. og de fattige i sognet 200 rdl., hvorfor graven ikke skulle åbnes i 60 år, 7. sept. 1711 — Maren Simonsdatter 30. sept. 1715 — mad. Karen Leth 29. juni 1781 — forvalter Leths datter, 7 uger, 16. aug. 1781 — Friderica Adamine Hastrup, 10 år, 10. juli 1786 — mad. Maren Junges født Høyers, 82 år, 2. okt. 1788.

31) 1649 købt af Willum Führen sammen med 32) for 300 sldr., »liggende hos hverandre for daaben«. [1721 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelse kendes: Willum Führens hustru 22. marts 1649 — rådmann Willum Fuiren 25. juli 1664 — ved svogeren Claus Iversen, sønnen Willem 27. marts 1678 — sønnen Frederik 5. sept. 1691 — dattersønnen, Christopher Frima 4. marts 1701.

32) Købt af Willum Führen sammen med 31). 1711 købt af købmand Christen Christensen for 100 rdl. [1757 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelse kendes: Willum Führens datter Drude 17. febr. 1665 — Claus Iversens hustrus søster, Karen Führen 3. maj 1669 — Christen Christensens lidet barn 11. sept. 1711 — Christen Christensen 6. aug. 1717.

»*Nordre gang* 1) [Ejendomsforholdet ukendt før 1729, da stedet var hjemfaldent. Betegnet som jordgrav til eet lig]. Fig. begravelser kendes: rådmænd Peder Carlsens hustru 12. jan. 1619 — Hindrich Rosenmeyers to børn 30. aug. og 4. sept. 1629 — Jacob Hoe 1. sept. 1654 — Margrethe Fridrich Müntes 4. sept. 1682 — velb. Brockenhus 29. okt. 1701.

2) 1656 hjemfaldent da ingen begravelser havde fundet sted i 80 år. 1711 købt af Carl Christen Seest for 100 rdl. [1759 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til eet lig]. Fig. begravelser kendes: Rasmus Jensen, hvis gravsten fandtes 1656 [før 1576 jfr. ovenfor] — Carl Christen Seest's søster 14. sept. 1711 — Carl Christensen 6. april 1734 — sammes hustru 14. maj 1737 — Christian Bleiers hustru 28. febr. 1739.

3) [Hverken ejendomsforhold eller begravelser kendes].

4) 1656 købt af Hieronimus Weytius for 75 sldr. 1672 købt af overformynder Søffren Jørgensens enke Margrete. [1750 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: ved Hieronimus Weytius, en fremmed person 17. juli 1656 — Søren Jørgensen 14. febr. 1672 — sammes enke, Margrete 9. nov. 1681.

5) Overtaget af kirken ved mageskifte med borgmester Hans Nikkelsen [1651 jfr. inden koret 3)]. 1654 købt af Arent Somtums enke Margrete for 125 sldr. 1688 købt af sølvpop Christoffer Hansen for 100 rdl. O. 1708 pantsat til Andreas Kellinghusen for 40 rdl. 1711 overtaget helt af denne. [1754 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Arent Somtum 14. sept. 1654 — enken Margrete og hendes anden mand, Henrich Mandixen 3. sept. 1657 — Henr. Mandixens søn 4. juni 1667 — Christoffer Hansens hustru 26. jan. 1688 — Christoffer Hansen 11. marts 1700 — med sammes eftermand, Gert Pohlmanns bevilling, Anders Kellinghusens tjener Mathis Fundan 20. dec. 1708 — Anders Kellinghusens husholderske 18. sept. 1711 — hofdestilator Adolph Fridrich v. Ilten 13. okt. 1783.

6) 1639 købt af Hindrich Jacobsen for 60 sldr. 1679 hjemfaldent, [betegnet som jordgrav til eet lig]. Fig. begravelser kendes: Hindrich Jacobsens broder 5. juli 1639 — Corfitz Trolles håndskriver, Rasmus Jensen Tesløff 21. maj 1679 — vintapper Johan Fridrich Rauch 7. febr. 1696 — Rasmus Jensens hustru, Maria Lorensdatter 5. marts 1710 — Jacob Rohis hustru 11. aug. 1729 — Bendix Hamen, overført fra norden koret 11), 17. juli 1781.

7) 1639 købt af Simon Andersen for 150 dr. O. 1649 købt af Laurs Povelsen [lå efter protokol 23 »ud langs med den anden og tredie stoledør fra koret ud med den nørre kirkemur«]. 1706 købt af Hamborger agende post Reinholt Holst. Fig. begravelser kendes: Simon Andersens hustru 26. okt. 1639 — Laurs Povelsens barn 17. juli 1649 — Laurs Povelsen 21. sept. 1654 — sammes enke, Anne, g.m. skrædder Urban Fribert, 6. febr. 1667 — Urban Friberts fire små børn 1671, 20. juli og 29. okt. 1675, 1. sept. 1676 — Urban Fribert 5. febr. 1677 — eftermanden, Joest Schouerts to dødfødte børn 5. aug. 1679, 11. juni 1680 — Reinholt Holsts svigermoder, Margretha Anders Olsen 28. april 1708 — svigerfaderen, Anders Olsen 10. jan. 1712 — sønnen, Asmus Wit 13. sept. 1712 — Jens Ibsens lidet barn 16. dec. 1715 — Reinholt Holsts søn, Andreas 15. jan. 1728 — Reinholt Holst 16. marts 1747 — sammes enke 1. maj 1752.

8) 1635 ejet af Johan Bartscher. 1684 købt af skrædder Laurits Christensen Lund. 1736 købt af urtekræmmer Niels Titken. Fig. begravelser kendes: Johan Bartschers søn 16. sept. 1635 — Albricht Bartscher 21. dec. 1642 — Andres Beyers hustru, datter af Dirich Bartscher, 19. juli 1653 — Andres Beyer dec. 1663 — Laurits Christensen Lunds hustru med et lidet barn, som 11. april var nedsat i urtegården, 13. aug. 1684 — sønnen Peder Larsen »svadron skriver« 23. febr. 1711 — Laurits Christensen Lunds (anden) hustru 5. sept. 1711 — Laurits Christensen Lund 20. dec. 1714 — Johan Villings søn, 10 år, 16. marts 1716 — Niels Titkens datter 29. april 1743 — sammes hustru 5. marts 1759 — kommerceråd Niels Titken 24. maj 1771 — Hendrich Titken 21. april 1778 — fru kommerceråd Botilla Titken 27. jan. 1783.

9) 1602 ejet af Johan Eigendørp. Hjemfaldent og 1657 købt af Claus Hoenekes enke Margrete for 150 sldr., som dog ikke blev betalt. 1666 købt af Gerdrude Jørgen Hansens i kongens gård for 150 sldr. således, at renteskriver Claus Jørgensen fik ret til den halve part af graven. 1710 købtes halvparten af Peder Michelsen bader. [1762 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Johan Eigendørps hustru

24. aug. 1602 — Johan Eigendørp 21. nov. 1606 — Claus Hoeneke 26. nov. 1657 — Jørgen Hansen 14. aug. 1666 — Claus Jørgensens to små døtre 31. maj og 18. nov. 1670 — sammes søn 19. marts 1680 — sammes hustru 22. april 1695 — Claus Jørgensen selv 4. okt. 1695 — Peder Michelsen 17. juli 1710 — sammes datter 9. juni 1712 — Balser Gotlieb Creutz lidet barn 23. dec. 1715 — Baltzer Gotlieb Kramer 20. juni 1738 — enkemad. Johanne Kræmer 20. nov. 1742.

10) 1628 købt af Nicolaus Edinger for 116 sldr. 1719 købt af Biørn Mørck prokurator for 120 rdl. Fig. begravelser kendes: Nicolaus Edingers hustru 19. juli 1628 — tre børn 26. okt. 1633, 16. sept. 1637, 10. maj 1643 — Nicolaus Edinger 12. juli 1646 — et barn 3. febr. 1649 — datteren, Anna Cathrina 18. aug. 1654 — sønnen, Martinus 19. juni 1677 — enken efter Nicolaus Edinger, Ellen 10. juni 1690 — Baltzer Edinger 3. juli 1691 — Biørn Mørcks seks små børn 25. maj 1721, 9. sept. 1722, 30. nov. 1723, 15. nov. 1724, 17. aug. 1726, 8. febr. 1730 — sammes datter, kræmmer Søren Blochs hustru 22. nov. 1732 — Sr. Blochs lidet barn 5. dec. 1732 — Biørn Mørcks hustru 31. marts 1745 — Biørn Mørck 25. jan. 1754 — sekretær Mørchs frue 17. febr. 1757.

11) 1614 ejet af Johan Høyer eller dennes arvinger. 1707 købt af sværdfejer Diderich Johansen for 100 rdl. [1747 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Johan Høyer 12. marts 1614 — Jonnas Høyer af Flensborg 29. april 1628 — Peder Hansens to børn 16. dec. 1637, 18. dec. 1642 — Peder Hansen 3. april 1650 — sammes søn, Jacob juli 1653 — svigersønnen, Michel Langemarks lidet barn nov. 1658 — Peder Hansens enke, Maren 8. jan. 1675 — sønnen, Johan Høyer 12. dec. 1678 — datteren, Anne sal. Mickel Langemarcks 19. marts 1683 — Diderich Johansens svigersøn, sværdfejer Gottfred Kirsler 27. april 1707 — Didrich Johansens datter g. m. Jonas Jonassen 29. juli 1711 — Didrich Johansen 29. aug. 1711 — sammes enke, Sophia 27. sept. 1711 — Jonas Jonassens to små børn 1715, 4. nov. 1717 — Jonas Jonassen 6. marts 1727.

12) Arvet af skibsbygger Jens Olufsen med hustruen Maren Sørensdatter, som det ses af gravstenen. O. 1677 erhvervet af overskipper Wichmand Petersen. [1761 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til eet lig]. Fig. begravelser kendes: Jens Oluffsens hustrus broder, hr. Jacob Bøeckers barn o. 1652 — med Jens Oluffsens eftermand, kaptejn Halfour Andersens bevilling, Wichmand Petersens forlovede, Maria sal. Samuel Byntings 13. juni 1677 — med kommandørkaptejn Wichmands bevilling, en person ved navn Prebiørnsen 31. marts 1701 — Christian Flors lidet barn 17. maj 1719.

13) 1641 købt af bomslutter Jens Olufsen for 165 sldr. 1675 købt af kræmmer Hans Petersen Berndrop. [1725 hjemfaldent, betegnes som jordgrav til fire lig]. Elg. begravelser kendes: Jens Oluffsens hustrus søster [Chatarine Bendtzdatter] 20. aug. 1641 — sammes hustru 16. maj 1650 — sammes anden hustru 9. marts 1654 — et barn 27. aug. 1654 — Hans Petersen Berndrops 20 uger gamle barn 25. nov. 1675 — sammes broder, Christian Petersen Berendrop 27. sept. 1677 — Hans Petersen Berndrop 28. juni 1680 — kræmmer Jochum Sontum 25. febr. 1698 — sammes enke, Kirstine 10 marts 1699 — Diederich Dancks hustru, Anna Berendrops 9. maj 1705.

14) 1628 købt af Johan Øyskericken for 100 sldr. 1703 købt af destilatør Peder Madсен Lomborg for 100 rdl. [1755 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Johan Øyskerickens datter 26. april 1628 — sammes søn 15. maj 1633 — Johan Øyskericken 6. febr. 1634 — sammes enke 11. nov. 1638 — ved Herman Euskirchens eftermand, vinhandler Matthias Wessen, Peder Bertelsen 11. febr. 1670 — med Maties Wesens bevilling, kræmmer Kiæld Larsen, der nedsattes frit p. gr. af hans

umage i mange år med at revidere værgernes regnskaber, 24. nov. 1691 — Peder Madsen Lomborg 26. maj 1706 — Peder Banners hustru 31. aug. 1733 — Peder Banner 17. aug. 1735.

15) Ejet af Jacob Thrægaard. 1691 købt af handelsmand Petter Otte for 80 rdl. 1712 købt af Thomas Olufsen Kurrepind. [1725 afstået af de øvrige arvinger til seilmager Erik Iversen]. 1731 købt af mag. Jørgen Ursin. [1775 betegnet som jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Alexander Thrægaards to døtre 12. sept. 1652, 6. aug. 1654 — Alexander Thrægaard og hustru 24. aug. 1654 — ved Jacob v. Führen, Hans og Alexander Thrægaards søster, Ane 17. okt. 1670 — ved Petter Otte, studiosus Mads Hansen, der en tid havde stået i hvælvingen [under alteret], 23. sept. 1691 — Petter Otto 19. febr. 1704 — sammes enkes broder, Hans Pedersen Erdtman studiosus 25. febr. 1704 — med Birget Peder Ottes bevilling, Kestin Thomisdatter 30. sept. 1711 — Peter Ottes datter 28. sept. 1711 — Berget Peter Ottes 6. okt. 1711 — Thomas Kurrepinds svigermoder, Sire Erich Olsens 3. juni 1716 — Thomas Kurrepind 17. marts 1718 — Gundel Eriksdatter 29. okt. 1723 — Erich Iversen 23. jan. 1726 — Jørgen Ursins datter, Jens Kofoeds hustru, overført fra Bandholm, 12. okt. 1734 — sognepræst i Nakskov, sal. mag. Ursins hustru, Sophia Eisenberg, overført fra Lolland, 16. juni 1755 — kommissionær P. Ursin 13. maj 1785.

16) 1647 købt af Borquart Bollufsen guldsmed for 150 sldr. 1702 købt af Peder Nielsen brygger for 100 rdl. [Hjemfaldent 1775, betegnet som jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Borquart Bollufsen 18. juni 1652 — to børn 31. juli 1654 — hustruen 9. aug. 1654 — med tilladelse af arvingerne Friderich Popping og Jacob Borkesen præst i Alsted på Sjælland, Nicolaj Arnsberg guldsmeds hustru, Barbara Mortensdatter Sixes 4. juni 1672 — med bevilling, assessor Herman Brecklings hustru, Margrethe 26. aug. 1689 — Anders Nielsens datter, Inger Sophie 22. jan. 1706 — sammes nyfødte barn 24. sept. 1710 — Peder Nielsens datter 8. juli 1711 — sammes hustru 2. sept. 1711 — Peder Nielsen 5. sept. 1711 — Jochum Scharenholt, som p. gr. af forbudet ikke straks var nedsat men havde stået i hvælvingen [under alteret] fra 18. sept. 1714, 7. jan. 1715 — Anders Nielsen brygger 6. juni 1755.

17) 1642 købt af boldmester Jens Andersen for 142 sldr. Fig. begravelser kendes: Jens Andersen 1642 — svigersønnen Niels Pedersens tre børn 18. nov. 1647, 10. sept. og 8. okt. 1654 — Niels Pedersen Hovs hustru, datter af Jens Andersen Boldmester eller sølvpop, maj 1662 — Jens Andersens hustru, Karen 18. juni 1667 — Niels Pedersen Hovs søn 29. marts 1676 — Niels Pedersen Hou 8. marts 1680 — slotspræst Jørgen Bangs søn, 5 år, 23. juli 1742 — sammes datter, Karen Kirstine 11. aug. 1749 — slotsprædikant Bang 28. aug. 1752 — studiosus Carl Emilius Bang 30. maj 1772 — fru Abeline Dorethea Bang 5. dec. 1778 — jomfru Friderica Lovise Bang 11. jan. 1781.

18) 1642 købt af Johan Dobbeltsten for 165 sldr. [Hjemfaldent 1703 og 1743, betegnet som en jordgrav til eet lig]. Fig. begravelser kendes: Johan Dobbeltstens anden hustru 20. febr. 1642 — Johan Dobbeltsten 1. maj 1650 — sønnen Gert april 1659 — Karen Dobbeltsten 6. juni 1685 — assessor Høiers tjener, Laurids Jensen 3. febr. 1703 — Friderich Haagenses hustru 15. juli 1723.

19) 1638 købt af Niels Nielsen herrekok for 147 sldr. 1655 købt af Nicolaj Edingers enke, Eline. [1744 hjemfaldent, betegnet som jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Niels Nielsen 30. jan. 1638 — sammes hustru 18. jan. 1641 — Nicolaj og Eline Edingers søn, Johan 13. aug. 1667 — Eline Edingers søstersøn, Poul Lorensen 24. aug. 1687 — Elisabeth Edinger 10. marts 1704.

20) 1633 købt af Johan Dobbeltsten for 132 sldr. 1685 købt af Petter Andersen møller for 130 sldr. 1722 købt af Peder Bulpontan klokker. 1751 købt af Albert Edelberg. Fig. begravelser kendes: Johan Dobbeltstens første hustru 7. nov. 1633 — to børn 3. jan. 1638, 10. juni 1639 — Petter Andersens datter 11. juni 1685 — Petter Andersen 13. juli 1685 — Laurs Pedersen toldskrivners datter 8. maj 1698 — Laurs Pedersen 17. nov. 1699

— sammes enke, Doretea 27. jan. 1707 — Peder Bulpontan 31. dec. 1723 — sammes enke 25. okt. 1743 — Albert Edelberg 28. juli 1772 — jomfru Gundil Edelberg, der havde testamenteret kirken 400 rdl. mod at graven, der var tilfaldet hende efter farbroderen, ikke mere åbnedes, 2. april 1796.

21) 1625 købt af Vibold Johansen teltmager for 121 sldr. 1659 købt af Dirich Dreyers enke Margrete. [1774 hjemfaldent. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Vibold Johansens datter 19. okt. 1625 — sammes hustru 26. april 1641 — Dirich Dreyer 24. juli 1659 — Hans Dreyer 2. juli 1677 — sønnen Dirich Dreyers barn, seks uger, 2. aug. 1683 — sønnen Hans Dreyers barn, to dage, 9. sept. 1685 — Dirich Dreyers datter, eet år, 26. juli 1688 — sammes lidet barn 28. dec. 1691 — Dirich Dreiers enke, Margrethe 30. juli 1699 — inspektør over de nye boder, Henrich Dreier 15. april 1700 — sammes hustru, Sara Sitskers 3. febr. 1720 — justitsråd Peder Cofod Ankers hustru, overført fra Vor Frue k., 2. jan. 1754.

22) Tilhørte kirken. [Jordgrav til to lig]. Elg. begravelser kendes: en af Werner Cloumands tjenere 7. maj 1652 — Heinrich Høyers tjener, Holger Niemand 13. nov. 1678 — hofretsskriver Peder Jensen Tesløf 6. juli 1694 — ved Christoffer Jensen Lund, en studios fra Østergade, Greers Andersen Holst 26. aug. 1711.

23) [Jordgrav. Ejendomsforholdet må udledes af begravelserne]. Elg. begravelser kendes: Johan Schyrman 15. dec. 1610 — sammes hustru 7. juni 1619 — eftermanden David Schou 13. dec. 1623 — Baltzer Berentzens søn 14. marts 1629 — Baltzer Cunde-vins første hustru 19. april 1635 — Johan Baltzersens hustru 10. febr. 1640 — renteskriver Petter Bingh 14. april 1647 — Zacharias Garben 4. maj 1653 — sammes barn 16. maj 1654 — sammes enke, Lisabeth 22. maj 1654 — sammes datter, Margrete 27. dec. 1670 — Hans Havemands svigersøn, Magnus Prangers søn, 2/4 år, 29. juli 1669 — sammes barn, 14 år, 11. aug. 1676 — Hans Havemans svigersøn, Jan Jansen v. d. Arck 18. dec. 1676 — hustruen Katrine 20. juli 1688 — med Hans og Zacharias Garbens bevilling, Anna Kohlendahl 24. febr. 1710 — Zacharias Garbens hustru og sønnen Willum, 21 år, 9. maj 1710 — Hans Garbens søn 17. sept. 1711 — Zacharias Garbens søn, 4 år, 21. sept. 1711 — Hans Garben 4. april 1722 — Sr. Garben kræmmers søn, 8 uger, 2. nov. 1735 — jomfru Margrethe Prange 23. dec. 1740.

24) 1652 købt af Detløff Schrøder for 90 sldr. 1715 købt af Hendrich Nissen. Fig. begravelser kendes: Detløff Schrøders hustru 24. okt. 1652 — sammes to små børn 14. dec. 1668, 4. juli 1673 — Detløff Schrøder 7. jan. 1675 — Jens Schrøder 11. marts 1686 — Ditlef Schrøders enke, Kirsten 28. juli 1701 — sønnen Vilhelm 13. aug. 1714 — Hendrich Nesen 13. juli 1736 — sammes enke 24. marts 1747 — justitsråd, byfoged Lassen 22. sept. 1762 — justitsråidinde Lassens søn, Christian, 7 uger, 18. nov. 1762 — blodsarving efter Hendrich Nissens hustru, kontreadmiral Fischers hustru 28. dec. 1773 — regimentskvartermester og kasserer Ferdinand Anthon Fiskers datter, Engel Maria, 18 år, 29. nov. 1776 — Ferdinand Anthon Fisker 22. febr. 1780.

25) 1618 købt af Johan Thærborg for 50 sldr. Hjemfaldent og 1676 mageskiftet med sdr. kapel 21) hvorved det tilfaldt Dorrete Neels Auchesens, sal. Karen Peder Jensens og Soffia sal. Peter Ottos børn og arvinger som sal. Jørgen Aldeweldts fuldsøstre. 1768 købt af Søren Bloch kræmmer for 40 rdl. Fig. begravelser kendes: Johan Thærborg 7. jan. 1618 — sammes hustru 14. juni 1644 — sønnen Werner Thærborg 16. jan. 1651 — Petter Fricks søn, Petter 25. nov. 1683 — etatsråd Meiers søster, overført fra norden koret 17), 7. marts 1698 — Søren Blochs datter, Sara Maria g. m. Brøsechen 1. juli 1768 — Søren Bloch 2. juni 1770 — Did. Wilhelm Broseken 26. nov. 1773 — mad. Tychsen 24. aug. 1778 — Severin Philip Brøsechen 29. nov. 1793 — sammes søn, Philip 22. april 1795.

26) 1645 købt af renteskriver Absalon Hansen for 157 sldr. 1655 købt af Lutt Walter. 1705 købt af skipper Tønnes Jørgensen Samsing for 106 rdl. [1770 hjemfaldent; jordgrav til fire lig]. Fig. begravelser kendes: Absalon Hansen 30. jan. 1645 — Lutt Walters

lidet barn 10. marts 1655 — Lutt Walter 30. sept. 1668 — sammes hustru, Malene 3. juli 1674 — dattermanden Friderich Werdelmans (anden?) hustrus søster, Hedevig Willers 20. dec. 1676 — Tønnes Jørgensen Samsing 16. juli 1707 — islandsk købmand Jørgen Sørensens hustru 13. sept. 1711 — ved Peder Arvesen, broderen mag. Arvesen 31. dec. 1725 — med Peder Arvesens tilladelse, Christopher Rode 29. marts 1748 — Sr. Arvesens søstersøn, Arve Riis 18. dec. 1748 — Christopher Rodes enke 31. aug. 1750 — Jens Riis 20. jan. 1781.

27) Ejet af Jens Torstensen renteskriver 1625. Hjemfaldent 1659 erhvervet af Paul Graap eller dennes arvinger. 1708 udlagt som betaling til Sr. Hans Michelsen på hans fordring efter hans kærestes søstermand Jacob Feltmand. 1711 købt af Hans Jørgen Solberg. 1731 blev Søren Rasmus Rønstorff enejer efter at svogrene Hans Jørgen Solberg og Joachim Cracovitz havde afstået hver deres trediepart. Fig. begravelser kendes: Jens Torstensen 25. juli 1625 — sammes søn 21. okt. 1637 — sammes hustru 10. nov. 1637 — sammes to døtre 7. dec. 1637 — Peter Hauschen 26. aug. 1652 — sammes barn 12. sept. 1652 — Paul Graap 9. febr. 1659 — sammes barn jan. 1662 — sammes datter, Margrete 22. marts 1675 — med (eftermanden) Jacob Feltmans tilladelse, Morten Rrandrop 12. juni 1690 — Jacob Feltman 25. maj 1707 — Hans Jørgen Solbergs svogre, Knud og Søren Sørensen 24. og 25. sept. 1711 — Hans Jørgen Solbergs barn, år, 26. sept. 1711 — Søren Rasmus Brynstrup 8. april 1734 — mad. Elisabeth Brønstorff 13. marts 1777.

28) 1635 købt af Thyge Raffn eller dennes arvinger for 120 sldr. 1657 overtaget af kirken [jfr. midtgang 22)]. [Jordgrav til eet lig]. Fig. begravelser kendes: Thygge Raffn 18. okt. 1635 — Marecke Andersdatter 1. dec. 1672 — birkefoged til Svenstrup Rasmus Hansens datter, Antonete 1689.

29) 1645 købt af videfoged Michel Jensen for 150 sldr. 1697 købt af skipper Isach Bauches for 150 sldr. 1727 købt af Simon Jensen Lind. Fig. begravelser kendes: Michel Jensens første hustru 14. jan. 1645 — Michel Jensen 2. juli 1652 — sammes anden hustru 26. okt. 1656 — Isach Bauches 24. okt. 1699 — sammes enke, Karen 8. sept. 1713 — sønnen Peter Berendorp 15. febr. 1717 — Simon Jensen Linds hustru 23. nov. 1727 — Gotfrieds Keisers lidet barn 22. jan. 1731 — Simon Jensen Lind 22. maj 1737 — Anne Catrine Kaysers 6. aug. 1754 — Peder Larsen Nørgaards datter, Johanne Maria, 29 år, 9. nov. 1781 — Peder Larsen Nørgaard 21. jan. 1795.

30) 1625 ejet af Claus Johansen rådmand. 1697 overtaget af silkekræmmer Hans Michelsen. 1705 forenet med midtgang 44). 1711 købt af islandsk købmand Christopher Jensen Lund. [Jordbegravelse]. Fig. begravelser kendes: Claus Johansen 15. juli 1625 — sammes to døtre 8. jan. 1638, 4. okt. 1639 — Peter Hauschens barn 8. maj 1647 — Claus Johansens hustru jan. 1651 — Jochum von Slesell 2. sept. 1656 — Johan Alsteins søn, 1 år, 21. juli 1671 — sammes hustru, Ermbke med sit dødfødte barn 7. nov. 1676 — Anne Jacob Feldtmands 18. juni 1683 — Jacob Feldtmands (anden) hustru, der omkom i den ulykkelige ildebrand [på Amalienborg], 22. april 1689 — Hans Michelsens datter, Christine 14. jan. 1706 — med Christopher Jensen Lunds bevilling, svogeren kaptejn Snistrup 20. dec. 1712 — Christopher Jensen Lunds hustru 19. juli 1715 — sammes søn 22. marts 1723 — sammes (anden) hustru 14. april 1723 — fuldmægtig ved kammeret, Poul Berch 12. okt. 1733 — renteskriver Bales hustru 22. juni 1736 — Christopher Jensen Lund 27. juni 1748 — Hans Christophersen Lunds datter, Anne Birte, 2 år, 10. april 1750 — sammes hustru 6. aug. 1750 — sammes søn, 3 år, 25. april 1753 — Christen Christopher Lund 5. april 1764.

31) 1646 købt af Jacob Køhn for 135 sldr. O. 1657 købt af renteskriver Jens Sørensen. 1698 købt af Strange Helmers. 1711 købt af skipper Jacob Jacobsen. 1780 købt af kirken for 10 rdl. Fig. begravelser kendes: Jacob Køhns første hustru 16. juli 1646 — sammes liden søn 2. sept. 1654 — Jens Sørensens lidet barn 6. sept. 1657 — sammes moder maj 1665 — sammes sønndatter, Christine Lisabeth 27. sept. 1677 — sammes

eget dødfødte barn 11. febr. 1680 — Jacob Jacobsen 17. april 1711 — sønnen Mathias Jacobsens barn, 114 år, 15. juli 1713 — Peder Nelsen Teiges barn, 114 år, 23. marts 1714 — skipper Hendrich Jacobsens lidet barn 11. febr. 1723 — skipper Jacob Jacobsens barn 2. juli 1723 — Hendrich Jacobsens lidet barn 1724 — Jacob Jacobsens enke 6. juli 1725 — Hendrich Jacobsens lidet barn 30. jan. 1726 — Jacob Jacobsen 25. maj [formentlig død tidligere, da hans hustru 1725 kaldes enke, jfr. ovenfor] 1726 — Christian Jacobsen 11. febr. 1729 — mad. Munte 12. sept. 1736 — brygger Hendrich Jacobsens barn 25. nov. 1738 — sammes hustru 29. jan. 1745 — Hendrich Jacobsen 24. marts 1746 — sammes svigersøn, bager Johan Jansens datter, Elsebet, 14 år, 28. nov. 1763.

32) 1625 købt af Hindrich von der Tide for 75 sldr. 1679 opmuret og udvidet et lille stykke i bredden. 1730 købt af brygger Søren Seerup. 1742 transporteret til kammerråd Svane for 250 rdl. Fig. begravelser kendes: Hindrich v. d. Tide 14. okt. 1625 — Christian Flors to små børn 6. okt. 1629, 7. jan. 1634 — Jørgen Bøefken 19. jan. 1654 — Lisebet Jørgen Witts barn, i hendes faders grav, 22. febr. 1659 — sammes søn, Jørgen Bøfke 7. juni 1670 — Jürgen Wittes enke, Lisabeth 20. okt. 1676 — dattermanden, Oluf Pedersen Witts hustru, død i Amsterdam, 26. nov. 1680 — sønnen Johan Bøfke og hustru Karen sal. Daniel Balues, begge døde i Amsterdam 1681 og begravet der — Daniel Balues med fem døde børn, der alle nogen tid havde stået i hvælvingen, 12. jan. 1682 — Oluf Pettersen Wits dødfødte barn 29. april 1684 — sammes datter 3. okt. 1691 — Oluf Pettersen Wit 17. marts 1701 — Catharina Christina Balfs 12. aug. 1707 — Anna Catharina Balfs sal. Olle Wittis 5. aug. 1710 — kammerråd Svanes frues søster 12. aug. 1747 — sammes søn 10. okt. 1750 — Jacob Bostborg 9. april 1756 — sammes hustru 24. jan. 1758 — kammerråd Svane 8. maj 1758 — professorinde Sevel 25. juni 1764 — fru Anne Kristine Svane 11. okt. 1764 — professor Søvells liden søn, Elias Svane 13. april 1765 — Hans Just v. Sevel, virkelig sekondløjtnant ved kongens regiment, 24 år, 31. marts 1783.

Søndre Kapel. 1) 1629 ejet af Lyder Brasks arvinger, senere af kirken. [Jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Lyder Brask 28. okt. 1629 — sammes hustru 17. juni 1649 — Andres Feigas juvelers hustru, Maren Arensdatter (rådmand Arent Berntsens datter) 23. okt. 1677 — Claus Thommesen, islandsk købmand, 8. febr. 1688 — mag. Peder Danielsen Køllers søster, Mette Danielsdatter Køller 23. dec. 1704 — jomfru Anne Margretha Kronberg 9. aug. 1788.

2) 1646 købt af Hans Nielsen på det islandske kompagni for 150 sldr. O. 1657 mageskiftet med midtgang 22). 1662 købt af Albrecht Dysseldorf for 125 sldr. 1761 købt af, øverste kapellan Andreas Schythe. Fig. begravelser kendes: Hans Nielsen 22. febr. 1646 — Albrecht Dysseldorfs liden datter 22. marts 1662 — Albrecht Dysseldorf 14. dec. 1666 — eftermanden, Heinrich Wørners liden søn, 14 år, 30. jan. 1674 — Albrecht Dysseldorfs søn, Johan 21. april 1676 — Henrich Wørners hustru, Lisabeth Albrecht Dysseldorf 1. juni 1685 — Henrich Wørner 21. sept. 1712 — jomfru Anne Elisabet Wørner 2. febr. 1725 — Christopher Barteis hustru, Margrete Werner 7. nov. 1726 — Andreas Schythes hustru 30. marts 1763 — Andreas Schythe 24. dec. 1772 — Samuel Schytte, 514 år, 26. sept. 1777 — Hendrich Schytte, 1014 år, 30. okt. 1777.

3) 1613 ejet af kgl. stykkestøber Borquart Queltmeyer. 1654 benyttet af Albricht Dysseldorf og o. 1662 forenet med 2). Fig. begravelser kendes: Borquart Queltmeyer 25. aug. 1613 — sammes hustru 22. okt. 1631 — Albricht Dysseldorfs fire børn 15. og 25. aug. 1654, 15. juni og 4. nov. 1658.

4) 1612 ejet af Søren Bodickers arvinger. [1744 hjemfaldent. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Søren Bødicker 11. marts 1612 — sammes hustru 15. nov. 1617 — Johan Wochmand 2. juni 1625 — Jacob Bødicker 25. dec. 1644 — Søren Bodickers svigerdatter, Karen hr. Jacobs 22. jan. 1645 — Jens Olufsens hustru, Maren Sørens-datter [Bødicker] 10. dec. 1669 — Jens Olufsen skibsbygger 17. marts 1674 — sønnen Petter Frigbergs tre små børn 5. dec. 1684, 12. jan. og 28. okt. 1687 — sammes hustru

28. april 1691 — sammes to børn 8. dec. 1700, 3. febr. 1703 — Peter Friborg 19. aug. 1724.

5) 1610 ejet af Hans Brock, stenhugger. 1635 ejet af Casper Grot. O. 1675 købt af Pouel Glasbach, franskvinhandler. [1743 hjemfaldent. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Hans Brocks hustru 19. aug. 1610 — Hans Brock 3. marts 1617 — Casper Grottes barn 1. febr. 1635 — sammes hustrus broderdatter 6. aug. 1654 — Pouel Glasbachs barn, ^{XA} år, 19. juli 1675 — Pouel Glasbach 30. marts 1683 — Clemens Sucus 7. jan. 1685 — kommissær Sucos barn, 1 år, 12. sept. 1687 — sammes stiftsøn, Daniel Glasbach, omkommet i den ulykkelige brand [på Amalienborg], 23. april 1689 — kommissær Succos to små sønner 30. sept. 1690, 17. juli 1691 — kommissær Clemend Succo 24. jan. 1696 — sammes enke 28. april 1723.

6) 1649 ejet af Jørgen Karstensen. Fig. begravelser kendes: Johan Thencken 13. okt. 1611 — Eva Hans Køhns 10. aug. 1648 — Jørgen Karstensens datter 17. maj 1649 — Hans Roeses barn 11. jan. 1650 — Jørgen Karstensens datter 4. aug. 1654 — sammes dattermand, Jens Pedersen Brøns' søn, ^{XA} år, 3. dec. 1669 — ved Hindrich Dreyer g. m. en datter af Ane sal. Jacob Kitzerows, der gjorde krav på stedet, da hendes døde venner var begravet der; formanden Albr. Vilhelm Schröder, der siden 6. nov. 1677 havde stået i hvælvingen, og dennes lidet barn 24. aug. 1679 — Hindrich Dreyer 25. jan. 1686 — Anna Sophia Schröder, med bevilling, 1. aug. 1689 — Hindrich Dreyers eftermand, Johan Hessenberg 1. marts 1704 — sammes enke Anna 25. april 1704 — Henrich Dreyers lidet barn 7. sept. 1718 — Nicolai Dreier 16. jan. 1742 — assistensforvalter Holms hustru 31. marts 1757 — islandsk købmand Henrich Dreyer 8. marts 1763 — jomfru Charlotte Lovise Drejer 2. okt. 1775 — renteskriver Lossius Dreyer 8. maj 1782.

7) 1625 købt af Hindrich Lassen refenerer for 150 sldr. 1655 udvidet med et »rum under portalen inden døren« for 125 sldr. Fig. begravelser kendes: Hindrich Lassen 26. aug. 1625 — mag. Valentin Suhms datter jan. 1653 — Valentin Suhm 20. dec. 1654 — sammes hustru 13. april 1655 — generalfiskal Christen Pedersens to børn 12. juli 1666, juni 1667, 1681 overført til sdr. gang 13) — hofjunker Hans Henning v. Suhm 27. febr. 1709 — Ulrich Fridrich Suhms barn, tre uger, 16. juni 1717 — kommandør Suhms liden søn 15. jan. 1735 — Schoubynacht Sum 22. jan. 1744 — løjtnant Suhm 15. febr. 1765 — frk. Agnete Sophia Pieil 5. febr. 1773 — med P. F. Suhms bevilling, landråd Friederich Rantzou 24. okt. 1778.

8) 1625 hævdede Jockum v. Holten, at stedet tilhørte hans svigerfader. O. 1676 overtaget af Henrich Høyer i stedet for sdr. kapel 16), hvorfra »de afdødes been« overførtes. 1708 erhvervet af Hans Holst. 1761 hjemfaldent. [Jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Jockum v. Holtens barn 12. sept. 1625 — Jockum v. Holten 1629 — Jost Steemans lidet barn 14. febr. 1645 — med Henrich Høyers tilladelse, Marche Effuert Holstes 10. juli 1677 og Evert Holst 16. febr. 1688 — [Evert Holsts enke] Hindrich Wørners hustru, Marie Hulseman, der havde stået i Helsingborg k., med H. Høyers tilladelse, 25. maj 1707 — sekretær Terchelsens lidet barn 10. aug. 1721 — skipper Marius Willers hustru, Margretha Elisabeth Thorn 5. nov. 1785.

9) 1654 købt af Kasten Møllers børns formynder for 75 sldr. [1739 hjemfaldent. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Kasten Møllers to børn 21. sept. 1654, 28. maj 1665 — med Carsten Møllers sønner, Ludolf og Peters bevilling, Jacob Køster 28. nov. 1673 — med Peter Müllers bevilling, Jochum Kricks to små sønner 26. aug. og 8. sept. 1689 — sal. hr. Niels Pedersen Brocmands enke Marens datter, Karen 14. aug. 1711 — Maren, sal. hr. Niels Pedersen Brocmands enke, 26. okt. 1719.

10) 1652 ejet af Kasten Møllers arvinger. 1680 købt af tolder i Kalmar Dirich Stribeck. 1697 købt af barberer Henrich Voltelin. Fig. begravelser kendes: Harman v. Delden 21. okt. 1619 — Johan Weyers to sønner [u.å.] — Kasten Møller 23. sept. 1652 — sammes hustru 12. nov. 1652 — Dirich Scribecks svigerforældre, mag. Rasmus Hoffgaard, der

en tid havde været begravet i Frue k., og hustru Karen Pedersdatter, hvilke p. gr. af krigen var sejlet over fra Skåne, 18. okt. 1680 — Henrich Voltelin 12. april 1697 — sammes søn 13. jan. 1698 — Kei Meisens to børn 25. okt. og 2. nov. 1703 — sammes datter Catrine Margrete 22. nov. 1706 — sammes søn, Adam Daniel, 8 dage, 6. dec. 1709 — Kai Meisen 4. sept. 1711 — sammes hustru 10. sept. 1711 — Sr. Woltelins hustru 2. jan. 1728 — Just Henrich Voltelins søn, 13 år, 20. sept. 1740 — Lambert Faaltelin 26. febr. 1743 — Just Henrich Faaltelin 26. juni 1743 — August Carl Frantz' søn, $\frac{1}{2}$ år, 4. maj 1748 — kirurg Just Henrich Voltelins datter, 4 år, 25. jan. 1751 kancellirådinde Maria Voltelin 26. sept. 1763 — jomfru Vasmer, 64 år, 6. juli 1799.

11) 1619 købt af Jellis Petersen. 1768 købt af justitsråd Just Henrich Voltelin for 25 rdl. Fig. begravelser kendes: Jellis Petersens lidet barn 10. juni 1619 — Jellis Petersen 5. aug. 1620 — Johanne Jellis Petersens 20. okt. 1622 — en søn 6. aug. 1625 — Johanne Jellisdatter Jørgen Pryses 12. sept. 1647 — Jørgen Prys 9. juni 1654 — sammes to døtre 23. juni 1654 — Heilvig sal. Jacob Petersens brodersøn, Gelles Pryss 9. marts 1674 — svogeren, Frans Thurn 21. marts 1688 — dennes enke, Helvig Jacob Petersens søsterdatter, Hedvig 10. aug. 1694 — etatsråd Voltelin, 82 år, 4. nov. 1795.

12) Tilhørte kirken indtil 1779, da det købtes af justitsråd Just Henrich Voltelin [for 10 rdl. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Vincentz Meinesens hustru, Maria Jansen Arff 18. maj 1681 — mag. Eskild Dalhusens datter, Helena 27. juni 1699 — materialforvalter Niels Juul 25. maj 1725.

13) 1676 købt tillige med en del af 14) af guldsmed Pouel Kurtzis enke Marie for 250 sldr. og muret. [1728 hjemfaldent]. 1776 købt af sognepræsten Hans Lemming for 50 rdl. [som muret grav til to lig]. Fig. begravelser kendes: kapellanen hr. Jesper [u. å.] — Niels Ydsen af Århus 12. jan. 1645 — Pouel Kurtz, der havde stået i hvælvingen [under alteret], 11. sept. 1679 — dr. Christian Nold 4. okt. 1683 — sammes enke, Maria 27. juli 1695 — bogfører Johan Melchior Liebes lille søn, Johan Christopher 19. sept. 1705 — sammes datter Maria, % år, 10. maj 1708 — fru Lemming 10. maj 1782 — major Lemmings datter, Ane Johanne Margrethe, 4 uger, 16. sept. 1785 — sammes søn, Hans Zagarias Windeløw, 14 år, 29. okt. 1787 — sognepræst Hans Lemming 27. juni 1788.

14) 1676 forenet med 13), efter at en del var lagt til Niels Rosenkrantz' gravsted. Der kendes ingen begravelser forud herfor.

15) 1676 købt af Niels Rosenkrantz' enke. Indtil da kendes fig. begravelser: Christen Nielsens hustru 12. juni 1644 — Christen Nielsen i Christianshavn 9. april 1645.

16) Ejet 1665 af oberst Frederik Thuresen, 1676 købt af Niels Rosenkrantz' enke [jfr. 8)]. Fig. begravelser kendes: Hans Pipper 19. nov. 1607 — sammes hustru 19. sept. 1616 — sammes stif søn, Mouritz Friche 6. juli 1619 — Christian Flør 22. aug. 1643 — Mouritz van der Thijs barn 30. juni 1654 — Hindrich Flor 9. sept. 1654 — Mouritz van der Thijs lidet barn 1657 — Euert Holsts tre børn 12. okt. 1665, 23. juli 1668, 1671.

17) 1614 ejet af Nicolaus Swabe. 1676 købt af Niels Rosenkrantz' enke. Fig. begravelser kendes: Nicolaus Swabes hustru 26. febr. 1614 — Nicolaus Swabe 21. marts 1629 — sammes datter, Birte Reinholt Thimbs 10. sept. 1652 — Geske Thims broder, Johan 7. juli 1674, 1676 overført til tårnets hvælving.

18) 1608 ejet af Suend Bentzen Katt. 1676 købt af Berrete Schiel Niels Rosenkrantz. Fig. begravelser kendes: Suend Bentzen Katts hustru 22. marts 1608 — sammes datter, g. m. Peter Petersen, 1. maj 1634 — Peter Petersen 3. sept. 1638 — general løjtnant Niels Rosenkrantz 21. okt. 1676 — sammes søsterdatter, jomfru Marie Seefeldt 29. okt. 1676 — med Berrete Scheels bevilling, greve Pasberg, der havde stået i koret siden 28. nov. 1671, 22. nov. 1679 — Mogens Schiels to små børn, med søsterens bevilling, 4. febr. 1680, 19. marts 1684 — Berrete Schiels eneste datter, jomfru Birrete 19. okt. 1681 — med bevilling, oberst Gestrop 28. jan. 1685 — med fru Berte Skeels bevilling, generalmajor Juul 25. juni 1717 — med fru Bergerte Scheels bevilling, geheimeråd Rosenkrantzis frue 24. april 1719 — fru Birgete Skel 8. juli 1720.

19) 1676 købt af Niels Rosenkrantz' enke. Indtil da kendes fig. begravelse : Jens Basse, en mand af Norge, 25. aug. 1652.

20) 1676 købt af Niels Rosenkrantz' enke. Indtil da kendes fig. begravelse: Jan Beck 5. april 1610 — sammes hustru 1. april 1623 — Betike Asverus 16. juni 1636 — Peter Mellin 20. aug. 1637.

21) 1625 købt af Johan Altwelt eller dennes arvinger for 100 sldr. 1676 overtaget af Niels Rosenkrantz' enke [jfr. ndr. gang 25)]. Fig. begravelse kendes: Johan Altwelt 28. sept. 1625 — sammes svoger, Neels Auchesens svoger, tolder og rådmann i Stege, Jens Madtzen 19. aug. 1652 — Neels Auchesens stiftsøn, islandsk købmand, Jørgen Kiem [u. å.] — Peter Frick og hustru, Mechtell Otto 12. juni 1670.

Nordre kapel. 1) 1625 købt af køkkenskriver Hans Søftrensen eller dennes arvinger for 122 sldr. 1701 købt af kaptejn Hans Tonboes enke, Margrete Didriksdatter for 81 rdl. [Jordgrav til to lig]. Fig. begravelse kendes: Hans Søffrensen 1. aug. 1625 — eftermanden, Marckus Hess 16. okt. 1637 — hustruen 2. febr. 1652 — (kaptejn Hans Tonboe o. 18. juni 1701) — sammes enke, fru Margrete Dreyers 18. okt. 1717 — kommerceråd Dreiers datter, $\frac{5}{4}$ år, 3. aug. 1736 — justitsråd Drejers søn, 7 år, 14. sept. 1746 — justitsråd Drejer 3. febr. 1749.

2) 1615 ejet af Dirick Balk. O. 1656 forøget med halvdelen af 2 a). 1680 købt af købmand Johannes Bache for 80 rdl. 1686 erhvervet af guldsmed Ferdinandus Kyblich. [1741 hjemfaldent. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelse kendes: Dirick Balk 1. juli 1615 — sammes stiftsøn Søren Wachman 15. jan. 1647 — Johannes Baches lidet barn 6. maj 1680 — Ferdinandus Kyblichs datter 19. april 1686 — Ferdinandus Kyblich 4. febr. 1687 — sammes søn 23. aug. 1698 — sammes hustru 16. aug. 1711 — svigersønnen, Johan Daniel Carius 22. aug. 1714 — Giertrud Cathrinæ Feerdinant Geblers datter 21. juli 1721.

2a) En unummereret grav mellem 2) og 3), som o. 1656 deltes mellem disse efter at være blevet givet kirken i mageskifte af Peder Mortensen. Der kendes ingen begravelse her. 1615 var den blevet betalt med 60 rdl.

3) 1617 købt af Niels Suendsen Mallmø for 100 sldr. 1678 købt af skomager Rasmus Fischer og forenet med halvdelen af 2a). 1698 købt af skrædder Anders Jacobsen. [1775 hjemfaldent. Jordgrav til eet lig]. Fig. begravelse kendes: Niels Suendsen Mallmø 22. maj 1622 — sammes hustru 29. maj 1634 — sammes datter, Anne Matz Davidsens 1656 — ved Rasmus Fischer, en fremmed kvinde Maren Jacobsdatter 16. sept. 1678 — Anders Jacobsens søn, 14 år, 2. okt. 1711 — Anders Jacobsen 2. jan. 1713 — bogholder ved banken, Christian Sigfred Hameløv 8. marts 1755.

4) [Synes at være ejet af kirken. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelse kendes: Thomas Thonagel [u. å.] — sammes hustru 30. nov. 1641 — Vincent Mentz' hustru, Maria Schøller 27. jan. 1705.

5) 1629 købt af mester Hans Figschu sadelmager for 122 sldr. [1768 hjemfaldent. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelse kendes: Hans Figschu 21. sept. 1629 — Hans Figschous to datterbørn 6. juli og 3. sept. 1644 — dattermanden, Hans Boem 22. okt. 1644 — Hieronymus Figschous barn 25. aug. 1649 — Hieronymus Figschou 12. dec. 1652 — [Hans] Figschous hustru, i hendes 89. år, nov. 1657 — en datter 9. okt. 1661 — ved unge Hans Figschou, en kvinde af Malmø, Margrete Fugelse 19. juli 1673 — sønnen, Nicolaj Figschow sadelmagers lidet barn 21. febr. 1681 — Nicolaj Figschow 30. april 1682 — sadelmager Hans Styers hustru 23. dec. 1687 — Hans Styer 4. dec. 1688 — Nicolaj Figschows datter 23. febr. 1701 — hørkræmmer Henrich Krois datter, Birget, 2 år, 17. juli 1708 — sammes datter, 12 uger, 13. aug. 1708 — sammes datter, Daarthea 13. sept. 1709 — sammes tre små børn 1. og 3. sept. 1711, 28. okt. 1716 — sammes moder 16. febr. 1718 — sammes lidet barn 17. juli 1719 — Hendrich Krois moder 8. sept. 1722 — Hendrich Krol 15. juni 1731 — Sr. Bøbys hustru 15. jan. 1742 — Hendrich Krois enke 23. dec. 1748.

6) [Synes at være ejet af kirken. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelse kendes: Hugo

Lindtwormb med hustru og datter (u. å.) — Henrich Krois søster, da der ikke var rum i hans eget, 23. sept. 1711.

7) 1655 købt af Frederik Gønters arvinger og opmuret, betalt med 180 sldr. 1683 istandsat. 1716 atter istandsat af kirken og hjemfaldent. 1719 købt tillige med 8) for 150 rdl. af Giert Ackermans enke Agnete. 1731 foræret kirken af arvingerne 1781 forenet med 9) til eet muret begravelsessted og købt af generalauditor, regimentskvartermester Mauritz Mandix for 200 rdl. Fig. begravelser kendes: Dirich Mølers datter, Frederik Gønters hustru 19. okt. 1639 — Frederik Gønter o. 6. juli 1655 — Agnete sal. Giert Ackermans 26. aug. 1730 — kancelliråd Østerbye og hustru fra Christianssand 21. april og 22. jan. 1761.

8) 1608 ejet af Diderich Mølers arvinger, [jfr. 7); indtil 1781 jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Diderich Møler 13. juli 1608 — sammes hustru 29. febr. 1617 — en ung person af deres slægt 25. aug. 1652 — sønnesønnen Frederich Davidsen 1. juni 1654 — ved David Davidsen tapetvæver, Bendt Andersen og hustru Helle af Malmø 5. dec. og 23. juni 1669 — rådmand Rosenberg overført fra hvælvingen [under alteret] 28. juni 1731 — auditor Mauritz Mandix 19. okt. 1787 — fru generalauditor Anna Maria Mandixen 11. okt. 1791.

9) 1613 ejet af Christen Torkildsen. 1683 købt af skipper Michel Nelsen for 130 sldr. [1731 hjemfaldent. Indtil 1781 jordgrav til to lig. Jfr. 7)]. Fig. begravelser kendes: Christen Torkilsens hustru 1. sept. 1613 — Christen Torkilsen 19. juli 1626 — Michel Nelsens hustru 14. juli 1687 — et af sammes drengebørn 24. febr. 1690 — Michel Nelsen 8. jan. 1691 — eftermanden, Jørgen Jensen Veiles børn 29. marts og 12. april 1694, 25. sept. 1699, 22. okt. 1701, 30. nov. 1702 — Jørgen Jensen Veile 31. juli 1711.

10) [Synes at have tilhørt kirken. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelse kendes: ved Verner Clouman d. æ., dennes tjener Hans Pedersen 3. marts 1635.

11) [Ejendomsforholdet må udledes af begravelserne. 1766 hjemfaldent. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Gert Aasserin d. æ.s datter, Sara Frantszischus Klein 29. maj 1623 — Mattis Braschis to børn 1. og 26. juli 1633 — sammes hustru 30. sept. 1635 — sammes datter 25. juni 1644 — Gerdt Aasserin d. y. 25. juni 1639 — Angenette Brasch 24. febr. 1646 — Gert Braskes to små børn 25. marts 1658, juli 1659 — Gert Brasch 14. maj 1674 — ved sammes enke Martha Ehm, dennes søster, Barbara sal. Hendrich Steenkuhls 17. juni 1677 — Martha Ehm 19. febr. 1691 — Henrich Brask 30. april 1703 — med kaptejn Mathias Brasks bevilling, Jens Lund 7. febr. 1712 — Mathias Braschs hustru 25. okt. 1738 — Mathias Brasch 8. juni 1746.

12) 1602 købt af rådmand Mogens Mickelsen. [1731 hjemfaldent. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelser kendes: Mogens Mickelsens hustru og et dødfødt barn 1. sept. 1602 — Mogens Mickelsen 6. jan. 1618 — Lauritz Eschildsens to børn 29. nov. 1628, 2. febr. 1632 — Michel Mogensen 29. nov. 1634 — rådmand Bartolomeus Pedersens barn 25. april 1650 — isenkræmmer Herman Wiinberg 15. sept. 1711.

13) [Tilhørte kirken. Jordgrav til to lig]. Fig. begravelse kendes: Hindrick Fiiren d. æ.s husforstanderske, Anna Milsen 27. juli 1617.

14) 16[25] ejet af Jacob Aasserin. 1680 hjemfaldent. Jordgrav til eet lig. Fig. begravelser kendes: Jacob Aasserins hustru 3. juli 16[25] — Jacob Aasserin 18. april 1644 — sammes [anden] hustru 22. juli 1660.

15) 1681 købt af murmester Mathies Søffrensen for 200 sldr. Senere købt af prokurator Anders Larsen Bock, men af enken foræret kirken 1710. [Jordgrav til eet lig]. Fig. begravelser kendes: med Mathies Søffrensens tilladelse, stiftatteren g. m. Heinrich Dyre 25. sept. 1681 — med sammes tilladelse, Heinrich Dyres lidet barn 10. jan. 1682 — Mathies Sørensens hustru 19. okt. 1688 — Mathies Sørensen 1. april 1692 — ved Anders Larsen Bocks enke, dr. Niels Brun Winsløf 16. april 1710.

16) [1661 hjemfaldent. Jordgrav til eet lig]. Fig. begravelse kendes: Erhart Sterck trompeters datter 14. juli 1641 — sammes hustrus søster 25. aug. 1641.

Tårnet. 1) 1654 købt af kræmmer Jockum Wulff for 90 sldr. 1714 købt tillige med 2) af Hans Hinrich Saltou for 100 rdl. [jfr. 3)]. Fig. begravelser kendes: ved Jockum Wulff, en ubenævnt 9. juni 1654 — Jockum Wulffs lille barn 11. febr. 1659 — sammes hustru 1664 — sønnen Andreas Wulff 3. maj 1676 — datteren, Hedewig Wulffs lidet barn 29. aug. 1679 — sal. Anders Wulffs datter 7. aug. 1689 — Hans Hinrich Saltous hustru 1. marts 1714 — svigersønnen, Johan Køsters pigebar 11. april 1726 — Hans Hinrick Saltow 22. febr. 1730 — Johan Køster 30. marts 1730 — Anthon Saltow 22. aug. 1732 — Sr. Vichmans datter, 16 uger, 17. marts 1734 — Hindrich Saltouv 12. juni 1750 — Hans Hendrich Saltou, 56 år, 14. maj 1788 — mad. Margreth Salto født Bendixen, 75 år, 13. juli 1789.

2) 1632 købt af buntmager Jørgen Høyer for 75 sldr. Senere købt af David Mohr kirkevæрге, men da stedet var for smalt mageskiftet med midtgang 43). 1676 overladt organisten Johan Lorentz og forenet med 3). Fra 1714 forenet med 1). Fig. begravelser kendes: Jørgen Høyers hustru 12. jan. 1632 — sammes fem børn 30. nov. 1634, 20. sept. 1635, 9. okt. 1641, 9. okt. 1649, 6. aug. 1652.

3) Overladt Johannes organist i stedet for 6). [s. d.] 1709 hjemfaldent. 1714 købt af Hans Henrich Saltou, men da hans hustru ved en fejltagelse nedsattes i 1) beholdt kirken stedet. Fig. begravelser kendes: Eske Bertelsen [u. å.] — sammes hustru 28. aug. 1647 — Johan Lorens' datter, $\frac{1}{2}$ år, 15. nov. 1671 — sammes datters lidet barn 23. dec. 1678 — Johan Lorens' svigermøder, Kirsten hr. Clausis af Brønd søe 30. dec. 1687 — Johan Lorens med hustru og to datterbørn, der alle omkom i den ulykkelige ildebrand [på Amalienborg], 24. april 1689 — Peder Pedersen 3. okt. 1723 — Christian Nicolaj Claesen, 23 år, 15. febr. 1772 — mad. Inger Kirstine Fæster født Jørgensen, 64 år, 18. dec. 1782 — mad. Egte Dorthea Neeve født Fæster, 31 år, 1. april 1789.

4) 1619 ejet af Jochim Smidt, kaldet Holten Pint, eller dennes arvinger. 1687 købt af kancelliråd Christian Albret Walter med ret til opmuring for 300 rdl. udvidet med en liden smal plads for 50 rdl. Fig. begravelser kendes: Jochim Smidt kaldes ellers Holten Pint 4. okt. 1619 — sammes hustru 12. juni 1649 — en hollandsk oberst, Otto von Yler

17. juli 1658 — kancelliråd Christian Albret Walter, der siden 28. april havde stået i korets omgang, og Gerhard Schrøder 2. nov. 1687 — sønnen 17. april 1688 — kancelliråd Gaarmans liden søn, Johan 23. juli 1705 — med bispinde Baggers bevilling, geheimeråd Meyercron 2. aug. 1708 — med fru Svanes bevilling, geheimeråd Walter 10. dec. 1718 — dennes frue 18. dec. 1723 — Søster Svane 6. nov. 1730 — med general Walters tilladelse, geheimerådende Meierchrone 14. dec. 1737 — efter Søster Svanes tilladelse, frk. Ulfeld 16. marts 1741 — general Walter 3. juni 1749 — frk. Bager 23. febr. 1773.

5) [Ejet af kirken. Jordgrav]. Fig. begravelser kendes: Madtz Hansen Huusvigshustru 30. nov. 1647 — Madtz Hansen Huusvig 26. juli 1651 — greve Gyldenløves tjener, Bolluf Hansen fra Norge 12. aug. 1684 — Petter Ludewigs hustru 11. sept. 1685 — Lauridtz Zandersen, rådmand i Bergen, 30. april 1696 — ved silkekrammer Zacharias Garben, Thomas Berentz, rådmand på S. Thomas i Vestindien, 27. okt. 1704 — ved Zacharias Garben, Thomas Berentz' søn, Johannes 8. maj 1714 — obervisiterer Hans Soutemans hustru 7. aug. 1714.

6) Benyttet af organist Johan Lorentz, men ombyttet med 3) da hans ligsten ødelagdes af den store klokke, da den blev hejset op i tårnet. [Jordgrav]. Fig. begravelser kendes: Johan Lorentz' ti børn fra 11. april 1636 til 26. juli 1654 — sammes hustru maj 1659 — kancelliråd Luxdorfs tjener, Rasmus Lauridzen 2. marts 1683 — Povel Steen, proviant- og ammunitionsforvalter i Trondhjem, 23. dec. 1692 — Niels Sommer 27. april 1704 — Bertil Pedersen og hustru 1. okt. og 16. sept. 1711 — mag. Otte Stoud 3. jan. 1731.

7) 1625 købt af Matthias Clouman for 50 rdl. 1692 købt af vinhandler Tomas Andersen Kiær. [Hjemfaldent 1751. Jordgrav]. Fig. begravelser kendes: Mattias Cloumans barn 16. juni 1625 — sammes datter 12. juni 1632 — sammes hustru 21. maj 1634 —

sammes tre børn 10. juli 1634, 5. juli 1641, 5. aug. 1644 — Mattias Clouman 1. dec. 1644 — en søn 17. sept. 1651 — sønnen Willem Clouman 16. jan. 1667 — Tomas Andersen Kiærers hustru 8. juni 1705 — Peder Clausen Astrup 12. dec. 1731.

8) 1624 købt af Michel Petersen for 125 sldr. 1645 overgået til kirken. [Jordgrav]. Fig. begravelser kendes: Michel Petersens hustru 17. maj 1624 — Michel Petersen 8. sept. 1625 — Simon de Henning 17. nov. 1645 — Marchus Gøes håndskriver, Hector Weis 1694 — Carsten Jochumsen 21. marts 1705.

9) 1636 købt af islandsk købmand Hans Olufsen for 75 sldr. 1656 hjemfaldent. [Jordgrav]. Fig. begravelser kendes: Hans Olufsens hustru 28. juli 1636 — Dirich, en mand af Malmøe, 15. jan. 1657 — en hollandsk kaptejn okt. 1658 — geheimeråd Niels Krag's hofmester, Dines Morsin 7. maj 1705 — skriver på Holmen Jacob Caston og hustru, Maria Høne 15. og 20. sept. 1711 — Daniel Petter Saxenberg 16. maj 1729.

10) 1708 købt af rådmand Jens Kuur for 30 rdl. 1726 tilbagegivet kirken [jfr. norden koret 19)—20)]. Senere erhvervet af justitsråd Mahling og 1737 videresolgt til kirken for 80 rdl. [Jordgrav]. Fig. begravelser kendes: Hans Heinse 9. nov. 1631 — en ung datter 7. sept. 1637 — en søn 28. nov. 1637.

Kirkegården. I 1700-tallet omtales en »slet sædvanlig ligsten over kr. Steen Stures moder og søster som døde i København 1524 af pesten«. På kirkegårdens nordside.

Thura: HafTn. Hod. 257f., Jonge II, 131.

Fribytteren Mogens Heinesen blev efter henrettelsen 1589 begravet på kirkegården, men optoges igen 1590.

Historiske Kildeskrifter . . . udg. af Holger Rørdam I, 1873, s. 658.

Forfatteren Niels Heldvad, død 1634, og hustru Gertrud Jørgensdatter, død 1631, »ved den søndre kirkedør, som er ved tårnet«.

Holger Rørdam: Historiske Samlinger og Studier IV, 1902, s. 424.

Hans Egede biskop for Grønland, begravet på Høyers kirkegård, ligsten nr. 15, 21. dec. 1758.

Ligstensbog 1755 — o. 1795, anf. dato.

KILDER OG HENVISNINGER

Forkortelser

Kbh. Dipi. = Kjøbenhavns Diplomatarium, udgivet af O. Nielsen 1872 ff.

Dipi. Dan. — Diplomatarium Danicum (Danmarks Riges Rreve), 1938 ff.

KB — Kancelliets Brevbøger.

H.M.K. = Historiske Meddelelser om Kobenhavn (1907 ff.), udgivet af Københavns Kommune.

Hofm. Fund. = Hofmans Foundationer. Samlinger af Publique og Private Stiftelser, Foundationer og Gavebreve (1755 ff.).

Rgsk. — Stadsarkivet. S. Nicolai kirke. Første kirkeværges regnskab 1721—26, 1732—1805.

Indk. S. = Stadsarkivet. S. Nicolai kirke. Indkomne Sager (7 pakker).

Prot. 11 = Stadsarkivet S. Nicolai kirke. Inventarium over Begravelser inden Kirken 1656, Protokol nr. 11.

Prot. 22 = Stadsarkivet. S. Nicolai kirke. Begravelse-Copiebog 1575—1673. — Endvidere i samme serie: protokollerne nr. 23—26, 1635—1804.

Erst. K. — Stadsarkivet. Erstatningsfonds-Kommissionen 1796—1814. Korrespondance-protokol vedr. S. Nicolai Kirke, 1804—44. Nr. 48.

Erst. D. = Stadsarkivet. Erstatningsfonds-Kommissionen 1796—1814. Deliberationsprotokol vedr. S. Nicolai Kirke 1804—14. Nr. 53.

Da S. Nicolai kirke efter reformationen havde Københavns magistrat til patron, ligger de fleste arkivalier i Stadsarkivet. Når der i noterne ikke anføres andet, skal den skrevne kilde altså søges i det københavnske Stadsarkiv på Rådhuset. Kirkens regnskaber løber fra 1721 til 1805, dog med et hul 1726—32. Korrespondancen er samlet i »Indkomne Sager«, der begynder 1692, men som først er mere fyldige fra 1730'erne. Disse to arkivgrupper dækker kun det 18. århundrede. I nogen grad rådes der bod herpå ved kirkens »Begravelse=Copiebøger«, der rummer talrige spredte oplysninger om kirkebygningen i det 17. århundrede; jfr. herom, hvad der siges i indledningen til afsnittet om kirkens begravelser (s. 554). Værdifulde er også kirkens inventarier, hvoraf det ældste bevarede er fra 1686. Fra tiden efter branden 1795 kan kirkens eget arkiv suppleres med de serier af kopibøger, der førtes af Erstatningsfondskommissionen (»Kommissionen for de Fonds, som ere henlagte til at afbetale de til Gadernes Udvidelse afkjøbte Grunde«), mens brevsager vedrørende tårnets ombygning 1820 til vagttårn skal søges i Brandkommissionens resolutionsprotokoller 1817—25, Litra A, F, G, H og I.

Litteratur. Den almindelige litteratur, omtalt ovenfor s. 220 og 445, er også anvendt her. Endvidere er særlig anvendt andet bind af Jonges Københavnsbeskrivelse fra 1783, trykt og udgivet 1945. Fra samme år (1945) stammer også Otto Norn: Nicolai Taarn, Arkitektur og Historie, der rummer en fyldig oversigt både over tårnets og kirkebygningens historie.

Side 459—465. Historik. ¹ H. U. Ramsing: Københavns Historie og Topografi i Middelalderen II, s. 202. ² Kbh. Dipi. IV, 79—81, 199—202. ³ Om sognets grænser, se (LA) Registrant over de københavnske kirkesognes område (V. A. Secher). — August Nielsen: Samling af Bestemmelser vedr. Københavns Kommune 1607—1839 (1919), s. 37 f. — Pontoppidan, Origines Hafniensis, 196 f. — Danske Magazin 5. R. III, 303 ff. — G. Rothe: Udsigt over Kjøbenhavns Kirkers Historie (1854), s. 9. — Om Nicolai sogns formentlige krav på Amalienborgs beboere, se Indk. S. 1775—85 (pk. 36), d. 22. aug. 1781. — Sognets udstrækning fra 1685 var ifølge V. A. Sechers registrant: fra midten af Naboløs til Læderstræde — fra midten af Læderstræde til Amager-torv, tværs herover til Lille Helliggejstesstræde — midten af dette stræde til Store Helliggejstesstræde — midten af dette stræde til Købmagergade — midten af denne til Klareboderne — midten af Klareboderne, Møntergade til Gothersgade — midten af denne til Borgergade — midten af denne ud til volden — Havnen til Nyhavn og videre ad denne og Holmens Kanal til Dybengsade — midten af Dybengsade til Admiralgade — ad denne ned til Holmens Kanal — langs denne og stranden ned til Naboløs. Hertil kommer så Kalveboderne, der begrænsedes af Stormgade, Frederiksholms Kanal og Vestervold. — Sognets ophævelse: Saml. af Best. vedr. Kbhvns. Komm. 1607—1839, s. 302 ff. — ⁴ Erslev: Testamenter fra Danmarks Middelalder, s. 9; Dipi. Dan., 2. R. I, 256. ⁵ Scriptorum Rerum Danicarum VII, 82. ⁶ Rørdam: Kjøbenhavns Kirker og Kloster, s. 241. ⁷ Kbh. Dipi. I, 509—11. ⁸ Rørdam, anf. v., s. 116 og 225 f, samt tillæg s. 46; Kbh. Dipi. IV, 40. ⁹ Kbh. Dipi. II, 311. ¹⁰ Rørdam, 263 f. ¹¹ Origines Hafniensis, 35 f. ¹² Kbh. Dipi. I, 400. ¹³ Kbh. Dipi. IV, 79 ff., 199 ff. ¹⁴ Kbh. Dipi. IV, 112. ¹⁵ Rørdam, 243; William Norvin: Københavns Universitet i Middelalderen (1929), s. 84. ¹⁶ Arild Huitfeldt: Danmarks Riges Krønike, II, s. 1152. J. Oskar Andersen: Overfor Kirkebruddet (1917), s. 94. ¹⁷ Rørdam, 248; J. L. Wolf: Encomion regni Daniae (1654), s. 382. ¹⁸ Nye Danske Magazin III, 18; Rørdam, 254. ¹⁹ Kbh. Dipi. II, 310—42. ²⁰ Kbh. Dipi. I, 400. ²¹ Prot. 22, feb. 1578. ²² Skænket af borgmester Christen Andersen Dværg (d. 1691). Prot. 24, 20. nov. 1697. ²³ Kbh. Dipi.

IY, 673, 26. maj 1586; s. 708, 18. juni 1592. ²⁴ Kbh. Dipi. III, 95, 6. februar 1630.
²⁵ Indk. S. 1692—1750 (pk. 33), 11. april og 23. nov. 1744. ²⁶ Indk. S. 1786—1805
 (pk. 37), 3. juli 1793. ²⁷ Annales Ecclesiae IY, 583 ff. ²⁸ C. O. Bøggild-Andersen:
 Statsomvæltningen 1660 (1936), s. 240 f. Frederik III.s planlagte gravkapel: Da. Mag.
 4. R. YI, 77 f; Fra Arkiv og Museum IV, 599. ²⁹ Indk. S. 1775—85, 22. aug. 1781.
³⁰ Indk. S. 1761—74 11. april 1763; 1775 85, 20. jan. 1782; Danske Saml. IV, 234—49:
 0. Nielsen, Bidrag til Københavns Raadstuearkivs Historie, særlig s. 242 ff. ³¹ Indk.
 5. 1786—1805 (pk. 37), refereret under 9. sept. 1795. ³² Otto Norn: Nicolai Taarn,
 s. 58. ³³ Prot. 11, 2. april 1796 og 4. feb. 1800. ³⁴ Norn, anf. v., s. 54; rgsk. 1800.
³⁵ Aug. Nielsen: Samling af Bestemmelser vedr. Københavns Kommune 1607—1839
 (1919), s. 302. ³⁶ Erst. D., ref. under 22. dec. 1804. ³⁷ Carl Bruun: Kjøbenhavn
 III, 728 f. ³⁸ Norn, anf. v., s. 58. ³⁹ Erst. K., s. 15, 25. nov. 1805; 14. dec. 1805,
 s. 16. Erst. D., refereret under 10. Aug. 1805. ⁴⁰ Erst. K., 24. dec. 1805, s. 22. ⁴¹ Erst.
 K., 7. april 1806, s. 48. ⁴² Erst. K., 15. feb. 1806, s. 29 ff. ⁴³ Erst. K., 29. marts
 1806, s. 47. ⁴⁴ Erst. K., 13. juli 1805, nr. 5. ⁴⁵ Erst. K., 18. juli 1810, s. 179. ⁴⁶ Erst.
 K., 18. dec. 1805, s. 17 f; Erst. D., 24. juli 1806, s. 136; Erst. K., 12. sept. 1806, s. 62.
⁴⁷ Erst. K., 24. feb. 1807, s. 79 f. (kgl. resolution om overdragelsen til Brandvæsenet da-
 teret 9. jan. 1807); 23. april 1808, s. 137. ⁴⁸ Erst. K., 8. jan. 1808, s. 124. ⁴⁹ Erst.
 K., 16. juli 1808, s. 141. ⁵⁰ Erst. K., 16. april 1810, s. 172. ⁵¹ Erst. K., 30. april
 1813, s. 216. ⁵² Erst. K., 20. aug. 1814, 231 ff. ⁵³ Norn, anf. v., s. 90. ⁵⁴ J. Aarsbo:
 Bibliotekerne og Samfundet (1935), s. 175.

Side 466—473. Kirkegården. ¹ H.M.K. II, 429; Ramsing: Københavns Ejendomme
 1377—1728 (1943) I, 60. ² Kbh. Dipi. II, 311. ³ Rreve til og fra Mogens Gyl-
 denstjerne I, 550. ⁴ Kbh. Dipi. I, 510. ⁵ Kbh. Dipi. I, 729. ⁶ Ramsing: Køben-
 havns Historie og Topografi i Middelalderen (1940), s. 84 f; H. H. Engqvist: Kong
 Hans'Yngård (1951), s. 9 f. ⁷ Aug. Colding og Julius Thomsen: Om de sandsynlige
 Aarsager til Choleraens ulige Styrke i de forskellige Dele af Kjøbenhavn (1853), s. 77.
⁸ Kbh. Dipi. IV, 280 f., II, 189. ⁹ Ramsing: Københavns Ejendomme I, 62 f. (her har
 ejendommene mtr. nr. 90 og 91). ¹⁰ Kbh. Dipi. I, 730; Udtog af Inventarium 1706,
 s. 12. ¹¹ Stadsarkivet: Kirkegaardene, pakke nr. 1, læg nr. 13, bilag nr. 3. Jfr. Magi-
 stratens Kopibog (Stadsarkivet) 1712—17, 17. nov. 1717, s. 596 f. ¹² Indk. S. 1692—
 1750 (pk. 33), sept. 1747. ¹³ Rgsk. 1744—50, 18. maj 1748; rgsk. 1755. ¹⁴ Rgsk.
 1767—73 (rgsk. for 1772 samt 17. maj 1773), s. 26 f. ¹⁵ Indk. S. 1751—60 (pk. 34),
 14. jan. og 21. april 1755; jfr. Indk. S., pakke nr. 31: Copiebog over gi. dokumenter,
 20. jan. 1755, s. 18, og 12. sept. 1757, s. 35. ¹⁶ Den klareste redegørelse for de for-
 skellige afdelinger af den samlede kirkegård og deres beliggenhed findes i: Stadsarkivet:
 S. Nicolai Kirke, Ligstensprotokol nr. 13, dateret 1755; jfr. Indk. S. 1751—60 (pk. 34),
 10. juli 1756 (om salg af hjemfaldne gravsten) og 4. okt. 1760 (om fliser på kirkegården);
 Indk. S. 1761—74, 21. maj 1763 (om anlæg af brønd på søndre kirkegård). ¹⁷ Inv.
 1686, fol. 10 a. ¹⁸ Inv. 1686, fol. 9 b; om træstakitterne se endvidere: Inv. 1706, s. 24;
 rgsk. 1732, nr. 29 og 33; Erst. K., s. 25. Om nicherne i den ældre hegnsmur, se Begrav-
 velse-Copiebog 1635—93, s. 63 (5. marts 1675) og s. 86 (15. aug. 1678). ¹⁹ Muren er
 omtalt 1718, se henvisning i note 11; stadsbygmesterens årlige syn: Indk. S. 1692—1750
 (pk. 33), 5. maj 1749; Indk. S. 1761—74 (pk. 35), 7. juni 1774. ²⁰ Rgsk. 1775, s. 20.
²¹ Kbh. Dipi. VII, 137; jfr. III, 665. ²² Stadsarkivet: S. Nicolai kirke, protokol nr.
 13. Holdende bog over ligsten anno 1755. — Vedr. tiden efter branden: Erst. K., 28.
 feb. 1809, s. 146. ²³ Indk. S. 1761—74 (pk. 35), 9. aug. og 22. sept. 1773. ²⁴ Rgsk.
 1798. ²⁵ Indk. S. 1751—60 (pk. 34), 4. okt. 1760. ²⁶ Indk. S. 1761—74 (pk. 35),
 1. okt. 1774. Arthur G. Hassø: Københavns Brandvæsens Historie (1931), s. 136 ff.
²⁷ Indk. S. 1761—74 (pk. 35), 21. maj og 29. aug. 1763. ²⁸ Rgsk. 1748 og 1751; Indk.
 S. 1761—74, 29. juni 1774. ²⁹ Indk. S. 1692—1750 (pk. 33), juni 1730. ³⁰ Indk. S.

1692—1750 (pk. 33), 24. juli 1747; Rgsk. 1748.
fondets korrespondance og rgsk. 1818—46.

³¹ Indk. S., pakke nr. 32, læg f. Kirke-

39; Kbh. Dipi. IY, 112.

³² Ramsing: Københavns Ejendomme I,

³³ Ramsing, anf. v., s. 102; Kbh. Dipi. IV, 272 f. og 280 f.

³⁴ Kbh. Dipi. I, 729 og 766; jfr. Indk. S. 1751—60 (pk. 34), 7. juli 1760. Ramsing: Københavns Ejendomme I, 101; her taler forf. fejlagtigt om den øverste kapellan i dette hus, i stedet for nederste kapellan. ³⁵ Ramsing, anf. v., s. 38 f.; Kbh. Dipi. II, 160 og IV, s. 65 f. ³⁶ Skødet er bevaret i original i Stadsarkivet: Kirkegårdene 1757—64, pakke nr. 1, læg nr. 13. Jfr. Villads Christensen: Vestre Kirkegaard (1920), s. 42 (hvor datoen fejlagtigt er angivet 3. sept.); Indk. S. 1751—60 (pk. 34), 3. nov. 1760.

Side 474—492. Den middelalderlige kirke og tårnet. ¹ Chr. A. Jensens lange og indgående beretning om udgravningen 1914 findes i Nationalmuseets arkiv. Den er lagt til grund for den følgende fremstilling af S. Nicolai kirke i middelalderen. ² Kbh. Dipi. I, 400. ³ Otto Norn: Nicolai Taarn (1945), s. 32. ⁴ Victor Hermansen: Christian den

Fjerdes Trompetere spiller op; i Kultur minder 2. R. I (1955), s. 15—18.

⁵ Stadsarkivet.

S. Nicolai kirke. Pakke 29: Orgelets, Bygningernes og Taarnets Istandsættelse 1738—44; rgsk. for 1741. ⁶ Kbh. Dipi. IV, 276. Hos Ramsing: Københavns Historie II, s. 112

er kapellet rekonstrueret med dobbelt gavlf (ved arkitekt Charles Christensen); i 17. årh. havde det en hel gavlf. ⁷ Rørdams Monumenta I, 342. ⁸ Kbh. Dipi. I, 400. ⁹ Kbh.

Dipi. I, 541; H.M.K. 1. R. VIII, 193—216, 3. R. VI, 53—84; Otto Norn: Nicolai Taarn, s. 18. ¹⁰ Kbh. Dipi. IV, 673. ¹¹ Indk. S. 1761—74, 18. sept. 1762. ¹² Borgerrepræ-

sentanternes Forhandlinger, 68. Aargang, 1907—08, Tillæg, s. 768 ff: »Restaurering og delvis Fornyse af Vestportalen — 625 Kr.« Udtog af Stadsbygmesterens overslag 1906. Samtidig indsættes en ny dørføj — 125 Kr. ¹³ Stadsarkivet: Brandkommissionens Resolutionsprotokol 1821—23, Litra H, s. 37 (9. juli 1821). ¹⁴ Vistnok efter H. C.

Schmidts tegning: Brandkomm. Resolutionsprot. Litra H, 1821—23, 3. jan. 1822, s. 118.

¹⁵ Norn: Nicolai Taarn, s. 24—26.

¹⁶ Kbh. Dipi. II, 581; Hoffmans Foundationer IX, 267 ff. ¹⁷ Secher: Forordninger og Recesser III, 222. ¹⁸ Stadsarkivet: S. Nicolai

kirke. Stolestadebog, anlagt 1607, fol. 499 a. Denne protokol, der er indbundet i et smukt renæssancebind, indeholder næsten udelukkende optegnelser fra 1675 og fig. år. Men den er anlagt 1607 og har fra dette år nogle få notater, der ikke er videreført. ¹⁹ Prot. 11, sdr. kapel nr. 16, se ovenfor s. 609. — Personalhist. Tidskr. I, 220. ²⁰ Begravelse-

Copiebog 1635—93 (prot. 23), s. 59 og 67. ²¹ Chr. IV.s Skrivekalendere. Danske Sand.

2. R. III, 391; Otto Norn: Nicolai Taarn, s. 32.

Side 493—510. S. Nicolai kirke i 17. århundrede. ¹ Prot. 22, I. Maj 1634, s. 2. ² Chr.

IV.s egenhændige Breve IV, 127.

³ Fra Arkiv og Museum IV, 592. — Norn, anf. v., s. 34. ⁴ Encomion Regni Daniae, s. 382. ⁵ Vilh. Wanscher: Christian 4.s Bygninger

(1937), s. 137. ⁶ Indk. S. 1751—60 (pk. 34), 14. juni 1760: På østerenden staar tre

små spir; i det ene (i. e. tagrytteren) hænger de små klokker, de andre to er ziratspir.

⁷ Inv. 1706, s. 45. ⁸ Jonge II, 130. ⁹ Inv. 1686, fol. 9 a og 9 b; 1706, s. 23. ¹⁰ Ver-

meulen: Geschiedenis der Nederlandsche bouwkunst (1931) II, 371—76. ¹¹ Benhusets

årstal har hidtil været gengivet forkert, idet Resen (Inscriptiones s. 183) og Jonge II, s. 129 begge hævder, at det var opført 1629. Uafhængigt af hinanden har to pålidelige kilder anført årstallet 1638; den ene er tegningen fra 1750 (fig. 27), den anden er kirkeværgen H. Kierrumgaard, der i en skr. til magistraten, Indk. S. 1761—74, 29. juni 1774, gengiver den fuldstændige indskrift. Da Maren Johansdatter er død 1636, og Maria Fyren er Hans Trægaards anden kone, må årstallet 1638 nødvendigvis være det rigtige. ¹² Indk. S. 1761—74 (pk. 35): maleren J. Krügels tilbud på forgyldning af benhusets indskrift 8. juni 1774. ¹³ Stadsarkivet: Nicolai kirke. Rep. 1738—44 (pk. 29), Andreas

Lunds og J. C. Hübners stenhuggerarbejde og Getreuers malerarbejde 1743.

¹⁴ Erst.

K. 28. Sept. 1807, nr. 228. ¹⁵ Prot. 23; gengivet af Chr. A. Jensen i Fra Arkiv og

Museum IV, 596—98. ¹⁶ Tanken er fremsat af Amberg og Wanscher; se derom Otto Norn: Nicolai Taarn, s. 41 f. ¹⁷ En kritisk gennemgang af de forskellige billeder af spiret er foretaget af Chr. A. Jensen i Fra Arkiv og Museum IV, 602—06. ¹⁸ Fra Arkiv og Museum IV, 601 f. ¹⁹ Indk. S. 1786—1805 (pk. 37), 21. juni 1791 og 10. april 1792. ²⁰ Indk. S. (pk. 37), 9. maj 1792. ²¹ Rgsk. 1788—94. ²² Stadsarkivet: S. Nicolai kirke, pakke nr. 29: Orgelets og tårnets istandsættelse 1738—44, rgsk. og korrespondance for året 1740: særlig de fire vurderingsmestres udsagn: 30. aug. og 26. sept. 1740, 26. jan. og 6. feb. 1741. ²³ Tårnets istandsættelse, pakke 29, korresp. 1740. ²⁴ Personalthist. Tidsskr. 5. R. VI, s. 39. ²⁵ Indk. S., pk. 29, med bygningsregnskab for 1740 og 1743. ²⁶ Borgerrepræsentanternes Forhandlinger. Tillæg. 68. Aargang 1907—08, s. 768 f: »4 stk. rigt ornerede hjørnekonsoller — 900 kr.; 18 stk. overdele af konsoller å 35 kr. — 630 kr.; 11 stk. vultepartier i konsoller å 70 kr. — 770 kr.; 26 midtstykker i konsoller med blade å 20 kr. — 520 kr. ; 12 underdele i konsoller å 40 kr. — 480 kr.« Det drejer sig altså om en radikal fornyelse af konsolfrisen. ²⁷ Indk. S., pk. 29, rgsk. for 1741. ²⁸ Indk. S. pk. 29; jfr. Indk. S. 1761—74 (pk. 35), 25. maj 1770 og 7. juni 1774.

Side 511—525. Kirkens nedlæggelse. ¹ Carl Rruun: Kjøbenhavn III, 702. ² Meyns synsforetning 24. juni 1795, trykt i Architekten V (1903), Tillægshäfte s. X. ³ Norn: Nicolai Taarn, s. 54 ff. ⁴ Erstatningskommissionens overvejelser og Danske Kancellis forslag af 22. okt. 1804 om en brandstation ved Nicolai kirke er refereret i Erst. K., 13. juli 1805, nr. 5. ⁵ Erst. D., 2. nov. 1805, s. 39, og 24. juli 1806, s. 136; Erst. K., 18. dec. 1805, s. 17, og 12. sept. 1806, s. 62. ⁶ Victor Hermansen: Det første Nationalmuseumsprojekt i H. M. K., 2. R. II, s. 36—49. ⁷ Erst. K., 16. juli 1808, s. 141. ⁸ Erst. K., 18. juli 1810, s. 179. ⁹ Skrivelse fra Københavns Kæmnerkontor, dateret 7. dec. 1829, om forholdene på Nicolai kirkegård fra 1805: Indk. S., pakke nr. 32. ¹⁰ Stadsarkivet: Rrandkommissionens Resolutionsprotokol Litra F. 1817—19, 29. aug. 1817, s. 32. — En redegørelse for kirkens nedbrydning er føjet til H. C. Schmidts akvarel fig. 40. ¹¹ Rlandt de mange projekter om pladsens udnyttelse skal også nævnes Billes og Bardenfleths fra 1819; det gik ud på at bygge et gasværk på den gamle urtegårds grund. Se herom Brandk. Res. Litra F, s. 316 (15. feb. 1819), Litra G, s. 30 (27. juli 1819) og s. 90 (9. marts 1819). ¹² Brandk. Res. Litra F, 18. nov. 1817, s. 66. ¹³ Brandk. Res. Litra H, 11. og 28. maj 1821, s. 20 ff., og 20. juni 1821, s. 36. ¹⁴ Brandk. Res. Litra F, 18. nov. 1817, s. 66. ¹⁵ Brandk. Res. Litra F, 28. jan. 1818, s. 96. ¹⁶ Brandk. Res. Litra F, s. 120. ¹⁷ som note 16. ¹⁸ Brandk. Res. Litra G, 13. juni 1820, s. 222. ¹⁹ Brandk. Res. Litra G, 5. feb. 1821, s. 348. ²⁰ Brandk. Res. Litra H, 8. maj 1821, s. 18. ²¹ Brandk. Res. Litra H, s. 170. ²² Brandk. Res. Litra J, 2. okt. 1823, s. 10. ²³ De forskellige faser i Nicolai kirkes genopbygning kan læses i den trykte udgave af Borgerrepræsentanternes forhandlinger og er kort refereret i J. Aarsbo: Bibliotekerne og Samfundet (1935), s. 169 ff.

Side 526—551. Inventar. ¹ Kbh. Dipi. IV, 306 og 355. ² Prot. 23 (Begravelse-Copiebog 1635—93), s. 20. ³ Stadsarkivet: Nicolai kirkes inventarieregnskab 1806; samt Indk. S., pakke 32, Aflevering af Inventar til Helliggeist, 1808. ⁴ Inv. 1706. ⁵ Stadsarkivet. S. Nicolai kirkes rgsk. 1741. ⁶ Inv. 1686, fol. 8 b; Inv. 1706, s. 17. ⁷ Rørdam: Monumenta Historiæ Danicæ 1. R. I, 384; jfr. anf. v. s. 647, Henrik Smiths danske årbog, der sætter datoen til 29. okt. 1558. ⁸ Jonge II, 134. ⁹ Getreuers overslag: Stadsarkivet S. Nicolai kirke. Istandsættelsen 1738—44 (pk. 29), 1741; taxationen 1743. ¹⁰ Kbh. Dipi. IV, 355 (2. jan. 1517); smst. 368 ff. (22. sept. 1517, jfr. Rørdam: Københavns Kirker, 257); smst. 361 ff. (april 1517, Rørdam, 256); smst. 383 ff. (1520, uden dato, jfr. Rørdam, 257 f.); Kbh. Dipi. II, 256 f. (12. dec. 1539, Rørdam, 258). ¹¹ Rørdam, Københavns Kirker, s. 258 (lejebrev 1452); Kbh. Dipi. IV, 290 (8. juni 1506); smst. 398 f. (10. juni 1524). ¹² Kbh. Dipi. IV, 67 (8. juni 1461), 82 f. (10. marts 1464), 116

(1473, uden dato). Rørdam, 258. ¹³ Kbh. Dipi. VI, 19 og 66. Rørdam, 259. ¹⁴ Kbh. Dipi. IV, 73 f. (25. marts 1463); smst. 117 f. (28. nov. 1474); Kbh. Dipi. II, 135 (29. aug. 1476); desuden IV, 292 f. (27. feb. 1507), I, 293 (3. aug. 1513) og IV, 376 (2. sept. 1518) og 429 f. (12. aug. 1529); VI, 76 f. (»Korsmessedag« — 3. maj el. 14. sept.— 1549). Rørdam, 259 f. ¹⁵ Kbh. Dipi. IV, 386 (28. jan. 1521). Rørdam, 262. ¹⁶ Kbh. Dipi. IV, 263 (9. sept. 1499), 272 (12. okt. 1501), 276 (5. dec. 1502), 280 f. (26. juni 1503). Rørdam, 262 f. ¹⁷ Rørdam: Københavns Kirker og Klostre, s.263. Kbh. Dipi. I, 216 f. (25. aug. 1480). Kbh. Dipi. IV, 365 f. (21.—22. aug. 1517: gården i Klædeboderne), 386 (21. marts 1521: S. Mikkel's alter) IV, 65 (19. okt. 1545) og 68 (4. aug. 1548); II, 310 ff. (30. april 1558). ¹⁸ Kbh. Dipi. IV, 386 (21. marts 1521). ¹⁹ Kbh. Dipi. IV 296 (8. marts 1508), 315 (12. marts 1511), 316 f. (31. marts 1511), 317 (13. april 1511), 337 (14. marts 1514), 405 (1. sept. 1525). Rørdam, 265. ²⁰ Kbh. Dipi. IV, 320 (22. juli 1511). Rørdam, 265 f. ²¹ Kbh. Dipi. IV, 284 (3. april 1504). Rørdam, 266. ²² Kbh. Dipi. IV, 410 f. (23. aug. 1526). Rørdam, 266. ²³ Kornerup, Helligaandkirken i København (1949), 119. ²⁴ Victor Hermansen: Københavns gamle Kirker, s. 64; Jonge II, 134 f.; Inv. 1686 fol. 2 a; Inv. 1706 s. I. ²⁵ Inv. 1686 fol. 2 a; Jonge II, 135. Opført som afleveret til Helliggeist: Inventariergsk. 1806 (prot. 10), s. 2, og Indk. S., pk. 32, læg e, 1808, nr. 52. ²⁶ Inv. 1706, senere tilføjelse s. 52, 30. dec. 1707. ²⁷ Inv. 1706, s. 1 f.; Indk. S. 1751—60 (pk. 34), 5. dec. 1755. ²⁸ Inv. 1686, fol. 2 b; Inv. 1706, s. 51; Indk. S., pk. 32, Aflevering af Inv. 1808, læg e, nr. 52. ²⁹ Inv. 1706, s. 51; Jonge II, 134. ³⁰ Inv. 1706, s. 3; Indk. S. 1751—60 (pk. 34), 5. dec. 1755. ³¹ Prot. 22, s. 28; Indk. S. pk. 32, læg e, nr. 52. ³² Inv. 1686 fol. 2 ab. Hovedinventarium 1706, fol. 43 b; Indk. S., pk. 32, nr. 52. ³³ Victor Hermansen: Københavns gamle Kirker, s. 64. ³⁴ Inv. 1686, fol. 3 b; tilskrift 1767 til Inv. 1754. ³⁵ Indk. S. 1751—60, 5. dec. 1755. ³⁶ Inv. 1686, fol. 3 b; Inv. 1706, s. 5. ³⁷ Inv. 1886, fol. 3 a; Inv. 1706, s. 4; Hovedinventarium 1754, tilskrift fra 1767. Købet af hagelen i Osserins bo: (RA) Københavns byfogedrgsk. 1660—62. Fremstillingen støtter sig til en undersøgelse af messehagelen, foretaget af museumsinspektør Rigmor Krarup. ³⁸ Prot. 24 (Regravelse-Copiebog 1693—1726), 18. juli 1701. ³⁹ Victor Hermansen: Københavns gamle Kirker, s. 64. ⁴⁰ Inv. 1686, fol. 9 a; Inv. 1706, s. 22. ⁴¹ Prot. 23, under 15. juli 1639. ⁴² Prot. 25 (Regravelse-Copiebog 1726—66), fol. 1 a, under 19. okt. 1726. ⁴³ Prot. 23, s. 19. ⁴⁴ Jonge II, 134. — I Personallhist. Tidsskr. 6. R. II, 66 ff., har H. Weitemyer meddelt Arnold Chr. Dysseis slægtshistoriske optegnelser (nu i LA Åbenrå, Ribe bispearkiv, præsteeindberetn. 1693—1769). A. Chr. Dyssel fortæller s. 72, at han i sine studieår (1737—42) i en københavnsk kirke, vistnok S. Nicolai, på *trålværkets høje firkantede messingpiller* mener at have læst et udstykket navn, Arnoldus eller Jacob Dyssel. Skønt oplysningen om de *firkantede* messingpiller med de indprikkede navne i og for sig lyder pålidelig, gengives den her med forbehold, da meddeleren hverken er sikker på kirkens eller slægtningens navn. ⁴⁵ Kirkens Istandsættelse 1738—44, pk. 29, Getreuers overslag 1741 og vurderingen af hans arbejde 1743. ⁴⁶ Inv. 1686, fol. 4 a; Inv. 1706, s. 6. ⁴⁷ Indk. S. 1775—85, 11. dec. 1775 (pk. 36). ⁴⁸ Stadsarkivet. S. Nicolai kirke. Stolestadebog, anlagt 1607, fol. 203 a: »Paa den Syndre Siide wd modt Muren Fra Choret neder til Funten — Første Stoell«. ⁴⁹ Indk. S. 1692—1750 (pk. 33), 9. juli 1727. ⁵⁰ Kirkens Istandsættelse 1738—44, pk. 29. Vurderinger af Getreuers Malerarbejde 1743. ⁵¹ Inv. 1686, fol. 4 a. ⁵² Indk. S. 1692—1750 (pk. 33), 30. jan. og 1. feb. 1747. ⁵³ Jonge II, 136. ⁵⁴ S. Nicolai kirkergrsk. 1795—99 (Fortegnelse over inv., opbev. hos klokker Bang: »et Sølv Døbe Fad«). ⁵⁵ Jonge II, 132. ⁵⁶ Stadsarkivet: S. Nicolai Kirkes istandsættelse, pakke 29, Vurdering af malerarbejde 1743. ⁵⁷ Kbh. Dipi. IV, 631; Secher: Forordninger og Recesser III, 222. ⁵⁸ Kbh. Dipi. III, 70. ⁵⁹ Secher: Forordn., etc. IV, 508. ⁶⁰ Indk. S. 1761—74, 18. sept. 1762. ⁶¹ Om stolestaderne og deres fordeling findes en del oplysninger i Stadsarkivets stolestadebøger, der er ført fra 1675 til 1805. Protokol 16, der officielt har optegnet stolestaderne 1675—1704, er i virke-

- ligheden anlagt 1607 og har nogle få notater fra denne tid; denne og protokol 21 (Hovedstolestadebog 1724—31) er de vigtigste kilder til oplysning om staderne i ældre tid.
- ⁶² Indk. S., Kirken vedk. 1660—1757, pakke nr. 31, Instruks for klokkerne 12. okt. 1692.
- ⁶³ Indk. S. 1775—85 (pk. 36), G. E. Rosenbergs årlige synsforretning 19. juni 1780.
- ⁶⁴ Inv. 1706, s. 9 og 52. ⁶⁵ Kirkens istandsættelse 1738—44, Getreuers malerarb. 1743.
- ⁶⁶ Indk. S. 1761—74 (pk. 35), 22. og 28. jan. 1773. ⁶⁷ Stolestadebog 1675—1704 (prot. 16), fol. 401 b og 402 a; udtog af inv. s. 1; Hovedstolestadebog 1724—31, fol. 340 f.
- ⁶⁸ Stolestadebog 1675 ff., fol. 519 b; Indk. S. 1692 1750, 2. jan. 1704; Hovedstolestadebog 1724—31, fol. 341 b. ⁶⁹ Indk. S. 1775—85 (pk. 36), i lægget dat. 22. juli 1775: Skrivelser vedk. den Trolleske Stol 1661—1775; heri kontrakten dateret 11. juni 1663. Stolestadebog 1675 tf., fol. 401 b; Inv. 1686, fol. 6 b; Udtog af Inv. 1706, s. 2. ⁷⁰ Indk. S. 1775—85, 10. juli 1775. ⁷¹ Indk. S. 1775—85 (pk. 36) 15. april, 24. april og 8. juli 1776. ⁷² Stolestadebog 1675 ff. fol. 402 03. ⁷³ »En lukt stol . . . ved koret tilrettgjort imellem vinduerne, at de kunde gå villig op og ned«: Indk. S., pakke nr. 32, læg b, bilag 38, regnskabskvitteringer 1763 (C. A. Meyn). ⁷⁴ Jonge II, 133. ⁷⁵ Stolestadebog 1675 ff., fol. 389 a. ⁷⁶ Stolestadebog 1675 ff., fol. 394 a. ⁷⁷ Hovedstolestadebog 1724—31, fol. 336 a. ⁷⁸ Hovedstolestadebog 1724 31, fol. 87 a. og 90 b; Rgsk. 1724, s. 73 og 90; Indk. S. 1761—74, 21. feb. 1769. ⁷⁹ Secher: Forordninger og Recesser III, 222; Inv. 1686 fol. 5; Udtog af Inv. 1706, s. 1; Magistratens Resolutionsprotokol 1722—24, s. 20. ⁸⁰ Stolestadebog 1675- 1704, fol. 390 a. ⁸¹ Prot. 23 (Begravelse-Copiebog 1635—93) s. 79 ff. ⁸² Indk. S. 1692—1750 (pk. 33), 14. feb. 1735. ⁸³ Indk. S. pk. 29 og pk. 36 (10. feb. 1777). ⁸⁴ Prot. 23, 14. jan. 1645; Prot. 24, 22. dec. 1698. Stolestadebog 1675 ff., fol. 403 b; Hovedstolestadebog 1724 ff., fol. 343 a. ⁸⁵ Prot. 23, s. 38 f. ⁸⁶ Stolestadebog 1675 ff., fol. 131 —32; Magistratens Resolutionsprotokol 1717—19, fol. 15 a; Indk. S. 1692—1750, 17. sept. 1749; Jonge II, 133 f. ⁸⁷ Rgsk. 1721, s. 147; rgsk. 1722, s. 148 f., 151 f., 154 f. ⁸⁸ Stolestadebog 1675 tf., fol. 44 a og 469 b; Hovedstolestadebog 1724—31, fol. 401 b. ⁸⁹ Rgsk. 1722, s. 144; Kirkens Istandsættelse 1738—1744 (pk. 29), Kongestolen i Getreuers malerarb. 1743. ⁹⁰ Afsnittet om orgelet i S. Nicolai kirke er tilrettelagt af stud. mag. Else-Marie Boyhus. Til grund for nærværende fremstilling er desuden lagt Niels Friis' afhandling i H. M. K., 4. R. II, s. 417—81, som dog på enkelte punkter er korrigeret. — Emil Madsen har i H. M. K., 1. R. II, 438 omtalt et orgel fra 1563; meddelelsen kan næppe underbygges med samtidige kilder. ⁹¹ H. M. K., 4. R. II, 424. ⁹² Stadsarkivet: S. Nicolai kirke, reparationen 1738—44 (pk. 29), vurdering af Getreuers malerarb. 1743. ⁹³ Refereret af Friis i H. M. K., 4. R. II, 463.
- ⁹⁴ Niels Friis: Orgelbygningen i Danmark (1949), s. 41 ff. ⁹⁵ H. M. K., 4. R. II, 428.
- ⁹⁶ Stadsarkivet: Magistratens Kopibog 1701—07, s. 422 tf. Denne kontrakt findes ikke omtalt hos Friis, som derimod fremhæver den foregående reparation, o. 1690: H. M. K., 4. R. II, 441 f.; jfr. Magistratens Kopibog 1707—12, 20. aug. 1708, s. 117 f. ⁹⁷ Inv. 1706, s. 52; tilskrift 31. dec. 1707 og 23. juli 1708. ⁹⁸ Indk. S., pakke 29; orgelets reparation 1776—79. ⁹⁹ Pakke 29: 7—8. okt. 1776, erklæring fra organisterne Bechstedt og Klieme om orgelets forestående reparation (heri en fyldig gennemgang af hele orgelets opbygning og disposition). Kontrakt m. orgelbygger Speer: pakke 29, den 25. juni, 30. juni 1777 og 13. juli 1779. Jfr. Indk. S. 1761—74 (pk. 35), 16. marts 1771; 1775—85 (pk. 36), 27. aug. 1777; Rgsk. 1781 (s. 39), 1782 (s. 40). ¹⁰⁰ Gengivet i »Architekten« Y, Tillæghefte s. X. ¹⁰¹ Dette musikinstrument blev senere ilde medhandlet af kordrenene disciple fra Metropolitanskolen — og kom som »et skrog med halsen rent fortæret og Corpus i splinter og spåner« i stadsmusikantens besiddelse; han måtte dog tilbagelevere instrumentet: Indk. S. 1751—60 (pk. 34), 27. aug. 1757. ¹⁰² Indk. S. 1786—1805 (pk. 37), 24. jan. 1786. ¹⁰³ T. Løgstrup: Udskrift af Nyborg Kirke (1923), s. 50. — Nicolai kirkeresk. 1773, s. 55; Mester Krügel Maler — 20 rdl. for en stor skilderiramme at male og forgyldte. Jfr. Jonge II, 132. ¹⁰⁴ Indk. S. pakke nr. 32, læg b, 8. marts 1763. ¹⁰⁵ Jonge II, 131; Inventariersk. 1806, s. 4. ¹⁰⁶ Indk.

- S. 1761—74 (pk. 35), 19. mai 1774; jfr. Wolf: *Encomion Regni Daniæ* (1654), s. 382.
¹⁰⁷ Hofm. Fund. IX, 276. ¹⁰⁸ Inv. 1706, s. 52 (senere tilskrift); Indk. S. pakke 32: aflevering af inventariet 1808, 11. nov. 1805, 4. punkt. ¹⁰⁹ Hofm. Fund. IX, 287 f.; Begravelse-Copiebog 1693—1726, 21. aug. 1719. ¹¹⁰ Hofm. Fund. IX, 254 ff. ¹¹¹ Indk. S. 1692—1750 (pk. 33), 16. jan. 1747. ¹¹² Hovedinventarium 1754, tilskrift fra 1767.
¹¹³ Inv. 1686, fol. 6 a. ¹¹⁴ Inv. 1686 fol. 5 b; Inv. 1706, s. 11. ¹¹⁵ Prot. 22, 1. marts 1667. ¹¹⁶ Kbh. Dipi. I, 431. ¹¹⁷ Indk. S., pakke nr. 31, 12. okt. 1692. ¹¹⁸ H. M. K., 1. R. II 474—88; 3. R. YI, 430—51. ¹¹⁹ Fra Arkiv og Museum, 1. R. V, 172—84.
¹²⁰ Indk. S. 1761—74 (pk. 35), 13. juni 1770. ¹²¹ Rørdam, *Kjøbenhavns Kirker og Klostre*, s. 107. ¹²² Rørdam, *anf. v.*, s. 245. ¹²³ Hovedinventarium 1754; Rgsk. 1736 nævner »den store Syvmandsklokke«. Femmandsklokken omstøbt 1769: Indk. S. 1761—74 (pk. 35), 7. aug. 1769, Nic. kirkes rgsk. 1767—73. ¹²⁴ Indk. S., pk. nr. 32, 22. jan. 1742; Indk. S. 1761—74 (pk. 35), 23. maj 1769. ¹²⁵ Stadsarkivet. Brandkommissionens Resolutionsprotokol Litra H, s. 280, Litra J, s. 296.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Kilder og henvisninger s. 613—620

BYGNING

s. 459—525

Historisk indledning

s. 459—465

Sognet.....	459
Ejendomme.....	460
Kapeller.....	460
Reformationen.....	460
Branden 1795	463
Senere skæbne.....	464

Kirkegården

s. 466—473

Kirkegårdens størrelse.....	467
Pestkirkegård 1711.....	468
Hegnsmur.....	471
Materialhus.....	472
Residenser.....	473

Den middelalderlige kirke

s. 474—492

Udgravningen 1914.....	474
Kirke fra 1200erne.....	475
Kirke fra 1400erne.....	476
Nordre våbenhus.....	480
Tårnet.....	482
Søndre våbenhus.....	491
Koret.....	492

S. Nicolai kirke i 17. århundrede

s. 493—510

Korets nybygning.....	493
Korets indre.....	500
Nordre våbenhus og benhus.....	501
Det store spir.....	503
Kirkens istandsættelse 1738—44	509

Kirkens nedlæggelse

s. 511—525

Branden 1795	511
Projekter om ruinen.....	513
Nedrivningen 1817.....	514
Vagttårn.....	517
C. F. Hansen og Nicolai tårn.....	518
Tårnets istandsættelse 1820	519
Den nye Nicolai kirkebygning	520

INVENTAR

s. 526—551

Altre.....	480, 526, 528
Alterbord.....	526
Altertavle.....	527
Altersølv.....	530
Alterstager.....	531
Messehageler.....	532
Korgitter.....	534
Font.....	536
Prædikestol og stolestader.....	537
Herskabsstole.....	538
Pulpiturer.....	540
Kongestol.....	542
Orgel.....	542
Pengetavler.....	544
Begravelsesudstyr.....	545
Lysekroner.....	546
Solskive.....	549
Sangværk.....	549
Klokker.....	550

GRAVMINDER

s. 552—613

Historisk indledning.....	552-556
Epitafier.....	556-567
Gravsten.....	567-572
Kisteplader.....	572-577
Begravelsesbog 1656.....	577-613

